

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ESTİTÜSÜ

Adile Gül YİĞİT ATASAYAR

Dr. FERRUH NİYAZİ AYOĞLU ve BASIN HAYATI
(1888- 1963)

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ESTİTÜSÜ

Adile Gül YİĞİT ATASAYAR

Dr. FERRUH NİYAZİ AYOĞLU ve BASIN HAYATI
(1888- 1963)

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÜÇLÜ

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Adile Gül YİĞİT ATASAYAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Salih TUNÇ

(İmza)

Üye (Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÜÇLÜ

(İmza)

Üye: Prof. Dr. Mehmet AK

(İmza)

Tez Başlığı: Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve Basın Hayatı (1888-1963)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 18/06/2021

Mezuniyet Tarihi: 01/07/2021

(İmza)

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve Basın Hayatı (1888-1963)” adlı çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışmanın içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu onurumla doğrularım.

(İmza)

Adile Gül YİĞİT ATASAYAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Adile Gül YİĞİT ATASAYAR
Öğrenci Numarası	20175206022
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÜÇLÜ
Tez Başlığı	Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve Basın Hayatı (1888-1963)
Turnitin Ödev Numarası	1611013720

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 183 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/06/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 4'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/06/2021

(imzası)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÜÇLÜ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLESİ, EĞİTİMİ ve GÖREV YERLERİ

1.1. Ailesi.....	6
1.2. İlk Eğitimi	7
1.3. Mekteb-i Tıbbiye Eğitimi.....	9
1.4. Siyasi Hayata Girişi	13
1.5. Silah Altına Alınması ve Evliliği	17
1.6. Görev Yerleri.....	20
1.6.1. Kütahya- Simav, Bitlis	20
1.6.2. Yeniden Silah Altına Alınması	21
1.6.3. Kastamonu	25
1.6.4. Sivas	31
1.6.5. Kayseri- Elâzığ.....	33
1.6.6. Diyarbakir- Mardin	36
1.6.7. Antalya’ya Gelişi	36

İKİNCİ BÖLÜM

BASIN HAYATI

2.1. Osmanlı’da Basın	39
2.2. Antalya’da Basının Tarihi Gelişimi.....	43
2.3. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Basına Dair İlk Faaliyetleri	46
2.4. Antalya Gazetesi: Sermuharrirliği (1923-1925).....	61
2.4.1. Antalya Gazetesindeki Başmakaleleri.....	62
2.4.2. Akdeniz Gazetesi’ni Çıkarması	66
2.5. Akdeniz Gazetesi (1925-1926): Sahip ve Sermuharrirliği.....	68
2.6. Akdeniz Gazetesinin İçerikleri.....	71

2.6.1. Şeyh Sait İsyanı'na Dair Haberler.....	71
2.6.2. TBMM ve Kanunlara Dair Makaleler	77
2.6.3. Antalya Hakkındaki Haberler	78
2.6.4. Gazeteye Dair Haberler	83
2.6.5. Ajans Haberleri	86
2.6.6. Cemiyet ve Teşkilatlar Hakkındaki Haberler	93
2.6.7. Diğer Haberler	98
2.7. Akdeniz Gazetesi'nin Kapanması	101
2.8. Yeşil Antalya Gazetesi ve Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu	104
2.9. İleri Gazetesindeki Makaleleri ve Gezi Yazıları	107
2.9.1. Gezi Yazıları	112
2.10. Şelale Gazetesi Makaleleri ve Yazı Dizisi	135
2.10.1. Acı Günlerimizin Hatırası.....	136
2.10.2. Yolcu Mektupları	140
2.11. Antalya Gazetesi Yazı Dizisi	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK DIŞINDAKİ FAALİYETLERİ

3.1. Sıtma İle Mücadele Teşkilatı'ndaki Görevleri ve Başkanlığı	147
3.2. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Üyeliği.....	152
3.3. Halkevi Başkanlığı	156
3.4. Milletvekilliği Adaylığı ve Sonrasında Yaşananlar	158
3.5. Anılarla Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu.....	161
3.6. Aile Mensupları	164
3.6.1. Eşi Hatice Saime Ayoğlu ve Faaliyetleri.....	164
3.6.2. Çocukları ve Torunları	169
3.7. Basın Dışındaki Yayın Hayatı	170
3.8. Vefat Etmesi ve Hakkında Yazılanlar	174
SONUÇ	178
KAYNAKÇA.....	181
EKLER.....	190
GAZETELER	190
EK 1- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İlk Makalesinin Yer Aldığı İştirak Gazetesinin 8 Mayıs 1326/21 Mayıs 1910 Tarihli Nüshası.....	190

EK 2- Ferruh Niyazi Bey'in <i>En Büyük Dertlerimizden Reji</i> Adlı Makalesinin Yayınlandığı Sosyalist Gazetesinin 11 Teşrin-i Sani 1326/24 Kasım 1910 Tarihli Nüshası	191
EK 3- Ferruh Niyazi Bey'in <i>Açık Mektup Sadrazam Paşa'ya</i> Adlı Makalesinin Yer Aldığı İnsaniyet Gazetesinin 25 Teşrin-i Sani 1326/8 Aralık 1910 Tarihli Nüshası	192
EK 4- Mahmut Şevket Paşa Suikastından Dolayı Ferruh Niyazi Bey'in Sinop'a Sürgün Edildiğini Gösteren <i>Te'bid Edilenler</i> Başlıklı Tercüman-ı Hakikat Gazetesinin 5 Haziran 1329/18 Haziran 1913 Tarihli Nüshası	193
EK 5- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İran Cephesi'nde Çıkardığı Dicle Gazetesinin Tek Nüshası	194
EK 6- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Antalya Gazetesinin 12 Haziran 1340/12 Haziran 1924 Tarihli Nüshasında Yer Alan <i>Müteka'iriyet ve Eytam-ı Aramil</i> Adlı Başmakalesi	195
EK 7- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Sahip ve Başmuharrirliğini Yağdı Akdeniz Gazetesinin 9 Mart 1341/9 Mart 1925 Tarihli İlk Nüshası.....	196
BELGELER	197
EK 8- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Askerliği Sırasında Kulaklarından Rahatsızlanarak Tedavi Altına Alındığını Gösteren Şifreli Telgraf	197
EK 9- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Sağlık Durumu Hakkında Musul Vilayeti'ne Çekilen Telgraf	197
EK 10- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Zor Livası Hükümet Tabibliği'nden Kastamonu Vilayet-i Sıhhiye Müdüriyeti'ne Tayinine İlişkin Belge	198
EK 11- Takvim-i Vekayi Gazetesinin 22 Mayıs 1335/22 Mayıs 1919 Tarihli NüshasındaYer Alan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Kastamonu Vilayet-i Sıhhiye Müdüriyetine Atandığını Bildiren Kararname.....	199
EK 12- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İcra Vekilleri Heyetince Sivas Vilayet-i Sıhhiye Müdürlüğü Görevinden Azledilmesine İlişkin Belge.....	201
EK 13- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun II. Dünya Savaşı Hizmet Tezkeresi.....	202
RESİMLER.....	203
ÖZGEÇMİŞ	218

KISALTMALAR LİSTESİ

Bknz	Bakınız
BCA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BOA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	Çevirmen
DP	Demokrat Parti
ed.	Editör
hızl.	Hazırlayan
MSB	Millî Savunma Bakanlığı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜSTAV	Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı
t.y.	Tarih yok
vb.	Ve benzeri
y.y.	Yazar yok

ÖZET

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 1888 yılında Elmalı'da doğmuştur. Ailesi Elmalı eşrafından olup, ticaretle uğraşan varlıklı bir ailenin en küçük oğludur. Elmalı'da iptidai eğitiminin ardından İzmir'de başladığı idadî eğitimini Midilli'de tamamlamıştır. 1907 yılında Mekteb-i Tıbbiye'de yüksek eğitimine başlamıştır. Mekteb-i Tıbbiye eğitimi sırasında siyasetle tanışarak Osmanlı Demokrat Fırkası'na üye olmuştur. Osmanlı Demokrat Fırkası'nın savunduğu fikirlere yönelik çeşitli gazetelerde makaleler neşretmiştir. Balkan Savaşları'nda öğrenci iken yedek subaylık yapmış, terhisinin ardından 1913 yılında Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olmuştur.

Kütahya- Simav Hükümet Tabibliği'nden sonra katıldığı I. Dünya Savaşı'nda İran, Irak ve Suriye cephelerinde görev almış, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İstanbul'a dönmüştür. Millî Mücadele döneminde Kastamonu, Sivas, Kayseri gibi Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde Sıhhiye Müdürlüğü yapmıştır. 1923 yılında Diyarbakir Sıhhiye Müdürlüğü görevinden Antalya vilayetinden ikinci dönem mebus adayı olabilmek için ayrılmıştır. Mebus listesinde yer alamamasının ardından serbest hekimlik yapmış, bir süre sonra Antalya adlı gazetede sermuharrirlik görevini üstlenmiştir. Sonra Antalya gazetesinden ayrılarak sahip ve sermuharrirliğini üstlendiği Akdeniz adlı gazeteyi çıkarmıştır.

Akdeniz gazetesinin kapanmasıyla doktorluk mesleğine geri dönmüş, çeşitli vilayetlerde Sıtma Mücadele Tabibliği ve başkanlığı görevlerini yapmıştır. Antalya'nın sıtımadan kurtulması için önemli faaliyetler göstermiştir. Bu sırada basına olan ilgisinin yanında Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Halkevi Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. 1950 yılında CHP Antalya Milletvekili adayı olsa da yapılan seçimlerde milletvekili adayı olamamış ve emekliliğini istemiştir. Emeklilik hayatında Antalya'nın önde gelen gazetelerinde makaleler neşretmiştir. Nihayet, 1963 yılında gezi yazıları için çıktığı yolculuğunda rahatsızlanmış ve Antalya'ya döndükten sonra vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Sıhhiye Müdürü, Siyaset, Antalya Basını, Akdeniz Gazetesi.

SUMMARY

DR. FERRUH NİYAZİ AYOĞLU AND PRESS LIFE (1888-1963)

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu was born in 1888 in Elmalı. His family is from Elmalı and he is the youngest son of a wealthy family dealing with trade. After his primary education in Elmalı, he completed his high school education, which he started in İzmir, in Lesbos. He started his higher education at Mekteb-i Tıbbiye in 1907. During his education at the School of Medicine, he met politics and became a member of the Ottoman Democrat Party. He published articles in various newspapers on the ideas defended by the Ottoman Democrat Party. He was a reserve officer while he was a student in the Balkan Wars and after his discharge he graduated from Mekteb-i Tıbbiye in 1913.

After Kütayha- Simav Government Office, he participated in World War- I in Iran, Iraq and Syria fronts and returned to Istanbul after the signing of the Armistice of Mudros. During the National Struggle, he worked as the Directorate of Health in various provinces of Anatolia such as Kastamonu, Sivas and Kayseri. Diyerbekir Health Directorate to become a second term deputy candidate from Antalya province. After he could not be included in the MPs list, he worked as a freelance physician and after a while he took the position of chief executive in Antalya newspaper and published the newspaper Akdeniz, which he owns and undertakes the chief executive officer.

With the closure of Akdeniz newspaper, he returned to the profession of medicine and served as the Head of Malaria Control in various provinces. It has shown important activities for Antalya to get rid of malaria. Meanwhile, besides his interest in the press. Her served as the President of the Hilal-i Ahmer Society and the Community Center. Even though the CHP was a candidate for Antalya deputy in 1950, he could not become a deputy candidate in the elections and asked for his retirement life, he published articles in leading newspapers of Antalya. Finally in 1963, he got sick during his travels for travel writings and died after returning to Antalya.

Keywords: Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Health Menager, Politics, Antalya Press, Akdeniz Newspaper.

ÖNSÖZ

Antalya'nın bilinen doktorlarından Akdeniz gazetesinin sahip ve başmuharriri olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun hayatı hakkında detaylı bir çalışmanın olmamasından dolayı bu konu seçilmiş bulunmaktadır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun hayatının yanı sıra basına dair ilgisinden dolayı basın alanındaki faaliyetlerini içine alacak bir konu başlığı ile çalışmanın içeriğini oluşturacak ögeler belirlenmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapmış, aynı zamanda Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde basınla yakından alâkadar olan bir doktordur. Antalya'ya gelmesinin ardından Antalya gazetesinde başyazarlık yapmış, Akdeniz isminde bir gazete imtiyazı alarak sahip ve baş yazarlığını üstlenmiştir. Antalya'nın üçüncü yerel gazetesi olan Akdeniz gazetesi bir yıl yayın yapmış ve 1926 yılında kapanmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun basın hayatı üzerine çalışmalar olsa da hayatını bütün olarak anlatan bir çalışma yapılmamıştır. Antalya'nın sayılı doktorları arasında yer alan, çeşitli illerde Sıhhiye Müdürlüğü yapan, Millî Mücadele destekçisi olup cephe gerisi hizmetleri bulunan, Antalya'nın öncü gazetelerinde makaleler kaleme alan, birçok ilin Sıtma İle Mücadele Teşkilatlarında doktorluk ve başkanlık yapan, Hilal-i Ahmer ve Halkevi Başkanlıkları görevlerini üstlenen bu kişinin biyografisi ve basına dair faaliyetlerini içeren bir çalışmanın olmaması bir eksiklik olarak görülmüştür. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun hayatı ve faaliyetleri hakkındaki çalışmalara bakıldığında Osmanlı'nın son dönemi siyasi olayları, Osmanlı ve Cumhuriyet basını, Antalya basın tarihine ışık tutmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın temel kaynağını Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ile aynı adı taşıyan torununun yayınlamış olduğu hatırat oluşturmaktadır. Söz konusu hatırat Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun hayatında ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu öğrenilmesini sağlamaktadır. Ayrıca Antalya'ya dönmesinden sonraki faaliyetlerine ilişkin Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÜÇLÜ'nün Antalya ve Antalya basın tarihi üzerine yazdığı kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. İlaveten Dr. Evren DAYAR'ın Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun hayatı ve gazeteciliği hakkındaki makalelerinden faydalanılmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ile aynı dönemde Mekteb-i Tıbbiye'de eğitim gören kişiler başta olmak üzere Mekteb-i Tıbbiye hocalarından bazılarının anıları incelenerek hayatı hakkında bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Gazetecilik faaliyetlerine dair geniş bir literatür taraması yapılarak yazdığı, çalıştığı ve sahibi olduğu gazetelerin ulaşabildiğimiz nüshaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Anılar, gazeteler ve kitapların incelenmesinin ardından arşiv çalışmalarına geçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı

Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi'nde Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun hayatı ve faaliyetlerine dair belgelerin izi sürülmüştür.

Çalışma giriş, üç bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde II. Abdülhamit dönemi siyasi olayları ve basınına dair bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde ailesi hakkında edindiğimiz bilgilere, Elmalı'da başlayan Mekteb-i Tıbbiye ile devam eden eğitimi, Kütahya Hükümet Tabibliği ile başlayan Diyarbakir Sıhhiye Müdürlüğü göreviyle sonlanan görev yerlerine sırasıyla değinilmiştir. İkinci bölümde ilk olarak Osmanlı ve Antalya basını hakkındaki bilgilere yer verilerek Dr. Ferruh Niyazi Bey'in basına dair ilk faaliyetleri irdelenmiştir. Burada Dr. Ferruh Niyazi Bey'in basın hayatına geniş yer ayrılarak öğrencilik yıllarından itibaren kaleme aldığı ve çeşitli gazetelerde yayınlanan makalelerin içeriklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Sıtma ile Mücadele Teşkilatı'ndaki görevleri, Hilal-i Ahmer ve Halkevi başkanlıkları, tanınmış şahsiyetlerle olan anıları yer almıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun eşi ve çocukları hakkındaki bilgi ve diğer faaliyetlerine bu bölümde yer verilmiştir. Ek olarak sunduğumuz belgeler arasında Elmalı Belediye Reisizade imzalı makalelerin yayınlandığı gazete nüshaları, başyazarlık yaptığı Antalya gazetesindeki makalesi, sahibi olduğu Akdeniz gazetesinin ilk nüshası, atama ve azledilme kararnameleleri bulunmaktadır. Ayrıca kendisi, mesleği, görev yerleri ve ailesine ilişkin resimler ilave edilmiştir.

Konuyu belirleme sürecinden itibaren yol göstericisi olan Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÜÇLÜ'ye teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmanın hazırlanması sırasında desteklerini gördüğüm Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, TBBM Kütüphanesi, TBMM Mikro Film Merkezi, Ankara Milli Kütüphane, Antalya Kent Müzesi çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Son olarak bu yolda desteklerini esirgemeyen eşim ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Adile Gül YİĞİT ATASAYAR

Antalya, 2021

GİRİŞ

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in (Ayoğlu) hayatı ve gazetecilik faaliyetleri üzerinde durmadan önce onun doğduğu ve yetiştiği dönemin genel özellikleri hakkında bilgi vermek gerekir. Bu hususta ilk olarak doğmuş olduğu dönem hakkında genel bilgiler vererek II. Abdülhamit ve dönemin özelliklerinden bahsedilmiştir. Sultan II. Abdülhamit 1842 yılında doğmuş, saray içerisinde iyi bir eğitim alarak Osmanlı Devleti içerisinde yetişmiş bir şehzade olmuştur. Amcası Abdülaziz'in tahtan olaylı şekilde inişi ve kardeşi V. Murat'ın saltanatının kısa sürmesinin ardından yaşanan olumsuz durumlar sonucunda 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıkmıştır. Tahta çıkmasıyla birlikte Osmanlı ülkesi içerisinde karışık bir vaziyet onu beklediği gibi, Bosna-Hersek, Bulgar ayaklanmaları, Sırbistan ve Karadağ muharebeleri dönemin göze çarpan olayların başında gelmiştir.¹ Azınlık grupların ayrılıkçı tutumları devleti zor duruma sokmuş olup; Müslüman kesimin ikinci plana itilmemesi, dış müdahaleleri önlemek ve devletin bütünlüğünü korumak için anayasaya dayalı parlamenter bir rejimin gerekliliği özellikle aydın kesimler tarafından benimsenmiş ve Mithat Paşa önderliğinde faaliyetlerde bulunulmuştur. II. Abdülhamit, meşrutî düzen üzerinde paşa ve aydınların tam mutabakata varmasıyla tahta geçmesinin hemen ardından I. Meşrutiyet'i ilan etmek durumunda kalmıştır.²

Meşrutiyet'in ilan edilmesi tüm Osmanlı tebaasının güven içerisinde yaşamasına olanak sağladığı gerçeği Avrupalı devletlerce kabul görmeyi ve bunun neticesi olarak bir takım ıslahat çalışmalarını Osmanlı meclisine sunmuşlardır. Lakin bu ıslahatlar reddedilince özellikle emperyalist emeller peşinde olan Rusya için gerekli bahaneyi sağlamış olup, tarihimizde 93 *Harbi* olarak bilinen 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasına zemin hazırlanmıştır. Savaşın başlamasının ardından Rusların hızlı bir şekilde ilerleyerek İstanbul önlerine kadar gelmesi, Osmanlı Devleti'ni barış yapmaya zorlamış ve bu nedenle Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Ruslar açısından büyük bir kazanç sağlamasından dolayı İngiltere'nin desteğiyle ve Bismarck'ın ev sahipliğinde 1878 yılında Berlin'de bir kongre düzenlenmiştir. Kongrede Osmanlı'ya destek verilerek Berlin Antlaşması'nın imzalanması sağlanmıştır. Bu anlaşma ile Osmanlı adına iyileştirmeler söz konusu olsa da ileriki dönemlerde devlet için sorun oluşturacak maddelere yer verilmiştir.

¹ Küçük, 1988: 217.

² Koloğlu, 2016: 12.

Dış politikada yaşanan bu olumsuz durumlar karşısında II. Abdülhamit'in ilk hamlesi Meclis-i Mebusan'da gayrimüslimlerin bulunmasından dolayı gerçekleşen şiddetli tartışmaları sonlandırmak amacıyla 14 Şubat 1878 yılında Meclis'i tatil etmiştir. Meclisin kapanmasının ardından kendisine muhalefet olarak gördüğü kişileri sürgüne yollayıp merkezi idaresini kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. İç politikadaki faaliyetleri dini, askeri ve siyasi olarak kendi tekelinde toplama yoluna gitmiş ve bu sayede ülke içerisinde asıl gücün yeniden padişaha geçmesini amaçlamıştır. Osmanlı ülkesinin genel durumu oldukça karışık bir vaziyette seyrederken, padişah II. Abdülhamit faaliyetlerinde hız kesmeden devam edip, devlet politikasını İslâm Birliği'ni sağlama yolunda oluşturmuştur.³

II. Abdülhamit dönemine genel itibariyle bakıldığında oldukça buhranlı geçmiş olup, buhranların başında ekonomik durumlar gelmiştir. Üretim konusunda Avrupalı devletlerden geri kalınmasının neticesinde oluşan mali sorunlar çözüme ulaştırılmak istenmiş ve bunun sonucunda 1881 yılında Düyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi kurulmuştur. Alacaklı devletlerin borçlarını yeni vergiler ve Osmanlı gelir kaynakları (Rüsum-u Sitte) vasıtasıyla toplanarak ödenmeye çalışılmıştır. İlerleyen dönemlerde yapılan tüm çalışmalara rağmen Osmanlı ekonomisini düzeltme çabaları yetersiz kalmış ve iflasın eşiğine gelinmiştir.⁴

II. Abdülhamit dönemi incelendiğinde basına dair faaliyetler ve 'Hamidi' düzen gereğince engellemeler önemli bir yere sahip olmuştur. Basın; Osmanlı Devleti içinde özellikle Tanzimat sorası büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Ülke içerisinde neşredilen yayın sayısı gitgide artmış, bu durum II. Abdülhamit döneminin ilk yıllarına kadar devam etmiştir. I. Meşrutiyet'in ilân edilişiyle birlikte anayasanın 12. Maddesinde '*basının yasalar çerçevesinde serbest olduğu*' ibaresi yer almıştır. Basına dair faaliyetler Abdülhamit'in saltanatının ilk yıllarında liberal olarak görülse de bu durum çok uzun sürmeyerek meclisin tatil edilip anayasanın rafa kaldırılmasından dolayı sekteye uğramıştır. Bu durum basının kontrol altına alınmasına ve gerektiğinde sansür uygulanmasına yol açmıştır. Basına uygulanan sıkı denetim 1864 yılında yürürlüğe konulan *Âli Kararname*, 1878'de *Matbuat-ı Hariciye Müdürlüğü* ve 1881 yılında kurulan *Encümen-i Teftiş ve Muayene* adlı kanun ve kuruluşlar vasıtasıyla sağlanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilân edilmesine kadar geçen otuz yıllık süre zarfında basın oldukça durağan bir dönem geçirmişti. Bazı dergi ve gazetelerin neşrine sansür uygulanarak izin verilmiştir.⁵ Basının geçirdiği bu zor dönem 24 Temmuz 1908

³ Armaoğlu, 2017: 507-518.

⁴ Varol, 2007: 92.

⁵ Koloğlu, 2015: 61, 63.

tarihinde Meşrutiyet'in yeniden ilân edilmesinden itibaren son bulmuş ve gazeteler üzerinde uygulanan sansürün kalkacağı fikri halk arasında heyecan uyandırmıştır. Neşriyat yapan *İkdam*, *Sabah*, *Takvim-i Vâkayi* vb. adlı gazeteler sütunlarında Meşrutiyet'i övücü satırlara yer vermiştir. II. Meşrutiyet'in ilânı basına dair faaliyetlerin adeta tavan yapmasına neden olmuş, o döneme değin belli başlı gazeteler bulunurken bu tarihten itibaren sayıları neredeyse ilk iki ayda 200'ü aştığı görülmüştür.⁶

Ekonominin kötü gidişatını tedbirlerle düzenlenmeye çalışmanın yanında iç politikanın diğer önemli konularının başında eğitim gelmekte idi. II. Abdülhamit saltanatında eğitim konusu üzerinde ciddi eğilimler gösterilmiş ve bu alanda hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Gerek açılan okullar gerekse öğrenci sayısındaki artış gelecek dönemlere ışık tutan yeni nesillerin yetiştirilmesinde önem arz etmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecine doğru ilerlediği bu dönemde aydın kesimin açılan okullarda eğitim aldığı düşünülmürse, eğitim alanında yaşanan ilerleme büyük bir öneme sahip olmuştur.⁷

Tanzimat döneminden itibaren eğitim üzerinde ciddi olarak durulmuş, Batılı ve modern anlamda şekillendirilmiştir. Batılı tarzda eğitim veren okullarda yetişen aydınların üzerinde durdukları en önemli konu vatan ve millî kavramlar olmuştur. Osmanlı tebaası içerisinde de bu fikirlerin yaygınlaşması monarşik düzene karşı muhalif bir tavrın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Devletin içinde bulunduğu buhranlı dönemin yalnızca meşruti düzen ile atlatılabileceği fikri aydın kesim tarafından tüm halka kabul ettirilmeye çalışılmıştır. II. Abdülhamit döneminde eğitim seviyesinin ilerlemesi ve bu bağlamda açılan okul sayısının artışı savunulan fikirlerin geniş çevrelere yayılmasına da olanak sağlamıştır. I. Meşrutiyet'in kısa sürmesinin ardından bu durumun sorumlusu olarak görülen padişah II. Abdülhamit'e olan muhalefet günden güne artmış olup, dönemin eğitim veren kurumlarında muhalif gruplar fikirlerini yayabilecek ortamı sağlamışlardır. Padişaha duyulan muhalefet ilk olarak 1889 yılında Tıbbiyey-i Askeriye öğrencileri arasında meydana gelmiş ve *İttihad-ı Osmanî* adıyla bir cemiyet kurularak muhalefete taban oluşturmayı çalışmışlardır. Batılı fikirleri benimseyen cemiyet gizli olarak kurulup, 1890 kuruluş nizamnamesinin ardından faaliyetlerine başlamıştır. Sonraki yıllarda İttihat ve Terakki adını alacak olan cemiyet; Osmanlı'nın dağılma sürecine girdiği, azınlıkların isyan etmek suretiyle devletten ayrıldığı, Balkanlardaki yaşanan kargaşalar akabinde yaşanan savaşlar, İtalyanların Trablusgarp üzerindeki emperyalist girişimleri ve en nihayetinde de I. Dünya Savaşı'na gidilen süreçte siyasi olarak

⁶ Topuz, 2016: 82- 83.

⁷ Akşin, 2018: 46.

aktif rol üstlenmiştir. Siyasi olarak aktifleşme II. Meşrutiyet'in ilan edilip, II. Abdülhamit'in iktidardan indirilmesi ile başlamıştır.⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti Meşrutiyet'in yeniden tesisi için üstün bir çaba gösterip, hemen her alanda kendilerine destekçi bulmuşlardır. Cemiyet faaliyetlerinden haberdar olan padişah II. Abdülhamit hafiyeleleri vasıtasıyla engelleme girişimlerinde bulunsa da başarılı olamamıştır. İttihatçıların padişah üzerindeki baskıları günden güne artmış ve nihayetinde de sonuca ulaşmıştır. II. Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi Osmanlı ülkesi içerisinde oldukça büyük bir coşku ve heyecanla karşılanıp, özgürlük vurgusu halk nezdinde benimsenmiştir. Nitekim Meşrutiyet'in yeniden yürürlüğe girmesinden dolayı oluşan ılımlı hava uzun sürmemiş, açılan Meclis-i Mebusan içerisinde özellikle azınlık grupların kendi milliyetçi söylemleri dikkat çekici olmuştur. O döneme kadar cemiyet içinde birlikte hareket eden azınlıklar başta olmak üzere birçok etnik grup meşrutiyetin ilan edilmesini kendi benliklerini kazanma yolunda bir fırsat olarak görmüşlerdir. Müslüman Arapların da bu durumdan etkilenmesi kaçınılmaz olup Orta Doğu'da da kargaşa ortamı oluşmaya başlamıştır. Elbette ki bu durum üyelerce de hoş karşılanmayıp özellikle Rumeli'nin elden çıkmasıyla beraber cemiyet fikirleri Türk milliyetçiliği üzerinde yoğunlaşmıştır.⁹

II. Meşrutiyet döneminden sonra Osmanlı Devleti sonun başlangıcı olarak adlandırılabilir. Döneme girmiştir. Devletin genel durumuna bakıldığında hem içte hem de dışta problemlerin oldukça arttığı görülmekte olup, bu hususta çareler aranmaya başlanmıştır. İç politikada İttihat ve Terakki Fırkası'na muhalefet artmaya başlamış, yeni kurulan fırkalar vasıtasıyla cemiyete kıyasıya eleştiriler yöneltilmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası ise içinde bulunulan zor dönemlerin aşılması için yoğun bir faaliyette bulunmuşlardır. 1911 yılında Trablusgarp Savaşı'nın patlak vermesinin sorumlusu olarak görülen cemiyet dikkatini Balkanlara vermiş, yaşanacak olan herhangi bir kargaşada Türklerin Balkanlardaki nüfuzunu arttırarak mevcudiyetin devamını sağlamayı amaçlamışlardır. Lakin yapılan hatalar ve özellikle Balkanlardaki Türk varlığına karşı duyulan hoşnutsuzluk en nihayetinde savaşın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Balkan savaşlarının ardından I. Dünya savaşının da yaşanması devletin sonunu getiren son basamağı oluşturmuş ve kaçınılmaz sonu engellemeye çalışan tüm girişimler başarısız olmuştur.¹⁰ I. Dünya savaşının kaybedilmesinin ardından Türk milleti

⁸ Örs, 2013: 687- 689.

⁹ Birecikli, 2008: 217.

¹⁰ Armaoğlu, 2017: 612, 633.

bağımsızlığı uğruna Millî Mücadele hareketine başlamış işgalci güçlere karşı kurtuluş mücadelesi vermiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar ki süreçte Anadolu halkı oldukça zor günler geçirmiş, nihayetinde yeniden devlet kurmaya muvaffak olmuşlardır. Kurulan yeni devlete de Türkiye Cumhuriyeti adını vermişlerdir.

Tezin asıl konusu olan Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu) ve basına değinmeden önce Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu genel duruma yukarıda değinilerek onun yetişme çevresi hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Basın Osmanlı Devleti içerisinde Tanzimat döneminden itibaren varlığını hissettirmiş, ilerleyen zamanlarda önemini her zaman arttırmıştır. Cumhuriyet döneminde ise gerek ülke genelinde gerekse yerel basın alanında önemli çalışmalar yapıp, önemli gazeteler çıkarılmıştır. Yerel basın alanında Antalya şehri önemli bir yere sahip olup, teze konu olan Ferruh Niyazi Bey'in Antalya yerel basınına olan katkısını burada incelenmiştir. Ferruh Niyazi Bey'in basına karşı ilgisi öğrencilik yıllarından itibaren başlamış olup, bu ilgi yaşamı boyunca devam etmiştir. Askerliği, görev yaptığı yerler ve emeklilik hayatı boyunca basınla ilgilenmiş olan Ferruh Niyazi Bey, Antalya yerel basını için büyük önem arz etmektedir. Sermuharrirliğini üstlendiği Antalya Gazetesi'nde ve kendi çıkarmış olduğu Akdeniz isimli gazetede siyasal, kültürel, sosyal, askeri vb. birçok alanda yazılar yazmıştır. Antalya havalisi hakkında hemen her türlü konu gazete sütunlarında yer almış olup, okuyucularını bu sayede bilgilendirmiştir. Antalya yerel basını için bu denli önemli olan Ferruh Niyazi Bey'in yaşamı, doktorluğu ve basın alanındaki faaliyetleri tezimizde ayrı bölümler halinde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLESİ, EĞİTİMİ ve GÖREV YERLERİ

1.1. Ailesi

Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu) Bey'in ailesi, doğduğu ve yaşadığı çevre olan Elmalı ilçesi hakkındaki bilgilere bu bölümde yer verilecektir. Antalya'nın Elmalı kazasına genel itibariyle bakıldığında en eski zamanlardan beri yerleşimin bulunduğu bir bölge olup, tarihçesi antik dönemlere kadar gitmektedir. Elmalı kazası Osmanlı Devleti'nde Teke Sancağına bağlı olan bir yerleşim yeridir. Bizans kaynaklarına dayanan bu yerleşkenin eski ismi *Alimela* olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun yanında Elmalı'da günümüze ulaşan eski dönemlere ait birçok yerleşim yerleri bulunsu da tezimizin konusu olan Ferruh Niyazi Bey'in doğmuş olduğu Nuhlar Mahallesinin, günümüzde ismi değiştirilen veya birleştirilen mahallelerden birisi olduğu görülmüştür. Günümüzde Antalya'nın Elmalı ilçesinde Nuhlar Mahallesi isminde bir yerleşim alanı bulunmamakta olup, yeniden adlandırılması gibi bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılmıştır.¹¹ Öncelikle Ferruh Niyazi Bey'in ailesi hakkındaki bilgilere yer verileceği gibi bu husustaki bilgilerin oldukça sınırlı olduğunu da belirtmek gerekir. Ferruh Niyazi Bey, 1888 yılında Antalya'nın Elmalı kazasının Nuhlar Mahallesi'nde¹² doğmuştur. Babası Hacı Halil Bey ve annesi Zehra Hanım olup, dört erkek kardeşin en küçüğü olarak dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Halil Bey ziraat ve ticaretle uğraşan Elmalı eşrafından bir zattır. Ferruh Niyazi Bey'in kardeşleri de baba mesleğine ilgi göstermişlerdir. Bu hususta Ferruh Niyazi Bey'in yaşadığı dönem ele alındığında ilk, orta, lise ve tıp eğitimi almış olması aile açısından büyük bir önem arz etmektedir. Ferruh Niyazi Bey'in ailesi, yaşadığı çevre ve eğitimi hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlı olup, kendisiyle aynı adı taşıyan torununun yayınlamış olduğu dedesinin hatıratından aile hakkındaki bilgileri öğrenilmesine rağmen edinilen bütün bilgiler yetersiz kalmıştır.¹³

¹¹ Koday ve Aydın, 2016: 452.

¹² Nuhlar Mahallesi, günümüzde isim olarak kaldırılmış ve *Toklular* isimli mahalle bünyesine dahil edilmiştir.

¹³ Ayoğlu, 2008: 1.

1.2. İlk Eğitimi

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren her zaman eğitim konusuna önem vermiştir. Fethedilen bölgelerde cami, tekke ve medreseler vasıtası ile eğitim üzerinde durulmuştur. Tanzimat döneminden sonra eğitim konusunda Batı örnek alınarak yenilikçi bir tutum sergilenmiştir. 1869 yılında *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* gereğince mahalle ve köylerde nüfusa göre sıbyan, rüştiye; büyük merkezlerde idadî ve sultanî mektepleri açılmıştır. Eğitim alanında yapılan bu yenilikler gereğince mahalli yerleşkelerde maarif komisyonları kurularak eğitimin düzenli bir şekilde devam ettirilmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda Elmalı kazasında 1885 yılında Maarif Komisyonu kurulmuş, eğitim düzenli bir hal almıştır. Elmalı'daki eğitim faaliyetleri mektep, medrese, camii, tekke ve kütüphane gibi kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olup sayıca çok olmaları hasebiyle bu kazadaki eğitimin oldukça ileri düzeyde olduğu bilinmektedir. 19. yüzyılda bu kazadaki eğitim kurumları medrese, sıbyan mektebi ve merkezde bulunan rüştiye olarak sınırlandırılmıştır.¹⁴ 1875 yılı Konya Vilayet Salnâmesi'nde Teke (Antalya) Sancağı'nın Elmalı kazasındaki eğitime dair bilgiler yer almakta olup, 202 kız öğrenci ve 484 erkek öğrenci olduğu görülmüştür. Kazada 8 Sübyan okulu, 1 Rüştiye ve 10 medresenin varlığı edinilen bilgiler arasındadır. Dönemin okullarında yetişen birçok şahsiyet bulunmakta olup, Ahmet Paşa, Sarılarlı Mehmet Ağa, Sinan-ı Ümmi vb. tanınmış simalar arasında yer almışlardır.¹⁵ Buradan anlaşılabacağı üzere Elmalı'da eğitim sıbyan ve rüştiye mektepleri ile sınırlı kaldığı için daha ileri düzey eğitim almak isteyen kişiler bu kazanın dışına çıkmak durumunda kalmışlardır. Ferruh Niyazi Bey'de bu konuda örnek teşkil eden kişiler arasında yer almıştır. Ferruh Niyazi Bey, iptidâî ve rüştiye eğitimini tamamlamasının ardından idadî eğitimini tamamlamak adına Elmalı kazasından ayrılmıştır. İzmir'de İdadî eğitimine başlayıp, Midilli Adası'nda tamamlamıştır.¹⁶

19. yüzyıldan sonra İzmir şehri özellikle yabancı devletlerin ticaret anlamında uğrak noktası haline gelmiştir. Burada yaşayan gayrimüslim nüfusun fazla oluşu yabancı devletlerin bu şehri tercih etmesindeki bir diğer sebep olarak görülmektedir. Dış devletlerin İzmir'e gösterdiği yoğun ilginin gayrimüslimlerin Müslüman halka göre daha ön planda olmasını beraberinde getirmiştir. Müslümanların geride kalması yalnızca ticari olarak değil, sosyal ve kültürel alanlara da yansımıştır. İzmir'deki gayrimüslimlerin eğitim ve eğitim kurumlarına bakıldığında Müslümanlara göre daha ileri bir seviyede olduğu göze çarpmıştır.

¹⁴ Durgun, 2018: 154-155.

¹⁵ Öncel, 2013: 15.

¹⁶ Ayoğlu, 2008: 1.

Müslümanların eğitimleri daha geleneksel olmanın yanında 1869 yılında ilân edilen *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* ile taşrada 4 yıllık eğitim verecek rüştiyelerin açılması öngörülmüştür. Buna ek olarak 3 yıllık eğitim veren idadîlerin de açılacak olması ortaokul eğitiminin tamamlanmasına yönelik çalışmaları da kapsamıştır.¹⁷ Bu hususta Ferruh Niyazi Bey'in idadî eğitimine İzmir'de başlamasının sebebi olarak İzmir'de verilen eğitimin dönemin şartlarına göre yüksek seviyede olduğu anlaşılmakla birlikte, açılan eğitim kurumlarının hangisinde öğrenimini tamamladığına dair bilgi yoktur. Edinilen bilgiler Ferruh Niyazi Bey'in İzmir'de başladığı idadî eğitimini Midilli Adası'nda tamamlamış olduğu yönündedir.

Osmanlı Devleti yönetimindeki Midilli Adası'ndaki eğitim faaliyetleri gelenekçi bir yapı ile sürdürülmüş, Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesinden sonra ise daha merkezîyetçi bir hâl almıştır. Midilli Adası'nda Gayri Müslim tebaanın yoğun olarak bulunmasından dolayı cemaatler vasıtasıyla eğitim sağlanmıştır. Müslümanlar ise merkez yönetim tarafından atanan öğretmenler ve kurulan eğitim kurumları sayesinde eğitim alabilmişlerdir. Tanzimat Fermanı'nın ilânından sonra eğitim kurumlarında din eğitiminin yanında hesap, coğrafya, tarih vb. konular da eğitimin bir parçası haline getirilmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar tüm ülke genelinde olduğu gibi Midilli Adası'nda da hissedilmiş, adadaki eğitim faaliyetlerinde zor bir döneme girilmiştir. *Cemiyet-i İlmiye* ismiyle kurulan ve eğitim faaliyetlerine katkı sağlayan kurum vasıtasıyla eğitimin devam ettirilmesi amaçlanmıştır. Yine bu dönemde Midilli Adası Mutasarrıflığı görevinde bulunan Namık Kemal, adanın eğitim durumunu kaleme alan birçok rapor hazırlamış ve *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye* faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Midilli Adası'nda 15 civarında okulun açılmasına da öncülük eden Namık Kemal'in ada eğitimine sağladığı yararlar oldukça dikkate değerdir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Midilli Adası'ndaki eğitim faaliyetleri ve kurumları yeterli ve kaliteli olmamakla birlikte, bir şekilde eğitim-öğretimin gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Midilli Adası'na nasıl ve ne şekilde gittiği öğrenilemeyen Ferruh Niyazi Bey burada idadî eğitimini tamamlayıp, *Mekteb-i Tıbbiye* eğitimini almak için İstanbul'a gitmiştir.¹⁸ Ferruh Niyazi Bey, İleri gazetesindeki *Antalya'da Matbuat Hayatı* adlı yazı dizisinde Midilli'de idadî eğitimini tamamlayıp İstanbul'a gitmesiyle ilgili şu cümleleri kurmuştur: “*Lise tahsilimi Midilli’de yaptığım için İstanbul’da*

¹⁷ Tınal, 2008: 125- 126.

¹⁸ Ünver, 2012: 300, 303, 305.

karşılaştığım İstibdat bana ağır geldi. Midilli de o günkü Osmanlı İmparatorluğu'nun hududları içinde idi. Fakat memleketin diğer köşelerine nispetle daha hür bir yer sayılırdı."¹⁹

1.3. Mekteb-i Tıbbiye Eğitimi

Osmanlı Devleti içerisinde modernleşme çalışmaları eğitimde de kendine yer bulmuş olup, tıp eğitiminde de geleneksel yapıdan çıkılarak modern bir anlayış benimsenmek istenmiştir. Bu hususta II. Mahmut döneminde modern bir tıp eğitimi amaçlayan kurum olarak karşımıza çıkan *Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane* kurulmuştur. Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin gayretleriyle orduya hizmetlerde bulunacak hekim ve cerrahların yetiştirilmesi gayesiyle bu kurum açılmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesi hemen her alana olduğu gibi eğitim üzerinde de kendisini hissettirmiştir. Sultan Abdülmecit dönemine gelindiğinde bu okuldan mezun olanlar Avrupa'ya gönderilmiş ve yapılan imtihanlarda oldukça başarılı bir grafik sergilemişlerdir. Kırım Savaşı sırasında hekimlere duyulan ihtiyacın artması üzerine okuldaki eğitimler Türkçe olarak verilmek istenmiş, *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye*'nin gayretleriyle bu duruma hız verilmiştir. Derslerin Türkçe olarak verilmesi eğitim dili açısından yeni bir döneme ışık tutarak, Türkçe olarak birçok tıp dergi ve gazetelerinin de yayınlanmasına öncülük etmiştir. Müslüman hoca ve öğrenci sayılarında da bu sayede artış görülüp, Paris ve Viyana başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesine başarılı Tıbbiye öğrencileri gönderilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde iki tıp okulu birleştirilerek Tıp Fakültesi adını almış, İstanbul Darülfünûn'un bir şubesi olarak tıp eğitimi vermeye devam edilmiştir.²⁰

Ferruh Niyazi Bey, 1907 yılında İstanbul'a gelerek tıp öğrenimine başlamıştır. Mekteb-i Tıbbiye'ye kaydolduğu döneme genel itibariyle bakılacak olursa Osmanlı Devleti sınırlarının daraldığı ve iç karışıkların sıkça yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle siyasi alanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne tıp öğrencileri tarafından büyük bir ilgi gösterilmiştir. Bu hususta ilginç olan nokta Ferruh Niyazi Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerine yakınlık duymayıp daha ziyade muhalif tarafta bulunmasıdır. Henüz Tıbbiye öğrencisiyken politikayla tanışan Ferruh Niyazi Bey, Osmanlı Demokrat Fırkası ve en nihayetinde de Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nda faaliyet göstermiştir. Öğrencilik yıllarında siyasete duyduğu ilgi oldukça fazla olduğu anlaşılan Ferruh Niyazi Bey'in göstermiş olduğu siyasi eğilimlerin nasıl

¹⁹ "Antalya'da Matbuat Hayatı-4", *İleri*, 3 Kasım 1951.

²⁰ Sarı, 2004: 2-4.

ve ne şekilde gerçekleştiğine dair bilgiler kısıtlı kalmıştır. Tıbbiye hocaları veya kendisi gibi öğrenci olan arkadaşlarının siyasi eğilimlerinde etkisi olduğu düşünülebilir.²¹

Ferruh Niyazi Bey'in Mekteb-i Tıbbiye öğrenciliği hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte kendisinin kaleme aldığı anılarından ve farklı kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda tıp eğitimi aldığı hocalarının bir kısmı bilinmektedir. Ferruh Niyazi Bey anılarında, “Bugün donanma var. Yani padişahın tahta çıkışının yıldönümü. Bunun şerefine bayram yapacağız. Sultan Reşat idraksiz, ebleh bir hükümdar. Bir tarafı da hafif hasta. Dört sene önce akliye hocamız, değerli üstadımız Reşit Tahsin Bey ders anlatırken Osmanlı hanedanını bu hastalığa örnek göstermişti. O gün bu dersi dinleyenler arasında genel hastalıklar hocamız Dr. Adnan Bey (Adivar) ve I. Dahiliye Şefi Neşet Ömer Bey (İrdelp) de vardı.” ifadelerine yer vererek ders aldığı hocalardan örnekler vermiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere Tıbbiye eğitiminde ders aldığı hocaları arasında Raşit Tahsin Bey, Dr. Adnan Bey ve Neşet Ömer Bey yer almaktadır.²² Neşet Ömer (İrdelp) Bey 1882 yılında doğmuş olup, 1902 yılında Tıbbiyey-i Mülkiye’den mezun olmuştur.²³ Bu tarihten sonra Tıp fakültesinde I. Dahiliye şefliği yapmıştır. Ferruh Niyazi Bey’in diğer hocaları arasında yer alan Raşit Tahsin (Tuğsavul) Bey 1870 yılında doğmuş olup, babası Orman, Maâdin ve Ziraat Nezareti Mektubi Kalemi müdürlerinden Şilelizade Tahsin Bey’dir. Soyadı kanunun çıkmasıyla ailesine evvelden Bayraktaroğulları denmesinden dolayı Tuğsavul soyadı verilmiştir. İlk eğitimini Fatih Rüştiyesi’nde alan Raşit Tahsin Bey, Mülki idadiyi bitirip Askeri Tıbbiye’ye girmiştir. Tıp eğitimi alan Raşit Tahsin Bey 1893 yılında Tıbbiye’den mezun olmuştur.²⁴ Mezun olduktan sonra Almanya’da psikiyatri ve nöroloji ihtisasları yapmış, 1896 yılında ülkesine geri dönmüştür. Tıbbiye de *Emraz ve Seririyat-ı Akliye Asabiye* birimi muaviniğine atanan Raşit Tahsin Bey, *Emraz-ı Akliye ve Asabiye* derslerini vermeye başlamıştır. Bu dersleri vermeye başlamasından sonra öğrencileri arasında Ferruh Niyazi Bey’in de bulunduğu anlaşılmıştır.²⁵

Araştırmalarımız neticesinde edinilen bilgiler doğrultusunda Ferruh Niyazi Bey’in Tıbbiye’deki öğrencilik yıllarını kapsayan dönemde hocalık yapan birkaç isme daha rastlanmıştır. 1905 yılında *Emraz-ı Dahiliye* muallim muaviniğine getirilen 1907 yılında cerrahi profesörlüğe yükselmiş olan iktidara muhalefeti yüzünden rütbesi Kol Ağalığı’na

²¹ Ayoğlu, 2008: 1.

²² Ayoğlu, 2008: 22.

²³ Gökçe, 199: 448.

²⁴ Unat, 1986: 20.

²⁵ Sarı- Akgün, 2008: 20-21.

düşürülen Dr. Rıza Nur Bey, bu dönemde Tıbbiye hocaları arasında yer almıştır.²⁶ Bunun yanında ülkemizde modern cerrahinin kurucusu olan bu alanda birçok yeniliğin öncüsü sayılan Tıbbiye’de hocalık, dekanlık ve şehreminilik yapmış olan Cemil Paşa (Topuzlu) karşımıza çıkmıştır. Cemil Paşa, iki tıp okulunun birleştirilip Tıp Fakültesi adını almasından sonra Fakülte Dekanlığı’na tayin edilmiştir.²⁷ Bu dönemde Tıbbiye hocalığı yapmakta olan Dr. Rıza Nur ve Cemil Paşa zaman zaman birlikte hasta kontrollerini ve ameliyatlarını yapmıştır. Mektepte Ortopedi derslerinin olmaması nedeniyle bu eksikliğin giderilmesi için Ortopedi müfredata alınarak, Cemil Paşa tarafından bu dersin hocalığına Dr. Rıza Nur getirilmiştir.²⁸ Mekteb-i Tıbbiye’de hocalık yapan Dr. Rıza Nur Bey ve Cemil Paşa’nın görev yaptığı yıllara bakıldığında yine Ferruh Niyazi Bey’in eğitim aldığı yıllarda hocalık yaptığı sonucuna varılmıştır.

Ferruh Niyazi Bey’in Mekteb-i Tıbbiye hocalarının yanında birlikte eğitim aldığı sıra arkadaşları arasından da bazı isimler dikkat çekicidir. 1882 yılında doğan ve Tıbbiye tarihinin en hareketli dönemlerinde öğrencilik yapan Dr. Tevfik Bey (Sağlam) muhtemeldir ki Ferruh Niyazi Bey ile hemen hemen aynı dönemlerde eğitim almıştır. Bu hususta Tevfik Bey’in hatıratında yer alan Raşit Tahsin Bey, Cemil Paşa ve iç hastalıkları hocası Zeoros Paşa gibi birçok hekimden ders aldığı anlaşılmaktadır. Derslerin zorlukları hakkındaki bilgilere de rastlanılan bu anılarda Tıbbiye derslerine devam eden Ferruh Niyazi Bey’in de derslerde zorlanabileceği düşünülmüştür.²⁹

Ferruh Niyazi Bey’in Mekteb-i Tıbbiye öğrenimine devam ettiği sırada 11 Haziran 1913 tarihinde Mahmut Şevket Paşa’nın düzenlenen suikast sonucunda öldürülmesi hadisesi yaşanmış, birçok kişi suikaste dair soruşturmada göz altına alınmıştır. Göz altına alınan kişiler ifadelerinin alınmasının ardından Bekirağa Bölüğü’ne götürülmüştür. Ferruh Niyazi Bey’de Bekirağa Bölüğü’ne götürülenler arasında bulunmuş ve burada geçirdiği 6 günün ardından Sinop’a sürgün edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰ Ferruh Niyazi Bey yıllar sonra İleri gazetesinde kaleme aldığı *Partili Hayatımıza Bir Bakış- II* başlıklı makalesinde “Bizim gibi tahsilde bulunanlar ya Sinop’a 20- 30 gün sürgüne gitti, geldi veya Bekirağa Hapishanesi’nde kızılık sopası yedi,

²⁶ Maden, 2012: 6.

²⁷ Topuzlu, 2003: 11- 18.

²⁸ Nur, 1967: 209.

²⁹ Sağlam, 1981: 85.

³⁰ Ayoğlu, 2008: 162.

vazgeçti.” diyerek Bakırağa Bölüğü’nde geçen günlerinde yaşadıklarını dile getirmiştir.³¹ Tercüman-ı Hakikat gazetesi 5 Haziran 1329/18 Haziran 1913 tarihli nüshasında yer alan *Tebi’ d Edilenler* başlıklı yazıda tutuklananların isimleri verilmiştir.

“İdare-i Örfiyye Kararnamesi altıncı maddesinin ikinci fırcasına bil-istinad ‘azameleri suretiyle idaremize göre muntakası haricine tebi’ dleri hükümet-i askeriyece taht-ı karara alınarak âtide esamisi muharrir bulunanlarla serseri ve işsiz güruhundan iki- üç yüz kadar eşhas polis-i müdürîyet-i umumiyesi vasıtasıyla dün akşam bir vapur mahsusuyla tebi’ d olunmuştur:

*Basri Bey Tophane Posta ve Telgraf Müdürü, Ahmed Nureddin Efendi İstanbul Nüfus Memuru, Hüseyin Kazım Efendi Duyun-u Umumiye komiseri kalem-i kitabesinden, Berhan (Felek) Efendi Evrak kitabesinden, Mehmed Bey Adliye Müdavenat kalem-i kitabetinden, Mehmed Kemal Efendi Evkâf müfettişi, Mehmed Gazeleddin Bey Dahiliye Tahrirat kalem-i kitabesinden, Ali Hıdır Efendi Anadolu Şimendifer Merkez tercümanı, Münir Efendi Daire-i Sihhiye evrak kalam-i kitabesinden, Mehmed Şükrü Bey Rüsumet Müdüriyet-i Umumiyesi Muhafaza ser müfettişi, Hüseyin Faiz Bey Beyoğlu Bidayet Mahkemesi İcra mu’avini, Muhlis Sabahaddin Bey Melga Demokrat Fırkası Katibi, Alemdar Sahibi Ref’i Cevad Bey, Alemdar müdür-i mesulü Kadri Efendi, Ferruh Niyazi Bey Doktor, Ali Rıza Bey Dava Vekili, Suphi Bey Vazife gazetesi müdür-i mesulü, Osman Nuri Efendi İkdâm gazetesi muhabiri, İsmail Suphi Bey mekteb mu’allimi ve muharrirlerden...”*³²

Tutuklananlar arasında Ferruh Niyazi Bey’de yer almış olup, Bahr-i Cedit Vapuru ile Sinop’a sürgün edilmiştir. Tutuklananların Bahr-i Cedit Vapuru ile Sinop’a gitmesinden sonra 18 Haziran 1913 tarihinde yola çıkan bir heyet Sinop’a gönderilen kişileri sorgulamış ve edinilen bilgiler doğrultusunda hazırlanan raporlar Divan-ı Harb’e sunulmuştur. Divan-ı Harb’te yargılamalar sonucunda birçok kişi idam dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmıştır.³³ Sürgün edilen Ferruh Niyazi Bey muhalefet tarafında yer aldığı için Sinop’a gönderilmiş ve yaklaşık 10 gün Sinop İdadî Mektebi’nde hapis kalmıştır. Ferruh Niyazi Bey’in belirttiğine göre kendisi Sinop’ta ne Divan-ı Harp ile ne de gelen heyetin sorgusuyla karşılaşmıştır. Yaklaşık 10 günlük tutukluluk ve sürgün hayatı Mekteb-i Tıbbiye’den hocası olan Prof. Dr. Akil Muhtar Bey’in aracılık etmesi neticesinde son bulmuştur. Tutukluluk tezkeresini alan Ferruh Niyazi Bey, Sinop Limanı’nda bulunan bir Rus Vapuru’na binerek 1 Temmuz 1913 tarihinde Galata Rıhtımı’na çıkmıştır. Vahap isimindeki polis memurunun evraklarını imzalamasının ardından Ferruh Niyazi Bey’in ertesi gün saat 10.00’da İstanbul Muhafızı Cemal Paşa’nın makamına gitmesi gerektiği bildirilmiştir. Ferruh Niyazi Bey Cemal

³¹ “Partili Hayatımıza Bir Bakış”, *İleri*, 17 Mayıs 1951.

³² “Te’bid Edilenler”, *Tercüman-ı Hakikat*, 5 Haziran 1329.

³³ Çadircı, 2018: 100.

Paşa'nın Eminönü Lokali'nin karşısında bulunan makamına gitmiş, Cemal Paşa, söze girerek *"Biz memleket gençlerini yetiştirip hizmete sunarken siz hazımsızlık gösterip bunlardan memleketin yararlanmasına imkân bırakmıyorsunuz. Biz de inceleme yaptık, siz Elmalı'da ticaret ve çiftçilikle uğraşan namuslu bir ailenin eğitime gönderilmiş çocuğusunuz. Bizim karşımızdaki muhaliflerin kimi Abdülhamit'in adamıdır, iktidardan düşmüştür, kimisi tenzil-i rütbeğe uğramıştır, küskündür, kimisi umduğu mevkiyi bizden alamadığı için darılmıştır. Kısacası darılma nedenleri vardır. Ama sizin için bunların hiçbirisi geçerli olmadığından Tıbbiyelik ve gençlik asabiyetiyle bize ağır saldırılarda bulunan yazılar yazdığını, her fırsatta bulunduğu toplantılarda söz alarak bizi yerin dibine geçirdiğini, korku ve ürkme bilmediğini öğrendik. Seni buraya davet etmemin nedeni kararımızdan haberdar etmektir. Biz bizi beğenmeyen bizi eleştiren insanları yaşatmaya karar verdik. Ya susacaksın, susmayacaksın da ya sınır dışına çıkacaksın ya da ölümü göze alacaksın. Dr. Rıza Nur Bey bundan dolayı dün Avrupa'ya gitti."*³⁴ demiştir. Ferruh Niyazi Bey'in bu konuşma sonucunda okulunu bir an evvel bitirip Anadolu'da görev almak istediği anlaşılmaktadır. Ferruh Niyazi Bey'in 1907 yılında başlamış olduğu Tıbbiye eğitimi zor şartlar altında da olsa nihayete ererek, 1913 yılının Temmuz ayında mezun olmuş ve doktor unvanını almaya hak kazanmıştır.³⁵ Ama nedense Mekteb-i Tıbbiye 1913 mezunları arasında adı bulunmamaktadır.³⁶ Yaşadığı sürgün olayından dolayı sınıf arkadaşlarına göre biraz geç mezun olduğu düşünülebilir.

1.4. Siyasi Hayata Girişi

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Mekteb-i Tıbbiye eğitimi sırasında siyasete ilgi duymuş ve çeşitli fırkalarda yer almıştır. İlk olarak sosyalizme yakınlık beslemiş, dönemin sosyalist örgütlerinde ve yayın organlarında faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti içinde sosyalist hareketler pek alışılacak bir olgu değildi. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra iktidara yönelik eleştiriler sosyalizm çerçevesinde yapılmıştır. 1910 yılına gelindiğinde Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kurulmasına yönelik çalışmalar yapılsa da bu durum İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından hoş karşılanmayarak engellenmiştir. Bu nedenle fırka faaliyetleri sadece teoride kalmış ve savunulan fikirlere *İştirak, Sosyalist, İnsaniyet, Beşeriyet* vb. gazetelerde yer verilmiştir. Yayın faaliyetleri dönemin iktidarı tarafından engellemelere maruz kaldığı için en fazla birkaç hafta boyunca gerçekleştirilebilmiştir.³⁷ Sosyalizmin fikirlerini savunan gazetelere bakıldığında ise *İştirak, Sosyalist, İnsaniyet* ve Demokrat Fırka'nın sözcüsü olan

³⁴ Ayoğlu, 2008: 164.

³⁵ Ayoğlu, 2008: 1.

³⁶ Tahsin, 1991: 116-121.

³⁷ Haupt- Dumont, 1977: 191.

Genç Türk adlı gazetelerde Dr. Ferruh Niyazi Bey'in makalelerinin yer aldığı görülmektedir. Dr. Ferruh Niyazi Bey Sosyalist Fırka'nın kuruculuk çalışmalarında yer almasa da savunulan fikirlere sempati duyduğu anlaşılmaktadır.³⁸ Dr. Ferruh Niyazi Bey *İştirak* gazetesinde; çiftçilerin sorunlarına dikkat çekmek için *Çiftçilerimize Bir Nazar*³⁹, sosyalizmin kadınlar arasında da benimsenmesini istediği *Kadınlarımız Arasında Fikr-i İştirak*⁴⁰, Tıbbiye öğrencilerinin haklarını savunduğu *Müdafaa-i Hak*⁴¹ adlı makaleleri kaleme almıştır. Buna ek olarak Sosyalist gazetesinde; *En Büyük Dertlerimizden Reji*⁴², *İnsaniyet* gazetesinde; *Açık Mektup- Sadrazam Paşa'ya*⁴³, Genç Türk gazetesinde *Muhaliplik ve Muhalefet*⁴⁴ adlı makaleleri yer almıştır. Araştırmalarımız sonucunda Dr. İbrahim Temo tarafından çıkarılan *Hakimiyet-i Milliye* adlı gazetenin nüshalarına ulaşılsa da Dr. Ferruh Niyazi Bey'e ait bir makaleye rastlanmamıştır.

Siyasete yönelik bu faaliyetlerin ardından yeni kurulacak olan *Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbâd)* kadrosuna sonradan dahil olanlar arasında Dr. Ferruh Niyazi Bey'de bulunmaktadır. Dr. Abdullah Cevdet'in öncülük ettiği fırkanın düşünsel öğelerinin yansıtıldığı *Tenkid* dergisi fırka sözcüsü olmuş ve bu dergi etrafında fırka üyelerinin toplandığı görülmüştür.⁴⁵ Fransız Devrimi'nden etkilenen ve özgürlükçü bir tutum sergileyen kişiler tarafından Meşrutî düzenin yeniden tesisi için çalışılarak, II. Meşrutîyet'i gençlere aktarmak adına dersler verilmiş, firkalılışma faaliyetleri içine girilmiştir. 1909 yılında Dr. Abdullah Cevdet ve Dr. İbrahim Temo başta olmak üzere İstanbul merkezli Osmanlı Demokrat Fırkası kurulmuştur. Fırkanın kuruluşundan itibaren Tıbbiye'den birçok kişi fırka üyeleri arasında yer almıştır. 1911 yılından itibaren Dr. Ferruh Niyaz Bey'in de parti üyeleri arasında yer aldığı görülmektedir.⁴⁶ Özellikle iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisine muhalefet edebilecek her türlü yapılaşmanın karşısında olmasından dolayı fırka üyeleri oldukça zor zamanlar geçirmişlerdir. 1911 yılında muhalefetin *Hürriyet* ve

³⁸ Gürsoy, 2013: 393, 471, 505.

³⁹ "Çiftçilerimize Bir Nazar", *İştirak*, 8 Mayıs 1326.

⁴⁰ "Kadınlarımız Arasında Fikr-i İştirak", *İştirak*, 15 Mayıs 1326.

⁴¹ "Müdafaa-i Hak", *İştirak*, 22 Mayıs 1326.

⁴² "En Büyük Dertlerimizden Reji", *Sosyalist*, 11 Teşrin-i Sâni 1326.

⁴³ "Açık Mektup- Sadrazam Paşa'ya", *İnsaniyet*, 25 Teşrin-i Sâni 1326.

⁴⁴ "Muhaliplik ve Muhalefet", *Genç Türk*, 14 Kanun-ı Evvel 1326.

⁴⁵ Tunaya, 1988: 177.

⁴⁶ Kaya, 2011: 107-112.

İtilâf Fırkası çatısı altında birleşerek daha güçlü bir hâl alınmasının istenmesi üzerine Osmanlı Demokratları son bir toplantı gerçekleştirerek Hürriyet ve İtilâf Fırkasına katılmışlardır.⁴⁷

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik muhalefet gerek Meclis içinde gerekse Meclis dışında kendisini göstermiştir. Ülke yönetiminde etkin bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik muhalif tavırlar farklı görüşleri savunan küçük sayılabilecek topluluklar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Muhalefetin küçük gruplarla yapılıyor olması güçlü pozisyonda bulunan İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı zayıf kalınmasına neden olmuştur. Bu nedendir ki muhalefetin güçlü ve tek bir çatı etrafında şekillenmesi fikri düşünölmeye başlanmıştır. Dönemin bazı gazetelerinde de bu fikre yer verilerek muhalefet kanadında güçlü bir birlik oluşturulacağına dair söylemler yer almıştır. En nihayetinde küçük gruplar sayesinde gerçekleştirilen muhalif tavırlar Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kurulmasıyla vücut bulmuştur. 21 Kasım 1911 tarihinde partinin kuruluş beyannamesi ile programı İstanbul Valisi Emin Bey'e verilerek kuruluş safhasına geçilmiştir. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kuruluş heyetinde Kemal Midhat, Mahir Said ve Dr. Rıza Nur gibi tanınmış simalar yer almış olup, beynamede belirtilen kurucu sayısından fırka destekçisi kişilerin sayısının oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir.⁴⁸

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na katılımlar çeşitli çevrelerden, tanınmış şahsiyetlerden ve farklı görüşlerden kişilerle desteklenmiştir. Bununla birlikte dönemin diğer fırkaları arasında Hürriyet ve İtilâf tarafına geçişler söz konusu olmuştur.⁴⁹ Bu hususta ilk olarak Osmanlı Demokrat Fırkası gelirken Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olunmuştur. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kuruluşunun akabinde tebrik ve kutlama Osmanlı Demokratları tarafından iletilmiştir. Osmanlı Demokrat Fırkası üyeleri arasında yer alan Bezmi Nusret Bey'in Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile birleşme taraftarı olmadığı anlaşılırken diğer parti üyeleri ile arasında anlaşmazlıklar yaşandığı görölmektedir.⁵⁰ Bezmi Nusret, Osmanlı Demokrat Fırkası'nın *Divan Yolu* kolunda yer alırken Ferruh Niyazi Bey'in de onun yanında faaliyetlerini sürdürdüğü ve *Divan Yolu*'na mensup olduğu anlaşılmaktadır. Bezmi Nusret, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na karşı temkinli olsa da Ahmet Rıza Bey'in ısrarlarıyla bu fırkanın mensubu Sadık Bey ile görüşmüştür. Bu görüşmede kendisine Ferruh Niyazi, Muhlis Sabahattin ve

⁴⁷ Kaya, 2011: 155.

⁴⁸ Birinci, 2012: 53, 56.

⁴⁹ Kaygusuz, 1955: 93.

⁵⁰ Birinci, 2012: 59-60.

Remzi Beyden oluşan arkadaş grubu eşlik etmiştir. Demokrat Fırkası'nın fikirlerine bağlı kalmak kaydıyla Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olunabileceği düşünülse de fikir birliği sağlanamamıştır. Ziya Şakir Bey bu görüşmeyi orada olmamasına rağmen şöyle aktarmıştır;

“Verilen karar üzerine, fırkanın mesul Murahhası Bezmi Nusret, Muhlis Sabahaddin, Maliye memuru Remzi, Tıbbiyeli Ferruh Niyazi Beyler Sadık Bey'in evine gitmişler. Sadık Bey yine sırtında Şam hırkası, beyaz patiska geceliği, şıp şıp terlikler ile Demokrat Fırkası mümessillerini kabul etti. Daha ilk karşılaşmada giden heyetin üzerinde menfi bir tesir husule geldi. Hal ve hatır sorduktan sonra, Sadık Bey çok sevdiği kanarya kuşundan bahsetmeye başladı. Bu lüzumsuz bahisten usanan Demokratlar sözü esasa getirdiler. O zaman Sadık Bey ciddi bir mukaddemeye lüzum görmeksizin “Eğer bizim fırkamıza iltihak ederseniz çok kârlı çıkarsınız. Hepiniz ayrı ayrı mühim mevkilere sahip olursunuz.” dedi. Onun bu sözleri üzerine kalpleri vatan ve millet muhabbeti, vatan ve milletin fikren ve ilmen terakkisi arzular ile meşbu olan bu gençler derhal oradan uzaklaşmak lüzumunu hissettiler. Bu dört genç Şehzadebaşı'na çıkarken, “Hayır, biz bu adamın arkasından gidemeyiz. Ahmak birer deve vaziyetine de giremeyiz. Ya fırkamızı olduğu gibi yaşatırız. Veyahut müstakil ve hür fikirli birer adam olarak yaşarız.” kararını verdiler. Ve fırka merkezine gelerek vaziyeti arkadaşlarına bildirdiler. Fakat Hürriyet ve İtilâf Fırkası Demokratları elde etmekten vazgeçmedi. Çünkü bu firkada münevver, atılgan, müteşebbis gençler vardı. İttihatçılarla girişilecek mücadelede bunlardan büyük istifade edilebileceği biliniyordu. Onun için genç Demokratlar arasına kuvvetli propagandacılar musallat edildi. Ve fırka erkânından bazıları merkez-i umumiye davet olunarak bunlarla müzakereye girişildi.”⁵¹

Demokratlar arasında yapılan istişareler sonucunda fırka bünyesinde bulunan hemen herkes Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olmak konusunda hemfikir olmuştur. Ferruh Niyazi Bey'in ise başlangıçta Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olmak istemediği, yapılan görüşmelerin fikrini değiştirmesinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Demokrat Fırkası üyelerinin bu kararı Bezmi Nusret'in yalnız kalmasına neden olmuş, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na iltihakı kabul etmiştir. Bunun üzerine kaleme aldığı 22 Teşrin-i Sâni 1327/5 Aralık 1911 tarihli yazısında *“Arkadaşlarca malum olduğu üzere, maddî ve manevî uğramadığım zarar ve ziyan kalmamışken, şimdiye kadar Demokrat Fırkası'nda, bilhassa kâtib-i umumi ve Murahhas-ı mesullüğünde sebat edişim, sırf giriştiğim bir işi iyi bir neticeye erdirmek maksadına müstenit idi. Bugün ise mezkûr fırka Hürriyet ve İtilâf Partisi'ne iltihak eylediğinden vazifem kendiliğinden hitam bulmuş demektir. Binaenaleyh fîmâbât yine demokrasi mesleğine sadık fakat tamamıyla hür ve müstakil kalacağımı arz ederim.”* ifadelerini kullanarak Demokrat Fırkası'nın Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olacağını duyurmuştur.⁵² 5 Aralık 1911 tarihinde yapılan toplantılar sonucu Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na dahil olunmuştur. Merkez heyette bulunan bazı kişilerin fırkaya kayıtları söz konusu olmamış, Osmanlı Demokrat Fırkası şubeleri arasında yer alan Şarköy, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın şubesi

⁵¹ Kaygusuz, 1955: 93- 94.

⁵² Kaygusuz, 1955: 95.

haline getirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Dr. Ferruh Niyazi Bey siyasi faaliyetlerine Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na katılarak devam etmiştir.⁵³

1.5. Silah Altına Alınması ve Evliliği

19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlangıcına genel itibariyle bakıldığında Osmanlı için savaşlarla geçen bir dönem olduğu söylenilebilir. Birbirini takip eden savaşlar, iç karışıklar, azınlıkların bağımsızlık gayesinde oluşu devleti zor durumda bırakmış, özellikle savaşlar sırasında asker ihtiyacı her zaman hissedilmiştir. Güçlü bir orduya sahip olmak devletlerin savaş kazanmasına imkân sağlayacağından Osmanlı Devleti içerisindeki askerlik çağına gelmiş kişiler orduya katılmaktan geri durmamışlardır. Savaş durumuyla karşılaşılması halinde genci yaşlısı, tahsillisi veya halen öğrenci durumda olan birçok kişi cephelerde görev almışlardır.

Savaşlarda doktora duyulan ihtiyaç nedeniyle henüz Tıbbiye öğrencisi olan Dr. Ferruh Niyazi Bey'de askere çağrılanlar arasındadır. 1912 yılında patlak veren Balkan Savaşları'na Mekteb-i Tıbbiye 5. Sınıf öğrencisiyken katılmıştır.⁵⁴ MSB'de bulunan Yedek Subay Şahsi Dosyası'na göre 6 Teşrin-i Evvel 1328/19 Ekim 1912 tarihinde silah altına alınarak Mercan İdadisi Mecruhin Hastanesi'nde kendisine görev verilmiştir.⁵⁵ Yedek subay olarak katıldığı Balkan Savaşları'ndan hastalığına binaen 25 Şubat 1328/10 Mart 1913 tarihinde hizmetten affedilmiş⁵⁶ ve Tıbbiye eğitimine devam etmiştir. 1913 yılında Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olmasından sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev almıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar ki süreçte mesleğini icra eden Dr. Ferruh Niyaz Bey, ilk görev yeri olan Simav, Kütahya'dan sonra Bitlis Merkez Tabibliği'ne tayin edilmiştir.⁵⁷

Dr. Ferruh Niyazi Bey eğitim ve askerlik alanında oldukça hareketli dönemler yaşarken bir yandan da evliliğini gerçekleştirmiştir. Sercerrah Miralay Hasan Basri Bey'in eşi Zühre Hanım ile evliliğinden tek çocuğu Hatice Saime Hanım idi. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Osmanlı sarayının sercerrahı Miralay Hasan Basri Bey'in kızı Hatice Saime Hanım ile 1913

⁵³ Birinci, 2012: 59-60.

⁵⁴ Ayoğlu, 2001: 10.

⁵⁵ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

⁵⁶ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

⁵⁷ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

yılında evlenmiştir.⁵⁸ Sercerrah Miralay Hasan Basri Bey, 1833 yılında doğmuş, Yenişehirli bir zattır. Askeri Tıbbiye’de eğitim almış ve iki dil bilen başarılı bir cerrah olarak mezun olmuştur. Irak’ta geçirdiği 6 senenin ardından arkadaşı İsmet Paşa’nın yardımıyla saraya başhekim olarak atanmıştır. İlerleyen dönemde damadı olacak olan Dr. Ferruh Niyazi Bey hatıratında onun karakteristik özelliklerini zayıf, centilmen ve liberal olarak kaydetmiştir. Başhekim olarak başladığı saray görevinde sercerrahlığa kadar yükselmiş, kırk yıla yakın doktorluk yapmış ve başarılı bir hekim olmuştur.⁵⁹

II. Abdülhamit döneminde de saray sercerrahı olan Miralay Hasan Basri Bey, her ne kabahati olduğu bilinmeksizin padişah tarafından önce Diyarbakır’a sürülmüş ve kısa bir sürgün hayatından sonra affedilmiştir.⁶⁰ Sercerrah Miralay Hasan Basri Bey, saraydaki doktorluk görevini icra ederken çeşitli tarihlerde maaş artışıyla ödüllendirilmiştir. 22 Kânûn-i Sâni 1317/5 Şubat 1902,⁶¹ 18 Nisan 1319/3 Mayıs 1903,⁶² 18 Haziran 1319/1 Temmuz 1903,⁶³ tarihli belgelerde “*Cerrah Hasan Basri Efendiye ihsan buyrulan meblağın ödenmesi*” şeklinde yer alan ifadelerle maaşının arttırılmasına onay verilmiştir. Bunlara ek olarak “*Hazine-i Hâssâ-ı Şâhâne, ‘âtiyye-i seniyye olarak Miralay Hasan Basri Efendi’ye ihsân buyrulan meblâğ olup 12 Şubat 320 (r.) tarihli arz-ı hususi ... yedi yüz kuruşdur.*”⁶⁴ ifadelerinin yer aldığı 14 Şubat 1320/27 Şubat 1905 tarihinde onaylanan belge ile maaşında yeniden iyileştirilmeye gidildiği anlaşılmıştır. Bu tarihten sonra kendisiyle ve maaşıyla alakalı bir belgeye rastlanamamıştır. Tüm bunlardan anlaşılabacağı üzere saraydaki hizmetleri padişah tarafından kıymetli bulunmuş ve zaman zaman maaşındaki artışlar vasıtasıyla ödüllendirilmiştir.

II. Abdülhamit’in iktidarı boyunca saraydaki sercerrahlık görevine devam eden Miralay Hasan Basri Bey, hastalığının ortaya çıkmasına kadar görevini yerine getirmiştir. Kanser hastalığına yakalanmasına rağmen Miralay Hasan Basri Bey, Nisan 1919 tarihinde durumu ağırlaşana kadar görevine devam etmiştir. Kızı Hatice Saime Hanım ile evlenmiş olan

⁵⁸ İlhan, 2017: 17.

⁵⁹ Ayoğlu, 2008: 152.

⁶⁰ “Antalya Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, *Sabah*, 21. 12. 2015.

⁶¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), ML.EEM, No: 364, 61.

⁶² BOA, ML.EEM., 442, 80, 1.

⁶³ BOA, ML.EEM., 442, 80, 2.

⁶⁴ BOA, ML.EEM., 469, 78.

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in 17 Mayıs 1919 tarihinde Kastamonu'ya Sıhhiye Müdürü olarak tayininden kısa bir süre evvel vefat etmiştir.⁶⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Irak'ta askerliğe alınan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in cephede geçirdiği iki yılda Sercerrah Miralay Hasan Basri Bey'in kızı Hatice Saime Hanım babasıyla birlikte yaşamıştır. Askerliğinin ardından İstanbul'a dönen ve sırasıyla tayinleri gerçekleşen Dr. Ferruh Niyazi Bey, Kastamonu'ya tayini sırasında kayınpederinin hastalığı ortaya çıkmıştır. Miralay Hasan Basri Bey çok geçmeden hastalığına yenik düşmüş ve kızı Hatice Saime Hanım babasının ölümünden yaklaşık üç ay sonra eşinin tayin olduğu Kastamonu'ya gidebilmiştir.⁶⁶

Osmanlı özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesine kadar eğitim alanında daha gelenekçi yapıya sahip bir devlet olmuştur. Bu durum Tanzimat'ın ilân edilmesiyle değişip, Batı'nın örnek alındığı eğitim faaliyetleri kadınları da içine alan geniş yelpazeye dönüşmüştür. 1869 tarihli *Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi* ile kızların da eğitim alabilmeleri için rüştiye ve öğretmen okulunun açılması sağlanmıştır. Bu okullarda eğitim alan birçok kadın ilerleyen dönemlerin aydın kesimini oluşturarak faaliyetleriyle de vatana hizmet etmişlerdir.⁶⁷

Hatice Saime Hanım, Akaretler 'de rüştiye eğitimini tamamladıktan sonra Fransız okuluna gitmiş, 14 yaşına geldiğinde okuldan alınarak eve getirilen mürebbiye tarafından eğitilmiştir. Bu mürebbiyeden dikiş ve Fransızca başta olmak üzere ders alarak eğitimine devam edilmiştir. Bunun yanında Darülfünun hocalarından olan Mazhar Bey'den felsefe ve edebiyat, Mızıka-i Hümayun hocaları arasında yer alan Yüzbaşı Cemal Bey'den müzik dersleri almış, iyi derecede piyano, ud ve keman çalma yetisine sahip olmuştur.⁶⁸ Oldukça kültürlü bir kadın olan Hatice Saime Hanım yukarıda ifade edildiği gibi Dr. Ferruh Niyazi Bey ile 1913 yılında evlenmiştir. Sercerrah Miralay Basri Bey kızını Dr. Ferruh Niyazi Bey'e verirken İstanbul'da kalmalarını şart koşturmuştur. Dr. Ferruh Niyazi Bey ise Anadolu'nun çeşitli yerlerinde hekimlere duyulan ihtiyaçtan dolayı tayinini İstanbul dışına istemiş ve bu durumu kayınpederine izah etmiştir. Bu duruma kızının da rızasının olduğunu anlayan Sercerrah Miralay Hasan Basri Bey kararlarına saygı duymuştur. Nikahları yapılmış olmasına

⁶⁵ Ayoğlu, 2008: 152.

⁶⁶ "Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını", *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1972.

⁶⁷ Kurnaz, 1997: 17.

⁶⁸ Ayoğlu, 2008: 186.

rağmen düğün töreni gerçekleştirilememiş, Dr. Ferruh Niyazi Bey'in tayin olduğu Simav'da birkaç ay görev yapması beklenmiştir.⁶⁹

1.6. Görev Yerleri

1.6.1. Kütahya- Simav, Bitlis

Dr. Ferruh Niyazi Bey Tıbbiye eğitimini tamamlamasının ardından atanma beklemiş ve ilk olarak Kütahya Sancağı'na bağlı Simav'a Hükümet Tabibi olarak atandıktan sonra 15 Ağustos 1913 tarihinde görevine başlamıştır. Simav'a görevi gereği gittiği sıralarda henüz Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girmemiş olup, savaşın kapıda olduğu bu dönem oldukça yoğun ve hareketli geçmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in arkadaşları tarafından Simav sıkça ziyaret edilmiş ve onları evinde ağırlamıştır. Bu kişiler arasında yer alan ve o sırada Bursa Valisi olan Abbas Halim Paşa, çekirge istilasına uğrayan Kütahya'ya gelmiş ve Dr. Ferruh Niyazi Bey'i de Simav'da ziyaret etmiştir. Abbas Halim Paşa ile iyi bir dostluğu bulunan Dr. Ferruh Niyazi Bey, ev sohbeti yaptıkları bir günde Abbas Halim Paşa'nın Türklüğü ile gurur duymasını hatıratında yer vermiştir. Abbas Halim Paşa'nın Bursa Valiliği'nin ardından Nafia Nazırlığı'na atanmasıyla birlikte onu ziyaret için İstanbul'a gitmiş ve o dönemde patlak veren I. Dünya Savaşı'na girilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Abbas Halim Paşa ise bu eleştirilere *"Ne yazık ki biz bu savaşı kaybedeceğiz, ben de Bayındırlık Bakanlığı'nda kalmayarak ayrılacağım."* cevabını vermiştir.⁷⁰

Simav'daki Hükümet Tabipliği görevinin ardından 1914 yılında Kütahya Belediye Tabibi olmuş ve doktorluk görevine burada devam etmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in emekliliğinin ardından İleri gazetesinde makaleleri yer almış, aynı gazetede kaleme aldığı *Yolcu Mektupları* adlı yazı dizisinde Kütahya'ya gitmesi ile ilgili şu cümleleri kurmuştur: *"Ertesi gün sabahı bizde pılyı pırtıyı topladık Kütahya'ya döndük. Bir müddet sonra ben de bugünkü adımızla (tabib mükellef yüzbaşı olarak) İran ve Irak'ta soluğu aldım. Simav'da ve Kütahya'da verdiğim ilk memuriyetimin yekünü 2,5 seneyi bulmaz."*⁷¹

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Kütahya'ya atandığı sırada Midilli Lisesi'nden tanıdığı şair Faik Ali (Ozansoy) Kütahya Mutasarrıflığı'na getirilmiştir. Bu sırada I. Dünya Savaşı'na girilmiş, Osmanlı Devleti'ne karşı komitacılık yaparak savaştan geri durmayan Ermeniler

⁶⁹ Ayoğlu, 2008: 165.

⁷⁰ Ayoğlu, 2008: 4.

⁷¹ Yolcu Mektupları, *İleri*, 28 Temmuz 1951.

hakkında Tehcir olarak bilinen kanun yayınlanmıştır. Osmanlı vilayetlerindeki Ermeniler trenler vasıtasıyla Halep yönüne gönderilerek güvenli bir ortamın tesisi sağlanmıştır. Alayunt istasyonunun bağlı olduğu Kütahya’da hareketli günler yaşanmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, görevi icabı her gün istasyonun bulunduğu mevkiye giderek göç edenler arasında oluşabilecek herhangi bir bulaşıcı hastalık meydana gelmemesi için çalışmış ve akşam olunca da yeniden Kütahya’ya dönmüştür. Kütahya’da bulunan Ermenilerin de şehirden tahliyesi istendiği sırada Kütahya Mutasarrıfı olan Faik Ali Bey, Bursalı Ermeni bir aileyi Kütahya’ya yerleştirmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey bu hareketinin doğru olmadığını kendisine iletse de sözünü dinletememiştir. Faik Ali Bey bununla da kalmayıp İstanbul’dan Alayunt’a gelmiş olan matbaacı Matasyon adındaki bir zatın Dr. Ferruh Niyazi Bey tarafından misafir edilmesini istemiştir. Kendisinden istenileni yapan Dr. Ferruh Niyazi Bey, Matasyon’un ‘*Siz Türkler beni burada 15 gün muhafaza edin, ben de 15 gün sonra buralara gelmiş olan Bulgar ordusundan hayatlarımızı kurtarayım.*’ sözlerinden rahatsız olmuş ve ertesi gün onu Halep’e giden kafileye dahil ettirmiştir. Bu olaya şahit olan bazı Kütahyalı vatandaşlar aralarında toplantı ve gösteriler yapmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey aracılığıyla da Mutasarrıf Faik Ali Bey’e bu gibi durumların yaşanmaması için haber göndermişlerdir. Faik Ali Bey bu durumu Divan-ı Harbe taşıyarak sorumluların ceza almasını istese de eski dostu olan Dr. Ferruh Niyazi Bey’i bu gurubun dışında tutmuştur. Faik Ali Bey arkadaşını her ne kadar Divan-ı Harbe sevk ettirmese de dostu ve Teftiş Heyeti Başkanı olan Dr. Tevfik Rüştü Bey’e (Aras) bir mektup yazarak Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Kütahya Merkez Tabipliği’ne getirilmemesini istemiştir.⁷² Kütahya’da görev yaptığı 7 ayın ardından ikinci görev yeri olarak Bitlis Merkez Tabipliği’ne atanmıştır.⁷³

1.6.2. Yeniden Silah Altına Alınması

I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla beraber özellikle Kafkas Cephesi’ndeki Rus ordusunun ilerleyişi hız kazanarak Doğu vilayetlerine kadar ulaşmıştır. Van’ın düşmesinin ardından Rus ordularının Bitlis’e doğru geldiği haberi nedeniyle dönemin Bitlis Valisi Abdülhalik Bey (Renda), Bitlis’i bir gecede tahliye etmeye mecbur olmuştur. Bu vilayetteki az sayıda bulunan kuvvetler Diyarbakir’den gelecek olan yardıma kadar direnmiş olsa da Rus taarruzlarına karşı koyamamış ve Bitlis vilayetinden geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁷⁴ Rusların Bitlis’i işgal ettiği haberi üzerine Dr. Ferruh Niyazi Bey’e Depo Alayları

⁷² Ayoğlu, 2008: 6.

⁷³ Ayoğlu, 2008: 134.

⁷⁴ Renda, 2018: 162- 164.

Başhekimliği'nden 15 Kanun-ı Evvel 1331/28 Aralık 1915 tarihinde 11. Depo Alayı 3. Tabur Tebabeti tayin edildiğini bildiren emir ulaşmıştır.⁷⁵ Sıhhiye Genel Müdürlüğü'ne müracaat ederek bu görevlerden hangisine tabii olması gerektiğini öğrenmiş, 11. Depo Alayı'na giderek görevine başlamıştır.⁷⁶ Dr. Ferruh Niyazi Bey 11. Depo Alayı'ndaki yaklaşık 5 aylık görevinin ardından Şubat 1332/Şubat 1917 tarihinde 18. Kolordu 51. Fırka 41. Alay'a nakledilmiştir.⁷⁷

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in anılarını kaleme almasında askerlik hayatının büyük etki ettiği görülmüştür. Anılarında askerlikte geçirdiği döneme büyük yer ayırmış olup, savaş sırasında gönderilmiş olduğu cephelerde yaşananlar hakkında önemli bilgilere yer vermiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte yeniden silah altına alınıp Irak cephesinde 51. Tümen 41. Alay'da yedek subay olarak görev almıştır. Anıları arasında bağlı bulunduğu 41. Alay'ın hücum gücü yüksek ve genellikle Kayseri, Kırşehir, Çorum gibi illerden seçilen askerlerden oluştuğu gibi özelliklerinden bahsetmiştir. Yine bu alayın Dicle yöresi ve İran'daki 13. Kolordu'ya destek verdiği ve birçok müşkül durumdan 41. Alay vasıtasıyla çıkıldığı kaleme aldığı satırlardan anlaşılmaktadır.⁷⁸ I. Dünya Savaşı'na girmemizin ardından silah altına alınan askerlerle birlikte Dr. Ferruh Niyazi Bey'de Haydarpaşa Garı'na giderek saat 16.30'da hareket eden trene binmiş ve yaklaşık bir ay kadar yolculukla Musul vilayetine ulaşmıştır. 8 Nisan 1333/21 Nisan 1917 tarihinde saat 14.00 sularında şehre giriş yapan askerlerimizi coşkulu kalabalık alkış ve zılgıt sesleriyle karşılamıştır.⁷⁹ Musul'da depo alayına asker yetiştirme göreviyle uğraşan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in de içinde bulunduğu alay hem maddî hem de manevî anlamda yorgun düşmüşlerdir. Günlerini cephe gerisinde hizmette geçiren Dr. Ferruh Niyazi Bey'in kaydına göre sevinçli haberler de alaya gelmekteydi. 6. Ordu Komutanlığı'ndan sabah saat 08.00 sıralarında çekilen telgrafta Halil Paşa komutasındaki 6. Ordu'nun Townshed komutasındaki İngiliz ordusunu Kut'ül- Amare'de kuşattığı ve İngiliz kuvvetlerinin esir edildiği haberi bildirilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey bu haberi şöyle kaydetmiştir.

“Musul'dayız. Askerimiz bugün ilk defa talime çıktı ve güneş çarpmasından 10 neferimiz bayıldı. Sabah 08.00'da sevinçli bir haber şimşek gibi yayıldı. 6. Ordu Komutanlığı'ndan alınan bir telgraf,

⁷⁵ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

⁷⁶ Ayoğlu, 2008: 134.

⁷⁷ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

⁷⁸ Ayoğlu, 2008: 9.

⁷⁹ Ayoğlu, 2008: 21.

*ordumuzun Kût'ül- Amâre'de kuşatmış olduğu Townshed komutasındaki İngiliz kuvvetlerinin esir edildiği bildirilmişti. Kazandığımız bu zafer büyük bir sevinç yarattı. Bu zaferin şerefine büyük bir şenlik düzenlendi. Resmi kabul ve geçitler yapıldı. Törene bizim alay ve 6. Fırka taburları katıldı ve resmi geçit yapıldı. Vali Bey kısa bir nutuk söylemek istedi. Düşünür ve âlim bir kişi olduğu söylenen Vali Bey söz söylemesini beceremiyordu. Demek ki söyleme kudreti noksanmış. Bu kıymetli zaferin heyecanla halka anlatılması çok lazımdı. Ne çare ki yapamadı. Gece fener alayları düzenlendi. Büyük gösteriler yapıldı. Musul halkı da canı gönülden bu zaferi kutladı. Harp tarihimizde başlı başına zafer ve şeref teşkil eden bu galibiyetimiz tarihin ölmez sayfalarına geçecek askeri hareketlerdendir. Aylardan beri devam eden çetin kuşatma muharebelerinde canlarını vermiş aziz şehitlerimizin mübarek ruhları önünde saygıyla eğilir, ellerini kollarını feda etmiş olan kahraman gazilerimizi selamlarım.*⁸⁰

Musul'dan sonra Bağdat'a giden Dr. Ferruh Niyazi Bey burada da görevine cephede gerisinde devam etmiştir. Bu sırada Alay komutanının yerine Alman bir binbaşı atanmıştır. Alman binbaşyı nazik ve kibar bir bey olarak tanımlayan Dr. Ferruh Niyazi Bey, askerlik hayatına bir türlü alışamadığı için Alay komutanının bu durumunu fark etmesi üzerine kendisine ordudan veya valilikten onaylanacak kâğıt işlerini verdiğinden bahsetmiştir. Bu sayede askerlik hayatının zor şartları hafiflemiştir.⁸¹ Dr. Ferruh Niyazi Bey'in askerliğinin devam ettiği süre zarfında aile bireyleriyle görüşmemek veya haber alamamak konusunda çok dert yanmıştır. Bu sırada ilginç bir tesadüf söz konusu olmuş, dokuz senedir görüşmediği büyük kardeşi ile 15 Teşrin-i Sani 1333/15 Kasım 1917 tarihinde Bağdat'ta karşılaşmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, 46. Fırka mensubu olduğu anlaşılan kardeşiyle görüşmekten oldukça mutlu olmuştur.⁸² Dr. Ferruh Niyazi Bey, kardeşi ile karşılaşmasından yaklaşık bir ay sonra bu kez Antalyalı bir hemşerisi ile karşılaşmıştır. 14. Fırka emrinde görev yaptığını öğrendiği hemşerisini kendi çadırında ağırlayan Dr. Ferruh Niyazi Bey, çocukken ayrıldığı Antalya'dan ve özlediği hemşerilerinden bahsetmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, *"Bilmem yemyeşil yurdumu bir daha görmek mümkün olacak mı?"* diyerek Antalya'ya duyduğu özlemi dile getirmiştir.⁸³

Dr. Ferruh Niyazi Bey, 1917 yılının son aylarında 57. Seyyar Alayı ve 14. Süvari Alayı'na nakledilmiştir.⁸⁴ Askerlik görevi boyunca türlü sıkıntılarla karşılaşan Dr. Ferruh Niyazi Bey, kendisinin baştabibi olduğu 57. Seyyar Hastane'ye Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'in ziyaret ettiği ve öğlen yemeğini birlikte yemek için ısrar ettiğinden söz

⁸⁰ Ayoğlu, 2008: 23.

⁸¹ Ayoğlu, 2008: 37.

⁸² Ayoğlu, 2008: 98.

⁸³ Ayoğlu, 2008: 102.

⁸⁴ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

etmiştir. Bu ısrarının nedeni komutanın asker ve cephe gerisinde görev yapanların ne yedikleri hakkında fikir sahibi olması idi. Dr. Ferruh Niyazi Bey, öğle yemeğinde içi taş dolu yağsız bulgur pilavını yerken komutanın zorlandığını ve bu durumun ordunun iâşesinin ne kadar kötü durumda olduğunu anlaşılmada bir örnek olduğundan bahsetmiştir.⁸⁵ Dr. Ferruh Niyazi Bey, Nisan 1334/Nisan 1918 tarihinde Musul vilayetindeki Sıhhiye Bölüğü Ser Tebabeti Vekaleti'ne tayin edilmiş⁸⁶, 21 Mayıs 1334/21 Mayıs 1918 tarihinde kulaklarından rahatsızlanıp Zâbitan Hastanesinde tedavi altına alınmıştır. Durumu hakkında Musul Valisi Memduh Bey tarafından şifreli bir zabıt tutulmuştur. Her bir harfin bir rakama tekabül ettiğı 30 Mayıs 1334/30 Mayıs 1918 tarihli şifreli telgrafta *“34 numaradan Ferruh Niyazi Bey'in hülasa kulak rahatsızlığından dolayı Zâbitan Hastanesi'nde taht-ı tedavide bulunduğı nezdine yazılmış şifre-i arzıdır.”* ifadeleri kullanılarak Dr. Ferruh Niyazi Bey'in hastalığı nedeniyle tedavide bulunduğı malumatını iletmiştir.⁸⁷ Dr. Ferruh Niyazi Bey'in hastanede geçirdiğı yaklaşık 20 günün ardından bu kez Müsteşar Bey tarafından Musul vilayetine çekilen 18 Haziran 1334/18 Haziran 1918 tarihli telgrafta *“Tedavi edilen Doktor Ferruh Niyazi Bey'in ahval-i sıhhiyesi hakkında malumat-ı sıhhiye ‘itası’* denilmekte ve durum hakkında malumat verildiğı görölmektedir.⁸⁸ Hastalığının ardından Teğmen Mümtaz Bey ile Musul Valisi Mumduh Bey'i köşkünde ziyaret eden Dr. Ferruh Niyazi Bey, valinin gösterdiği ilgiye teşekkür etmiştir. Vali Bey ise gelen şifreli telgrafi kendisine göstermiş ve arkadaşı Faik Ali Bey'in Dr. Ferruh Niyazi Bey'in sağlından haberdar olmak istediğini söylemiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey ve Musul Valisi Memduh Beylerin sohbet konularını savaşın genel durumu, Rusların Bitlis'i işgali ve Vali'nin Mustafa Kemal'i Bitlis'te görmesinin ardından kendisine yedek subaylardan bahsederek gelecekte onlardan çok yararlanılacağından bahsetmesi oluşturmıştır. Musul Valisi Memduh Bey'in açık sözlü ve birçok vilayette görev yapmış birisi olduğunu dile getiren Dr. Ferruh Niyazi Bey, sohbetlerinin ardından Valinin köşküden ayrılmış ve hastalığı nedeniyle ara verdiği görev yerine dönmüştür.⁸⁹

Dr. Ferruh Niyazi Bey, MSB Yedek Subay Şahsi Dosyası'na göre Haziran 1334/Haziran1918 tarihinde aldığı emir ile 6. Ordu 4 numaralı Menzil Hastanesi'ne, burada geçirdiğı birkaç ayın ardından Ağustos 1334/Ağustos 1918 tarihinde Deyr-i Zor Menzil Hastanesi Tebabeti'ne tayin edilmiştir. Buradaki görevleri uzun sürmemiş, Eylül 1334/Eylül

⁸⁵ Ayoğlu, 2008: 103.

⁸⁶ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

⁸⁷ BOA, DH.ŞFR., 585, 157, 1.

⁸⁸ BOA, DH.ŞFR., 87, 341, 1.

⁸⁹ Ayoğlu, 2008: 121- 122.

1918 tarihinde Antep Menzil Hastanesi'ne tayin edilmiştir.⁹⁰ Antep Menzil Hastanesi'ndeki görevi sırasında Hastane Başhekimî Abdülkadir Bey'den izinli veya görevle İstanbul'a gidebilmeyi rica etmiştir. Başhekim Abdülkadir Bey, ertesi gün yola çıkacak olan hasta kafilesinde görevli ve 15 gün de izinli olarak İstanbul'a gidebileceğini kendisine iletmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, cephede geçen 3 senenin ardından izni sonuna kadar hak ettiğini düşünerek yolculuk hazırlıklarına başlamış ve ertesi gün Antep'ten ayrılmıştır. 15 gün izinli olarak ayrıldığı Antep'e nerdeyse 80 gün boyunca geri dönmeyen Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İstanbul'da kaldığı zaman zarfında terhis olmak için çalışsa da devam eden savaş nedeniyle bu durumun mümkün olmayacağı kendisine iletilmiştir. İstanbul'a ilk olarak 15 gün izin ile gelmiş olsa da 80 gün izin kullanmış, izin süresinin kısa tutulmasından dolayı da sitemkâr olmuştur. İstanbul'da geçirdiği günlerin akabinde Suriye'nin Deyr-i Zor Sancağı'nın Sıhhiye Müdürü'nün emekliye ayrılmasıyla yeni görev yeri burası olmuştur. Deyr-i Zor Sancağı'na atandığına dair yazılan tezkere de askerlikten muaf olduğu belirtilse de ordunun hekimlere duyduğu ihtiyaç gereğince tayini Deyr-i Zor Askerî Hastanesi'ne yapılmıştır. Dr. Ferruh Niyaz Bey görev yerine ulaşmasıyla birlikte doktorluk görevini icra etmiş, zaman zaman çeşitli yerler ve istasyonlarda 100 yataklı hastaneler kurmakla görevlendirildiği de olmuştur. Burada geçirdiği günlerin ardından Deyr-i Zor Sancağı'nın işgale uğramasıyla 1918 yılının son aylarında sancaktan ayrılmıştır.⁹¹ Bunun üzerine Halep Menzil Baştabibliği'nden gelen bir telgraf ile 22 Ekim 1918 tarihinde Akçakoyunlu İstasyon Tabibliği'ne tayin edilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi gereğince ilan edilen ateşkes ile buradaki görevi kısa süren Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antep üzerinden yola çıkarak Haydarpaşa Garı'na ulaşmıştır.⁹² Askerlik süresi boyunca oldukça fazla olayla karşı karşıya kalan Dr. Ferruh Niyazi Bey, Teşrin-i Evvel 1334/Ekim 1918 tarihinde tayin olduğu 20. Kolordu Karagâhı Tebabeti'nden 4 Kanun-ı Evvel 1334/8 Aralık 1918 tarihinde terhis olmuştur. I. Dünya Savaşı'ndaki hizmetlerinden dolayı kendisine Harp Madalyası verilmiştir.⁹³

1.6.3. Kastamonu

I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber Anadolu'nun hemen her noktası işgallere maruz kalmıştır. Kastamonu ve havalisi işgal edilen bölgelerin dışında kalarak stratejik öneme

⁹⁰ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

⁹¹ Ayoğlu, 2008: 135, 147, 151.

⁹² Ayoğlu, 2008: 138- 145.

⁹³ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

sahip bir yer olmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya haksız işgallerden kurtuluş için yola çıkan birçok vatanperverin geçiş güzergahında yer almıştır. Kastamonu'nun artan önemine müteakiben Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Sıhhiye Müdürü olarak tayin edilmesi bu sırada gerçekleşmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İstanbul'da geçirdiği birkaç ayın ardından kendisinin Sıhhiye Müdürlüğü'ne tayin edileceği haberi ulaşmıştır. İzmir, Muğla ve Kastamonu gibi vilayetler arasından tercih yapılması istenmiş, Dr. Hikmet Süreyya Bey'in tavsiyesine uyarak Kastamonu vilayetini tercih etmiştir.⁹⁴ Bu tercihi dolayısıyla 17 Mayıs 1919 tarihinde 2500 kuruş maaş ile Kastamonu'ya tayini gerçekleştirilmiştir.⁹⁵ Dr. Ferruh Niyazi Bey'in atama kararnamesi Takvim-i Vekayi'nin 22 Mayıs 1335/22 Mayıs 1919 tarihli nüshasında *“Zor Livası Merkez-i Hükümet Tabibi Doktor Ferruh Niyazi Bey kıdem ve hizmet mesbukasına binaen üçüncü sınıf Sıhhiye Müdürü olarak iki bin beş yüz gurus maaşla Kastamonu vilayeti Vilayet-i Sıhhiye Müdüriyetine terfiyyen nakl-i memuriyeti icra kılınmıştır.”*⁹⁶ ifadeleriyle yer almıştır.

Kastamonu'ya tayin edilmesiyle birlikte hemen faaliyetine başlayan Dr. Ferruh Niyazi Bey ilk olarak İstanbul'dan tüm yurda yapılan duyuru ve davete icabet etmiş, 20 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleşen Üsküdar Mitingi'ne katılmıştır. Üniversite gençlerinin öncülük ettiği bu mitingde geniş kitlelere ulaşması için basın aktif kullanılmış ve davetler gazeteler vasıtasıyla yapılmıştır.⁹⁷ Miting davetinde; *“Memleketimizden her gün bir parça düşman ayakları altında çiğnenirken, biz Türk ve Müslümanlar bu aziz topraklarımızı kurtarmak çarelerini düşünüyoruz. Bunun için İslâm adını taşıyan kardeşler ve hemşerilerimizin bugün saat 3'te Üsküdar Parkı'na gelmelerini bekleriz.”* ifadeleri yer almış ve vatanını seven yurttaşlara ulaştırılarak 30.000 kişinin katılımı sağlanmıştır. Bu kişilerin arasında Dr. Ferruh Niyazi Bey de bulunduğu gibi aynı zamanda bu mitinde bir konuşmada yapmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey konuşmasında mitinge katılan büyük kalabalığa hitap etmiş ve şöyle demiştir:

“Dokuz yüz seneden bu yana üzerinde yaşadığımız mübarek yurdumuzun üzerinde siyah bulutlar gezmeye başladı. Mübarek topraklarımızın bir kısmına yabancı eli uzandı. Müslümanlığın namus evine fena eller girdi. Camileriyle, medreseleriyle, minaresiyle öz Müslüman memleketi olan İzmir düşman elindedir. Biz Türkler itidal ve metanet ile yaşamasını bildiğimiz gibi kahramanca ölmesini de biliriz. Avrupa devletlerine hitap etmek isteriz ki, adalet yalnız salibe (haç, Hristiyanlık sembolü) değil, hilâle de mahsustur. Biz hala büyük devletlerin hakkımızda âdil bir hüküm vereceğinden ümidimizi kesmek istemiyoruz. Şunu da ilave ederiz ki, tarih zilletle yaşayanlardan ziyade şerefle ölenleri yazıyor...

⁹⁴ Ayoğlu, 2008: 152.

⁹⁵ BOA, DH.İ.UM., 11.6, 9., 81., 1.

⁹⁶ Takvim-i Vekayi, 22 Mayıs 1335.

⁹⁷ Türkmen, 2000: 134.

*vaktiyle boğulan kavimler şimdi doğarken, bizim gibi medeni bir millet mahvedilemez. Büyük bir olgunluk ve sükûnetle devletlerin son vereceği karara bakar, hakkımızın teslim edildiğini görürsek kahramanca ölürüz.*⁹⁸

Kemal Arıburnu'nun Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri adlı eserinde Üsküdar Doğancılar Mitingi'nde yer alan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in konuşmasını şu şekilde aktarmıştır:

*“Ey ümmet-i Muhammed, ey mazlum Türk evlatları, altı yüz seneden beri şecaatle yaşadığımız memleketimizin üstünde kara bulutlar dolaşmağa başladı. Asırlardan beri üzerinde yaşadığımız topraklara düşman el uzattı. İzmir bugün maatteessüf düşman pençesindedir. Biz Türkler itidâl ile, metanet ile, yaşadığımız ve yaşamasını bildiğimiz gibi yine öylece ölmesini de biliriz. Arzı meskûnun üstünde yaşamakla altında yaşamanın hiç farkı olmadığını Türkler pek güzel isbat etmiştir. Biz hala düvel-i muazzamanın hakkımızda adaletle hareket edeceğinden ümidimizi kesmek istemiyoruz. Tarihte hiçbir milletin idam edildiği vaki değildir. Ölenler bile dirilirken yaşamakta bulunan bir millet hiçbir zaman ölmeyecektir. Hakkımız gasp edilecek olursa çocuğumuzla, kadınımla erkeğimizle hepimiz öleceğiz.”*⁹⁹

İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte hız kazanan ve İstanbul merkezli düzenlenen mitinglerin gerçekleşmesinin akabinde görev yeri olan Kastamonu'ya giden Dr. Ferruh Niyazi Bey, burada mesleğini icra etmenin yanında Millî Mücadele için de çalışmaktan geri durmamıştır. Mustafa Kemal'in Samsun'dan başlattığı bu mücadele Kastamonu'da yankı bulsa da halife yanlısı tutum sergileyenlerin varlığı bilinmektedir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Defterdar Ferit Bey ve bazı subayların arasında bulunduğu simalar Mustafa Kemal'in destekçisi olmuşlardır.¹⁰⁰ Dönemin Kastamonu Valisi olan İbrahim Bey'in değiştirilerek Kuvayı Millîye ve Millî Mücadeleyi destekleyen yeni bir Valinin gelmesi konusu gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal'in gizli teşebbüsleriyle İbrahim Bey'in valiliği bırakması sağlansa da yerine Kuvayı Millîye destekçisi Defterdar Ferit Bey'in değil de halifeye bağlılığıyla tanınan Miralay Osman Nuri Bey'in vekalet edecek olması Millî Mücadele için talihsiz bir durum olmuştur. Eski Vali İbrahim Bey'in vilayetten ayrıldığı sırada Sinop'tan teftişten dönen Dr. Ferruh Niyazi Bey ile bir görüşme olmuştur. 7 Ağustos 1919 tarihinde gerçekleşen bu gelişme de Vali beyin oldukça üzüntülü bir halde olduğu anlaşılmış ve Sinop'tan gelen gambotla uğurlanmıştır.¹⁰¹

⁹⁸ Türkmen, 2000: 117- 118.

⁹⁹ Arıburnu, 1975: 24-25.

¹⁰⁰ Eski, 2008: 8.

¹⁰¹ Peker, 1955: 49.

1919 yılı Ağustos ayından itibaren Ankara ve çevresinde bulunan 20. Kolordu bölgesinde Kuvay-ı Millîye teşkilatlanması hız kazanmış ve bu durum Kastamonu’da da yankı bulmuştur. Kuvay-ı Millîye teşkilatına Kastamonu’nun da dahil olması için 20. Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa tarafından Albay Osman Bey görevlendirilmiştir. Kastamonu’daki Kuvay-ı Millîye karşıtları bu durumu haber alarak Osman Bey’in tutuklanmasını sağlamışlardır. Muhaliflerin bu tavrı Kastamonu’daki Kuvay-ı Millîye oluşumuna engel olmamış, aralarında Defterdar Ferit Recai Bey, Sıhhiye Müdürü Dr. Ferruh Niyazi Bey, Tatlızade Emin Bey, Üsteğmen Şevket Bey, Tabur Doktoru İbrahim Bey’in bulunduğu birçok kişi Kuvay-ı Millîye teşkilatlanması için çalışmıştır.¹⁰²

Kastamonu Valiliği’ne Osman Nuri Bey’in vekaleten geçmesinin ardından Kuvay-ı Millîye taraftarı kesimler boş durmayarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Özellikle Defterdar Ferit Bey’in başını çektiği bu grup Ferit Paşa hükümetinin emirlerini yerine getirmemesi konusunda Vali Osman Nuri Bey’in Sıhhiye Müdürü olan Dr. Ferruh Niyazi Bey aracılığıyla birçok kez ikaz edilmesini sağlamıştır.¹⁰³ Osman Nuri Bey ile Dr. Ferruh Niyazi Bey’in tanışıklığı Kütahya’da geçen yıllara dayandığından bu görev için seçilen en doğru kişi olarak görülmüştür. Dr. Ferruh Niyazi Bey valinin temiz, dindar bir kişilikte ve tarafsız bir tutum sergileme gayesinde olduğunu belirtmiş, bu tutumunun Millî Mücadele muhaliflerini cesaretlendirdiğine vurgu yapmıştır.¹⁰⁴

Kastamonu’da Millî Mücadele yanlıları ve karşıtları arasında oluşan karmaşa ortamının sonlandırılması gerektiğinden vilayete yeni bir valinin tayin edilmesi hususunda çalışmalara başlanmıştır. En nihayetinde 18 Kasım 1919 tarihinde aslen Kütahyalı olan Cemal Bey Kastamonu vilayetine vali olarak atanmıştır. Kastamonu’ya gelişi büyük bir sevinçle karşılanan ve *“Mustafa Kemal’in çektiği bayrak altında toplanacağız, gittiği yoldan gideceğiz ve el birliği ile çalışacağız.”* sözleriyle sevinç gösterine karşılık veren Cemal Bey, Millî Mücadeleye olan desteğini açıkça göstermiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey de Vali Cemal Bey’in karşılanmasında hazır bulunmuş, valinin Kastamonu’daki faaliyetlerinde en yakını ve destekçisi olmuştur.¹⁰⁵

Dr. Ferruh Niyazi Bey bir süre sonra Kastamonu vilayetinde askerlik çağına gelmiş gençler arasında bir dernek oluşturmak istemiştir. Gençler bu hususta Dr. Ferruh Niyazi Bey’e

¹⁰² Kastamonu İl Yıllığı, 1968: 145.

¹⁰³ Peker, 1955: 61.

¹⁰⁴ Ayoğlu, 2008: s. 166.

¹⁰⁵ Ayoğlu, 2008: 173- 174.

durumu açıklayıp yardım talebinde bulunmuşlardır. Gençlerin talebini gayet yerinde bulan Dr. Ferruh Niyazi Bey, Vali Cemal Bey'e durumu izah etmiş ve böylece 24 Ocak 1920 tarihinde vilayetteki gençleri Hoca Mahir Efendi medresesine davet etmiştir. Anadolu'nun içinde bulunduğu buhranlı günlere rağmen gençler ve Dr. Ferruh Niyazi Bey umutlarını kaybetmeyerek çalışmalara başlamışlardır. *Gençler Kulübü* adıyla kurulan derneğin başkanlığına İhtisas Mahkemesi Reisi Kara Hüseyinzâde Abidin Bey vekalet etse de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti idare heyetinde görev yapıyor olmasından dolayı görevine yeterli özeni gösteremeyeceğinden bu göreve Dr. Ferruh Niyazi Bey getirilmiştir.¹⁰⁶ Açıksöz gazetesinin 25 Ocak 1920 tarihli nüshasında Gençler Kulübü'nden bahsedilmiş ve kuruluş nizamnamesine yer verilmiştir. Nizamnamede;

1- *Kastamonu'da Kânun-i Sâni'nin 24. Cumartesi gününden itibaren Gençler Kulübü namı ile bir mahfel açılmıştır.*

2- *Kulübün maksadı teşekkül ve gayesi:*

Gençler arasında tenasüd ve uhuvveti tesis ve teyid ile terbiyesi içtimaiyenin esasatı diniye, ahlakiye, milliye dairesinde taali ve tekemmülüne ve memleketin maddi manevi her türlü asrî ihtiyacatını temine çalışmaktır. (Buradaki Gençlik ve gençlikten maksat ihtiyacı medeniyeti müdrük ve idrake müstait milletin her ferdine şamildir.)

3- *Kulübün hiçbir siyasi fırka ve cemiyetle alakâ ve itibarı yoktur.*

4- *Cinayetle mahkûm, sûy-i hal ile müştehir bulunmayanlar aza olurlar.*

ifadelerine yer verilmiştir. Buna ek olarak Taşköprü Tabibi Talât, Sultânî Müdürü Şükrü, Edebiyat Öğretmeni Talât, Kastamonu Hastanesi Tabibi Ali Kemal, Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi, Polis Müdürü Halil gibi Kastamonu ileri gelenlerinden oluşan üyelerin isimleri sıralanmıştır. İdare kurulu ve kurucu reis olarak da Dr. Ferruh Niyazi Bey'den söz edilmiştir.¹⁰⁷ Gençler Kulübü'nün resmen kurulmasının ardından ise evvelden İttihat ve Terakki Fırkası'na ait bir bina bizzat Vali Cemal Bey tarafından verilen talimatla onarılmasıyla kulüp üyelerine tahsis edilmiştir. Kulüp üyeleri Dr. Ferruh Niyazi Bey başkanlığında toplanıp, memleketin içinde bulunduğu durum hakkında görüş bildirerek ne gibi faaliyetler gerçekleştirebileceklerine yönelik çalışmalar yapmışlardır. Vali Cemal Bey ise Nahiye Müdürlükleri ve Kaymakamlık vekaleti gibi önemli makamlara Gençler Kulübü'nden

¹⁰⁶ Kara Hüseyinzâde Abidin Bey, nizamnâmenin hazırlanması sırasında yalnızca geçici başkan olarak görülüp, kulübün resmî ilk başkanı Dr. Ferruh Niyazi Bey'dir. Çiçek, 1991: 104.

¹⁰⁷ Peker, 1955: 127- 131.

seçilen adayları atanmış, bu sayede Millî Mücadele'ye inanan ve destekleyen bireylerin sayısının artmasına katkı sağlamıştır.¹⁰⁸ Askerlik çağında bulunan gençler askerî faaliyetlerden de geri durmamış, Cuma günleri talimlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda Gençler Kulübü üyeleri halk arasına karışıp Millî Mücadele ile üzerlerine düşen görevleri yapmaya çalışmaları ve askerler için kıyafet, erzak vb. eşyaları teslim alıp gerekli yerlere ulaştırılmasını sağlamışlardır.¹⁰⁹ Gençler Kulübü üyeleri arasında on beş günde bir “*ilmî, edebî ve içtimâî mecmua*” ibaresiyle *Gençlik* adını taşıyan bir dergi yayınlanmış, sahipliğini Ahmet Hulusi üstlenmiştir.¹¹⁰ Gençlik dergisi 18 nüsha yayınlanmış olup, içeriğinde şiirlere, toplanacak yardımlara, Anadolu'dan havadislere, Hilal-i Ahmer'e yardım edilmesinin gerekliliğine ilişkin haberlere yer verilmiştir.¹¹¹

Kastamonu'daki faaliyetlerini sürdüren Dr. Ferruh Niyazi Bey, 1920 yılının başlarında tayin durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu sürede aslen Kastamonulu ve hali hazırda Kal'a-i Sultaniye (Çanakkale) Sıhhiye Müdürü olan Sait Bey isimli zatın Kastamonu vilayetine tayin edilmesi söz konusu olmuştur. Sait Bey'in bu tayini kabul etmesi halinde ise Kastamonu vilayetinde oluşabilecek mağduriyetin önüne geçmek için Dr. Ferruh Niyazi Bey'in görevini sürdürmek istenmesi sonucunda bu tayin gerçekleşmemiş ve netice de Sıhhiye Müdürleri görev yerlerinde kalmışlardır.¹¹²

Kastamonu vilayeti stratejik konumu gereğince ilerleyen zamanda askeri ve lojistik karargâh halini almıştır. Anadolu'ya geçiş için sıkça kullanılan Kastamonu vilayetinin nüfusu artmaya başlamış ve bu yüzden belediyeçilik faaliyetlerine duyulan gereksinimde artmıştır. Bizzat Vali Cemal Bey'in talimatıyla Dr. Ferruh Niyazi Bey belediye reisi muavini olarak görevlendirilmiş ve buradaki gıda işleriyle ilgilenmesi istenilmiştir. Fakat belediye reisi muavini görevini yürütürken bazı kişilerin menfaatlerine uymayan uygulamaları Mustafa Kemal'e şikâyet konusu olmuştur. Bundan sonra Kastamonu'da oluşabilecek bir gerginliğin önüne geçilmek için Ankara tarafından Dr. Ferruh Niyazi Bey tayin edilmiştir. Bunun üzerine Sivas Sıhhiye Müdürlüğü görevine tayin olan Dr. Ferruh Niyazi Bey, 23 Eylül 1920 tarihinde Kastamonu'dan ayrılarak Sivas'a hareket etmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in ardından Vali

¹⁰⁸ Ayoğlu, 2008: s. 179.

¹⁰⁹ Söylemez, 1994: 250- 251.

¹¹⁰ Tansel, 1987: 301.

¹¹¹ *Gençlik*, 20 Kanun-ı Sâni 1337.

¹¹² BOA, DH.İ.UM., 11., 6., 9., 81.

Cemal Bey de 25 Kasım 1920 tarihinde Sivas'a tayin edilmiştir.¹¹³ Kastamonu'da çıkarılan ve Millî Mücadele'nin savunucusu konumunda bulunan Açığsöz gazetesi ilk olarak 6 Eylül 1920 tarihli nüshasında *Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey* başlıklı yazıda “Gazetemiz makineye verilirken aldığımız bir havadise göre Sıhhiye müdürü Ferruh Niyazi Bey Sivas Sıhhiye Müdüriyeti'ne tahvil olunmuştur. Mumaileyhin memleketimizin sıhhat-ı umumiyesine yapmış oldukları hizmetleri haftaya derç edeceğiz.”¹¹⁴ ifadeleriyle Sivas Sıhhiye Müdürlüğü'ne tayin haberini duyurmuştur. Açığsöz gazetesi 9 Eylül 1336/9 Eylül 1920 tarihli 77 sayılı nüshasında yer alan *Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey* başlıklı yazıda Dr. Ferruh Niyazi Bey'e yer ayırmış ve Kastamonu'da yapmış olduğu hizmetlerden övgüyle söz edilmiştir.

*“Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey'in geçen nüshamızda Sivas'a tahvil-i memuriyet eylediğini yazmıştık. Bir buçuk seneye karib vilayetimiz Sıhhiye Müdüriyeti'ni ifa eden mumaileyhe vilayetimizin hayat-ı sıhhiyesinde pek büyük bir inkılâb yapmış fa'al ve muktedir bir memur ve iş görmenin bir timsal müşehhasıdır. Tehhirhane, bakteriyolojihane mumaileyhin Kastamonu'ya bıraktığı layemut birer eseridir. Zamanlarından ma'lumat-ı sıhhiye büyük bir intizamla çevrilmiş, bilhassa emraz-ı sariye takibi hususunda gösterdiği faaliyetle vilayeti salgın hastalıklardan vakaya itmiştir. Ferruh Niyazi Bey'in şehrin tanzifat ve 'imaretinde unutulmaz yardımları dokunmuştur. Şehrimiz gençliğine de ibzal verdiği mu'avenetler ve sa'iler sayesinde de layemut izler ve hatıralar bırakmıştır. Büyük gayur ve namuslu müdürümüzün Sivas'ta da sevgi ve gayret vukuf idaresiyle temiz edeceğini ve pek büyük hizmetler eyleceğini düşünerek ziya'inden mütevellid tesir etmesi te'dil ediyoruz. Muhterem doktora samiyâne veda ve teşekkür eder ve şehrimizde gösterdiği asar-ı terfi temeddini hürmetle yad ederiz.”*¹¹⁵

1.6.4. Sivas

Sivas, özellikle Millî Mücadele döneminde önemli bir vilayet olmakla birlikte 4 Eylül 1919 tarihinde düzenlenen Sivas Kongresi'yle ulusal kararların alındığı bir merkez haline gelmiştir. Sivas'ın artan önemine istinaden bu vilayette görev yapacak kişilerin de Millî Mücadele destekçisi olması gerekli idi. Bu hususta Dr. Ferruh Niyazi Bey'in tayini Kastamonu'nun ardından Sivas'a çıkmıştır. Kendisine 6 Eylül 1920 tarihinde Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaleti tarafından çekilen telgrafta; Sivas vilayetinin hizmete gereksinimi olduğu bildirilmiş ve Sivas Sıhhiye Müdürü olarak da Dr. Ferruh Niyazi Bey'in düşünüldüğü tebliğ edilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Kastamonu'da geçirdiği güzel yıllardan sonra vilayetteki görevinden ayrılmak istemese de bu durumun Millî Mücadele'nin amaç ve seyrini

¹¹³ Peker, 1955: 239.

¹¹⁴ “Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey”, *Açıksöz*, 6 Eylül 1336.

¹¹⁵ “Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey”, *Açıksöz*, 9 Eylül 1336.

olumsuz etkileyebileceğini düşündüğünden tayinini kabul etmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, eşi, iki kızı, iki evlatlığı ve kayınvalidesiyle birlikte çok sevdiği Kastamonu'dan 15 Eylül'de ayrılarak, İnebolu'ya gelmiştir. Burada Polis Müdürü olarak bulunan Halil Bey'in evinde misafir kaldıktan sonra *Semiramis* adlı vapur ile Samsun'a gelmişler, oradan hareketle Samsun'un Kavak kazasında konaklamışlardır. Oldukça zor şartlar altında geçirdikleri yolculuklarının ardından Sivas'a ulaşmışlardır.¹¹⁶

Sivas'a ulaşan Dr. Ferruh Niyazi Bey, 6 Ekim 1920 tarihinde Sivas Sıhhiye Müdürlüğü görevine başlamıştır. Buradaki ilk faaliyeti Sivas'ta kurulacak olan Kuduz Hastanesi ve Anadolu'nun işgali sırasında artış gösteren salgın hastalıklara karşı aşı ve serum üretecek bir tesisin kurulmasına yönelik olmuştur. Salgınlara karşı tıbbî malzeme, aşı ve seruma duyulan gereksinim söz konusu olmasına rağmen maddî sıkıntılar yüzünden ihtiyaçlar karşılanamamıştır. İstanbul'dan kaçırılacak olan tıbbî malzemelerin Anadolu'ya getirilerek kullanılması düşünülmüş, Dr. Ferruh Niyazi Bey'de bu hususta üzerine düşen görevi yerine getirmiştir.¹¹⁷ Sivas'ta bulunduğu dönemde Anadolu'ya geçen ve burada faaliyet gösterecek olan vatanpervere de yardımları bulunan Dr. Ferruh Niyazi Bey, özellikle araç tahsisinde önemli rol üstlenmiştir. Telgraf vasıtasıyla gelecek olanlardan haber alınmış, Sivas'a ulaşan kişilere Amerikan açık kamyonetlerini temin ederek yollarına devam etmelerini sağlamıştır.¹¹⁸

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Sivas'ta bulunduğu dönemde tarihimizde Koçgiri Ayaklanması olarak bilinen hadise meydana gelmiştir. İsyan sırasında Vali Cemal Bey ve Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa arasında görüş ayrılığı yaşanmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in araya girmesiyle durum Dahiliye Vekaleti'ne bildirilmiştir. Bu olaylar yaşanırken Sivas'ta Defterdar olarak bulunan Faik Bey'in sarhoş olarak tutuklanmasından sonra Sivas vilayetinde toplu olarak görevden alınmalar başlamıştır.¹¹⁹ Sivas Valisi Cemal Bey, Defterdar Faik Bey, Mektupçu Âsım Bey ve Sıhhiye Müdürü Dr. Ferruh Niyazi Bey görevlerinden azledilmiş ve hükümetin nüfuzunun artması amacıyla yönelik olarak eski Dahiliye Nazırı Hazım Bey'in Sivas Valiliği'ne tayin edilmesi 25 Nisan 1337/25 Nisan 1921 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nin "*Nüfuz-u hükümetin halelden teş'ibi için Sivas Valisi Cemal, Defterdarı Faik, Mektupçusu Asım ve Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Beylerin azilleriyle vilayete eski Dahiliye Nazırı Hazım Beyefendi'nin tayini ve diğerlerinin azilleri için 'akir olmağa vekaletlere tebligat ifası İcra*

¹¹⁶ Ayoğlu, 2008: 205- 208.

¹¹⁷ Ayoğlu, 2008: 209.

¹¹⁸ Ayoğlu, 2008: 221.

¹¹⁹ Ayoğlu, 2008: 223- 224.

Vekilleri Heyeti'nin 25 Şaban 337 tarihindeki ihtiyamında umde-i karar-ı kebir olmuştur."¹²⁰ ifaderiyle kararlaştırılmıştır. İcra Vekilleri Heyeti'nce alınan bu kararda bizzat TBMM Reisi olarak Mustafa Kemal Paşa'nın imzası bulunmakla birlikte, bu kişilerin azledilme nedenleri tam olarak bilinmemektedir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Sivas'ta bulunduğu süreçteki faaliyetlerinden hangisinin azledilmesine sebep olduğunu tespit edilemese de kendisinin azledilmesine ilişkin *"Sivas'ta uğradığımız akıbette bugünkü düşüncemle suçsuz sayılmayız. Bizim grubumuzda da muhalifimiz olan grupta da şımarıklık alametleri görüldüğü gerçektir."* ifadeleriyle öz eleştiride bulunmuştur.¹²¹

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in azledilmesinden hemen sonra Millî Müdafaa Vekaleti tarafından Kayseri Askeri Hastanesi'ne başhekim olarak tayini gerçekleştirilmiştir. Bunun üzerine Kayseri'ye gitmek üzere hazırlıklarına başlamıştır. Kendisine ulaşan başka bir tebliğde Sivas Hastanesi'ne tayin edildiği bilgisi verilse de Millî Müdafaa Vekaleti Sağlık Dairesi'ne çektiği telgrafla bu karışıklığa mahal verilmemiş ve Kayseri'ye tayini kesinleşmiştir. Kayseri'ye doğru yola çıkmasından sonra yol güzergahında Bolu Milletvekili Yusuf İzzettin Paşa ve beraberindeki heyet ile karşılaşmış, burada Paşa ile konuşma fırsatı bulmuştur. Yusuf İzzettin Paşa azledilme meselesinin mecliste görüşüldüğünü ve bu hadisede suçlu bulunan kişinin Nurettin Paşa olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın da aynı görüşte olduğunu lakin Nurettin Paşa'nın herhangi bir cezaya çarptırılmasının gerekmediğini de sözlerine eklemiştir. Yine de Sivas'taki görevden azledilme olayının sonucunda Dr. Ferruh Niyazi Bey Kayseri'ye tayin edilmiş ve başhekimlik yetkisine sahip olmuştur.¹²²

1.6.5. Kayseri- Elâzığ

MSB Yedek Subay Şahsi Dosyası'na göre Dr. Ferruh Niyazi Bey, 1337/1921 yılında Kayseri Askerî Hastanesi Ser Tabibliği'ne tayin olmuş¹²³ ve Kayseri'ye ulaşmıştır. İlk olarak Kayseri'deki hastanede genellikle rapor inceleme, onaylama veya muayene gibi işlerle uğraşmıştır. Bu sırada Yunan taarruzuyla birlikte Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda alınan yenilgi neticesinde Türk ordularının Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi üzerine hali hazırda Ankara'da bulunan meclisin Kayseri'ye taşınması gündeme gelmiş ve bu hususta Ankara-

¹²⁰ BOA, 30-18-1-1., 3., 18., 4.

¹²¹ Ayoğlu, 2008: 225.

¹²² Ayoğlu, 2008: 224- 225.

¹²³ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

Kırşehir-Kayseri yolunda güvenliğini sağlamak için oluşturulan nakliye komisyonunun çalışma yapması istenmiştir.¹²⁴ Kayseri'ye ulaşan Saruhan (Manisa) Milletvekili Haydar Bey, Kayseri'de görev yapan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in yanına gitmiş, birlikte Meclisin taşınması durumunda Meclis'e uygun bir bina tahsis etmek için çalışmalara başlamışlardır. Bu sırada Ankara'dan birçok kişi Kayseri'ye gelmeye başlamış, Kayseri bu süre zarfında oldukça yoğun günler yaşamaya başlamıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Ankara'dan gelenlerin başvuruları halinde ihtiyaçlarıyla ilgilenmiş ve bu hususta sabah saatlerine kadar çalışmıştır. Sakarya Savaşı'nın başlaması ve akabinde Türk ordusunun muvaffak olmasıyla Ankara'dan Kayseri'ye gelenler yine aynı güzergâhı kullanarak Ankara'ya dönmüşlerdir.¹²⁵

Kayseri'de özellikle Sakarya Savaşı'nın başlamasının ardından hekim ve hastaneye duyulan gereksinim artmıştır. Savaşta yaralananlar Kayseri'ye taşınmış ve Kayseri bu dönemde en hareketli günlerini geçirmeye başlamıştır. Hastaneler kapasitelerinin üzerine çıkarak, neredeyse 1800'ün üzerinde yatak sayısına ulaşmış ve yaralılar tedavi edilmeye başlanmıştır. Yaralı sayısının günden güne artmasından dolayı Dr. Ferruh Niyazi Bey ve bazı arkadaşları Kayseri'de bulunan Rum okullarının binalarını izinsiz olarak kullanmıştır. Kızılay'ın envanterinde bulunan yaklaşık 2000 adet battaniyeyi de almışlardır. Halktan ise yatak yardımı istenmiş olup, kısıtlı şartlarda hastane ortamı yaratmaya çalışmışlardır. Yaralıların bu hastanelere ulaşımı oldukça zor olacağından bu sırada Kayseri vilayetinde bulunan bazı milletvekillerinin arabalarından faydalanılmış ve bu sayede daha çok yaralı tedavi altına alınmıştır. Bu hususta Dr. Ferruh Niyazi Bey'in gösterdiği çabalar dikkate değerdir.¹²⁶

MSB Yedek Subay Şahsi Dosyası'na göre Dr. Ferruh Niyazi Bey Kayseri'de geçirdiği hareketli günlerin ardından 31 Kanun-ı Evvel 1337/31 Aralık 1921 tarihinde terhis olmuştur.¹²⁷ Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaleti Umumi Hıfzıssıhha Müdürü Ekrem Hayri (Üstündağ) Bey'den şahsına ait bir telgraf gelmiştir. Telgrafta Elâzığ'a tayin olduğu belirtilen Dr. Ferruh Niyazi Bey'in görev yerine gitmesi istenmiş ve böylece Kayseri Askeri

¹²⁴ BOA, 30- 18- 1- 1., 3., 30., 17.

¹²⁵ Ayoğlu, 2008: 226- 228.

¹²⁶ Ayoğlu, 2008: 227.

¹²⁷ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

Hastanesi'ndeki görevi son bulmuştur. Bu yolculuğu sonrasında ise Yavuz isimindeki oğlunu zatürreden dolayı kaybetmiştir.¹²⁸

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Kayseri'deki askeri hastane Başhekimliği'nin ardından Elâzığ'a tayin edilmiş, bu sayede yeniden sivil hayata geri dönmüştür. 13 Şubat 1922 tarihinde Dr. Ferruh Niyazi Bey'e ulaşan telgrafta; Elâzığ, Diyarbakir ve Malatya vilayetlerinde tifüs, çiçek ve hummai racia (dönek ateş) gibi bulaşıcı hastalıkların yerli halk ve göçmenler arasında yayılmasını önleme görevi verilmiştir. Kendisine bu göreve ek olarak Müfettiş unvanı da verilmiştir. Elâzığ Sıhhiye Müdürlüğü'ne tayin edilmesinin ardından yola koyulan Dr. Ferruh Niyazi Bey, görev yerine varmasıyla tifüs hastalığına yakalanmıştır. Türk ve Amerikalı hekimlerin tedavisi sonucu sağlına kavuşup, görevine devam etmiştir. Salgın hastalıklarla mücadele konusundaki özverili çalışmalarından dolayı hükümet tarafından maaşında iyileştirilmeye gidilmiştir.¹²⁹

Dr. Ferruh Niyazi Bey Elâzığ'da görev yaparken 1922 yılının sonlarına doğru Kolordu Ahzıasker Heyeti Reisi Miralay Mehmet Şefik (Aker) Bey ile karşılaşmıştır. Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgal edildiği yıllarda Antalya havalisi yetki alanındaki 57. Tümen Komutanı olan Miralay Mehmet Şefik Bey ile sohbet eden Dr. Ferruh Niyazi Bey, memleketi olan Antalya'nın işgali hakkında bilgiler edinmiştir. Miralay Mehmet Şefik Bey'in tuttuğu Harp Ceridesi'ni de okuma fırsatı bulan Dr. Ferruh Niyazi Bey bu konuda memnuniyetini dile getirmiştir. Miralay Mehmet Şefik Bey, Dr. Ferruh Niyazi Bey'e Antalyalı aydınların memleketlerinde hizmet etmesini ve memuriyetten ayrılarak Antalya'da çalışması gerektiğini tavsiye etmiştir.¹³⁰

Elazığ'da Sıhhiye Müdürü olarak bulunan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in vilayetteki görevi ve bu görevi sırasında ne gibi faaliyetlerde bulunduğu hakkındaki bilgilerimiz oldukça azdır. Bu husustaki ana kaynak kendisinin kaleme aldığı anılarıdır. İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasının haberi Doğu vilayetlerine de ulaşmış; bu haber üzerine Müdafaa-i Hukuk binasında Müdafaa-i Hukuk Başkanı Hacı Kaya Sebati Bey, Maarif Müdürü Celil Bey ve Dr. Ferruh Niyazi Bey'in de arasında bulunduğu kişiler zeybek oynamıştır. Müdafaa-i Hukuk binasında zeybek oynamaları Elâzığ Valisi tarafından bakanlığa şikâyet edilmiş, bir hafta sonra Celil Bey görevinden alınmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in durumu öğrenmesinin

¹²⁸ Ayoğlu, 2008: 233.

¹²⁹ Ayoğlu, 2008: 233.

¹³⁰ "Miralay Şefik Bey İle Elâzığ'da Karşılaşma", *İleri*, 10 Kasım 1951.

ardından vali ile tartışmaya girmiş, İzmir'in kurtuluş haberinin elbette coşkuyla kutlanması gerektiğini belirtmiştir.¹³¹ Elazığ'da geçirdiği günlerin ardından 1923 yılında Diyarbakir Sıhhat Müfettişi olarak atanan Dr. Ferruh Niyazi Bey Elâzığ'dan ayrılarak Diyarbakir'e gitmiştir.

1.6.6. Diyarbakir- Mardin

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Elâzığ Sıhhiye Müdürlüğü'nün ardından Diyarbakir Sıhhiye Müdürlüğü görevine atanmış, bunun yanında Sıhhiye Müfettişi görevini de icra etmiştir. Diyarbakir Sıhhiye Müfettişi görevinde karşılaştığı olaylar arasında yaşlı bir adamın kendisine Ermeni Komitecilerin, Müslümanları bir bayram namazı sırasında katletmek istediğini ve bu eylemi Van, Bitlis ve Diyarbakir'de eş zamanlı olarak planladıklarını, dönemin Diyarbakir Valisi Dr. Reşit (Şahingiray) Bey'in aldığı tedbirlerle Ermeni Komitecilerin çoğunun tutuklanması olayını belgelere dayanarak anlattığından bahsetmiştir.¹³² Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Diyarbakir Sıhhiye Müfettişliği görevindeki faaliyetlerine dair bilgiler kısıtlıdır. Diyarbakir'deki görevine ek olarak Aksaray, Niğde, Mardin başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde salgın hastalıklarla mücadele ve müfettişlik görevlerinde bulunmuştur.¹³³ Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Millî Mücadele yıllarında gösterdiği gayret ve hizmetlerinden dolayı 2 Kanun-ı Sani 1928/2 Ocak 1928 tarihinde İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir.¹³⁴

1.6.7. Antalya'ya Gelişi

Dr. Ferruh Niyazi Bey görev yeri olan Diyarbakir'den Antalya'ya gidebilmek için izin alarak yola çıkmıştır. İlk olarak Mersin'e giden Dr. Ferruh Niyazi Bey bir İtalyan vapuruna binerek Antalya'ya ulaşmıştır.¹³⁵ Dr. Ferruh Niyazi Bey İleri gazetesindeki *Antalya'da Matbuat Hayatı* adlı yazı dizisinde Antalya'ya gelmesi ile ilgili “Ben Diyarbakir Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'nden 1922 yılı Ekim ayı başında istifa etmiştim. 1923 yılı Ocak ayında Elmalı Meclis-i Umumi azası olarak Antalya'ya geldim ve Emin Bey ile o gün tanıştım.” ifadelerini kullanmış olsada

¹³¹ Ayoğlu, 2008: 237.

¹³² Ayoğlu, 2008: 241.

¹³³ Ayoğlu, 2008: 241- 242.

¹³⁴ MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yedek Subay Şahsi Dosyası.

¹³⁵ “Acı Günlerimizin Hatıraları”, *Şelale*, 28 Nisan 1959.

zikrettiği tarihlerde Antalya’da değildir. Antalya’ya TBMM ikinci dönem seçim çalışmalarına katılmak ve Antalya’dan mebus adayı olabilmek için geldiğinden verdiği tarih 1923 yılının Nisan ayından önce olmamalıdır.

Yukarıda belirtildiği gibi Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Antalya’ya izinli olarak gelmesinin nedeni TBMM ikinci dönem seçim çalışmalarına katılmak ve Antalya’dan mebus adayı olabilmektir. 1923 yılında Meclis’in yenilenmesi için çalışmalarına başlanmasının ardından Mustafa Kemal Paşa tarafından Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Elâzığ’dan mebus adayı olması ve kendisinin bu konudaki cevabını bildirmesi istenmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in cevabı *“Paşa Hazretleri’nin teveccühlerine arz-ı şükran ederim. Meclise iştirakımı emir buyururlarsa kendi memleketim olan Antalya’dan aday gösterilmeme müsaadelerini istirham ederim.”* şeklinde olmuş, Mustafa Kemal Paşa tarafından bu istek uygun bulunmuştur.¹³⁶ Haziran ayında Antalya Seçim Teftiş Heyeti ve Belediye Reisi olan Cemal Bey’in mebus adaylarının başvurularını incelemesinin ardından listeye giren adayların isimleri açıklanmıştır. Listede Diyarbekir Sıhhat Müdürü olarak Dr. Ferruh Niyazi Bey’in adı da yer almıştır. Buna rağmen Müdafaa-i Hukuk Merkezi Heyeti İdare Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen telgrafla heyet faaliyetlerine son verilip, *“Faal ve amal-i milliye liyakatlarıyla temsile kadir kişilerden oluşmuş yeni bir heyetin yeniden teşkiliyle işe başlaması”* emrini vermiştir. Yeniden müzakerelere başlayan heyet verilen emir doğrultusunda yeni bir mebus adayı listesi hazırlamıştır. Hazırlanan yeni listede birincisinin aksine Dr. Ferruh Niyazi Bey’in adı yer almamıştır.¹³⁷ 8 Temmuz 1923 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin ardından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından belirlenen aday listesinden Kandilzade Hasan, Giritli Ahmet Saki, Rasih Hoca (Kaplan) ve Şerif Alizade Mahmut Murat Beyler Antalya’dan milletvekili olmuştur.¹³⁸

Antalya Türk Ocağı Haziran 1923 tarihinde Dr. Burhanettin (Onat) Bey’in reisliğinde faaliyete geçmiştir.¹³⁹ TBMM Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından 8 Haziran 1339/8 Haziran 1923 tarihli çekilen tebrik telgrafından bu durum anlaşılmaktadır.¹⁴⁰ Antalya’dan sonra ilçelerde de Türk Ocakları açılmaya başlanmıştır. Elmalı Türk Ocağı, 1923 yılının Eylül ayında kurulmuş, Dr. Ferruh Niyazi Bey’de reislik görevine seçilmiştir.¹⁴¹ Dr.

¹³⁶ Ayoğlu, 2001: 13- 14.

¹³⁷ Güçlü, 2019: 1369.

¹³⁸ Çimrin, 2012: 103.

¹³⁹ Güçlü, 2011: 203.

¹⁴⁰ Güçlü, 2020: 175.

¹⁴¹ Üstün, 2004: 38.

Ferruh Niyazi Bey'in Elmalı Türk Ocağı Reisliği sırasında ocak binasının birleşik bir yapıda olduğu Şubat 1341/Şubat 1925 tarihli Türk Yurdu dergisinde yer alan Elmalı Türk Ocağı binasının okuma, mütalaa ve kütüphane kısımlarına ayrıldığı bilgisinden anlaşılmaktadır.¹⁴²

Dr. Ferruh Niyazi Bey kısa süren vekil olma çabalarından sonra Diyarbakır'deki görevine dönmemiş, 1923 yılının Aralık ayına kadar Elmalı'da serbest olarak çalışmıştır. Diğer yandan Diyarbakır'de olması gereken Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti görevine gitmemesi üzerine Dr. Ferruh Niyazi Bey görevinden müstafî sayılmıştır. Bu nedenle görevine devam edemeyen Dr. Ferruh Niyazi Bey'e Elmalılı hemşerileri sahip çıkarak Meclis-i Umumi Azası yapmaya gayret etmişlerdir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Meclis-i Umumi azası olabilmesi için asil ve yedekteki tüm Elmalılılar istifa etmiş, kendisinin aza olmasını sağlamışlardır. Elmalı'dan Antalya'ya giderek Meclis-i Umumi Azalığı görevine başlayan Dr. Ferruh Niyazi Bey, meclis azası arkadaşları tarafından da Encümen'e seçilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey bu sayede Antalya'da çalışma imkânı bulmuş, bir müddet sonra da Antalya gazetesinde yazılar yazmaya başlamıştır.¹⁴³

¹⁴² *Türk Yurdu*, Şubat 1341: 462; Karaer, 1990: 57.

¹⁴³ “Acı Günlerimizin Hatıraları”, *Şelale*, 28 Nisan 1959.

İKİNCİ BÖLÜM

BASIN HAYATI

2.1. Osmanlı'da Basın

Basın, bir kitle iletişim aracı olarak tarihsel açıdan her daim önemli bir yere sahip olmuştur. Matbaa 15. yüzyıldan sonra gelişim göstermiş, 17. yüzyıldan itibaren de sosyal, kültürel, bireysel ve özgürlükçü düşünce çerçevesinde ilerleme kaydetmiştir.¹⁴⁴

Avrupa'da basına yönelik faaliyetler Osmanlı Devleti'ne kıyasla çok daha önce başlamıştır. Osmanlı Devleti basına karşı alakadar olmuşsa da, bu alaka sadece siyasi bakış açısıyla sınırlı kalmıştır. Osmanlı ülkesine matbaa ve gazete yabancılar tarafından getirilmiş olup, böylece basın alanındaki ilk örnekler verilmiştir. Osmanlı'da basın ve gazete alanına dair ilk faaliyet Fransızlar tarafından İstanbul'da çıkarılan *Bulletin des Nouvelles (Haberler Bülteni)* adlı gazetenin çevrilmesi ile başlamıştır.¹⁴⁵

Osmanlı'da yabancı basının kendini göstermesinin ardından devlet ileri gelenleri tarafından Türkçe yayın yapan bir gazete varlığına ihtiyaç duyulmuştur. İlk olarak 1828 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Mısır topraklarında çoğunluğu Türkçe- Arapça olan *Vakayi-i Mısriye* adlı gazete çıkarılmıştır. Bu gazete Mısır'daki gelişmelerden halkı haberdar etmek ve mevcut yönetimin yenilikçi tutumlarını okuyucularına aktarmak amacı gütmüştür. Haftanın 2 gününde düzenli olarak çıkarılan gazete çoğunlukla yabancı haber kaynaklarından yararlanmıştır. Osmanlı yerel basınının temelini oluşturan bu gazete, devlet tarafından çıkarılacak olan Takvim-i Vakayi'ye giden süreci de hazırlamıştır. *Takvim-i Vakayi*, padişah II. Mahmut'un "Gazete konusunun düzene konması çoktan beri emelimdi. Ancak zamanı gelmemiş olduğundan susuyordum. İşte şimdi sırası geldi. Bunun din kurallarına ve düzene karşı bir yanı olmadığı gibi, ülkeye pek çok yararı olacağını herkes kabul ediyor. Bu işe Esat Efendi nezaret edecek. Sârim Efendi ile Sait Bey'i bu işe memur ediyorum..." fermanından anlaşılabileceği üzere Osmanlı ülkesinde bir gereklilik arz etmiştir. Bizzat padişah emriyle 11 Kasım 1831'de Takvim-i Vakayi yayın hayatına başlamış ve devlet eli ile yayın yapan ilk gazete olma unvanına sahip olmuştur.¹⁴⁶ Yayınlandığı günden başlayarak Osmanlı'nın son bulduğu tarihe kadar kesintili olsa da çıkarılmaya devam edilmiş olan bu gazete, imparatorluk içerisindeki günlük olaylar, yabancı

¹⁴⁴ Salihpaşaoğlu, 2007: 2.

¹⁴⁵ Koloğlu, 2015: 21.

¹⁴⁶ Topuz, 2016: 13,14,15.

devletlerle ilgili haberler, askeri ve dini alanlardaki atama işleri, ilim, fen ve kültür alanlarını da kapsayan geniş bir yelpazede yayın yapmıştır.¹⁴⁷

Osmanlı Devleti içerisinde basının bu denli etkin bir araç olarak kullanılmaya başlamasıyla Takvim-i Vakayi'nin ardından çıkarılmaya başlanan *Ceride-i Havadis* adlı gazete 1840 yılında yayın hayatına başlamış olup, William Churchill tarafından çıkarılmıştır. Gazete Sultan Abdülmecid tarafından desteklendiği için yarı resmi bir mahiyet kazanmıştır.¹⁴⁸ Osmanlı topraklarında halk tarafından tanınmaya başlayan basın-yayın ve gazetecilik faaliyetleri *Tercümân-ı Ahvâl* adlı gazete ile farklı bir yapıya bürünmüştür. Bu gazete, Takvim-i Vakayi ve *Ceride-i Havadis*'e rakip olarak Âgâh Efendi tarafından Türk basın tarihinin ilk bağımsız gazetesi olarak çıkarılmaya başlanmıştır.¹⁴⁹ Osmanlı basınının *Tercümân-ı Ahvâl*'den sonra ikinci özel gazetesi olan *Tasvir-i Efkâr*, Şinasi tarafından 1862 yılında çıkarılmaya başlanmış olup, güncel ve edebi konularda halka bilgi vermeyi amaçlamıştır.¹⁵⁰ Osmanlı toplumu içerisinde basın yayın faaliyetleri artarak devam etmiş olup, bu dönemde çıkan gazetelere bir diğer örnek ise Filip Efendi tarafından çıkarılan *Muhbir* gazetesi olmuştur. Ali Suâvi'nin baş yazarlığını yaptığı bu gazetede, hükümete eleştiriler ve günlük olaylar halkı bilgilendirmek amacıyla neşredilmiştir.¹⁵¹ Buradan da anlaşılacağı üzere Osmanlı basını oldukça ilerleme kaydetmiş ve gazete sayısında ciddi artışlar görülmüştür. Bu duruma devlet yöneticilerinin müdahalesi gecikmemiş, devlet aleyhinde yayın yapılması hususunda gazetelere sınırlandırmalar getirilmiştir. Bu sınırlandırmalar 1857 yılında *Matbuat Nizamnâmesi* ile başlamış olup 1867 tarihli *Kararnâme-i Âlî*'nin ilanı ile birlikte gazeteler üzerinde kendini hissettirmiştir.¹⁵²

Basına yönelik sınırlandırma devam etse de birçok gazete yayınlarını sürdürmüştür. Basın üzerindeki baskıcı tutum Sultan V. Murat'ın başa geçmesiyle birlikte yerini rahat bir döneme bırakmıştır. V. Murat'ın kısa süren saltanatının ardından başa geçen kardeşi II. Abdülhamit ise saltanatının ilk yıllarında basın üzerindeki rahat havayı devam ettirmiş ve Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesiyle basın açısından yeni bir döneme girilmiştir.¹⁵³

¹⁴⁷ Atabay, 2015: 6.

¹⁴⁸ Ebuziyya, 1993: 406.

¹⁴⁹ Akşin, 1988: 142.

¹⁵⁰ Demir, 2014: 72.

¹⁵¹ Çelik, 2006: 32.

¹⁵² Kahraman, 2003: 122.

¹⁵³ Akbulut, 2013: 54.

Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesiyle, kanunun 12. maddesinde “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir.*” ifadesi yer alarak basın kanun nezdinde serbest olacağı garanti edilmiştir. Ancak basının içerisinde bulunduğu özgür hava kısa süreli olmuş ve padişahın baskısı özellikle gazeteler üzerinde hissedilmeye başlanmıştır.¹⁵⁴ II. Abdülhamit döneminin baskıcı tutumu 24 Temmuz 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet’e kadar devam etmiş olup, bu tarihten sonra gazeteler sansürsüz yayın yapmaya başlamışlardır. II. Abdülhamit’in 33 yıllık iktidarı süresince İstanbul’da dört gazete yayınlanırken, II. Meşrutiyet’in Osmanlı topraklarında ilanından sonraki ilk iki ay içerisinde gazete imtiyaz sayısı 200 civarına ulaşmıştır.¹⁵⁵

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte özgürleşen basın fikir ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle 31 Mart ayaklanmasından sonra iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki partisinin fikirlerini savunan yayın organları ile muhalif yayın yapan gazeteler arasında çekişme baş göstermiştir. Bu çekişmeden doğan gergin ortam siyasal gerilimi de beraberinde getirmiş olup, basının özgür geçirdiği bu kısa döneme bir son vermiştir. Matbuat kanununun 1909 yılında tekrar yasalaştırılmasıyla birlikte İttihat ve Terakki basın üzerindeki baskısını arttırmış, II. Abdülhamit döneminde eleştirilen muhalif basına yönelik baskı ve sansür bizzat uygulanmıştır. I. Dünya Savaşı’na giden süreçte basın, oldukça zor zamanlar geçirmiş ve en nihayetinde basın susturulmuştur.¹⁵⁶ İstanbul’un işgalinden sonra basına karşı uygulanan baskıcı tutum İtilaf Devletleri tarafından uygulanmaya devam etmiş ve bu nedenle Türk basını zarara uğramıştır.¹⁵⁷

İşgalci güçler tarafından basın üzerinde uygulanan baskı mütareke döneminde de kendini hissettirmiş; iktidara yakınlığıyla bilinen gazeteler, siyasal durumun belirsizliğinden dolayı özellikle İttihatçılara büyük bir öfke göstermiştir. İstanbul başta olmak üzere Anadolu’da yayın yapan gazetelerin haberlerinde ülke içerisinde neler olup bittiğine dair belirsizlik hâkim olmuştur. İstanbul’da basın alanında padişah ve yönetim yanlısı bir tutum sergilense de Mütareke Dönemine paralel olarak gelişen Millî Mücadele hareketinin yankıları basın alanında kendini hissettirmiştir. Millî Mücadele Dönemi basını İstanbul ve Anadolu olarak ikiye ayırmak mümkün olmakla birlikte, özellikle Anadolu basınında yaşanan büyük

¹⁵⁴ Çakır, 2001: 104.

¹⁵⁵ Topuz, 2016: 82.

¹⁵⁶ Ankara Gazeteciler Cemiyeti, 1998: 14-17.

¹⁵⁷ Özkaya, 2001:12.

gelişme toplumun hemen her kesimine hitap ederek Millî Mücadele'nin sözcüsü konumuna gelmesine neden olmuştur.¹⁵⁸

Millî Mücadele hareketinin başarılı bir şekilde ilerlemesi özellikle basın alanında geniş bir yankı uyandırmıştır. Ankara'da yayın yapan *Yeni Gün* ve *Hâkimiyet-i Milliye* adlı gazeteler Millî Mücadele'yi yoğun bir şekilde desteklemişlerdir. Anadolu'da yaşanan gelişmeler basın aracılığıyla tüm yurttan duyurulmuş, Ankara'da yayın yapan gazete nüshaları İstanbul'a gönderilip bu sayede basın vasıtasıyla İstanbul ile bir bağ oluşturulmuştur. Basının önemini bilen ve yakından takip eden Mustafa Kemal, Millî Mücadele hareketinin gerek dünya gerekse tüm yurttan doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamak amacıyla *Anadolu Ajansı*'nın kurulmasına öncülük etmiştir. Anadolu Ajansı'nın kurulmasıyla birlikte gazetelerin haber alma kaynağı resmi elden sağlanmış olup, Millî Mücadele ve yeni açılan TBMM'nin çalışmalarına yer verilmiştir.¹⁵⁹

Millî Mücadele safhasının başarı ile sonuçlandırılmasının ardından basındaki karşıt görüş ortadan kalkmış, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin inkılâp ve ilkelerine uygun olarak yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra basın içerisinde hilâfet ve İslâm yanlısı bir tutum sergilenmiş, bu görüşü savunan gazete yazarları İstiklâl Mahkeme'lerine sevk edilmiştir. Şeyh Sait ayaklanmasının meydana gelmesiyle birlikte 1925 yılında *Takrir-i Sükûn* kanunu çıkarılmış ve muhalif gazeteler kapatılmıştır. Bu kanun gereğince muhalif gazete yazarları İstiklâl Mahkeme'lerinde yargılanarak sürgün ve hapis cezalarına mahkûm olmuşlardır. Hükümet karşıtı basın bu sayede susturulmuş ve çok partili hayata geçiş dönemine kadar kontrol altında tutulmuştur.¹⁶⁰

Cumhuriyet döneminde basın Ankara ve İstanbul ile sınırlı kalmayıp Anadolu'nun hemen her köşesinde basın faaliyetleri Cumhuriyet dönemi yerel basını genellikle İstanbul basınından farklı olarak siyasal konulara daha çok eğilim göstermiştir. Cumhuriyet'in ilanını takip eden süreçte basın alanında toplamda 582 gazete yayınlanmış ve bu gazetelerden 406'sı yerel olarak yayın yapmıştır. Yerel basın alanında İzmir, Trabzon, Samsun, Adana, Kastamonu, Antalya vb. iller başı çekmiş olup baskı sayısı hiçbir zaman İstanbul'da yayın yapan gazetelere ulaşamamıştır. Cumhuriyet dönemi yerel basınında hükümetten maddi

¹⁵⁸ Ayhan, 2005: 165.

¹⁵⁹ Özyürek, 2018: 1106-1108.

¹⁶⁰ Koloğlu, 2015: 116,117.

yardım ile yayın teşviki sağlanmış olmasına rağmen bu durum yerel gazeteleri ayakta tutmaya yetmemiştir.¹⁶¹

2.2. Antalya’da Basının Tarihi Gelişimi

Vilayet Nizamnâmesi’nin 1864 yılında yürürlüğe girmesiyle Burdur, Isparta, Karaman, Niğde ve Antalya’nın bağlı olduğu Konya, merkez vilayet haline gelmiştir. Buna bağlı olarak bir vilayet matbaası ve vilayet gazetesi çıkarma görevleri vilayetlere tebliğ edilmiştir. Vali Ahmet Tevfik Paşa’nın gayretleriyle 1867 yılında Konya vilayetinde matbaa kurulmuş, 1869 yılında ise *Konya Vilayet Gazetesi* çıkarılmaya başlanmıştır. Konya Vilayet Gazetesi, Konya vilayetine bağlı bulunan sancak ve livaları kapsamış, gazetede Konya’ya bağlı bulunan sancak ve livalardan haberlere de yer verilmiştir.¹⁶² Antalya ve havalisi hakkındaki bilgilere de yer veren Konya Vilayet Gazetesi, bu nedenle Antalya’nın ilk gazetesi olarak kabul edilmiştir.

Antalya’da ilk olarak 19. yüzyılda Teke sancağı meclisine başvuru yapılarak bir gazete çıkarılmak istenmiş, lakin bu girişim başarıya ulaşamamıştır. Avukat Philip Efendi *Antalya* isimli gazeteyi çıkarmak için gerekli mercilerden izin almış ama gazete çıkarılamamıştır. Philip Efendi’nin ardından Macit Selekler *Belkis* adlı gazeteyi çıkarma girişiminde bulunmasına rağmen sonuç değişmemiştir. Antalya’da yerel gazete olmamasından dolayı Konya’da yayınlanan *Konya Vilayet Gazetesi*, *Babalık* ve *Meşrik-i İrfan* adlı gazeteler Antalya ve ilçeleri hakkında makale ve haberlere yer vermişlerdir.¹⁶³

Mütareke döneminde İzmir’den ayrılarak Antalya’ya gelen Haydar Rüştü (Öktem) Bey burada bir gazete çıkarmaya muvaffak olmuştur. İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle Haydar Rüştü Bey İzmir’de çıkardığı *Anadolu* gazetesini kapatarak Antalya’ya geçmiş ve gazetecilik faaliyetlerini burada sürdürmüştür.¹⁶⁴ Antalya’nın ilk gazetesi olma özelliği taşıyan *Antalya’da Anadolu* adlı gazete 19 Aralık 1920 tarihinden itibaren Cumartesi hariç haftanın her günü iki sayfa çıkarılmak suretiyle yayın hayatına başlamıştır.¹⁶⁵ Haydar Rüştü Bey, Antalya’da Anadolu gazetesinin ilk nüshasında yer alan “Arz-ı Şükran” adlı

¹⁶¹ Aydeniz, 2007: 15.

¹⁶² Akyüz, 2009: 15- 16.

¹⁶³ Dayar, 2011: 12,13.

¹⁶⁴ Kaya, 2018: 75-78; Çoşar, t.y.:256.

¹⁶⁵ Güçlü, 2012: 38; Gönüllü, 2005: 325.

makalede Antalya'nın günlük olarak çıkarılan ilk gazetesi olması nihayetinde kendisinin oldukça mutlu olduğunu belirtmiş, buna ek olarak da gazetenin yayın hayatına başlamasında emeği geçenlere de teşekkür etmeyi ihmal etmemiştir.¹⁶⁶ Bu dönemde Antalya İtalyanlar tarafından işgal edilmiş olsa da şehirde bazı faaliyetleri görmezden gelmişlerdir. Bu faaliyetler arasında Haydar Rüştü Bey'in çıkardığı Antalya'da Anadolu adlı gazetede yer almış ve özellikle Haydar Rüştü Bey'in gayretleriyle gazete nüshaları zaman zaman gerek gemilerle gerekse İtalyan postaneleri vasıtasıyla İzmir şehrine gönderilmiştir.¹⁶⁷ Haydar Rüştü Bey, Antalya'da Anadolu gazetesinde Antalya havalisi, memleketin içinde bulunduğu durum ve Milli Mücadele'ye dair haberlere yer vermekle birlikte, Millî Mücadele'nin savunucusu Hakimiyet-i Millîye ve Anadolu Ajansı'na haber aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁶⁸ 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasının ardından İzmir'e gitmek için hazırlıklarını tamamlayan Haydar Rüştü Bey, Antalya'da Anadolu'nun 12 Eylül 1922 tarihli nüshasında "Elveda Muhterem Antalyalılara" adlı makalesiyle Antalya halkına veda etmiş ve İzmir'e doğru yola çıkmıştır. Antalya'da Anadolu adlı gazete yayın hayatına son verirken şehirde *Antalya* isimli bir gazetenin çıkarılmaya başlandığının haberini vermiştir.¹⁶⁹

Antalya'nın ikinci gazetesi olan Antalya isimli gazete, düşmanın İzmir'den çıkarılmasının uğur getireceğini düşünerek 9 Eylül 1922 tarihinde Mehmet Emin (Adison)¹⁷⁰ Bey tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Yerel halkın sesi mahiyetinde bir gazeteye duyulan ihtiyaç neticesinde birkaç arkadaşıyla birlikte gazete kurmak isteyen Mehmet Emin Bey, İstanbul'da daha evvelden yayınlanıp 31 Ekim 1918 tarihinde yayınları son bulan *Tanin* gazetesinin matbaasının satışa çıkması haberi üzerine İstanbul'a gitmiş ve matbaayı satın alarak Antalya'ya getirmiştir. Mehmet Emin Bey tarafından yayımlanan Antalya gazetesinin mesul müdürü Mehmet Enver Bey olup, yazar kadrosunda Hukuk Müdürü Yusuf Cemal,

¹⁶⁶ Kaya, 2018: 79.

¹⁶⁷ Çoşar, t.y.:257.

¹⁶⁸ Güçlü, 2012: 37.

¹⁶⁹ Güçlü, 2012: 49- 50.

¹⁷⁰ Mehmet Emin (Adison) Bey, 1878 yılında Antalya'da doğmuştur. Babası Şeyh İbrahim Nurettin Bey, annesi Fatma Hanım'dır. Babasının genç yaşta vefat etmesiyle birlikte zor şartlar içinde büyüyen Mehmet Emin Bey, Rumeli vilayetlerinde gönüllü askerlik görevlerinde bulunmuş, 1901 yılında Antalya'ya kesin dönüş yapmıştır. Askerlik görevleri sırasında İttihat ve Terakki Fırkası'yla tanışmış, Antalya Kâtib-i Mesulü başta olmak üzere çeşitli görevlerde bulunmuştur. Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgal edilmesine karşı çıkarak çeşitli faaliyetlerde yer almıştır. İtalyanlara karşı yürüttüğü faaliyetlerin neticesinde Rodos'a gönderilerek sürgün hayatı yaşamaya başlamıştır. Yaklaşık bir buçuk yıllık sürgün hayatının ardından İtalyanların Antalya'yı boşaltmasıyla beraber Antalya'ya yeniden dönmüştür. Antalya'ya dönmesiyle birlikte bir İtalya şirketi olan *Cite de Cerba*'nın Antalya acentalığını yaparak ticari işlerle meşgul olmuştur. **Ayrc. Bknz.** Çimrin, 2012: 434- 435; Alçıtepe, 2012: 4; Dayar, 2018: 77.

Kantarağasıade Ömer Selahattin, Rasih (Kaplan) Efendi, Mebus Halil İbrahim, Birinci Noter Aşır (Aksu) Bey vb. tanınmış kişiler yer almıştır. Bu kişilere ek olarak tezin de konusu olan Dr. Ferruh Niyazi Bey 1923 yılından itibaren Antalya isimli gazetenin iki yıl süre ile baş muharrirliğini yapmıştır. Patriot lakabıyla bilinen Mehmet Emin Bey, Antalya isimli gazetenin yayımlanmasıyla yakından ilgilenmiş ve gece gelen telgraf ve ajans haberlerinin gazetesinde yer alması için büyük gayret göstermiştir.¹⁷¹ Antalya gazetesi cumartesi günleri haricinde her gün yayın yapmış, günde 250 ila 500 adet gazete basılmıştır.¹⁷² Antalya gazetesi başlangıçta 4 sayfa olarak çıkarılmış, genellikle Antalya hakkındaki haberlere yer verilmiştir. 1925 yılından itibaren gazete gerek yazar kadrosundaki değişiklikler gerekse konusu bakımından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin inkılâp ve yeniliklerini esas alacak şekilde düzenlenip 2 sayfa olarak yayımlanmıştır. 1925 yılı içerisinde Antalya gazetesinin yayımlanmasında özellikle malî sorunlar baş göstermiş zaman zaman gazete zor şartlar altında çıkarılarak neredeyse hiçbir gelirin olmadığından bahsedilmiştir. Gazetenin 8 Eylül 1925 tarihli yayınlanan başmakalesinde; *"Kısa bir hesapla anlaşılır ki taşrada gazete neşretmek çok müşkül bir iştir. Dar, kısır vasıta-i istihbariyyesi az bir muhit içinde gazetenin idame-i mevcudiyet etmesinin ifade ettiği anlam muvafakkiyeti muhtac-ı izah görmüyoruz. Malî sahadaki çetin müşkülât ise her şeyin fevkindedir. İçinde kıvrandığımız buhranları uzaktan ve yakından bizi tanıyanlar çok iyi bilir."* denilerek ekonomik anlamda zorlanıldığı belirtilmiş, buna rağmen gazetenin neşrine devam edileceğinin bilgisi okurlara iletilmiştir. Antalya gazetesi, malî anlamda zorluklara rağmen çıkarılmaya devam edilse de kurucusu ve sahibi olan Mehmet Emin Bey'in 1 Haziran 1928 tarihinde lösemi hastalığına bağlı olarak vefat etmesi üzerine yayın hayatına ara vermiş, 7 Ekim 1930 tarihinde ise yeniden yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁷³

Cumhuriyet'in ilânından sonra Antalya'da yerel gazetecilik faaliyetleri Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Antalya gazetesi başmuharrirliğinden ayrılmasının ardından Akdeniz isimli gazeteyi çıkarmasıyla devam etmiştir. Akdeniz gazetesi 1925 yılında yayın hayatına başlamış, başmuharrirliği aynı zamanda gazetenin sahibi de olan Dr. Ferruh Niyazi Bey tarafından üstlenilmiştir. Akdeniz gazetesinden başka 1924'te *Tenvir*, 1926'da *Yeni Türkiye* ve 1927'de *Resmi Antalya* ve *Zümrütova* gibi gazeteler Antalya basın hayatına girmiştir.¹⁷⁴

¹⁷¹ 1926- 1927 T.C. Devlet Salnâmesi, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, 1926: 556; Çimrin, 2012: 432.

¹⁷² Çimrin, 2012: 94.

¹⁷³ Dayar, 12,13.

¹⁷⁴ Güçlü, 1994: 203,204.

2.3. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Basına Dair İlk Faaliyetleri

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in basına karşı hep bir ilgisi bulunmuş, basına ilişkin faaliyetlerine Mekteb-i Tıbbiye eğitimi sırasında başlamıştır. Osmanlı Sosyalist Fırkası'na Mekteb-i Tıbbiye öğrencisiyken katılan Dr. Ferruh Niyaz Bey'in bu fırkanın savunuculuğunu yapan *İştirak* adlı gazetede yazıları yer almıştır. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü Hüseyin Hilmi Bey'in önderliğindeki *İştirak* gazetesi 13 Şubat 1325/26 Şubat 1909 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Eşitlik, sosyalizm, paylaşmak vb. konularını esas alıp halk tarafından bu fikirlerin benimsenmesine yönelik yayınları olan *İştirak* gazetesi, gazeteci Ahmed Samim'in öldürülmesini sayfalarına taşımasının ardından kısa süreliğine kapatılmıştır. Yeniden yayın hayatına başlamasının ardından daha çok günlük olaylar ve işçilerin faaliyetlerine yer veren gazetenin yazar kadrosunda da değişiklikler olmuştur.¹⁷⁵ *İştirak* gazetesinin ilk nüshasında M. Nezye, A. Rıfkı, Ali Canib vb. isimlerin yerine Ahmet Nebil ve Dr. Ferruh Niyazi gibi isimler yer almıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Mekteb-i Tıbbiye'de dördüncü sınıf öğrencisiyken Hüseyin Hilmi Bey ile olan ilişkisinden; *"Hüseyin Hilmi, 'Sosyalizm nedir?' bunu bilmezdi bile.. Rahmetli Avukat Haydar Rıfat Bey 'Sosyalizm' diye çok muhtasar bir eser yayınlamıştı. Demokrat olan Haydar Rıfat Bey'e 'Üstadım, eserinizi pek muhtasar bulduk.' deyince: 'Ben o kitabı sizler için değil, Sosyalist Fırkası reisi Hüseyin Hilmi için yazdım.' demişti. Hüseyin Hilmi, bizi gelir bulur, yalvarır, verdiği sipariş üzerine makale yazar kendisine verirdik, o da neşrederdi. Gazetesinin yazılarını da böylece tedarik ederdi."* diye bahsederek, *İştirak* gazetesinde nasıl yazmaya başladığını aktarmıştır.¹⁷⁶ *İştirak* gazetesinin 8 Mayıs 1326/21 Mayıs 1910 tarihli nüshasında bir makalesine yer verilmiştir. Elmalılı Belediye Reisizade M. Niyazi adıyla kaleme alınan *Çiftçilerimize Bir Nazar* başlıklı makalede;

"Meslek ve sayımızın geniş çevresi içinde, müthiş mizaç dalgaları altında ezilen, hayatını yoksulluklar içinde geçirmeye mahkûm olan bir sınıf varsa o da çiftçilerimizdir. Şimdiye kadar ne Osmanlı milletin münnevverler sınıfı ve ne de hükümeti bu muhterem çarıklı babalarımızı düşündü. Düşünmediği içinde şimdiye kadar nan ve nimetleriyle perverde olduğumuz velinimetlerimizin derdine çare, yarasına merhem bulamadı.

Kışın şiddetli soğuklarında yazın kavurucu harareti karşısında on sekiz saat çoluğuyla çocuğuyla aç, sefil, çıplak ila intutâ çalışan mütemadiyen hayatın sermaye gadrine göğüs geren Osmanlı milletin mevcudiyetini altı yüz seneden beri malen, bedenlen muhafaza eden parasıyla, evladiyla ayağı donsuz, başı fessiz muharebe ederek vatanlarını muhafaza eden bu muhterem sınıfa karşı hükümeti meşrutamız cemiyet-i hazırayi müniremiz neden ne için lakayt kalıyor! Bilemiyoruz niye neden bu sınıfı ihtiyacatını

¹⁷⁵ Tekin, 2002: 173.

¹⁷⁶ "Partili Hayatımıza Bir Bakış", *İleri*, 30 Mayıs 1951.

tazmin edecek saadetini temin edecek teşebbüsâtı ziraiyey-i tebessüm etmeye eli, kolu, fikri varmıyor. Varmıyor, düşünmüyor belki de düşünmek istemiyor.

Fakat bilmiyor mu ki bu memleketin saadeti, serveti muhafazası yine muhterem çarklıkların hamiyetlerine hizmetlerine vebestedir. Düşünmüyor mu ki: bu sınıfı düşünmemekle memlekete, vatana karşı büyük hem pek büyük bir ihanet etmiş oluyor.

Eşraf nam-ı tahtında yaşayan bir sürü zalimenin bir alay hırsızların bir takım zalim, mürtekip, gaddar zenginlerin ve yalnız hayatı onların kese-i ihtikârlarını doldurmaya hükümete vergisini, mirisini vermeye evladını serhatta kurşunlar karşısına göndermeye bütün lezaiz-i hayatiyye ve sa'adet-i dünyeviyeye edebiyen ömründe tatmamaya mahkûm olan ve memleketimizin hayat-ı iktisadisi vatan-ı mukkaddesimizi hal ve istikbali için muhalik hem pek muhaliktir.

Acaba ne için bilinmiyor veyahut ne için bilinmek istenmiyor ki insanlar artık kahrın, zülmün, istibdatın, tazyikin bir derecesine kadar mümkündür.

Acaba ne için düşünmüyoruz ki istibdat her ne kılıkla olursa olsun fenadır. Susuz ovalarda soğuk dağ başlarında hayattan kati' ümid eden çiftçiler artık fazla tahammül edemezler.

Bunları, çiftçileri düşünmek zamanı çoktan gelmiş geçmiştir. Zararın yarısından dönmekte büyük bir ticarettir. Misali meşhurunca hazinemizi dolduran, ordumuzu besleyen, namus-u millimizi, haysiyet-i Osmanîmizi bütün cihan-ı medeniyete karşı safvetle, şevkete gösteren bu sınıfın halini, ihtiyacını nazar-ı müdikhane ile tetkik ederek dertlerine çare saz olmaya gayret etmeliyiz. Bu gayretimizi zira'inin saadet-i hali için olmazsa bari memleketin selameti için, vatanın te'ali ve terakkisi için olsun düşünelim. Çünkü memleketimizin menbağ-ı selameti yalnız çiftçiliktir.

Mektebler açmak, yol yapmak, telefon, telgraf velhasıl ne gibi telakki perveranımızı ortaya koymak, kuvveden fiile çıkarmak istersek isteyelim. Mutlaka paraya ihtiyacımız olacak ve binaenaleyh hazine-i milletin hali zarurettten kurtulmasına vabeste bulunacaktır.

Yoksa hastanın zararına olarak yaşayan tufeyli mikrob gibi daima istikraz hüsn-ü miras yedikleri milletin 'atısı için iyi olmaz.

Menbağ-ı servetin bu kadar bol olan memlekette zaruretin şiddetli surette hükm-ü ferman olması manbağ-ı servetin körelmesi demektir ki bu da koskoca körlüktür.

Hatırımızdan hiç çıkarmayalım ki mazinin halini, istikbalin borcunu ödeyemeyecek, derdini çekecek olan o çarıklı babalar bir gün gelecek ellerindeki sopalarla boynumuzu kıracaklardır. Zira şimdiye kadar onlar için hiçbir şey yapmadın, teşebbüs de etmeden yalnız kulaklarını sürekli nâmütenâhî vaadi vaatlerle doldurdun.

Bari hiç olmazsa vaatlerimizden utanalım.”¹⁷⁷

¹⁷⁷ “Çiftçilerimize Bir Nazar”, *İştirak*, 8 Mayıs 1326.

ifadeleriyle çiftçimize gereken önemin verilmediğinin eleştirisini yapmıştır. Bu makalede yazılan M. Niyazi ismi İştirak gazetesinin 15 Mayıs 1326/28 Mayıs 1910 tarihindeki nüshasında “Geçen nüshamızda heyet-i tahririyemiz erkân-ı muhteremesinden Elmalı Belediye Reisizâde Ferruh Niyazi Bey’in ‘Çiftçilerimize Bir Nazar’ unvanlı makalesi altında sehven M. Niyazi dizilmiş ise de doğrusu Ferruh Niyazi olacağı tashih edilir.”¹⁷⁸ ifadeleri kullanılarak baskıdan kaynaklanan bir hatanın düzeltilmesi yapılmıştır.

İştirak gazetesinin 15 Mayıs 1326/28 Mayıs 1910 tarihli nüshasındaki içindekiler kısmında Dr. Ferruh Niyazi Bey’in *Kadınlarımız Arasında Fikr-i İştirak ve Tramvay Şirketi’nin Mezalimi* isimli iki tane makalesine yer verilmiştir. Elmalı Belediye Reisizâde Ferruh Niyazi adıyla kaleme alınan *Kadınlarımız Arasında Fikr-i İştirak* isimli makalede Osmanlı kadınlarının sosyalizmi benimsemesine dair görüşlerini dile getirmiştir.

“Bugün kariin-i kiramın yeni, yeni olduğu kadar garip, garabeti kadar da şayanı iftihar bir haberi mühim karşısında evet, evet yalnız muhterem kari ve kariyelerimi değil bütün Avrupa efkâr-ı umumiyesini bile hayretlere ika edecek bir hadise-i içtima’iye...

Her zaman cihanı medeniyete karşı yeni yenilikler, yeni dehalar gösteren milleti Osmaniye işte bugün âlemi insaniyete karşı Osmanlı kadınları arasında da sosyalistlerin bulunduğunu söylemekle iftihar edecek.

Ser-levhamızdan da anlaşılacağı veçhiyle Osmanlı kadınları arasında fikr-i iştirakın süratle intişar etmeğe başladığını görmekle müftehir bulunuyoruz. Kadınlarımız tarafından aldığımız müteaddit mektuplar, varaka-i takdriyeler bizi münhasıran buna dair bir makale yazmağa, hemşirelerimizi takdir ve tebrik etmeğe mecbur ediyor. Pek acı surette itirafa mecburuz ki biz şarklılar Avrupa terakki-i medeniyyesinin herhangi şubesinde olursa olsun pek geri kaldık. Bu geriliğimizi, bu cehaletimizi yalnız erkeklere hasretmek ve yalnız onlardan hizmet beklemek elbette doğru olamaz.

Erkeklerin hayatını, benağını ikmal eden bir sınıf-ı mümtaz vardır ki o da şüphesiz kadınlarımızdır. Kadınların âlem-i ictima’iye ettikleri hizmet pek büyüktür. Halbuki ma-teessüf bizde kadınlara hiç ehemmiyet verilmemiş hatta pek çoklarımız bu ehemmiyetli sınıfı bir tam insan olmak üzere bile kabul etmemiştir. Fakat son zamanlarda Avrupa ve Amerika’da kadınların faaliyeti, hizmetleri bütün erkekleri inkişat, hayret bırakmıştır.

İlim ve fünunda geri kalan kadınlar da şüphesiz erkeklerden pek geride kalmışlardır!

Hal böyleyken Osmanlı kadınlarının da az zaman zarfında gösterdikleri fikr-i teceddüt ve fikr-i terakki bu kadar mâni karşısında büyük hem pek büyük bir muvaffakiyettir. Kariin-i muhteremi temin ederim ki

¹⁷⁸ “İştirak”, *İştirak*, 15 Mayıs 1326.

Avrupa kadınlarında bile- çünkü vesaitleri pek mükemmeldir. Bu kadar serî bir fikr-i teceddüt vuku' bulmamıştır.

Muhterem kariîlerin! Emin olunuz ki... Etmiyorum belki biraz ifrat perverana olmakla beraber bu naçiz kadınlarımızın seviye-i irfanını pek yüksek buluyorum.

Ve binaenaleyh Osmanlıların 'atısı için bir fiili hayır olmak üzere kabul ediyorum. Ve eminim ki benim kanaati vicdaniyem efkâr-ı umumiye karşısında mahcup kalmayacaktır.

Bunu bu iddiamı ispat için kadınlarımız tarafından aldığımız birçok mektuplarından yalnız birisini makalemizin zirine derc edeceğiz. Eminiz ki bizim gibi sosyalist yaşamak isteyenler daha doğrusu öyle yarım yamalak değil bütün manasıyla sosyalist olan meslektaşlarımız meserret gözyaşlarını saklayamayacaklar.

Görülüyor ki muhterem hemşirelerimiz hakkımızda pek büyük bir teveccühte pek fazla takdiratta bulunuyorlar bil mukabele teşekkür etmekle beraber hizmet ettiğimizi değil vazifemizi ifâ ettiğimizi söyleyeceğiz.

Mülkümüzde birçok vatan perverlerin mücahede-i sebatkeranalarıyla ilan ettirilen Kanun-i Esasi Osmanlı gençlerine birçok vazifeler tahmil etmiştir ki herkes ve bilhassa gençler uhdelerine düşen bu hizmeti mukaddesinin ifâsında tağlil ederlerse âlem-i insaniyete karşı borçlarını ifâ etmemiş olurlar.

İşte biz de insaniyet için faideli olduğuna kanaat-i vicdaniye hâsıl ettiğimiz 'sosyalizm' fikrinin intişarına gayret etmekle deruhde ettiğimiz hizmeti ifâ ediyoruz. Yoksa sosyalistliğin bu memleket için muzır olduğunu iddia eden bazı 'egoistler' gibi düşünmüyoruz. Mamafih bize muhalif olanları da itham etmeyiz. Bizim inancımıza göre herkes teşkilat-ı bünyesinin bahsettiği salahiyet dairesinde hizmet ifâ edebilir.

Kadınlarımız emin olmalıdır ki sosyalistler zavallı hemşirelerini düşünmeyi hiçbir zaman unutmamıştır. Fakat henüz on üç haftalık olan aciz gazetemiz ehem-i mühime takdim etti.

Yoksa insan nam-ı tahtında yaşayan birçok canavarların her gün fabrikanın pis boğucu havası içinde çalışarak yaşamaya mahkûm olan bir genç kızı ne suretle iğfal ederek mahvettiklerini zaten o zavallılar için çekilmez olan hayatları ne suretle felakete sürüklediklerini o bi-çarelere karşı ne gibi cinayetler ika ettiklerini biz biliriz. Ve bu gibilerine daima lanet ederiz.

Beşeriyete karşı fenalık yapmak isteyenler emin olsunlar ki sosyalizm bunların hepsine nihayet verecek ve artık katiyen insaniyete yapılan cinayete yabancı kalmayacaktır.

Hatta daha ileri giderek diyeceğim ki Demokrat Fırkası'nı teşkil eden gençler fabrikalarda çalışan say ve gayreti ile geçinen hemşirelerimizle evlenmelidirler.

Bunu mensup oldukları fırkanın nizamnamesi emretmiyorsa mahkeme-i kübrayı insaniyet emreder! Ümit ederim ki aramızdan hiçbir fark olmayan Demokrat kardeşlerimiz bu teklifimizi kabul ederek âlem-i insaniyete karşı demokratiği bir kat daha âlâ ederler.

*Binaenaleyh gayrı ihtiyari olarak diyeceğim ki yaşasın demokratlar, yaşasın sosyalistler, yaşasın sosyalist Osmanlı kadınları ”.*¹⁷⁹

ifadeleriyle Osmanlı kadınları ve sosyalizm arasında bir bağ kurmaya çalışan Dr. Ferruh Niyazi Bey’in sosyalizme oldukça bağlı olduğu anlaşılmıştır.

Bu hususta dikkatimizden kaçmayan kısım makalenin sonunda yazılan *Elmalılı Belediye Reisizâde Ferruh Niyazi* isminin kullanılmasıdır. Bütün araştırmalarımıza rağmen *Elmalılı Belediye Reisizâde* olarak kendisini tanıtan Dr. Ferruh Niyazi Bey’in babasının Belediye Reisliği yapmış olduğu bilgisine ulaşılammıştır. Bunun yanında kendisini ne sebeple Elmalı Belediye Reisi’nin oğlu olarak tanıttığı da anlaşılamamıştır. *İştirak* gazetesi ve yazar kadrosunda bulunduğu diğer gazetelerde Elmalı Belediye Reisi’nin oğlu olduğunu belirten başka bir ifade kullanmamıştır. *İştirak* gazetesinde kaleme aldığı üçüncü makalesinden itibaren bu ifadeden vazgeçip yalnızca *Elmalılı Ferruh Niyazi* veya *Ferruh Niyazi* isimlerini kullanmıştır.

İştirak gazetesinin aynı nüshasında yer alan Elmalılı Ferruh Niyazi’nin yazdığı üçüncü makale *Tramvay Şirketi’nin Mezalimi* olmuş, Ferruh Niyazi Bey bu makalesinde işçi haklarını savunmuş ve yer yer hükümete karşı eleştirilerini dile getirmiştir.

“Artık yeter.

İstanbul’un muhit-i meşuşu içinde sekiz on günden beri zuhur eden hadisat-ı içtima’iye’nin en mühimi; Tramvay amelesinin grevi, bundan mutazarrır olan amele kumpanyanın zavallı ameleye karşı fikr-i müstebidanesinde devamı gibi hakikaten şayan-ı teessüf haksızlıklar insaniyet-i didarı hüzn-ü matem eden yolsuzluklar karşısında bulunuyoruz.

Kumpanyanın şimdiye kadar bu millete irâs ettiği zararları hükümete karşı ifâsını borçlu olduğu taahhüdâtını anlayıp görmek, bilmek mutlaka derin bir nazara malik olmak ve sonra da şirketin nizamnamesini gözden geçirmekle kabildir. Bunlara karşı sukût etmek, susmak bence bir azap altında ezilmek demektir. Şirketin ifâ ettiği taahhüdâtını emraz-ı kariine va’az ederek beyan-ı mü’tala’a etmek lazım gelirse sahifeler dolduracağı ve doldurulan sahifelere de hiçbir kimsenin havale-i sem’i itibar etmeyeceği bence muhakkaktır. Yalnız hükümet-i meşrutamızın nazar-ı insaf ve dikkatine arz etmek istediğimiz amelenin mağduriyetini ve grev neticesini kapı dışarı edilen yirmi senelik on beş kadar emektarın hali istimalleridir.

Nafîâ Nezareti’nin tezkeresine bile ehemmiyet vermeyerek kabulden istinkaf eden kumpanya acaba hükümete karşı nasıl bir fikr-i tahakküm taşıyor.

¹⁷⁹ “Kadınlarımız Arasında Fikr-i *İştirak*”, *İştirak*, 15 Mayıs 1326.

Eğer kumpanya imtiyazından bahsederse hükümete karşı taahhüdatını ifâ etmeyen bir kumpanyanın hakk-ı imtiyazı mefsuhtur. İmtiyazın devamı taahhüdatın suret-i mükemmele ve muntazama da ifâsına vabestir. Zennederiz.

Kumpanya bu kadar kahırları karşısında on beş yirmi senelik emektarları bila-tazminat kapıdan dışarıya atmak ve sonra da Nafiâ Nezareti'nin tezkeresine ehemmiyet vermemek...

Aman Ya Rabbi! Biz millet-i Osmaniye'nin bu donmuş kanlarımıza, vücutlarımıza ne zamana kadar hal-i mütala'at da lisanımız hal-i ipkamette kalacak. Tramvay kumpanyasına bu kadar cüretkârlık nereden geliyor?

Evet evet, taahhüdatını ifâ etmediği halde mes'ut olmayan bir kumpanya on beş yirmi ameleli mağdur etmekten niçin korksun? Fakat artık kumpanyada katiyen bilmeli ki, biz fazla sukût etmeyeceğiz. Bağıracağız, feryat edeceğiz ve asla susmayacağız.

İşte bu maksada binaen şu satırları yazıyorum. Ey evliyay-ı ömür zavallı biçare amelenin tercüman-ı efkârı olan şu satırlarımızı dikkatlice okumanızı rica ederiz.

Millet-i Osmaniye'nin hukuku daima ayaklar altında geziyor. Vaktiyle Anadolu şimendiferi Almanya'dan birçok çocukları celp ederek Osmanlı memurları ma'iyetinde kesp-i ihtisâs ettirdikten sonra yavaş yavaş Osmanlı memurlarını atmaya birer türlü vasıtalarla istifaya mecbur ederek Almanları kayırmış, buna karşı da sükûttan başka muamele görmemiştir.

Eğer tramvay kumpanyası da Almanya'da mütehasıs sürücüler celp ederek Alman serserilerini kayırmak istiyorsa emin olunuz ki bir lokma ekmek bulamayan bir millet karşısında bunu yapmayacaktır.

Camii havlularında, kahve köşelerinde yatan zavallı işsizlerin listesini yapmak lazım gelirse epeyce bir yekûn teşkil eder.

Kendisi aç olan bir millet hiçbir zaman kendi karnını doyurmadan başkalarının idame-i hayatına çalışmaz.

Hükümet-i fukaraya iş bulmak mecburiyetindeyken her biri birer haksızlıkla işlerinden çıkarılan amelenin avaza-ı iştikasına karşı bilmiyoruz ne için lakayt kalıyor. Ah! Bu zavallı sahipsiz millete kim acıyacak? Efrâd-ı milletin derdine kim çare bulacak? Daha mı ecnebilerin taht-ı tazyikinde yaşayacağız.

Kumpanya kimdir? Hangi taahhüdatını ifâ etmiştir de amelenin mağduriyetinde ısrar ediyor? Her ne suretle hüsnüniyetine emin olduğumuz Hakkı Paşa'nın nazarı dikkatlerini celp ederiz. Tramvay kumpanyasının hareketi na-layikasına yalnız efrad-ı millet değil mebuslarımızda maruz kaldıkları halde acaba niçin şimdiye kadar hükümetten bir istizahta olsun bulunmuyorlar. İşte muhterem mebusların nazar-ı dikkatine 'ati el-zikir iki madde arz etmekle izah-ı maksat edeceğiz.

On üçüncü madde- Şirket iş bu mukavelename ile muayyen olan taahhüdatını tamamen veya kısmen ifâ etmediği surette gerek hudud-u cedide ve gerek hudud-u 'atika imtiyazatın temdidine ait olan hukuk-u imtiyaziyeden sakıt olacak ve teminat akçesi henüz iade edilmemiş ise taraflı hükümetten zapt edilecektir.

On dördüncü madde- Hatların her merkezinde yolcuların istirahat-ı güneş ve yağmurdan muhafazaları için lâ'akal yirmi kişilik olarak lüzumu miktar muvafık mahallerine kumpanya inşa ederek bunların her birine büyük bir saat vaz eyleyecek ve şirketin ahalice bilinmesi arzu olunabilecek nizamât ve ilânatını taalluk edecektir. Meydan ve geniş caddelerde kumpanya memurlarının barınmaları için şehir emanetinin tensip ve tayin edeceği mahallerde kumpanya tarafından lüzumu miktar kulübe inşa olunacaktır.

Ey mebusan-ı muhtereme! Fukara ve zaifin hukukunu gasp eden elinden ekmeğini alan bir kumpanyanın muamele-i gaddaranesine karşı sükût ile mi mukabele mi edeceksiniz?

Siz kimsiniz? Ne için intihap edildiniz? Vazifeniz arabalarda otomobillerde gezmek koltuklu sandalyelerde oturmak mıdır? Düşünmüyor musunuz ki mahvolacak ortada fukaradır.

Elinden ekmeği kapılan ve birkaç nefer çoluk çocuk sahibi olan amelenin istigan-ı muhkalarına karşı sükût mu edeceksiniz? Siz, siz mebuslar milletin derdine çare bulmazsanız acaba kim bulacak? Düşünmüyor musunuz ki Osmanlı milletini ekseriyetini teşkil eden ameale fukara-i zaifedir. Bunlar mahvolursa altınızdaki sandalyeleri kaybedeceksiniz hatırınıza gelmiyor mu?

Siz muntazam yataklarda yatarken, mükemmel yemekler yerken bu muhitte kaç bin amelenin peynir ekme bulamadığını biliyor musunuz?

Artık bu zulüm-kârlıklara, bu hak na-şinaskârlara ne vakte kadar lakayt kalacaksınız. Rica ederiz elinizi kalbinizin üzerine koyarak vicdanınızdan gelen sadayı duyun. Çünkü zavallı milletin fazla tahammülü kalmamıştır. ¹⁸⁰

İştirak gazetesinde yayınlarına devam eden Ferruh Niyazi Bey'in 22 Mayıs 1326/4 Haziran 1910 tarihinde *Müdafaa-i Hak* isimli makalesi yer almıştır.

"Bir memlekete birçok vukuata, birçok içtima'î mutalebata, birçok grevlere her zamandan ziyade inkılâbının ilk devrelerinde maruz kalır.

Çünkü daima ilerlemek, daima hatve-i zen-i terakki olmak isteyen insanlar yine bu inkılâbı bu gibi saik-i zaruri ile yaparlar. Bir memlekette inkılâp olur olmaz o memleketin memurları nizamât ve kavanini zamana muvafık bir surette ıslaha çalışır. Diğer taraftan sınıf-ı ahalide ihtiyacatını ahvalini memurine bildirmek, hükümete arz edebilmek için uğraşır ve hatta bunun için pek çok teşebbüsatta bile bulunur.

¹⁸⁰ "Tramvay Şirketi'nin Mezalimi", *İştirak*, 15 Mayıs 1326.

Bahusus meşrutiyetin ilk devrelerinde bulunan ahali mutalebatının suret-i mükemmelede nazar-ı itibara alınmasına pek ziyade dikkat eder. Bugün güneş gibi meydandadır ki, meşrutiyet-i idare tesisi insanların ahalinin kafil-i saadetidir.

Bu nazariye bazı hükümetler müstesna olduğu halde umum-u hükümet-i mu'azzama ve sagira nazarında kesp-i katiyyet ettiği için küre-i arzın üzerinde mevcut hükümetlerin büyük bir kısm-ı galisi memleketlerini meşrutiyetle idare etmeye karar vermişlerdir ve bu suretle memleketlerine bir refah-ı hal ithal edebilmişlerdir. Bunun içindir ki zaman-ı meşrutiyette millet meclisinin tasdikine iktiran eden kanunlar layetamız bir düstur-u mükemmeldir.

İnkılâbın hal-i iptida'isinde bulunan bir millete birçok içtima'iyata, birçok buhrana tesadüf edilir. Bunda onlar pek haklıdır. Çünkü mazinin sıyanetini izale etmek, o muhitte doğup büyüyen memurinin kanını ıslah etmek pek kolay bir iş değildir.

Bu mukaddimeyi zikretmekten maksat memleketimizde şu zamanda vuku' bulan birçok hadise-i içtima'iyenin hak namına vuku' bulan mutelebatın çok görülmeyeceğini tefhim etmektir.

Bugün tarih nazar-ı amgana alırsa göreceksiniz ki insanların bidayet-i zuhurundan bu ana kadar insanlar beyninde pek büyük cidaller pek büyük müsademeler kanlı safahat gözümüze çarpar. Bunlar bu müsademelerin menşe-i aslileri gasp edilen hukukun istirdadından başka hiçbir şey değildir. Meşrutiyet nedir bilmezden evvel hükümetlerin idarelerine bakılacak olursa birçok adiliklere birçok caniliklere tesadüf edilir. Hâlbuki meşrutiyet-i idarede bunlar şimdiye kadar görülmemiştir. Ve görülemez çünkü meşruti bir hükümet hürriyetperver bir milletin bir temsil-i müşahhası olan vekilleri vasıtasıyla intihap edilen hizmetçilerdir.

Binaenaleyh meşrutiyet-i idarede milletin arzusu hilafına hareket olamaz. Şüphesizdir ki bir milleti teşkil eden ahali birçok sınıflara mensup olur. Ve her sınıfa da birer merci tayin edilir. Ve o merci de etrafında bulunan arkadaşlarıyla o sınıfın ihtiyacını nazar-ı dikkate alır. Ve düşündüklerini nizam ve kavanin perdesi altında onlara tatbik etmek ister. Eğer mevki-i tatbik bulursa ne ala. Bulmadığı takdirde bil-zuhur tadilat yapmaya o sınıfın mutalebatını nazarı dikkate almaya mecbur olur.

İşte bu gibi halet-i ruhiye neticesi bidae inkılâpta bulunan bir millette ufak tefek birçok sızıltılar cereyanlar vukua gelir.

Bu haftanın ahmal-i içtimaiyesinde en ziyade nazarımıza çarpan tıp fakültesi talebeleriyle heyet-i muallimini beyninde vuku bulan müsademe-i efkâr neticesi ve talebenin buhranı.

İnkılâp olur olmaz memleketimizin bir Tıp Fakültesi'ne olan ihtiyacı hissedilmiş ve binaenaleyh tesis için birçok mütehassis tayin edilmişti. İki senedir çalışan memurin-i münhebe teessüf olunur ki bu müddet zarfında fakülte isminin icadından, mektebin Haydarpaşa'daki dağ başında büyük bir bina dahiline naklinden ve kendilerine fakülteden bir maaş tahsisinden başka hiçbir şey yapmadılar. Şu geçen sene-i tedrisiye esnasında uğraştılar ki bir program ve fakülte de ile-l-ebed geçerli bir düstur-u amel olmak üzere bir nizamname ortaya koydular ve hemen ilân ederek mevki-i tatbikte koymak istediler. İstediler ama mevki-i tatbikte bulamadılar. Garip olarak o nizamnamenin makabline şumulünü

ilân ettiler. Talebe hemen galeyana geldi. Mebuslarını gönderdiler, itiraz ettiler, haklarını müdafaa ettiler. İlayetaiz olduğundan başka cevap alamadılar.

Düşündüler taşındılar aynen kabul etmek hem tahsilden mahrum olmak ve hem de istikbalde gelecek talebelerin lanetlerine hedef olmak demek. Binaenaleyh içtima' ederek haklarının istirdadına karar verdiler. Ve en nihayet geçen Pazar günü mektepte içtima' ettiler. Sabahleyin talebe akın akın geliyor. Ve birinci dershaneye kemal-i itidal damla toplanıyordu. Sınıfta iğne atacak bir yer olmadığı halde koridorda bile talebenin sesi işitilmiyordu. Nihayet talebe cemiyeti heyetinin varit ettiği talebeye ihbar edildi. Ve heyette kürsiye geldi. En evvel son sınıf mebusu Hidayet Efendi söze başlayarak bugünkü içtima'dan maksat ne olduğunu anlattı. Ve sonra altıncı senemiz mebusu Necmeddin Efendi mutalebatın neden ibaret olduğunu söyledi. Müteakiben sekizinci senemiz mebusu Hafız Vasfi Efendi cemiyetin tayin ettiği hattı hareketi ve kararı talebeye ilan etti. Madid surette alkışlandı. Ve bu alkışlar büyük bina dâhilini bir müddet çınlattı. Bundan sonra sıra hatip-i muhterem Mahmut Nuri Efendiye gelmişti. Talebenin adabı tahsiliye ve terbiye-i içtima'iyeden ayrılmayarak itidal damla hareket ederek haklarının istirdadı gibi pek mutena sözleri pek büyük alkışlarla kabul edildi. Ve en sonra mebus Osman Yaşar Bey'in doğru mütala'atı alkışlandı. Meclis-i muallimin de inikat etmişti.

Muallimlere karşı müdafa'atta bulunmak üzere intihap edilen heyet-i müntehibe gönderildi. Ve talebe de sınıftan çıkarak koridora dağıldı. Beklenildi, beklenildi saat on olmuştu. Meclisin mukarreratı tebliğ için talebe çağrıldı. Talebe toplandı ve mukarrerat mecliste tebliğ edildi.

Mutalebatın hiç birisi kabul edilmemişti. Talebe tekrar sınıfa geldi. Ve birçok münakaşattan sonra alkışlarla itiraza karar verildi. Talebedeki ittihadı ittifaka baktım da yaşınsın eskiden beri hürriyet isteyen talebeler dedim.

Geçen nüshamızda derc ettiğimiz "Tıp Fakültesi Saday-ı Aninlerinden" ser levhalı makaleye gazetemiz hacminin âdem-i müsaadesine binaen beyan-ı mütalaa edememişti.

Şimdi evvela idarenin teklifini ve talebenin mutalebatını zikredeceğiz. İdare diyormuş ki: Nazari derslere devam mecburidir. Senede on iki na-mevcudu olanı imtihana kabul etmem. Laboratuvara devam mecburidir. Senede altı na-mevcudu olanı yine imtihana kabul etmem. Talebe de buna karşı diyor ki: Bizim esasen mektebe intisabımızdan maksat çalışmak ve doktor olarak millete hizmet etmektir. Hâlbuki bizim maliyemiz bu kadar müsait değildir. Her gün vapur tramvay tünel parası vermek mecburiyetindeyiz. Senede yedi defa hesap el zaruri mektebe gelemesek gelmek için para bulamazsak ne için bir sene kaybedelim.

Biz bu bab da talebe efendileri pek haklı görüyoruz. Dağ başındaki mektebe gitmeye hastane hastane dolaşmaya mecbur olan ve aynı zamanda fakr-ü zarureti son derece olan bir milletin fakir evladından bu kadar bir fedakârlık beklenemez. Hatta mesmu'atımıza nazaran mektebin Haydarpaşa'ya naklinden birçok talebe mektebi terk etmiş, Anadolu doktorsuzluktan halet-i nezada iken binlerce ahali, veremden, tifodan, frengiden mahv-u tebat olurken talebeyi soğutmak elbette doğru olamaz. Eğer zenginler okusun, fukaralar okumasın nazariyesi tatbik edilmek isteniyorsa pek büyük kusur ederler. Ayaklarını

çok uzatıyorlar. Çünkü memleketimiz kâmilten fakirdir. Şimdiki aristokratların kısm-ı azamının babaları sorulursa pek fakir oldukları meydana çıkar.

Daima fikr-i vatanperverlerini gösteren doktorlar elbette bu husustaki ihtiyacı dahi nazar-ı dikkate alarak hüsn-ü itilâf bulurlar.

Saniyen: bir talebe bir dersten üç defa sıfır alınca mektepten kaydı terkin edilecekmiş, buna da talebe diyor ki: Biz bütün ihtiyacı ruhiyelerimiz arasında fenni celil-i tıp gibi gayet vasi bir muhit tahsil içinde yuvarlanan bizlere bu müsaade azdır.

Hiç olmazsa altı imtihan olsun diyorlar. İdare bu üç imtihan için üç sene kadar bir müddet veriyor. Hâlbuki talebe bunu bir tembelliğe teşvik olmak üzere kabul ediyor. Ve hayat-ı tahsiliyeleri bir leke olmak üzere kabul ediyorlar.

Bu hususta da talebeyi pek haklı buluyoruz. Heyet-i muhtereme rica ediyoruz. Memleketimizin, vatanımızın hal-i hazırı böyle dedikodularla vakit geçirmeye müsait değildir. Eskiden beri her suretle mevcudiyetlerini ispat eden ve istibdatın müthiş pençelerine bile tahammül eden tıbbiye talebelerini bu kadar üzmemelim. Meşrutiyet ve vatan için herkesten ziyade çalışan bu muhterem kardeşlerimizi gücendirmeyelim ve karşımızda bir çocuk olmak üzere tanımayalım. Bu muhterem kitlenin hepsi munsaf, hepsi hakşinastır.”¹⁸¹

Bu makalesinde ise Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Meşrutiyet yanlısı bir tutum sergilediği gözlemlenmiştir. Kendisinin de Mekteb-i Tıbbiye öğrencisi olduğu bu dönemde tıp öğrencilerinin sorunları ve bu sorunların çözümüne dair fikirlerine yine bu makalede yer vererek sesini okuyucularına duyurmak istemiştir. *Müdafaa-i Hak* adlı makale Dr. Ferruh Niyazi Bey’in *İştirak* gazetesi bünyesinde yayımlanmış olduğu son makale olması açısından dikkat çekicidir. *İştirak* gazetesinin 22 Mayıs 1326/4 Haziran 1910 tarihli nüshasındaki yayımlanan makalesinin ardından gazetede neşirlerine neden devam etmediği anlaşılamamıştır. Bundan sonra Osmanlı Devleti içerisinde sosyalizmin savunucusu konumunda bulunan bir diğer gazete olan *Sosyalist*’e geçiş yapan Dr. Ferruh Niyazi Bey’in burada yayınlarına devam ettiği görülmüştür. Çünkü *Sosyalist* gazetesi, *İştirak* gazetesinin Divan-ı Harb-i Örfi tarafından kapatılmasının ardından sosyalizmin savunucusu Hüseyin Hilmi ve arkadaşları tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. *İştirak* gazetesinin aksine *Sosyalist* ve *İnsaniyet* gazetelerinin neşir hayatı uzun olmamış, çıkarılan birkaç sayının ardından yerini yeniden *İştirak* gazetesine bırakmıştır.¹⁸² *Sosyalist* gazetesinin 11 Teşrin-i Sâni 1326/24

¹⁸¹ “Müdafaa-i Hak”, *İştirak*, 22 Mayıs 1326.

¹⁸² Temur, 2017: 240.

Kasım 1910 tarihli nüshasında *En Büyük Dertlerimizden Reji* adlı bir makale kaleme alan Ferruh Niyazi Bey,

“Zavallı mader vatanın bağırını delen, ta-a'mak ruhundan sarsan necib Osmanlılardan binlerce babacan inayetlerin kanıtı âmân, onları âdem- âdâb-ı nişyâne gönderen katil reji idaresi için birkaç satır yazarak tesirler mi, kalbi kin ve nefretler mi haykırmak, bağırarak istiyorum.

“Reji” gelmesini işittiğim veyahut söylediğim zaman hemen hayalime mezalim, kırmızı, fecyi’ etrafı kanla kornizletmiş, çevrilmiş kanlı bir loca delsoz gelir.

Reji Denilince!

Beynimde kaynar suların şiddetli galeyanları gibi bir uğultu peyda olur. Gözlerimin önünden daima bir kâbus, mezalim geçer.

Reji dediğim zaman binlerce üryan ataların, babaların dehşet engiz hatefi feryad ve fğanları vicdanımı sızlatır, beni ağlatır, müte’essir eder.

Reji! Gelme vatani temelinden yıkan, rehnedar eden bu müsvem esmek ‘aks menkuri simah vicdanımda tanin nuhuset oldukça şimdiye kadar vatan yığıtlerinden havni işar edilen yetmiş bini mütecaviz muhib ve fakat mazlum bir kafile-i şühedanın kanlı kefenlerle huzur-ı kebir yapnahide bu melus idareye bu müsa’deyi müsa’id ha’inaneye behis edenlere ebedi lanetler, ezeli nefretler yağdırdıklarını görürüm.

Evet! Biz Osmanlıların en büyük derdimiz, en büyük derdimizin de pek büyük derdi rejidir.

Bizi canen, malen, iktisaden, şerefe-i hissine, kanunen rehnedar eden reji için şu son zamanlarda muhtelif mahaller matbu ‘anende yazılar yazılmağa ceryanlar husule gelmeğe başladı. Efkâr-ı umumiyede büyük bir intibah talu’ etti. Meselenin tatkiki içinde maliyede bir komisyon teşkil edildiğini de haber aldık, hariciyye de işittiğimiz rivayetler muhtelif vicdanen şayan telsifdir. Biz bu eşa’elere inanmamakla beraber kemal serbesti ve cesaretle söylüyoruz ki bizim bu büyük derdimizi tazeleyecek, bekleyecek bir kuvvet bugün Türkiye’de yoktur ve olmayacaktır. Aksi takdirde köylü kardeşlerimiz mes’um idarenin nice seneden beri ma’ruz kaldıkları mezalim bi nihaye sene artık haneme vermek üzere şopalarıyla, oraklarıyla reji binalarını ta-esasında tahrib edecekler, kal’ eyleyecekleri mahkukdur. Ve bu metalebe-i hakk yolunda vaki’ olacak mücahidenin ‘asiyanın müşviki, veşvik hakikisi biz olacağımızı kemal-i iftiharla söyleyebiliriz. Bunun kurbanı olan şüheday-ı mazlumenin hetefi sadaları mehev olan hanmanların acıklı feryadları yetim kalan bi vaza ile mini mini yaverleri, bizi vazife-i hamiiyete davet ediyor.

Ey evliyay-ı umur! Biliniz ve katiyyen anlayınız ki bu cinayet yuvasının katiyyen kaldırılması için size medet imtiyaziyesinin hitamına daha iki sene kadar bir zaman var iken hitab ederek söylüyoruz, reji kalkacaktır, neticeden biz değil siz mes’ulsünüz.”¹⁸³

¹⁸³ “En Büyük Dertlerimizden Reji”, Sosyalist, 11 Teşrin-i Sâni 1326.

ifadelerine yer vermiştir. Ferruh Niyazi Bey’inde Reji şirketine karşı olduğu, bu şirketin kapatılmasını istediği ve elbet kapatılacağını düşündüğü makalesi Sosyalist gazetesi sayfalarında yer almıştır.

İnsaniyet gazetesinin yayınlanan nüshalarında mesul müdürü olarak İsmail Faik yer almış, idareyi ise Hüseyin Hilmi Bey üstlenmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, yazar kadrosunda yer aldığı İnsaniyet gazetesi için makaleler kaleme alarak basın hayatına devam etmiştir. İnsaniyet gazetesinin 25 Teşrin-i Sâni 1326/8 Aralık 1910 tarihli diğer bir nüshasında yine Dr. Ferruh Niyazi Bey’in makalesi bulunmaktadır. *Açık Mektup-Sadrazam Paşa’ya* adlı makalede;

“Meşrutiyetin bahşettiği serbest-i kelim ile zat-ı ‘alilerinizin nazar-ı dikkatine bir ve kat’a delsuze arz etmek istiyoruz:

Anadolu’da taraf-ı eşrafın icra ettikleri mezalimin bir temune-i feci’sini de bu defa’ “Finike’den” gelen namuslu zevat kemal-i tesirle hikâye ettiler. Her türlü mes’uliyeti deruhde ederek hukuk-u umumiye namına feryad ediyorum.

Finike eşrafından Süleyman Ağazade İdris Ağa Finike’nin (Bağyaka) nam-ı karyesinde mütevattan üç yaşından, yedi yaşına kadar üç yetim ve yetiminin ve bir beli bükük ninenin mutasarrıf bulundukları beş dönüm arazi üzerine on beş sene uğraşarak yapabilmiş oldukları bahçe ile bütün servetleri olan bir kulübeyi Finike Nahiye Müdürü Hamdi Efendi de hazır olduğu halde kâmilen cayır cayır yaktıyor; haneler gibi canlar mahvediliyor da hükümet bu caniyi yakalamıyor ve mağdur zavallılar da hükümete müracaat etmekten korkuyorlar, ihtiraz ediyorlar.

Senelerden beri icray-ı mezalim eden bu adam bu suretle cinayetler irtikâb ediyor da kânun bu adamı terbiye etmiyor! Hükümet biçaregân fukaranın hukukunu muhafaza etmiyor. Binlerce aileyi nefi ile tazyik ile mahveden bu zalim- vesaikle isbat ederim- olan irtikab cinayetinde devam ediyor. Haccac-ı zalimi, Nemrud’u taklid ediyor da hala serbest araba ile, atlarla kemal-i gurur ile geziyor. Nazar-ı dikkatinizi bu meseleye şiddetle celb ederek adaletin tatbikini istirham ediyorum.”¹⁸⁴

ifadelerini kullanmış ve gerektiğinde gazete sütunlarından Sadrazam’a seslenmiştir. Burada dikkati çeken husus Antalya eşrafından olan Dr. Ferruh Niyazi Bey’in memleketinde bulunmadığı dönemde dahi Antalya ve nahiyelerinden haber alıp, bu haberlere makalelerinde yer veriyor olmasıdır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise makalenin sonunda İştirak gazetesinde kullandığı ve daha sonraki makalelerinde yer vermediği *Elmalı Belediye Reisizâde* ifadesine İnsaniyet gazetesinde yayınlanan makalesinde yeniden yer vermesi olmuştur. İştirak

¹⁸⁴ “Açık Mektup- Sadrazam Paşa’ya”, *İnsaniyet*, 25 Teşrin-i Sâni 1326.

gazetesinin ardından İnsaniyet gazetesinde de görülen bu ifadeyi kullanıp, ilerleyen dönemde vazgeçmiş olması dikkat çekicidir.

Dr. Ferruh Niyazi Bey, siyasi hayatındaki faaliyetlerine devam ederek, Osmanlı Demokrat Fırkası'ndan zaman zaman bahsetmiştir. İştirak, Sosyalist ve İnsaniyet gazetelerinde neşredilen makalelerinin ardından bu kez *Genç Türk* gazetesinde Osmanlı Demokrat Fırkası'nın savunuculuğunu yapmıştır. Günlük olarak yayınlanan, imtiyaz ve müdür-i mesulü Ziya Şakir tarafından yayınlanan *Genç Türk* gazetesi 1910 yılından itibaren neşre başlamıştır.¹⁸⁵ *Genç Türk* gazetesinin 14 Kanun-ı Evvel 1326/27 Aralık 1910 tarihinde yayınlanan nüshasında Dr. Ferruh Niyazi Bey'in *Muhaliflik ve Muhalefet* adlı makalesine yer verilmiştir.

“Şu sırada matbuat-ı osmaniyyenin aleyhimizde, lehimizde birçok cereyanlar birçok kabl-i vekal mevcud öyle cereyanlar ki herkes kendi irfanının idrakıyla anlayabildiğini mesleğimiz, içtihadımız zannederek beyan-ı mütalağa ediyor.

İşte bu gibi ceffe'l-kalem yazılan satırlar da bizi söylemeğe söylenmezi, takib ettiğimiz yolu açıkça yazmağa mecburiyeti. Evvela şunu söyleyelim ki gazetemiz şimdiye kadar neşredilen gazeteleri takib etmiş aynı kalemlerle dolmuş, aynı fikirlerle düşüncelerini yazmış bir gazete değildir. Bunu bidayet intişarımızdan biri yazdığımız yazılarla isbat ederek zannederim. İhtimal ki ufak tefek hatalarımız görülmüştür. Bu da olabilir. Çünkü lahilatı değiliz ve kendimizi de hiçbir zaman dev ayinesinde görmüyoruz her şeyin bidayetinde birçok hatalar olabilir. Bu da gayet tabiidir. Hatta bu gibi tefsirata meydan kalmamak üzere fırkaca efkâr-ı umumiyedeki zannı tashih etmek için bir beyannamede neşrettik.

Bu beyannameyi umum gazeteciler okumuş ve elbette görmüştür. Hal böyle iken yine emsal gösterilmekten yine ... ta'rizden kendimizi kurtaramadık eğer muhalifleri dinlemek bunları sükût ettirmek ise bu iyi bir şey değildir ve mümkünde değildir.

Ahran tenkidini kabul etmemek fikr-i tefrid taşıyanlara yakışır.

Dostun iyisi hatayı söyleyendir.

Her mesleğe mensub kimseler içinde efrata, tegrita, sahib birçok adamlar bulunabilir. Binaenaleyh müfrit bir tek demokratın yazısından hiçbir zamanda bütün fırka-ı tahtaya edilemez. Memleketimiz muhtaç olduğu sükûn asabisi bizde takdir ederiz.

Bunun içinde 'itidal dairesinde yazı yazmak istiyoruz. Bizde biliriz ki hariti tehtit eden kalem bizden daha serbest ve daha liberaldir. Fakat menafi' vatan-ı nokta-i nezaretten tehdit etmek mecburiyetinde bulunur.

¹⁸⁵ Duman, 2000: 314.

Hatta biz yine mu'arizlerinden birçoklarını biliriz ki sosyalistler fakat zemin ve zamanın müsaid olmaması bunları sükût ettiriyor. Mu'arizlerimizde bir fırka-i muhalifenin vücuduna lüzum gördükleri halde üzerimize birçoklarını bi'l-vasıta teslî ediyorlar. Biz buna bütün kalbimizle tesüf ediyoruz. Bizim muhalif bir fırka tesisine çalışmamız re'sikâra gelmek için değildir. Ara sıra yazdığımız tenkidlerde cemiyet-i halk nazarında düşürmek değil, o hatanın tashihine vasıta olmaktadır.

“Barika-i hakikat, müsâdeme-i efkârdan çıkar.”

Biz de bu vatanın evladıyız bizde bu vatanın saadetinde felaketinde müsteriniz? Bi'l-husus ekserimiz çiftçi çocuğudur. İdare-i ma'îşetimizi memuriyet de mültebar olmak da değil sebanın kulpunda araboruz? Fakat bir çift sürerek bahçede çalışarak terleye terleye kazandığımız paralarımızı bir ağanın mütekalbenin almazdan kapmasına bizi tazik etmesine razı olamayız. Serbestçe ticaret etmek ağaların zaliminden eşrafın pençeyi amanı altından kurtularak şeyimizin semresini iktitaf edib rahatça başlamak isteriz. Yoksa ufak bir asayişsizlikten biz daha ziyade müte'essir ve mütezarid oluruz. Maksadımız Hasan'ın Hüseyin'in re'sikare gelmesinde değildir. Cerh hükümeti mecray-ı matbu'asında çevreden her kim olursa olsun bizce muhteremdir, büyüktür.

Milletine vatanına hizmet edenlerin en büyük müdafaası biziz. Bizim istediğimiz bu eşkarla aleyhimizde yazılan neşriyatı insaf dairesinde mevazına etmek her sahib vicdanının bir vazifesidir zannederim. Eğer maksad ortada kavri iftiralarla 'alimin namusunu lekelemesine emin olunsun ki bir akse'l-'amil kendi namuslarını lekeler.

“Çürüksüz ceviz olmaz” bizdeki fırkalar mı değil bütün dünyadaki fırkaları tahlil etsek yine çürük bulabiliriz hakikati 'itiraf etmek insaniliğin en büyük şerefidir.

Memleket de bir ihtilâl hazırlıyormuşuz!?. Bu sözleri işittiğimiz zaman vicdanımızın nasıl sızladığını mu'arizlerimizde bilmiş olsaydılar. Böyle kuru iftiralarla bizi 'azab-ı vicdaniler altında ezmezlerdi. Elyevm bu gibi kuru iftiraları icad der ki vatanda ihtilâl hazırlar.

Memleketimiz de sükûne muhtaç ise nasıl oluyor da böyle yoktan yalan çıkarılıyor.

İşte biz açık alnımızla hükümete bağıryoruz.

Eğer biz muariflerimizin? Söyledikleri gibi memlekette ihtilâl hazırlıyorsak ve bunu da isbat edebiliyorsanız bu yönlerimizi teslim etmeğe hazırız. İşte o kadar.”¹⁸⁶

Ferruh Niyazi Bey, Genç Türk gazetesinde yayınlanan *Muhaliplik ve Muhalefet* adlı makalesinde Osmanlı Demokratları'nın iktidara bir tehdit olmadığını sadece muhaliflik gayesini taşıdıklarını dile getirmiştir.

¹⁸⁶ “Muhaliplik ve Muhalefet”, *Genç Türk*, 14 Kanun-u Evvel 1326.

Araştırmalar neticesinde Ferruh Niyazi Bey'in İştirak, Sosyalist, İnsaniyet ve Genç Türk gazetelerinin bazı nüshalarında yer alan makalelerinin ardından gazetelerin sütunlarında başka makalesine rastlanamamıştır. İştirak ve İnsaniyet gazetelerindeki yazılarının son bulmasıyla dönemin diğer gazetelerinde yazamayan Dr. Ferruh Niyazi Bey anılarını kaleme alırken bu gazetelerdeki makalelerine ve faaliyetlerine değinmemiştir.

Ferruh Niyazi Bey'in Mekteb-i Tıbbiye öğrencisiyken başlayan basına karşı ilgisi askere alındığı yıllarda da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte İngilizler tarafından açılan Irak cephesinde askere alınmış olan Ferruh Niyazi Bey, 18 Mart 1916 tarihinde İstanbul'dan yola çıkarak cepheye ulaşmıştır. Irak cephesindeki zorlu şartlar altında katıldığı birliğindeyken gelen emir ile yeni görev yeri olan Merivan Kalesi'ne (İran) doğru yola çıkmıştır. Merivan'da bulunduğu sürede günlerini genellikle boş geçiren Dr. Ferruh Niyazi Bey, arkadaşlarıyla birlikte el yazması bir gazete çıkarmak için çalışmalarına başlamıştır. *Hasbıhal* adını verdikleri gazetenin ilk nüshasını 21 Mayıs 1917 tarihinde kaleme almışlar lakin başka bir nüsha yazamamışlardır.¹⁸⁷ Cephe gerisinde el yazması gazete çıkarma denemesi başarısız olan Dr. Ferruh Niyazi Bey ve arkadaşları eski görev yerlerine dönünce bu kez *Dicle* isimli bir gazete çıkarmak istemişlerdir. *Dicle* gazetesinin ilk nüshasını 8 Eylül 1917 tarihinde kaleme alan Dr. Ferruh Niyazi Bey ve arkadaşlarından oluşan yedek subaylar, aralarında aldıkları karara göre bu gazeteyi sadece güvenebilecekleri arkadaşlarına okutmuşlardır. Fırsat bulunduğu takdirde üç günde bir yayınlanmasına gayret edilen *Dicle* gazetesinin 17 Eylül 1917 tarihinde üçüncü nüshası yazılmıştır. Ferruh Niyazi Bey gazetenin örnek metnini anılarına taşımış olup, *Dicle* gazetesinin sahibi ve başyazarı Ferruh Niyazi, sorumlu müdürü ise M. Reşit olarak belirtilmiştir. *Dicle* gazetesinin 17 Eylül 1917 tarihli 3 numaralı nüshasının ser levhasında 'Edebî, İlmi, İctimâî, Mizahî gazetedir.' ibaresi yer almıştır. *Dicle* gazetesinin elimizdeki tek nüshasının içeriği şu şekildedir: (Bknz. Ek-5)

*"Bugünkü nüshanın içindekiler: "Fevkalade Nüşamız" Ferruh Niyazi, "... Arasında İslamiyet'in Mevkii" Hazım, "Hakimiyetin Lezzeti Mahkumiyetin ..." M. Reşit, "Şiir Gençliğine Hitap", Hazım, "Edebî Bir Mektup" Ferruh Niyazi, "Sağlık Üzerine Söyleşi", Ferruh Niyazi, "Mizahî Sütun", "Dahili Havadisler".*¹⁸⁸

Dr. Ferruh Niyazi Bey ve arkadaşlarının çıkarmaya gayret ettiği *Dicle* gazetesinin akıbeti *Hasbıhal* gazetesi gibi olmuş, çıkarılan birkaç nüshanın ardından yazımından vazgeçilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in gerek öğrencilik gerekse askerlik hayatında basın ile

¹⁸⁷ Ayoğlu, 2008: 79.

¹⁸⁸ Ayoğlu, 2008: 87- 89.

yakından alakadar olması önemlidir. Hekimlik mesleğinin yanında basın, hayatının her döneminde yer almış, basına olan ilgisini hiç kaybetmemiştir. Ama Hasbıhal ve Dicle gazetelerinin nüshaları kütüphane ve basın kataloglarına girmediği görülmüştür.

2.4. Antalya Gazetesi: Sermuharrirliği (1923- 1925)

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olmasıyla birlikte başladığı ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapmış olduğu hekimlik görevine Diyarbakir Sıhhiye Müdürü ve Müfettişi olarak devam ederken izinli olarak memleketi olan Antalya'ya gelmiştir. Eğitimi için ayrıldığı memleketine bir gün tekrar dönmeyi her zaman isteyen Dr. Ferruh Niyazi Bey sonunda bu isteğine kavuşmuştur. Antalya'da mebus adayı olmak isteyen Dr. Ferruh Niyazi Bey'in bu isteği gerçekleşmeyince, memleketi Elmalı'da serbest hekimliğe başlamıştır. Bu sırada Antalya Meclis-i Umumi Azası ve Encümenlik görevini de yapan Dr. Ferruh Niyazi Bey, arkadaşı olan Antalya gazetesi sahibi Mehmet Emin (Adıson) Bey ile görüşmüş ve bu gazetede sermuuharrirlik yapmaya başlamıştır.¹⁸⁹ Dr. Ferruh Niyazi Bey Antalya'ya geldiği 1924 yılında Antalya gazetesinin sermuuharrirliğini üstlenmiş, sahibi ve sermuuharriri olduğu Akdeniz gazetesinin yayın hayatına başlamasıyla bu görevinden ayrılmıştır.¹⁹⁰ Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya gazetesinin sermuuharrirliğini yaptığı süre zarfında kendi ismiyle makaleler kaleme almıştır.¹⁹¹

Antalya gazetesi, Mehmet Emin Bey'e ait olan Şarampol caddesindeki matbaada basılmış, gazetenin isminin bulunduğu kısımda *"Halka faydalı, memlekete yararlı, mesleğimize uygun yazılara gazetemiz açıktır. Gazeteye girmeyen yazılar geri verilmez. Gönderilecek yazılar ile yazı işleri için imtiyaz sahibine müracaat olunur."* ifadeleri yer almıştır.¹⁹² Gazete Cumartesi dışında hemen her gün yayınlanmaya çalışılmış olup, daha çok iç siyaset, ekonomi, Antalya piyasası, Antalya havalisinden haberler vb. konular gazete sütunlarında işlenmiştir.¹⁹³ Dr. Ferruh Niyazi Bey Antalya gazetesinde sermuuharrirlik görevini üstlenmesinin ardından makaleler kaleme almıştır.

¹⁸⁹ Azakoğlu, 2010: 2.

¹⁹⁰ Dayar, 17- 18.

¹⁹¹ Azakoğlu, 2010: 2.

¹⁹² Gönüllü, 326.

¹⁹³ Azakoğlu, 2010: 3.

2.4.1. Antalya Gazetesindeki Başmakaleleri

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya gazetesinde başladığı neşir hayatı boyunca 100’e yakın makale kaleme almıştır. Kaleme aldığı başmakalelerinin içeriği genellikle Antalya vilayeti ve kazalarına ilişkindir. Bunun yanında hükümet, salgın hastalıklar, kurum ve kuruluşlar, dünyadan gelişmeler vb. konular da başmakalelerinde görülmektedir. Antalya gazetesinin yayınlanan tüm nüshalarına ulaşılmasa da çoğu nüsha mevcuttur.

Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Antalya gazetesinde yayınlanan ilk başmakalesi 3 Mart 1340/3 Mart 1924 tarihli olup *Antalya Gazetesi Müdüriyet-i Aliyyesi’ne*¹⁹⁴ adını taşımaktadır. Bu makalede Dr. Ferruh Niyazi Bey, Sıhhiye Vekaleti’nin çalışmalarını beğenmemiş, Antalya ve havalisinde salgın hastalıklardan halkın muzdarip olduğundan bahsetmiştir. 11 Nisan 1340/11 Nisan 1924 tarihli Antalya gazetesini nüshasında *Kan Davası*¹⁹⁵ adlı başmakalede, Rize’de vuku bulan aileler arasındaki kan davasından söz ederek, bu meselenin Doğu vilayetlerinde de çok olduğundan, hükümet tarafından tedbirlerin alınması gerektiğinden bahsetmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Antalya gazetesinde başmakalesinin olmadığı zamanlarda ise *Antalya* ve *Ertuğrul* ibareli yazılar neşredilmiştir. Burada geçen *Antalya* gazetesinin adı olmakla beraber *Ertuğrul* isminin neyi ifade ettiği belli değildir. Kısa bir aradan sonra 23 Nisan 1340/23 Nisan 1924 tarihli Antalya gazetesinde 23 *Nisan* adlı başmakalesi yer alan Dr. Ferruh Niyazi Bey, Başbakan İsmet (İnönü) Paşa ve Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa’dan övgüyle söz etmiş ve makalesinde bir şiirine de yer vermiştir.

“Ey vatan, ey nisan,

Bir avuç hakan diğer yüz bin cihan,

Mecelidir sende feyz-i cavidan,

Başka bir celberde yoktur böyle şan,

Varımız sen şühe olsun armağan,

Hep senindir işte evlad işte can.”¹⁹⁶

Dr. Ferruh Niyazi Bey’in 30 Nisan 1340/30 Nisan 1924 tarihli Antalya gazetesinde *Köy İmamları*¹⁹⁷ adlı başmakalesi neşredilmiştir. Bu makalede köye gönderilecek olan

¹⁹⁴ “Antalya Gazetesi Müdüriyet-i Aliyyesi’ne”, *Antalya*, 3 Mart 1340.

¹⁹⁵ “Kan Davası”, *Antalya*, 11 Nisan 1340.

¹⁹⁶ “23 Nisan”, *Antalya*, 23 Nisan 1340.

¹⁹⁷ “Köy İmamları”, *Antalya*, 30 Nisan 1340.

imamların iyi yetiştirilmesi ve dini vecibeleri tam manasıyla bilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, 11 Mayıs 1340/11 Mayıs 1924 tarihinde yayınlanan *Seyr-i Sefain İşleri*¹⁹⁸ adlı makalesinde güzelliğe sahip Akdeniz’den geçen vapurlardaki yabancı devletlerin bayrağını görmekten büyük üzüntü duyduğundan bahsetmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya gazetesindeki başmakaleler haricinde de yazılar kaleme almış, gazete sütunlarında açık mektupları yer almıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in *Dahiliye Vekili Ferit Beyefendiye* isimli mektubunda; “*Vilayetimiz idare-i hususisiyesine ‘aid bir silindir makinesi Burdur vilayetinin emrindedir. Üç defa bu makinemizi istediğimiz halde Burdur Valisi hiç ma’kul sebebe istinad etmeyen ‘itirazlarla bu makinemizi i’ade etmiyor. Ve penah-ı ‘aliyye vilayetimizde bu bir tek makinemizden istifade etmekten mahrum ediliyor.*”¹⁹⁹ ifadesinin altına *Encümen-i Vilayet Azasından* imzasını kullanmıştır. Bu yazısından Dr. Ferruh Niyazi Bey’in 1924 yılında Vilayet Encümen Azası olduğu anlaşılmaktadır.

Dr. Ferruh Niyazi Bey, TBMM’nin çalışmalarını yakından takip ederek zaman zaman hükümet ve kabine ile ilgili makaleler kaleme almıştır. Meclis’in toplanacağı haberi üzerine *Meclis Toplanmalı Mıdır?*²⁰⁰ adlı makalesinde muhalif kesimin hükümete yönelttiği şiddetli eleştiriler sonucu istifa eden İsmet Paşa’nın sağlık sorunlarından dolayı görevini bıraktığından bahsetmiştir. Ayrıca *İsmet Paşa Hazretlerinin İstifası*²⁰¹ ve yeni kabinenin Fethi (Okyar) Bey tarafından oluşturulacağını belirtip bu görevde Fethi Bey’e tebriklerini ilettiği *Yeni Kabinemizin Programı*²⁰² adlı makalelerini sırasıyla yayınlamıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, yeni kabinenin teşekkülünün ardından kurulan Bahriye Vekaleti’ne atanan İhsan (Eryavuz) Bey’den bahsettiği *Bahriye Vekaleti*²⁰³ adlı makalesinde, İhsan Bey’in kişiliğinden ve vatanperverliğinden söz ederek tebriklerini iletmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in hükümetin faaliyetlerine yer verdiği bir başka makalesi olan *Mezkûr İşler*²⁰⁴ de bazı vekaletlerin işlerini çok hızlı hallederek çalıştığını, mezkurun Adliye Vekili olduğundan bahsederek çalışmalarını takdir etmiştir. Aşar Vergisi’nin kaldırılmasının hayırlı olacağını zaman zaman dile getiren Dr. Ferruh Niyazi Bey, hükümetin Meclis’e verdiği Aşar Vergisi’nin kaldırılmasına dair

¹⁹⁸ “Seyr-i Sefain İşleri”, *Antalya*, 11 Mayıs 1340.

¹⁹⁹ “Dahiliye Vekili Ferit Beyefendiye”, *Antalya*, 20 Mayıs 1340.

²⁰⁰ “Meclis Toplanmalı Mıdır?”, *Antalya*, 15 Haziran 1340.

²⁰¹ “İsmet Paşa Hazretleri’nin İstifası”, *Antalya*, 24 Teşrin-i Sâni 1340.

²⁰² “Yeni Kabinemizin Programı”, *Antalya*, 25 Teşrin-i Sâni 1340.

²⁰³ “Bahriye Vekaleti”, *Antalya*, 2 Kanun-u Sâni 1341.

²⁰⁴ “Mezkûr İşler”, *Antalya*, 23 Ağustos 1340.

kanun teklifini gazete sütunlarına taşımıştır. *Aşar'ın Lağvedilmesi*²⁰⁵ adlı makalesinde bu verginin kaldırılmasının isabetli olduğundan söz etmiştir. Buna ek olarak Reji idaresinin de halkı üretimde zor durumda bıraktığını ve Aşar Vergisinden sonra en büyük derdin Reji olduğuna dikkat çektiği *Reji*²⁰⁶ adlı başmakalesi Antalya gazetesinin 26 Ağustos 1340/26 Ağustos 1924 tarihli nüshasında yer almıştır.

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in yazdığı bazı makaleler içerik olarak farklı olsa da kimi zaman aynı isimleri taşıdığı görülmektedir. Buna örnek olarak *Son Vaziyet* adlı makaleler gösterilebilir. 13 Haziran 1340/13 Haziran 1924 tarihli Antalya gazetesinde neşredilen *Son Vaziyet*²⁰⁷ adlı makalesinde hükümetin meşgul olduğu işler dolayısıyla matbuatın da hareketli günlerinden bahsetmiştir. 10 Şubat 1341/10 Şubat 1925 tarihli *Son Vaziyet*²⁰⁸ adlı makalesinde ise gerek savaşta gerekse Lozan'da elde edilen başarıdan dolayı İsmet Paşa'dan övgüyle söz ederek, Türk milletinin vatan söz konusu olduğunda gerektiğinde savaşmaktan geri durmayacağını belirtmiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Bey, memleketi olan Antalya şehrinin sorunlarına, kurumlarına, hastalıktan kırılan halkına Antalya gazetesinde yer vermiştir. Örneğin Antalya'ya şimendifer ve liman yapılacağını söylendiğini lakin buna dair Nafiâ Vekaleti'nden herhangi bir çaba sarf edilmediğinden söz etmiştir. Antalya mebuslarının da bu konuyla alakadar olmamasından dolayı duyduğu üzüntüyü *Antalya Şimendiferi*²⁰⁹ adlı makalesinde dile getirmiştir. Antalya vilayetindeki kurum ve teşkilatlanmaların varlığını gazete sütunlarına başmakale olarak taşıyan Dr. Ferruh Niyazi Bey, bu konuda özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yardım ve bağış yapılmasının gerektiği ricasında bulunmuştur. Antalya gazetesinin 13 Teşrin-i Sâni 1340/13 Kasım 1924 tarihli nüshasındaki *Hilal-i Ahmer*²¹⁰ başlıklı başmakalesinde cemiyetin savaşta, barışta, doğal afetlerde halkın ihtiyaçlarını karşılamadaki önemine vurgu yapmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey hekim olmasından dolayı Antalyalı hemşerilerinin sıhhati ile yakından alakadar olmuştur. 26 Teşrin-i Sâni 1340/26 Kasım 1924 tarihli Antalya gazetesinde neşredilen *Sıtma Derdi* adlı başmakalesinde sıtmadan halkın perişan olduğunu, Antalya'nın da bu konudaki müşkül durumunu dile getirmiş ve şöyle devam etmiştir:

²⁰⁵ “Aşar'ın Lağvedilmesi”, *Antalya*, 25 Ağustos 1340.

²⁰⁶ “Reji”, *Antalya*, 26 Ağustos 1340.

²⁰⁷ “Son Vaziyet”, *Antalya*, 13 Haziran 1340.

²⁰⁸ “Son Vaziyet”, *Antalya*, 10 Şubat 1340.

²⁰⁹ “Antalya Şimendiferi”, *Antalya*, 2 Temmuz 1340.

²¹⁰ “Hilal-i Ahmer”, *Antalya*, 13 Teşrin-i Sâni 1340.

“Size sıtmanın yaptığı tahribata misal olmak üzere Antalya’da yapılan istatistiklerden bazı erkam vereceğim. Antalya merkez kazası 1328 Ağustos gayyasında 21,320 hanede 90,620 nüfustan mürekkebe olduğu halde 337 senesinde 18,607 hanede 81,834 nüfusa tenezzül etmiştir. Yani sekiz dokuz senelik bir zaman zarfında 2617 hane ve 3768 nüfus ortadan kaybolmuş bulunuyor. Antalya’nın Manavgat kazasında eski Romalılar zamanında üç milyon nüfus mevcut olduğu tahmin ediliyor. Bugün bu kazanın hiçbir noktası bu kadar ki, büyük ve muhteşem antik tiyatrolar, kanallar, harabeleriyle dolu olması bu kazanın ova aksamı pamuk, susam, portakal gibi birçok kıymetli mezru’at için müsait olduğu halde bugün vasi bataklık ve çalılıklardan ibarettir.

İşte bu nâmütenahi bataklıklar ve çalılıklar diyarının seksen altı karyesinde resmen yaptırılan tetkikattan son on sene zarfında 4241haneden 3144 hane kaldığı 1907 hanenin bile mahvolduğu anlaşılmıştır. Manavgat’ta bazı köylerin tamamıyla kaybolmuş ve bazı köylerin de birkaç ihtiyar ile bazı cılız çocuk ve kadın kalmıştır. Korkuteli kazasında merkez livadan mühim bir kısım verildiği halde yine bu son seneler zarfında 343 hanelik bir noksan görülüyor.

Elmalı’nın tetkikat yapılan otuz karyesi evvelce 2092 hane iken 1261haneye tenezzül etmiştir. Nüfus müdüriyetinden yapılan tetkikatta 330 senesi Kasım’da Elmalı kazası 25,816 nüfustan mürekkebe iken 337 senesi 20,021 nüfusa inmiştir. Finike kazasının on dokuz karyesinde yapılan tetkikatta on sene evvel 1370 hane mevcut iken elyevm 1302 hane mevcut olduğunu gösteriyor.”²¹¹

Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Antalya gazetesindeki diğer başmakalelerine bakıldığında kurumlar, vergiler, kanunlar, asayiş, ecnebi devletler hakkında konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak *Sıhhi Müze’nin Gezdirilmesi Münasebetiyle*²¹², *Yüz Bin Lira*²¹³, *Ermeni Emval-i Metrukesi*²¹⁴, *Yeni Yol Kanunu*²¹⁵, *Ecnebi Sermaye*²¹⁶, *Kara Tehlike*²¹⁷ gibi başmakaleler gösterilebilir. Bu makalelerde yıllık verilen vergilerin nerelere gittiğini sorgulamış, Ermeni taşınmaz mallarının Türk halkı tarafından kullanılması gerektiğinden bahsetmiş, İtalyan işgali sırasında Antalya’nın vaziyetinden söz etmiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Bey Antalya gazetesindeki neşir hayatına devam ederken gazetenin sahibi Mehmet Emin Bey ile bazı konularda görüşmeler gerçekleştirmiştir. 1925 yılının hemen başında gerçekleştirilen bu görüşmelerde Mehmet Emin Bey borçlarından dolayı Antalya gazetesinin kapanacağını Dr. Ferruh Niyazi Bey’e bildirmiş, bunun üzerine Dr.

²¹¹ “Sıtma Derdi”, *Antalya*, 26 Teşrin-i Sâni 1340.

²¹² “Sıhhi Müze’nin Gezdirilmesi Münasebetiyle”, *Antalya*, 26 Haziran 1340.

²¹³ “Yüz Bin Lira”, *Antalya*, 27 Haziran 1340.

²¹⁴ “Ermeni Emval-i Metrukesi”, *Antalya*, 11 Kanun-u Evvel 1340.

²¹⁵ “Yeni Yol Kanunu”, *Antalya*, 24 Kanun-u Evvel 1340.

²¹⁶ “Ecnebi Sermaye”, *Antalya*, 19 Kanun-u Sâni 1340.

²¹⁷ “Kara Tehlike”, *Antalya*, 25 Kanun-u Sâni 1340.

Ferruh Niyazi Bey’de kendi gazetesini kurma kararı almıştır. Yeni gazetesinin teşekkülü için çalışmalarına başlayan Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya gazetesi ile bağını koparmamış, sahibi olduğu Akdeniz gazetesinin kapanmasının ardından bu gazeteye bazen yazı ve şiirler yazmıştır. 3 Mayıs 1343/3 Mayıs 1927 tarihli Antalya gazetesi nüshasında Dr. Ferruh Niyazi Bey’in *Rüzgâr* başlıklı şiirine yer verilmiştir. 1926 yılında Ankara’da kaleme aldığı şiir şöyledir:

*“Sularda kızaran hatıranı,
Her akşam bir sevda macerasını,
Gönülden gönüle taşıyor rüzgâr.

Ak saçlı dağların yamaçlarında,
Bir yeşil gözlünün nur saçlarında,
Serseri bir hayat yaşıyor rüzgâr.

Bazen içindeki derdi inceler,
Bu solgun geceler, yaşlı geceler,
Hasretle taştıkça, taşıyor rüzgâr.”²¹⁸*

Dr. Ferruh Niyazi Bey, kendi gazetesini çıkarma gayesiyle Antalya gazetesindeki sermuharirlik hayatına son vermiştir.

2.4.2. Akdeniz Gazetesi’ni Çıkarması

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Mehmet Emin Bey ile görüşmeleri neticesinde Antalya gazetesinin kapanacağını öğrenmiş ve yeni bir gazete çıkarmak için çalışmalara başlamıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey *“Ben Vilayet matbaasından faydalanamadığım için ufak bir matbaa satın aldım ve ‘Akdeniz Matbaası’ adıyla faaliyete geçirdim. Emin Bey gazetesini neşre devam etti. Benim gazete çıkarmamdan da memnun olmadı. Halbuki ben memleketi gazetesiz bırakmamak için kendisiyle verdiğim kararla harekete geçmiştim.”²¹⁹* sözleriyle yeni bir gazete çıkarmak için çabalarını aktarmıştır.

1925 yılının Ocak ayında imtiyaz sahibi olmak için gerekli mercilere başvuru yaparak *Akdeniz* isimli gazetenin imtiyazını almıştır. Vilayet matbaasında 1924 yılında çıkarılmaya başlayan *Tenvir* gazetesinin kısa ömürlü olmasından sonra Dr. Ferruh Niyazi Bey, önce gazetesinin neşri için bu matbaayı kullanmak istemiş, Akdeniz gazetesinin ilk nüshaları

²¹⁸ “Rüzgâr”, *Antalya*, 3 Mayıs 1343.

²¹⁹ “Antalya’da Matbuat Hayatı”, *İleri*, 12 Aralık 1951.

Vilayet matbaasında çıkarılmıştır.²²⁰ Gazeteye duyulan ilginin akabinde kendi matbaasını satın alarak *Akdeniz* gazetesini çıkarmaya başlamıştır.²²¹ Dr. Ferruh Niyazi Bey, matbaayı satın alırken maddî olarak Kılıç Ali Bey'den yardım istemiş, Osmanlı Bankası vasıtasıyla Baş Vekalet kendisine bir miktar para göndermiştir.²²² Bu maddî yardım yetmemiş olacak ki bu kez Avukat Kâzım Azamet Bey'den maddî yardım almıştır. Avukat Kâzım Azamet Bey, maddî olarak destek olduğu Dr. Ferruh Niyazi Bey'in imtiyazını aldığı *Akdeniz* gazetesinde mesul müdürü olarak görev almıştır.²²³

Akdeniz gazetesinin yazar kadrosunda Dr. Ferruh Niyazi Bey ile Avukat Kazım Azamet, Âlâiyelizade G. Lütfi Mustafa, Niyazi Recep (Aksu), Necati, Mustafa Cavit, Refik Bey gibi isimler yer almıştır. Kâzım Azamet Bey, *Akdeniz* gazetesinin ilk nüshasından itibaren gazete neşriyatında yer almış olsa da bu görevini beş ay yapabilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey bu ayrılığın nedeninin Meclis-i Umumi Azalığı'nda partililerin kendisine yönelttiği eleştiriler olduğunu, Kâzım Azamet Bey'in de bu eleştirilerden kendisini korumak için ayrıldığını açıklamıştır.²²⁴ Esasen avukat olan Kâzım Azamet Bey, *Akdeniz* gazetesinden ayrılmasından sonra mesleğini yapmaya devam etmiştir. Antalya Orman Müdürlüğü Vekili sıfatıyla 1928 yılında Elmalı'nın Bucak ve Karamık Ormanları için açılan davayı takip etmiş, kendisine bundan dolayı kadro tasdiki sağlanmıştır.²²⁵ Kâzım Azamet Bey'in gazeteden ayrılışı elbette Dr. Ferruh Niyazi Bey'in sorumluluklarının artmasına neden olmuştur. *Akdeniz* gazetesinin sahipliği ve sermuharrirliğine ek olarak müdür-i mesul görevini de üstlenmiştir.²²⁶

Dr. Ferruh Niyazi Bey Antalya Meclis-i Umumi Azalığı sırasında diğer azalar tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilere daha fazla dayanamayıp Meclisi-i Umumi Azalığı ve Encümenliğinden istifa etmiştir. İstifasının ardından 10 Mart 1927 tarihinde Antalya ve Elmalı Meclis-i Umumi azaları arasında muhafazakarların arttığına ve belediye seçimlerinde aday gösterilmelerine ilişkin şikâyet Baş Vekalet'e bildirilmiştir. Bu şikâyete verilen cevap metninde gerekli incelemelerin ardından şikâyetin asılsız olduğu

²²⁰ Dayar, 2017: 192.

²²¹ "Antalya'da Matbuat Hayatı- 15", *İleri*, 9 Aralık 1951.

²²² "Antalya'da Matbuat Hayatı- 18", *İleri*, 19 Aralık 1951.

²²³ "Antalya'da Matbuat Hayatı- 16", *İleri*, 12 Aralık 1951.

²²⁴ "Antalya Matbuat Hayatı- 17", *İleri*, 16 Aralık 1951.

²²⁵ BCA, 30-18-1-2/ 9-12.

²²⁶ "Antalya Matbuat Hayatı- 17", *İleri*, 16 Aralık 1951.

gerekçeleriyle açıklanmıştır. Açıklama da Dr. Ferruh Niyazi Bey'e de yer verilmiş, Meclis-i Umumi Azalığı ve Encümenliğinden istifa ettirilmesinden dolayı kendisinin hükümete küskün olduğu dile getirilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in teşkilat ve faaliyetlerine önem veren bir kişi olduğuna değinilmesinin yanında taraflar arasındaki husumetin sonlandırılması temennisinde bulunulmuştur.²²⁷

2.5. Akdeniz Gazetesi (1925- 1926): Sahip ve Sermuharrirliği

Sahibi ve başmuharriri Dr. Ferruh Niyazi Bey olan Akdeniz gazetesinin ilk nüshası 9 Mart 1341/9 Mart 1925 tarihinde yayınlanmıştır. Akdeniz gazetesinin ilk nüshası "*Mesleğimize uygun yazılara sayfalarımız açıktır. Yazı işleri için başmuharrire, ilânat için idarehaneye müracaat edilir. Abone şera'iti Türkiye dahilinde seneliği 485, altı aylığı 350 kuruştur. Ecnebi memleketler için seneliği 800, altı aylığı 450 kuruştur. İdare hanesi: Vilayet matbaasında daire-i mahsusa Telgraf adresi: Antalya; Akdeniz.*"²²⁸ ifadelerle neşredilmeye başlanmıştır. Akdeniz gazetesi '*Cumhuriyetçi Türk Gazetesidir.*' ibaresiyle nüshasına memleketin her yerinde 5 kuruş paha biçilmiş, şimdilik Pazartesi ve Perşembe günleri neşredileceği okuyuculara duyurulmuştur.

Akdeniz gazetesinin ilk başmakalesi Tahrirat Heyetince kaleme alınan *İzah-ı Meslek* adını taşımakta ve Akdeniz gazetesiyle ilgili bilgiler içermektedir.

"Mübarek vatanın altın ve şiiir diyarı olan Akdeniz'in diline tercüman olmak, onun kaddese menfaatlerini müdafaa etmek emeliyle 'Akdeniz' matbuat sahasına bugün mahcup ve mütevazi atılıyor. İsteddiği ve aradığı tekamüle kavuşuncaya kadar şimdiki hacminde haftada iki gün çıkacak olan 'Akdeniz' her gün çıkmaya ve daha büyük ve mükemmel olmaya çalışacaktır.

Gazeteciliğin icap ettirdiği maddi fedakarlığı, tek mil yolunda yorulabilmekteki müşkilatı bildiğimiz halde güzel sahillerimizin iktisadi, siyasi dertleri, ihtiyaçları önünde aziz kariîlerimizin rağbet ve teveccühüne güvenerek ortaya atıyoruz. Gazeteciliğin başlı başına bir sanat ve meslek olduğunu takdir edenlerdeniz. Bu sebeple bu ince ve neziyye sanatın manevi emirlerine itaatle neziye yollardan ayrılmayarak yalnız menfaat-i umumiyeyi düşüneceğimizi aziz vatanın ihtiyaç ve hayat-ı duygularından başka ilham-ı menb'amız olmayacağını ilk nüshamızda vaat ve teahhüd ederiz.

Sütunlarımız efkâr-ı umumiyenin ve bir netice kariîlerinin malıdır. Sütunlarımızın hakiki sahipleri olan muhterem kariîlerimiz ruhlarının ve manevi huzurlarının rencide olacağı yazılarımıza şahit oldukları gün ihtar ve irşadıyla bizi vazifeye davet etmelidir. Kariîlerimiz bu vazifemizi yapmazlarsa ma'nen onlarda bizim kadar mesul olurlar.

²²⁷ BCA, 30-10-0-0/ 102- 667- 13.

²²⁸ Akdeniz, 9 Mart 1341.

‘Akdeniz’ ticaret ve iktisadi isleriyle yakından alakadar olacağı gibi ilim, fen ve içtimai’yat sahasında da fazla bir varlık göstermeye itina edecektir. Avrupa matbuatıyla yakından alakadar olarak dünya cereyanlarından güzel ve temizi ve aziz Cumhuriyetimizi alakadar eden neşriyatı nakle çalışacağız.

Bütün vatan evlatlarının fikir ve tevekkül birliği memleket için en hayırlı ve kudsi bir yol bilen ‘Akdeniz’ bu yoldan ayrılmayacak daha 3 sene evvel mübarek topraklarımızın düşmanlar tarafından çevrildiğini, Akdeniz kıyılarının nasıl Türk kanyla bulandığını unutmayacak mübarek şehitlerimizin ruhunu necip gazi ve mücahitlerimizin huzurlarını rencide etmemeye itina edecektir. Gayret bizden, rağbet karînden, inayet cenab-ı Allah’tandır.”²²⁹

Akdeniz gazetesinin ilk nüshasında yer alan başmakalede okuyuculara gazetenin izahının yapılmasının ardından içerikte hükümet faaliyetlerine yer verilmiştir. Akdeniz gazetesinin ilk nüshasının ikinci makalesi *Yeni Kabine* olmuştur. Dr. Ferruh Niyazi Bey tarafından kaleme alınan bu makalede; Ali Fethi (Okyar) Bey’in istifasından sonra İsmet (İnönü) Paşa’nın kabine kurmakla görevlendirildiğinden bahsedilmiş, kurulan yeni kabineye tebriklerini iletmiştir.

“Baş Vekil Fethi Beyefendi istifa ettikten daha doğrusu mecbur istifa olduktan sonra yeni kabineyi teşkile milli kahramanlarımızdan İsmet Paşa hazretleri memur buyrulmuşlar ve paşa hazretleri de refika-ı mesaisinin kısmı mühimini intihab buyurmuşlardır.

Dahili ve harici vaziyetimizin halen ibab ettirdiği metanet ve kıyaseti İsmet Paşa kabinesinden beklemek elde doğru bir intizardır. Fethi beyefendinin istifalarını mucip olan ekseriyetin adam itimadı olduğunu biliyoruz. Fakat ajanslar bizi bu bab da fazla tefzilat ‘ita etmemişlerdir. Doğrusunu söylemek lazım gelirse Recep Beyefendinin Dahiliye Vekaleti’nden istifasından sonra Fethi Beyefendi pek ziyade zayıflamıştı. Recep Beyefendi ile Fethi Beyefendi arasındaki ihtilaf İstanbul şehri imaneti meselesi olduğuna göre Fethi Bey’e düşen İstanbul şehremini hakkındaki nükte-i nazarını fırkada izah etmek tanzim edeceği layiha-i kanuniyi Meclis’e sevk için teklif etmek kabul edilmeyince de istifa etmekte. Bu yapılmadı.”²³⁰

Dr. Ferruh Niyazi Bey tarafından kaleme alınan diğer bir makale olan *Vaziyetin Hülasası* Akdeniz’in üçüncü makalesi olmuştur. Bu makalede Türklerin karşılaştığı zorluklardan, Avrupa devletlerinin izlediği siyasetten ve Türkiye Cumhuriyeti’nin yaşamaya mecbur olduğundan bahsetmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey, bir önceki makalesinde ismini açık şekilde yazmış olsa da bu makalesinde yalnızca F. N. imzasını kullanmıştır.

“Türk orduları Akdeniz yollarında, Dicle boylarında, Kafkas şahikalarında kılıçlarını kınına sokarken mübarek Türk topraklarına su-yi kisasla meşgul olan Garb diplomatları da tefrimizin taht-ı tesirinde

²²⁹ “İzah-ı Meslek”, Akdeniz, 9 Mart 1341.

²³⁰ “Yeni Kabine”, Akdeniz, 9 Mart 1941.

başının saçlarını yoluyor ve fakat kinini unutupyorlardı. Toplu, tanklı harp bitmiş masa başında topsuz tanksız boğuşma başlamıştı. Türkün kahir süngüsü önünde denizde boğulmaktan başka çare görmeyenler siyasi tuzaklara başlamışlardı. İslâm'ın en büyük ve müstakil devleti Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak, mübarek Türk topraklarını parça parça etmek, nihayet onun altın diyarlarını emmek planları başladı...

Müslüman dünyası birbirini boğazlarken Türkiye Cumhuriyeti de bütün bu tuzaklara mukavemet etmeye ve yaşamaya mecburdur. Binaenaleyh vaziyetin hakiki hülasası böyle iken izin dahilinde herhangi siyasi kanaatler önünde boğuşmamız kademi varlığı parçalayabilir. Gölgemiz kadar mazide kalan Mücadele-i Milliye'nin elim günleri elbette hepimizin hatırladığıdır. O büyük tehlikeli senelerde biz ancak fikir ve vicdan birliği ile muzaffer olduk. Türkiye Cumhuriyeti'nin iktizası aziz vatanın saadeti yine buna mütevvafıktır. Binaenaleyh aziz inkılâbın süratle yürüyebilmesi için dahile ve harice biraz haşın bulunmak zaruridir kanaatindeyiz.”²³¹

Akdeniz gazetesinin ilk nüshasındaki diğer makalelerine bakıldığında Antalya ve havalisinden bahsedildiğini de görmekteyiz. *Antalya'da Tütün Meselesi* adlı makalede Antalya'daki tütünün Reji şirketi tarafından alınması sebebiyle tütün ticaretinde çiftçinin düştüğü zor durumu açıklanmıştır.

“Antalya tütün ziraat ve ticareti ilk defa 1299-1300 senelerinde Teselya'dan mühaceratla gelen Serik ve Döşemealtı havalisine iskân olan muhacirler tarafından tütün ziraati ihdas edilmiş ise de ... dizinin mütemadi tezayyık ve tehditlerinden ziraat inkişaf edememiş ve daha tütün üzerine hayat-ı ticariye hiçbir zaman tesis eyleyememişti. İlan-ı harbe kadar tütünü idareye teslim olunan bu yirmi kadar muhacir köyüne münhasır kalmış ve onlarda hane başına yarım dönümden fazla ziraat yapamayarak bundan idareye teslim olunan miktar-ı mühiminden arttırabildiğini kaçığa sarf etmek suretiyle çiftçi külfetle uğraşıyordu.

Halbuki bilhassa Serik havalisinin toprağı tütün ziraati için pek ziyade müsait olduğundan bugün Rumeli'nin en nefis tütünlerine mübadil tütün yetiştirmekte bulunuyor. Maalesef Reji İdare-i Zeylesi'nin mütemadi tezyiki memleketimize mühim bir servet ve saadet vaat eden bu sanattan çiftçinin müstefid olmasına mâni oluyordu.

İlan-ı harbi takdim eden senede bir tütün tüccarı bu muhite gelmiş ve tedkikat yaparak ilmi ticaret için pek mühim bir mevki işgal edecek olan burası tütünlerinin mübayeresine ziraatin tevsimine sarf ettiği emeğin Reji bin türlü haneye uğrayarak muvaffak olamamış zavallı adamın topladığı tütün numunelerini bir kaçakçı gibi zapt olunarak hakikatte kaçakçı muamelesi yapılmıştı. İlan-ı harbden sonra tütün ziraati inkişaf eylemeye başladı. Rejinin muhalif emellerinden memurlarının suistimale meylinde pek az mesmur bulabiliyordu. Seferberlik senelerinin zaruri tevkif ve inhitat devresi olmasa İzmir havalisi gibi şimdi burasıda mühim bir tütün ihtishal merkezi haline gelebilirdi. Maalesef Reji'nin tasiki çiftçiye kaçakçılığa teşvikten başka tesir yapmadı. Halk hiç para vermeden alıkoyduğu tütünlerine hile karıştırmaya mecbur oldukça Antalya tütün ziraati için 'add olundu. Nam-ı hürmetle ya da mecbur

²³¹ “Vaziyetin Hülasası”, Akdeniz, 9 Mart 1341.

olduğumuz elyevm işporta Reji Müdürü Hüseyin Bey'in evvelki sene Antalya'da müdür vekili bulunduğu sırada mumailayhin himmeti ve hakkın istihsalatın teziyidindeki gayreti ile ticaret ilminde Antalya'da tütün istihsalatı nazar-ı dikkat haline başladı...

*Memleketimizin bu seneki istihsalat rub'i (4) milyona karib olmakla beraber istihsalatın tezayidine olan isti'dadatı için mühim servet ve saadet vaat etmektedir. Amerika kumpanyası namına hareket eden Kardeşler ticarethanesi iyi fiyatla iyi cins tütün ... devam etmekte olduğundan ilim-i ticaretin vilayetimizin Kırcaali tütünleri gibi nefis tütünlerinin hizmet edeceğinin ümit ederek ve istikbale nasb ümit etmiş bulunuyoruz.*²³²

Akdeniz gazetesinin son sayfasında ise ajans haberlerine, Antalya vilayetinden havadislere, İstanbul başta olmak üzere borsa piyasasına yer verilerek muhtelif haberler gazete sütunlarına taşınmıştır. Ajans haberlerinde; *Takrir-i Sükûn Kanunu*, *Hıyanet-i Vatan Kanunu*, *Memurin Kanunu* başta olmak üzere genelde Ankara'dan alınan havadislere yer verilmiştir.²³³ Vilayet Havadisleri köşesinde; Antalya Mebusu Hüseyin Bey'in Antalya'ya ulaşmak için yola çıktığı, fakir çocuklar için Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından bir piyango tertip edileceği, Antalya Hastanesi'ne tayin edilen Operatör Hami Bey'in göreve başladığı haberleri yer almıştır. Antalya piyasası köşesinde buğday, şeker, pirinç zeytinyağı, hurma, kepek vb. gıda ürünlerinin fiyatları; İstanbul borsasında ise, Türk Lirası, İngiliz Lirası, İtalyan Lire ve Fransız Franklarının parasal değerleri sırasıyla verilmiştir.²³⁴

Akdeniz gazetesinin ilk nüshasının son başlığını ise Dr. Ferruh Niyazi Bey tarafından kaleme alınan *Fırsattan İstifade*'dir. Bu kısa yazı reklam içerikli olup, “*Şık ve zarif olabilmek için Hükümet Caddesi'nde son modaya muvaffak askeri ve millî elbise diktirmek isterseniz terzihane sahibi Zeki Bey'e müracaat ediniz.*” ifadelerini içermektedir. Böylelikle Akdeniz gazetesinin muhtelif içerikli ilk nüshası neşredilerek okuyucularıyla buluşmuştur.

2.6. Akdeniz Gazetesinin İçerikleri

2.6.1. Şeyh Sait İsyanı'na Dair Haberler

Akdeniz gazetesinin ulaşabilen yaklaşık 50 adet nüshası incelenmiş, çevirisi yapılmış ve tasniflenmiştir. Gazete içeriklerine bakıldığında neşredilen sayılardaki ortak konular tek bir başlık altında toplamaya çalışıldı. Buna göre ilk olarak TBMM ve faaliyetlerine yönelik

²³² “Antalya'da Tütün Meselesi”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341.

²³³ “Makam-ı Velayetten”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341.

²³⁴ “Vilayet Havadisleri”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341.

makalelere Akdeniz gazetesi nüshalarının hemen hepsinde yer verilmesi dikkatleri çekmektedir.

Akdeniz gazetesinin neşriyata başladığı ilk günler Şark Vilayetleri'nde Şeyh Sait İsyanı'nın başladığı döneme tesadüf etmiştir. İsyanın bitişine kadar ki geçen sürede Akdeniz nüshalarında isyana dair hemen her yazıda konuya ilişkin habere geniş yer verilmiştir. Şeyh Sait İsyanı nedeniyle bir makale kaleme alan Dr. Ferruh Niyazi Bey'e cevaben TBMM Reisi Kazım (Özalp) Bey tarafından bir telgraf gönderilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'de bu telgrafa Akdeniz gazetesinde aynen yer vermiştir. 3 Mart 1341/3 Mart 1925 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım imzalı telgraf şöyledir:

“Genç hadise-i isyanyesi sebebiyle galeyâna gelen halkımız Tophane Meydanı'nda akd eylediği mitingde ittihaz eylediği mukarreratı Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesi'nde arz etmiş idi. Ahîren Büyük Millet Meclisi'nin riyaseti ber-vech-i zir cevabı irsal buyurmuş olmağla aynen derc ediyoruz.

Antalya Meclis-i Umumisi Reis-i Sânis-i Ferruh Niyazi Bey ve Refikayı Muhteremesine

Genç Hadise-i İsyanıyesi münasebetiyle keşide kılınan telgrafnameye bir hissi takrir ve memnuniyetle muttali olan “Türkiye Büyük Millet Meclisi” en zalimane tecavüzlere îman-ı tâm ile göğüs gererek zaferyab olan Türk Milleti'nin! bu hareketi mel'ûnâneyi yakında imha itmek kudretini göstereceği hususunda kavî bir kanaat beslemektedir efendim.”²³⁵

Şeyh Sait İsyanı'nın başlamasının ardından özellikle Doğu vilayetlerinde yaşanan hadiseler Akdeniz gazetesi sütunlarında yer bulmuştur. İsyanlıların işgal ettikleri bazı köylerden temizlenmeye başlandığı ve isyanın bastırılmasına yönelik kurulan İstiklâl Mahkemesi'nin görevine başladığı *İsyan Sahasında* adlı haber ve makale yer almıştır.

“Ankara 13 Mart 341- (A.A): Âsiler Diyarbakır civarında evvelce işgal etmiş oldukları köylerin birçoğundan tard ve tathir edilmişlerdir.

Şeyh Said halen Hani'de (Diyarbakır) bulunmakta olup civar ahâliyi-nezdine celb ile tekrar faaliyete hazırlanıyormuş. Palu civarındaki âsi Şeyh Şerîf 'e karşı hareket etmek üzere toplanan milis kuvvetler Peri Suyu'nu geçmişler. Tesâdüf eyledikleri âsileri tard ederek Çafkan, Müreykan, Karayürek köylerine kadar ilerlemişlerdir. Varto bir kısım usât tarafından 11-12-13 341 de işgal edilmiştir.

Diğer mıntıkalarda sükûnet mevcuttur.

Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin Beyannamesi

²³⁵ “Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesi'nin Cevabı”, *Akdeniz*, 14 Mart 1341.

Ankara 12 Mart 1341- (A.A): Mahkememiz Büyük Millet Meclisi'nin arzu ve irâdesiyle huzur veistirâhata muhtaç ve refah saadete lâayık memleketimizde umûmî sükûnun takrir ve tesisi için kendisine tevdi edilen vazifeye başladı. Millî mücadelemizde zafer ve muvaffakiyeti te'mine hâdim âmillerden biri olan İstiklâl Mahkemeleri milletimiz tarafından hürmet ve muhabbetle karşılanarak fasl-ı hak ve adâlet mefhumunu te'sis eden müesseseler halinde ifâ-yı vazife eylemiş iseler mahkememizde aynı esaslar dâiresinde milletin hayat ve hürriyetini yıkmak ve mefkûresini sarsmak kasdında olan âsiler ve mürtecilerle siyaseti bu cânıyane maksada âlet edenler için icrâat-ı serîa ve kat'ıyyeye dîvan-ı hakk ve adalet olacağı muhakkaktır. Asırlardan beri memleket de ihdas ve te'sis edilen ve edilmiş olan esâret havasının millî cihad ile tasfiye ve ref' izalesinden sonra menfaat ve saltanatları tahrib edilenlerin harekete gelmeye cüret buldukları görülmektedir. Mahkememiz bu gizli emelleri tâkib edenler için adaletin îcab ve istilzam ettirdiği tarzda harekte eyleyecektir. Dini şahsi ve siyasi menfa'atlarına âlet edenler, fikâr-ı âmmeyi temsim ile idâre-yi hazıraya karşı nefret ve isyan hissini telkin edenler, memleketin âsâyış ve emniyetini, âziz halkımızın huzur istirahatını ihlâl edenler, vazife-i askeriyeden firar veya firarı teşvik-i himaye sûretiyle isyan ve irticâya müzâheret edenler Cumhuriyet halkının takrir-i sükûn arzusunu temsil eden mahkememizi derhal karşılarında bulacaklardır.

Mahkememiz bütün vatandaşlara ilân ederek vazifesini kânun dairesinde ifâ eylerken rehberi vicdan sesi ve hedefi selâmet-i vatan olacaktır. ”²³⁶

Şeyh Sait İsyanı'nda yakalananların milletin birlik ve beraberliğini bozmaya kastı olduğundan İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmasının gerektiğini savunan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in kaleme aldığı *Tebi'd Edilenler* adlı başmakalesi Akdeniz gazetesinin 18 Mart 1341/18 Mart 1925 tarihli nüshasında neşredilmiştir.

“Şark vilâyetlerimizin bir kısmında baş gösteren ve mâhiyeti herkes tarafından tamamen de anlaşılmış olan isyan ve irticâ harekâtının vatansever her Türkün kalbinden derin nefret hisleri uyandırdığı her türlü şüpheden âzâdedir.

Vilâyetimiz halkının hâlet-i rûhiyesini ve isyan hâdisesinde gösterdiği a'sab ve nefret hislerine bakılarak hükmedilebilir ki isyan sahasıyla aramızda yüzlerce kilometrelik mesafe olmasa, derhal isyan sahasına yetişebilmek mümkün olsa herkes silahını omzuna alarak gidecek bu mürtecileri, memleketin huzur ve sükûnunu ihlâl eden şakileri tepeleyecektir. Ufak büyük her temas ettiğimiz halkın fikri tamamen budur. Te'bid de şiddet ve sur'at istemekte bu derin hiss-i nefretten tevellüd ediyor.

Muhterem halkımızın vatan ve Cumhuriyet muhabbetleriyle olan bu sâmiî râbıta ve duygusu önünde sevinmemek, mütehassis olmamak mümkün değildir. Fakat vilâyet-i şarkıyyede yapılacak çok ciddi ıslâhat ve harekât-ı askeriye için çok acul olmaya lüzum yoktur. Hükümet tedbirini çok mükemmel almış ve bütün planlarını tatbik etmekte bulunmuştur. Gösterilen te'mini de bunun en bâhir misallerindendir. Ve biz kendi hesabımıza bu şekil hareketten memnunuz.

²³⁶ “İsyan Sahasında”, Akdeniz, 14 Mart 1341.

Bizim kanaatimize göre Vilâyet-i Şarkîye de yapılacak iş yalnız âsîleri tepelemek değildir. Eğer maksad yalnız bu olsaydı şimdiye çoktan yapılabilirdi. Bu irticâ âmil ve mürettiblerinin hiçbirisinin fırarına meydan vermeden yakalamak, şark vilâyetlerimizdeki ağalık ve şeyhlik hayatına nihayet vermek, Kürdistan istiklâlî peşinde koşanların kafasını bir daha dirilmeyecek sûrette kırmak ve Cumhuriyet'in âdil kanunlarını en ufak köylerde dahi hâkim kılmaktır. Ve yapılacak harekât-ı askeriyye ile bütün bu saydıklarımızın te'mini lâzımdır. Aziz vatanın selâmet ve saâdeti bunların yapılmasına vâbestedir. Ve hükümet hiç şüphesiz bütün bu saydıklarımızı yapabilmek için tertibat almaktadır.

Bizim zan ve tahminimize göre Şark vilâyetlerimiz hududları her tarafından çevrilmelidir. Cenubda ve Şark da açık olan hududlarımızın hiçbir noktasından âsîlerden mürtecilerden bir kimse fırara meydan bulamamalıdır. Hükümetin tâkib ettiği hedef de budur. Vicdanını namusunu ağalara satmış olanların yalnız gebermesi değil nasıl dolaplara alet olduklarını kendi dillerinden dinlemeye bütün dünyanın ve bilhassa Türkiye halkının ihtiyacı vardır. Yıkılmış saltanatın memlekette kovulan esâfilin kimlere ve ne şekilde âlet olduklarını bütün Türklerle beraber Müslüman dünyası da öğrenmelidir. Dün yaşadıkları saraylarda kadın ve sefâhattan başka hiçbir düşüncenin zebunu olmayan saltanatçıların İngiliz liralарının te'siriyle daha kaç yüz bin kere küçüldüklerini alçaldıklarını ve ne sefil ruhlu mahluklar olduğunu yeni başdan bir kere daha öğretmeliyiz.

Erbâb-ı nâmusu adâlet ve emniyet bahşeden İstiklâl Mahkemelerimizin vicdanını bilerek veya bilmeyerek satmış olanlarda âziz vatanın menâfi-i âliyesi namına dehşet saçmasını da görmek en büyük ihtiyacımızdı. Türk Milleti Cumhuriyet mefkûresine en yüksek bir râbîta ile bağlıdır, ister ki inkılâbın yaptığı ve daha yapacağı icrâatın yürümesi, istikrarı lâzımdır.

*Milletin bu mefkûresini bozmak ve yıkmak isteyenler ne için Türk'ün İstiklâl Mahkemeleri ile karşılaşmasınlar? Bunu yapmak milletin hakk-ı celâleti ve âdil hâkimlerimizin, o günde hesap vermek de hainlerin akıbetidir.*²³⁷

Dr. Ferruh Niyazi Bey'in, Anadolu'daki isyan havadislerinden dolayı Cumhuriyetimizin değerine vurgu yaptığı *Cumhuriyetimizin Bilançosu* adlı başmakalesinde Cumhuriyet idareimizin kısa zamanda çok işler yaptığından bahsedilmiştir.

"Cumhuriyet idâremizin memleketin derin yaralarını sarmak için ne kadar çalışacağına, ana yurdun îmar ve terakkîsi uğrunda büyük hizmetler 341 senesi bütçesinin Büyük Millet Meclisimizde tedkiki esnasında daha etraflıca vâkıf oluyoruz. İmparatorluk devrinin yakıp yıkdığı ve harap ettiği memleketi derin ihtiyaçlar içinde bulan millî idârenin kısa zaman zarfında vücuda getirdiği âsar dikkatle muhâkeme edilirse fahr ve sürurla insanın göğsü kabarır.

Hepimizin bildiği şekilde Mondros Mütârekesi'ni müteâkib ana vatan katiller tarafından sarılmış ve boynumuza esâret zincirleri geçirilmişdi. İdâre-i millîye kısa zamanda bu esâret zincirini kırmış ve târihe misl-i nâmesbuk bir zafer kaydettikten sonra Lozan'da imzâ ettiği bir muâhede ile de sulhü temin etmişti. Cumhuriyet devrimizin ilk icrâatı şüphesiz bu büyük zaferdir. Millî idâremiz harbi bitirdikten

²³⁷ "Te'bid Edilenler", Akdeniz, 18 Mart 1341.

sonra derhal memleketin kanayan yaraları üzerine atf-ı nazar etmiş bunlarla meşgul olmuştur. Kısa zamanda bu sahada da meşkûr âsar vücuda getirilmiştir. İnsaf ile takdir etmek lâzımdır ki hükümet dâhili ıslahat ve imârat ile meşgul iken hârici gâilelerden uzak bulunmamıştır. Lozan'da imzâ ettiğimiz muâhede-i sulhiyye hâricle olan işlerimizi kökünden halledememiştir. Kuponlar meselesi, Suriye hududları İskenderun Antakya işi, Musul meselesi ve Duyûn-ı Umûmiye işi hep muğlakta kalmış olan hârici gâilelerimizdendi. Lozan'da imzâ ettiğimiz sulhun ehemmiyet ve şümulü ise millî irâdenin şaheseridir. Üç asrı mütecâviz boynumuza geçmiş her fırsatta düğümü bir kere daha kuvvetle çekilmiş olan iktisâdî ve siyâsî esâret zincirleri de parçalanmış bulunuyordu. Bu gibi mühim hârici işlerimizin bulunmasına rağmen dâhildeki işlerimiz de muvaffakiyetle başarılmıştır. Hükümetin muvaffakiyetle başardığı mübâdele işi bile başlı başına büyük işlerden sayılmaya kâfidir. Ana vatanına kavuşmuş olan kardeşlerimizin hicranlarının dindiğine ve kendilerinin mesud ve müreffeh olduğuna iki sene içinde şahit olduğumuza şüphe yoktur. Şimendifer hususunda Hükümet-i Cumhuriyet'in muvaffakiyeti takdirle zikre sezâdır. Nâfia Vekilimiz Ankara Sivas hattının bir sene sonra Kayseri'ye ulaşmış olacağını söylüyordu ki Anadolu'nun hayat ve can damarı olan Vilâyet-i Şarkîye şimendiferleri meselesinin süratle halledildiğine de beyânat en büyük delilidir.

Samsun- Sivas hattında meşhud olan faaliyet, Bandırma- Kütahya ve Afyon Karahisar- Antalya hatlarının keşf ve Antalya hattının mübâyaaası esasının kabulü idâre-i milliyemizin vatanın refahına ne derin bir aşkla çalıştığının en kavî delilleridir.

Gerek turuk-u husûsiye ve gerek turuk-u umûmiye üzerinde şuhud olan faâliyet ve yollar için celb edilen vesâit hep cumhûriyet idâremizin faydalı âsarındandır. Mektebelerimizin aldığı istikamet, teşkilât-ı adliyyemizde vücûda getirilen ıslâhat hep mebrur şekl-i hükümetimizin tesis hamlesidir.

Millî idâremizin ihdas ettiği Sıhhat ve Muâvenet-i İctimâiye Vekâleti'nin kısa senelerde vücûda getirdiği faaliyet de cidden takdire sezâdır. İmparatorluk devrinin bir müdürîyet-i umûmiye ile görmeye uğraştığı ve nihayet hiçbir iş başaramadığı bu sahada Sıhhat ve Muâvenet-i İctimâiye Teşkilâtı'nın meydana getirdiği âsar büyüktür.

Mücâdele-i millîye senelerinde emraz-ı sârîye mücâdelesine hasr-ı mesâî etmiş olan vekâlet sulhun akdiyle beraber hastaneler, dispanserler, malarya mücâdelesine gibi hayatî sâhalarda göğüs kabartacak âsar vücûda getirmiş ve getirmektedir. Hele yetimlerimizin terbiyesi, Dârü-l eytamların tekemmülü uğrunda bezl edilen himmet şâyan-ı şükran bir haldedir. Hülâsa herhangi sâhaya bakarsak bakalım millî idârenin az seneler içinde meydana getirdiği âsar altı asırdan fazla devam eden imparatorluk devrinin bu uzun zamanda bile yapamadığı işler değil düşünmediği şeylerdir.

Her işden sarf-ı nazar edilse bile teceddüd-ü inkılâbımız bile başlı başına cumhuriyet devrinin tarihini şerefle şanlı yazmaya kâfidir. Hârici hâdiselerden, gâilelerden beş on sene âzâde yaşamak bizim için mukadderse on beş yıl sonra memleketin tanınmayacak kadar maddeten ve mânen yükselmiş olacağına şüphe yoktur. Bütün bu terakkiyât ve feyzi temin eden milletin kendi idâresine bizzat vâzîi'l-yed bulunması, imparatorluk devrinin kapanmış bulunmasıdır.

İnkılâbın içinde yaşayanlar ekseriyetle büyük işleri lüzumu kadar ehemmiyetle göremez ve kavrayamazlar. Ve bazıları da sarf-ı ifratla yapıları kâfi görmezler. Fakat yaşı peykeni olan idâremizin

*bilançosu ve âsar-ı mebrûresi işte meydandadır. Bunu kasden görmeyen gözleri varsa bu sefil gözler ebediyen kapansın ve görmesin.*²³⁸

Şeyh Sait İsyanı'nın bastırıldığı haberi üzerine Dr. Ferruh Niyazi Bey Son Tokat adlı bir makale kaleme alarak Akdeniz gazetesinin 28 Nisan 1341/28 Nisan 1925 tarihli nüshasında okuyucularına bu haberi duyurmuştur.

“Şark vilayetlerimizde bir buçuk aydan beri başlamış olan vasi irtica hareketinin son tokadı da yiyerek ebeden mezara gömülmüş olduğunu bugün idrak etmekle mübahiyiz. 16 Nisan 341/ 16 Nisan 1925 tarihli tebliği resmi hareket-i askeriye'nin Nihayet bulduğunu ve başta Şeyh Sait olduğu halde bütün hainlerin de derdest edildiğini haber veriyordu ki ordumuzun gazanfer askerlerimizin mevsimin her türlü müşkülâtına tabiatın nihayetsiz maniaları önünde nasıl bir ırk ve cumhuriyet aşkıyla hareket ettiklerine bundan daha büyük bir delil olamaz O havaleyi bilenlerce malumdur ki bu mevsimde oralarda Harekat-ı askeriye yapmak ve nihayet her zaman kaçmak ve kaçabilmek imkânına malik olan hainleri yakalamak Türk'ten başkasının elinden gelen bir kahramanlık değildir Harekat-ı askeriye o kadar mükemmel idare edilmiştir ki asiler dahile doğru rica etti mecbur olmuşlar ve nihayet son firar yolları olan Fırat üzerindeki çarpuşta yakayı ele vermişlerdir. Bu göreve melunenin nihayet çarpuştan geçmek mecburiyetini hisseden düşünen emir kumanda heyetimiz köprüyü kesmek ve bu hainleri elde etmekle bütün bir milletin ve Aziz Cumhuriyeti'nde intikamını almış oldular. Kışın her türlü şiddet ve gazabı önünde vazifey-i vataniyesini ifâ eden gazanfer askerlerimiz ve onların kumanda heyet-i aliyyesine mest-i hislerimizi kaydederken her tehlikeli dakika da vatanın imdadına koşan İsmet Paşa Hazretleri'ne ve refikayı muhteremesine de şükranlarımızı arz ederiz. Yolsuz ve uzak diyarlarda pek vasi surette başlayan ve bir ucu da ecnebi parasına dayanan irtica harekâtını bu kadar kısa zamanda ifa etmek suretiyle memleketi ve Aziz Cumhuriyeti büyük bir tehlikeden kurtarmış olan İsmet Paşa Hazretleri ve refikayı muhteremesi şerefli tarihlerine bir altın sayfa daha ilave etmişlerdir. Askeri hareketlere ait olduğu için şimdiye kadar yazmadığımız bazı haberler vardı ki bu bizim göğsümüzü kabartıyordu. Mersin'de ilan edilen seferberlik tarihinden itibaren 7. günü Mersin'den sevk edilen askerin Diyarbakır'da isbat-ı vücud etmesi şimdiye kadar Türkiye'nin tarih harbinde vaki olmamış bir sürat ve intizamdır. Mersin'de 3 günde asker toplanmış ve 7. günü Diyarbakır'da asilerin karşısına çıkarılmıştır hesabını ve işini bu kadar muntazam tutan ve bunu daha evvelden hesap ederek tertibatını öylece de yapan bir idarenin ve azmin önüne durmak elbette mümkün olamazdı. Sevkiyat-ı askeriye'nin... ve adm-i intizâmı yüzünden sahâifine felaket-i milliye kaydeden Türk Tarihi Devri Cumhuriyet'in bu azim ve intizam mesaisi önünde eminiz mazi'nin acılarını unutturdu. Cumhuriyet devrinin bu yıkılmaz azmin ve vukuflu mesaisinin yalnız dahildeki yılanlar değil hariçten ana vatana gözünü dikmiş olanlara bir ders-i ibret olmasını ve sulh ve salah içinde memleketin imarından başka bir şey düşünmeyen Türkiye Cumhuriyeti'ni gazaba getirmemelerini temenni etmek isteriz Kahraman askerlerimiz vazifesini bitirmiş iş süngüden fikir sahasına intikal etmiştir. Kısa zamanda bize bir harika askeriye yaratan

²³⁸ “Cumhuriyet'in Bilançosu”, Akdeniz, 21 Mart 1341.

*kabinemizin Şark vilayetlerimizin muhtaç olduğu ıslahatın icra ve tatbikatında büyük bir kıyaset-i fikriye göstereceğine emin olarak âtiye intizar ediyoruz.”*²³⁹

2.6.2. TBMM ve Kanunlara Dair Makaleler

Şeyh Sait İsyanı’nı işleyen makalelerin ardından Akdeniz gazetesinde Meclis’in işleyişi ve kanunlar hakkındaki yazı ve makalelere rastlanmaktadır. İsyanı destekleyici yayın yapılmasını engellemek amacıyla TBMM 4 Mart 1341/4 Mart 1925 tarihinde *Takrir-i Sükûn Kanunu*’nu kabul etmiştir. Akdeniz gazetesi de bu kanunun içeriğine gazete sütunlarında yer vermiştir.

“Madde 1- irtica-i ve asiyanê memleketin nizam-ı ictima’ini huzur-u sükunu ve emniyet ve asayişini ihlale ba’is bil-‘umum-ı teşkilat ve teşbisat ve teşriyatı hükümet-i reis-i cumhurun tasdiğiyle ressen ve idaranen mense memurdur.

İş bu ikmal erbâbını hükümet-i İstiklal Mahkemesi’ne tevdi’ edebilir.

Madde 2- iş bu kanun tarihi neşrinden itibaren iki müddetle meri’l-icradır.

*Madde 3- iş bu kanunun tatbikine İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”*²⁴⁰

Muvazene-i Umumiye Kanunu başlıklı yazıda Meclis’te bütçe görüşmelerinin yapıldığını duyurarak, “Muhacirin ve mubadillere ait her türlü istisna-i muamele defedilmiştir. Emlak-ı Milliye’den satılacak olan aksam sekiz taksit ve sekiz sene müddetle bazı şerait dahilinde eshab-ı müracaata verilecektir. Mübadeleye gayr-ı dahil eşhas-ı hükmiyeden metruk bil-cümle gayr-i menkulenin kaffe-i hukuk ve cibayeti Muhasebe-i Hususiye idarelerine terk edilmiştir. Emval-i metrukeden fazla kalan aksamdan dört buçuk milyon liralığının satılmasına hükümet mezun addedilmiştir. Mütekaidinden muallim tabib ve saire misüllü memuriyetlere tayin olunacakların tekaid maaşları kat’ olunmayacaktır. Maaşı yüz kuruşa kadar olan mütekaidin ve eytam eramlık mea zamâim on senelik istihkakları derhal tesviye edilerek hazine ile olan alakaları kat edilecektir.”²⁴¹ denilerek kanunun içeriği verilmiştir.

Cumhuriyetin ilân edildiği 29 Ekim 1923 tarihinin Millî Bayram olarak kutlanmasına yönelik kanun 19 Nisan 1341/19 Nisan 1925’te TBMM tarafından kabul edilmiştir. Buna istinaden 29 Ekim gününün resmî bayram olarak kabul edilmesine ve söz konusu kanuna Akdeniz gazetesinin 29 Nisan 1341/29 Nisan 1925 tarihli nüshasında yer verilmiştir.

²³⁹ “Son Tokat”, *Akdeniz*, 28 Nisan 1341.

²⁴⁰ “Takrir-i Sükûn Kanunu”, *Akdeniz*, 14 Mart 1341.

²⁴¹ “Muvazene-i Umumiye Kanunu”, *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

“Cumhuriyetin ilanına müsadif 29 Teşrin-i Evvel gününün milli bayram addine dair Dahiliye Vekalet-i Celilesi’nden meblağ 19 Nisan 341/ 19 Nisan 1925 tarihli 128 numaralı kanun sureti bâlâya naklen ilan olunur.

Madde 1- Türkiye dahil ve haricinde devlet namına yapılacak milli bayram merasimi Cumhuriyetin ilân edildiği 29 Teşrin-i Evvel günü icra ediliyor.

2- İş bu milli bayram merasiminin tarz-ı icrası ile sair bayramlarda icra olunacak merasimin tarz-ı icra Vekilleri Heyetince tayin olunur.

3- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

5- Bu kanunun icrasına icra vekilleri heyeti memurdur.”²⁴²

2.6.3. Antalya Hakkındaki Haberler

Akdeniz gazetesi yayınlanmaya başladığı ilk günden itibaren Antalya şehrinden haberleri nüshalarına taşımıştır. Haberlerin içeriklerini Antalya’ya gelen mühim şahıslar, çeşitli kurumlardan bildiriler, vefat haberleri, ilânlar, imar faaliyetleri, Antalya piyasası, Antalya ve kazalarından alınan haberler vb. oluşturmuştur. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Elmalılı oluşundan dolayı da Elmalı kazasına dair hemen her haber gazete sütunlarında sıklıkla yer almıştır. Aynı şekilde Elmalılı hemşerileri de Dr. Ferruh Niyazi Bey’in gazetesine yoğun ilgi göstermiştir. Akdeniz gazetesinde yayınlanan Antalya’ya ilişkin bazı makaleler şöyledir:

Teşekkürler adlı haberde;

“Pek muhterem Elmalı Kaş Finike ahali Muhteremesine

Akdeniz teveccühlerinizin ebedi muntedaridir. Diğerinden çok yüksek izhar buyurduğunuz muavenet ve teveccühlerinize Şükranla hatırlayarak vazife-i irşadını ifa edecektir.

İntişarımızı haber ve temadi muvaffakiyet temennisini izhar buyurmuş olan ‘Cumhuriyet’, ‘Vakit’ ve ‘Vatan’ ağabeylerimize ve hakkımızda ibzali teveccüh buyuran Isparta Refik muhteremize teşekkür ederiz.

Akdeniz’in intişarı münasebetiyle muhterem hemşerilerimizin birçoklarından tebrik telgraf ve mektupları almaktayız aziz hemşerilerimizin gösterdikleri bu teveccühün Akdeniz daimi müntedarı

²⁴² “Cumhuriyet’in İlânı’na Tesadüf 29 Teşrin-i Evvel Gününün Millî Bayram Addi Hakkında Kanun”, *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

olacak ve fikri irşadına arzuları ve çile devam edecektir. Muhterem hemşerilerimize arzı şükran eyleriz.”²⁴³ denilmektedir.

Elmalî’da Mühim Yangın adlı haberde;

“Bu gece karamakta Ömer Ağanın çiftliğinde nâgihanı zuhur iden atış kilitli hisar vücuda getirdiği Ömer ağanın zahire anbarında mevcud üç bin kile kadar buğday yandığı gibi bütün zimâm defterinin de muhterik olduğu söylenmektedir. Yangın esbâbını ve zâyî’ât derecesinin tahmini için insan gönderilmiş ise de henüz vürûd itmemiş olduğundan hakiki ma’lûmât elde edilememiştir. Bu gayr-ı memul hadise-i elimedden dolayı muhterem Ömer ağaya geçmiş olsun deriz.”²⁴⁴ denilmektedir.

Akdeniz gazetesi *Elmalî Muhabir-i Mahsusumuzdan* ibaresiyle *Beyan-ı Ta’ziyet* adlı haberi vermektedir.

“*Elmalî müftüsü Hacı İsmail Efendi*’nin 13. tevellüdlü mahdumu *Tevfik Efendi* Mısırdaki ikmâl-i tahsil ile meşgul iken tifoya mübtela olarak Alman hastahanesine yatırılmış ise de şifâ-yâb olamayarak vefat ettiği Mısırdaki bulunan diğer bir hemşiresinden gelen telgraftan anlaşılmıştır. *Tevfik Efendi* pek ateşin bir zekaya ve çok şâyân-ı takdir hüsn-i ahlâka mâlikti. 18 yaşında elli senelik bir vâiz gibi gayet ağır be beligâta bilhassa teceddüd ve cemi’iyât-ı hayriye lehinde irâd eylediği vaazıyla bütün hemşerilerinin pek samimi teveccühlerine mazhar olmuştu. Yegâne ve pek kıymetkâr hayrî’l-muhallefeti gaib iden müftü efendiye teselli için bütün *Elmalî* halkı ve memurini ile cemi’yetler erkânı fevç-i beyân-ı ta’ziyete gitmektedirler. (Akdeniz) erkân-ı tahririyesi nâmına muhterem müftü efendiye beyân-ı ta’ziyet eyler ve aile-i keder-didesine sabır-ı cemil temenni eyleriz.”²⁴⁵

Akdeniz gazetesinde *Elmalî Gölü* başlıklı haberde;

*Göl bu sene kamilen çekilmiş olduğu için senelerden beri su altında kalan arazi kamilen zer’ edilmişti. Son yağmurlardan gül biraz tuğyan ederek 1500 dönüm kadar araziye iras-ı hisar eylemiş ise de tekrar geri çekilmiştir.”*²⁴⁶ şeklinde bilgi verilmektedir.

Akdeniz gazetesinin 9 Mart 1341/9 Mart 1925 tarihli ilk nüshasında Antalya Mebusu Kandillizâde Hasan Efendi’nin geldiğini “*Muhterem Mebusumuz Kandillizâde Hasan Efendi, Çanakkale Vapuru ile ve Mersin tarikiyle avdet buyurmuşlardır.*”²⁴⁷ sözleriyle okuyuculara duyurulmuştur. 14 Mart 1341/14 Mart 1925 tarihli nüshada ise Bank-ı Osmanî ikinci müdürü Bucatti Efendi’nin Mersin’den bir İtalyan vapuruyla geldiği ve Dr. Mısırlı Salih Suphi Bey’in Rodos’a, Hilal şirketi müdürü Şekercizade Ali Efendi’nin İstanbul’a gittiği bildirilmiştir. Aynı nüshada Dr.

²⁴³ “Teşekkürler”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341

²⁴⁴ “*Elmalî*’da Mühim Yangın”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341.

²⁴⁵ “*Beyan-ı Taziyet*”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341.

²⁴⁶ “*Elmalî Gölü*”, *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

²⁴⁷ “*Mebus Hüseyin Efendi*”, *Akdeniz*, 9 Mart 1341.

Ferruh Niyazi Bey, Kastamonu vilayetinde görev yaptığı sırada tanıştığı ve arkadaş olduğu o zamanın vilayet defterdarı Ferit (Törömküney) Bey'in vefatını *Ferit Bey* başlıklı haberi ile üzülmeye duyurmaktadır.

*“Çorum mebusu Ferit Beyefendi birâderimizin İstanbul’da vefat ettiğini ajans haberleri arasında teessürle okuduk. Millî Mücadelemizin mümtaz simâlarından olan Ferit Bey’in vefatı kendisini çok sevenlerle beraber vatani da müteessir etmiştir. Muhtelif vilayet defterdarlıklarında ifâ-yı hüsnü hizmet etmiş olan Ferit Bey, en kara günlerde deruhte ettiği Kastamonu Vâli vekâletinde cevdetle inkılâbımıza hizmet etmiş güzide malîyecilerimizden ve vatan birâderlerimizdendi. Kıymetli arkadaşımızın zayân-ı kaybını teessürle kaydederken mahdumları Zahir ve Bahir beylere âile-i kederdîdesine beyân-ı tâziye eyleriz.”*²⁴⁸

Vilayet Meclis-i Umumi Azası ve Encümeni olan Dr. Ferruh Niyazi Bey, şehre kurulacak olan hastane ve fabrika inşaatı için avans verilebileceğini ve bu konuda encümene başvurulması gerektiğini yine Akdeniz gazetesinde duyurmuştur. Bu haberin ardından da *Elim Bir Vefat* adlı yazı ile Vilayet Evkâf Müdürü Azmi Bey'in vefat ettiğini bildirmiştir.²⁴⁹ Yine vilayet meclisi tarafından alınan kararı *Parasız Tedavi* başlıklı yazıda duyurularak, *“Makam-ı Vilâyet’ten: Meclis-i Umûmî-i Vilâyet’in ol bâbdaki kararı mücibince Memleket Hastanesi’ne gerek ameliyat için gerek ayakta veya yatırılmak suretiyle tedavi edilmek için mürâaat edecek zengin fakir herkes tedavi edileceğinden keyfiyet ilan olunur.”*²⁵⁰ sözleriyle hasta hemşerilerinin tedavisinden para alınmayacağını haber vermiştir.

Antalya vilayeti ve kazalarındaki haberler de Akdeniz gazetesinin nüshalarında sıklıkla yer almıştır. Bu hususta Dr. Ferruh Niyazi Bey'in doğduğu yer olan Elmalı’ya dair haberler başı çekmiş, Korkuteli, Manavgat ve Alanya kazalarından alınan haberler neşredilmiştir. *Yangın* adlı yazı ile Alanya kazasında çıkan yangının söndürüldüğünü belirtmekte ve *“2-3; 4- 34/ 2-3 Nisan 1925 gecesi saat üç buçuk Alâiye’nin caddelerinde Kuyular mevkiinde Hacı Hamdizâde Teyfik Bey’in bakkal dükkanında harîk zuhur etmiş ahalinin yardımıyla söndürülmüş ise de kasada mevcut 50 lira ile okka malından 500 lirayı müteceviz ziyan mevcuttur. Yangın vesaitsizlik yüzünden tevsi’ edecek isti’dat göstermiş ise de halkın şayan-ı takdir-i gayreti sayesinde söndürülmüştür.”*²⁵¹ demektedir. Kaş kazasında meydana gelen bir cinayetin haberi ise okuyuculara *“339/1923 senesinde esrarengiz bir surette tegayyüb edip zahire ihracı için hakkında tahkikat ve tahribattan geri durulmayan Kaş kazasının Kale karyesinden Mustafa kerimesi Gülsüm’ün hile ve desîse ile Sarılar karyesinden düğüne davet edilerek Sarılar karyesinde orman içerisinde feci bir surette katledildiği ve faillerin Kaş Jandarma*

²⁴⁸ “Ferit Bey”, Akdeniz, 18 Mart 1341.

²⁴⁹ “Avans”- “Elim Bir Vefat”, Akdeniz, 25 Mart 1341.

²⁵⁰ “Parasız Tedavi”, Akdeniz, 25 Mart 1341.

²⁵¹ “Yangın”, Akdeniz, 12 Nisan 1341.

kumandanı Haydar Bey'le kasaba Karakol Kumandanı Başçavuş Tevfik Efendi tarafından kısmen derdest edilerek cihet-i adliye teslim edildiği ve bu bab da sa'yi gayretleri meşhud olan mumâileyhimâ Haydar Bey ile Tevfik Efendi'nin makam ve vilayetçe takdirname ile taltif edildiği haber alınmıştır.”²⁵² sözleriyle aktarılmıştır.

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya şehrinin sorunlarına dikkat çekmek için Akdeniz gazetesinde zaman zaman belediyeye seslenmiştir. Kimi zaman belediye faaliyetlerini ‘Aferin!’ diyerek takdir etmiş, kimi zamanda eleştirmekten geri durmamıştır. Belediyeye yöneltilen eleştirilerin başlıcasını su ile ilgili problemler oluşturmakta ve hemen her nüshada en az bir yazıya yer verilmektedir. Buna istinaden şehrin içme suyuna ihtiyacı olduğu için denize akan suyun temiz hale getirilmesi ve Kızılarık Suyu’nun belediye tarafından temizlenmesinin gerektiğini dile getiren yazılar Akdeniz gazetesinin her nüshasında kendisine yer bulmuştur. *Su Meselesi* adlı başmakale de şöyle denilmektedir:

“Şehrimizin içecek evsafı hâiz bir sudan mahrum olduğu ve şehre on altı kilometrelik mesafede vâki Doyran Suyu’nun şehrimize isâlesi düşünüldüğü ve bunun için de yüz elli bin lira zadesinde bir para lazım olduğu elbette hatırlardadır. Memleketim îmar ve ihyâ işlerini ciddiyetle tâkib ve te’min etmekte olan vâliyi muhteremimiz Safa Bey su meselesinin de halli esbabını teemmül etmekle meşgul olduğu cihetle âhiren makamı vilâyete vâki bir mürâcaatı tedkik etmektedir. Bu defa vâki olan teklif demir borularla toyran suyunu isâle değil şehirden denize akmakta olan suları tasfiye ederek kâbil-i şurb ve sıhhî bir hale ircâ etmektir.

Teklif edilen usûl (Ozon) vasıtasıyla suyu tasfiye usûlüdür. Söylendiğine göre bu usûlün tatbiki sayesinde gayr-ı kâbil şurb ve mülevves suların temiz sıhhî bir hale ifrağına ve derûnundaki müvellidü’l-humûz vâsıtasıyla bilcümle mikropların izâlesi te’min ediliyormuş. Ozon tasfiye usûlünün esası şu imiş: havâ-yı nesîmî derûnunda bulunan müvellidü’l-humûzanın tertibat-ı mahsûsa ile ve sademet-ı elektrikiye mârûz bırakılmak sûretiyle (Ozon) haline ifrağı ve işbu istihsal olunan ozonun veya elektriklenmiş havanın su ile ihtilâti neticesinde tasfiye vâki oluyormuş. Keyfiyet makamı vilâyetçe tedkik edilmektedir. Matlûb vecihle tasfiye ettiği ve ucuzca te’sisatın ikmalî de mümkün olduğu takdirde Doyran Suyu’nun celbine sarf edilecek mebâligi külliyyeden kurtulunmuş olacağı tabiidir. İnşallah su işi ile elektrik işi aynı zamanda te’min edilirse memleketimiz de susuzluktan ve karanlıktan kurtulmuş olur.”²⁵³

“Muratpaşa evkâfının daire-i şumulünü izah eden arabü’l-ibare vakıfnameyi gördük. Bunda her sene Kızılarık’ının tathiri için lazım gelen mesârifâtın sarfına sahip evkaf mezuniyet vermiştir. Evkaf idaresinde şimdiye kadar bu mezuniyete binaen her sene mezkûr harkı tathir etmekte iken bu sene henüz mechulümüz olan esbâbdabın dolayı Kızılarık’ın tathiri tehir etmiştir. Memleketin en büyük

²⁵² “Kaş Zabıtasının Şayan-ı Takdir Faaliyeti”, Akdeniz, 15 Nisan 1341.

²⁵³ “Su Meselesi”, Akdeniz, 14 Mart 1341.

harklarından biri olan Kızılalık Suyu'nun böyle günlerce aktırılması gerçekten şâyân-ı nazardır. Daire âidesi harkı tathire başlamışta suyun tevakkuf-u cereyânı bundan ileri gelmiş ise bunu bir mazeret olarak kabulde beyan-ı mazeret edeceğiz. Çünkü her sene Kızılalık'ın tathirâtına başlamada evvel Şarampol Çayı'nın suyu kısmen Kızılalık'a aktırılmak suretiyle şehrin su ihtiyacı temin olurdu. Bu sene bu suretle hareket edilmesine sebep nedir? Halkın susuzluktan kuruduğunu ve bir harik zuhurunda şehrin yanmak tehlikesini şimdiden göz önüne getirerek acilen suların temin-i cereyânı evkaf idaresinden şimdilik rica ederken belediyenin de su işlerinde fazla alaka göstermesi lüzumunu tekrar ederiz."²⁵⁴

Yine Kızılalık Suyu adlı haberde

"Kızılalık suyu mecrası el-yevm temizlenmemiş ve bu arıktan su alan halkın su ihtiyaçları da temin edilmemiştir. Allah'ın suyuna nusahib eden ve bunun vâridâtını da alan evkafiradesi acaba vazifesini ne vakit yapacaktır? Su gibi aziz bir ihtiyaç için masraf karşılığı da varken fazla muhabireye ve merasimeye ne lüzum vardır? Eğer varsa süratle intacıyla halkın ihtiyacının temini icab etmez mi? Makam-ı idiyenin nazar-ı dikkatini celb ederiz."²⁵⁵

"Son aldığımız haberlere göre belediye halkın ihtiyacını nazar-ı dikkate alarak Kızılalık'ı temizleyeceğini işittik. Allah kendilerinden razı olsun deriz."²⁵⁶ **denilmektedir.**

Belediyeye olan eleştiriler su meselesiyle sınırlı kalmayarak, çöp meselesinde de devam etmiştir. Çöpçülerin hastane yakınına çöp döküyor olmalarından dolayı şehrin temiz havasının bozulduğunu söyleyen Dr. Ferruh Niyazi Bey, çöplerin denize dökülmesini daha doğru bulmuştur. Bu fikrine de Akdeniz gazetesinin 5 Ağustos 1341/5 Ağustos 1925 tarihli nüshasında yer vermiştir. *"Belediye çöpçüleri çöpleri şehrin havadarı olan hastane civarına atmaktadır. Geceleri halk en çok hava almak için gittiği yere çöp atmak her halde belediyeye şeref veren bir iş değildir. Deniz olan yerde çöpler denize atılır. Belediye Reisi Bey nazar-ı insafına celb ederiz.*"²⁵⁷ Belediyeye olan eleştirilerini Yunan bayrağını andıran renklerin kullanılmasına yönelik sürdürmüştür. *"Yunan bandırasını andıran boyaların tebdili Dahiliye Vekalet-i Celilesinin emri ve milliyet icabı iken yeni boya yapanların ve yaptırınları gafletle aynı şekilde boyadıkları ve boyandıkları görülmektedir. Demirhane civarına tenekelerden ibaret yerde mestekre kulübe yapılmış ve dükkân ittihaz edilmiştir. Biz mevcut dükkanları harap ve şehrin manzarası bozar görürken bu tenekeler bu saydığımız işler bile memurlarının gözüne batmıyor mu? Muhterem Hasan Bey'in nazarı dikkatini celb ederiz.*"²⁵⁸

²⁵⁴ "Kızılalık Suyu ve Evkâf Dairesi ve Belediye", Akdeniz, 15 Nisan 1341.

²⁵⁵ "Yine Kızılalık Suyu", Akdeniz, 29 Nisan 1341.

²⁵⁶ "Allah Razı Olsun", Akdeniz, 29 Nisan 1341.

²⁵⁷ "Bir Daha", Akdeniz, 5 Ağustos 1341.

²⁵⁸ "Belediyenin Nazar-ı Dikkatine", Akdeniz, 28 Nisan 1341.

Su meselesinden sonra Antalya vilayetine elektrik getirilmesine dair çalışmalar yine Akdeniz gazetesi nüshalarında yer almıştır. *Elektrik Meselesi* adlı makalede “Memleketimizin elektrikle tenviri için makam-ı vilayet İstanbul, Budapeşte ve Viyana gibi büyük şehirlerin tenvirâtı temin etmiş bulunan Viyana’daki Ganj Şirketi’yle hali muhaberededir. Ganj Şirketi meccanen mütehasıs bir mühendis göndererek elektrik işini tetkik edeceğini deruhte etmişti. Son haberlere göre şirket mühendisinin Antalya’ya hareketine emir vermiştir.”²⁵⁹ diyerek elektrik için çalışmalar olduğunu Antalyalılara duyurmuştur.

Antalya gazetesinin hemen her nüshasında Antalya piyasasına yer verilerek, gıda başta olmak üzere çeşitli ihtiyaç ürünlerinin fiyatları verilmiştir. Antalya piyasasını ihtiva eden ürünlerin başlıcalarını tuz, şeker, balmumu, ceviz, kahve, sabun, pirinç, mısır, zeytinyağı, dakik, kepek, ipek kozası, hayvan derileri gibi ürünler oluşturmuştur. Ürünler her nüshada farklılaşsa da temel ihtiyaç ürünleri aynı kalmıştır. Ürün fiyatlarına bakıldığında kimi zaman yükselse de kimi zaman kuruş kuruş düşmüştür.²⁶⁰

2.6.4. Gazeteye Dair Haberler

Akdeniz gazetesi ilk nüshasından itibaren Antalya vilayetinde ses getirmiş ve yayınlar hatırı sayılır bir kitle tarafından takip edilmiştir. Özellikle Antalya halkının sorunlarına değinilmesi, dertlere çare olacak nitelikteki makaleler kaleme alınması bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Buna örnek olarak ilk üç nüshada çıkan Âlâiyelizâde G. Mustafa Lütü Bey tarafından kaleme alınan *Çiftçi Kanunları* adlı makaleler gösterilebilir. Çiftçinin sorunlarına dikkat çeken makalede özellikle Macaristan hükümetinin çiftçilere dair kanunlarını örnek göstererek çiftçinin dertlerine çare bulunabileceği savunulmuştur. Antalya mebusu Ahmet Saki (Derin) Bey, bu makaleye istinaden bir teşekkür yazısı kaleme almıştır. Ahmet Saki Bey’in 5 Nisan 1341/5 Nisan 1925 tarihli teşekkür yazısı şöyledir:

“Muhterem Akdeniz gazetesi müdüriyet-i aliyyesine efendim!

Elmalı ziraatın ilkbahar ziraatine medar olmak üzere taleb olunan mebaliğdan 10.000 liranın ziraat bankasınca mahalline tesri-i isali için sebk eden teşebbüs-ü acizi üzerine zirai kardeşlerimin aleni teşekkürlerini mübin olan muhabir-i mahsusunuzun fıkra-i takdiriyesini muhterem gazetenizde mütalaa ettim. Vatan ve milletin selamet ve saadeti aziz ...hukuk ve menâfinin sıyanet ve muhafazası için hasr-ı vücud ve vakf-ı fikir etmiş olduğum cihetle gerek zirai kardeşlerimin teşekkürlerini ve gerek

²⁵⁹ “Elektrik Meselesi”, Akdeniz, 14 Mart 1341.

²⁶⁰ “Antalya Piyasası”, Akdeniz, 1 Temmuz 1341.

*muhabirinizin takdirkârânesini bir zamime-i iltikat ve teveccüh olarak telakki ve bil-mukabele tenkim-i muhaddes eylerim efendim.*²⁶¹

Gazi Mustafa Kemal Paşa'da Akdeniz gazetesinde neşredilen cumhuriyetimize yönelik takdir içerikli makalelere Ramazan ve Kurban Bayramları dolayısıyla iletilen tebriklere telgrafla cevap vermiş, bu telgraf da Akdeniz gazetesi sütunlarında yer almıştır. Akdeniz gazetesinin takdim yazısıyla Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafları şöyledir:

“Cumhuriyet evlatlarının taşıdığı inkılap süngüleri şark vilayetlerimizde yalnız irticâi değil Kürdistan kraliyeti fikirlerini boğarken idrak ettiğimiz mübarek bayramı tebriki büyük halaskarlarına karşı Gönül borcu bilen Akdeniz aile-i tahririyesi bu vicdani vazifesini ifa etmişken mübeccel Cumhuriyet Reisimiz Gazi Paşa hazretleri lütfen cevap vermek suretiyle heyet-i tahririyemizi taltif buyurmuşlardır. Şükranlarımızı tekrar arz eder. Ve telgrafi ber-veche zir etmekle tezyin-i sütun eyleriz.

Antalya Akdeniz gazetesine;

Tebrikât ve hissiyâtınıza teşekkür ederim efendim.

*Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa*²⁶²

“Aciz Akdeniz’e İltifâtları

Büyük halaskarımız ve mücedded-i azamımız Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerine ve prenslerine gönülden merbut bulunan Akdeniz gaile-i taharriyesi Kurban Bayramı münasebetiyle tazim ve tebrik Gazi Paşa Hazretlerine arz etmiş ve bununla beraber vazife-i ubudiyeti ve hürmetini yerine getirmiş iken mübeccel Reis-i Cumhurumuz cevab-ı tebrikleri ile aile-i taharriyemizi taltif buyurmak tevazunu derih buyur olmamışlardır.

Akdeniz mücedded ve Halaskâr-ı Azamımızın cevab-ı telgraflarıyla sütunlarını şükranla tezyin ve la yezal hürmetlerimi arz ile fahir eyler.

Antalya'da Akdeniz Sahibi Doktor Ferruh Niyazi Bey'e

Tebrik-i teşekkür ve bi'l-mukabele tebrik ederim.

*Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal*²⁶³

Antalya mebusu Rasih (Kaplan) Efendi'de 23 Nisan dolayısıyla tüm hemşerilerine tebrik mesajını “Antalya Akdeniz Gazetesine: İrade-i Milliye'nin hakimiyetine mebde' olan 23 Nisan

²⁶¹ “Mebusumuz Saki Beyefendi'nin Teşekkürleri”, *Akdeniz*, 15 Nisan 1341.

²⁶² “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Akdeniz'e İltifatları”, *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

²⁶³ “Büyük Müneccimiz Gazi Paşa Hazretleri”, *Akdeniz*, 7 Temmuz 1341.

bayramımızı bütün hemşerilerime tebrik eder saadetler temenni eylerim efendim."²⁶⁴ sözleriyle iletmiştir. Bu tebrik mesajının hemen altında Ramazan Bayramı'nın 25 Nisan 1925 tarihine denk gelmesi neticesinde Akdeniz gazetesinin nüshasının çıkarılamamış olmasından dolayı okuyucuların affına sığınılmıştır.²⁶⁵

Akdeniz gazetesi, Dr. Ferruh Niyazi Bey'in satın aldığı Akdeniz adını taşıyan matbaada çıkmış ve kimi zaman bu matbaadan gazetede bahsedilerek sipariş alındığının bilgisi okuyuculara verilmiştir. Akdeniz gazetesinin ilk nüshalarında matbaaya dair bilgiler yer alsa da ilerleyen sayılarda bundan vazgeçilmiştir. Örneğin *Akdeniz Matbaası* adlı duyuruda şöyle denilmektedir:

"Her türlü aleti yenidir. Matbaacılığa ait her siparişi kabul eder ve en temiz bir şekilde itina ile siparişleri ihzar eder. Fiyatlar çok ehvendir. Hem ucuz ve hem de şık ve zarif iş yaptırmak isterseniz Akdeniz Matbaası'na bir defa uğrayınız. İdarehanesi Hükümet Caddesi dairesindedir."²⁶⁶

Akdeniz gazetesinin neşredilmeye başlanmasının ardından bir sene geçmiş ve 9 Mart 1342/9 Mart 1926 tarihli nüshada *Akdeniz İki Yaşında* adlı makaleyi okuyucularıyla paylaşmıştır.

"Akdeniz bugünkü nüshasıyla ikinci yaşını idrak ediyor. Bir sene yaşamamıza ve ikinci yaşını idrake badî olan pek muhterem ve aziz karilerimize ve Akdeniz'in devam-ı neşrine yardım, minnet bir senelik şükranlar hayatında çok az çetin ve müşkül engellerle neşriyata kaldığı yerden ilk gibi aziz nüshasında ve necip maddi yardımları da mazhar-ı himayet ve muavenet oldu. Yeis ve füturla hiç alakası olmayan Akdeniz gördüğü bu maddi ve manevi yardımı da neşriyatın şerefli bir sayfası teşekkül eder.

İnkılâbın ve Cumhuriyet'in me'cânisi ilmen ve kanaaten anlayan ve yalnız şeref ve saadetin değil, hatta neşriyatın kefilî de bizzat inkılâb ve Cumhuriyet olduğuna iman eden Akdeniz şahsi hususiyetlerini ...yürüyerek onu çalışanların tezvirâtından fütur getirmeden yolunda yürüyecektir.

Akdeniz bilir ki: Muazzam inkılâp durduğu gün, mübeccel Cumhuriyet tehlikeye getirdiği zaman aziz vatanla beraber memleketin ve ilim adamlarının da kafasını koparabilir."²⁶⁷

²⁶⁴ "Mebus-u Muhterimiz", *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

²⁶⁵ "Akdeniz", *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

²⁶⁶ "Akdeniz Matbaası", *Akdeniz*, 2 Temmuz 1341.

²⁶⁷ "Akdeniz İki Yaşında", *Akdeniz*, 9 Mart 1342.

2.6.5. Ajans Haberleri

Akdeniz gazetesinin hemen her nüshasında istisnasız olarak *Ajans Haberleri* bölümü yer almıştır. Bu bölümde İstanbul ve Ankara başta olmak üzere memleketin her köşesinden haberler, diğer devletlerden haberler, fabrikalar, Antalya ve kazalarının icra dairelerinden haberler ve neşriyatlar yer almıştır.

“Ziyafet

İstanbul 7 (1.1) – Türk muhibbi İsveçli Profesör bunun şerefine İsveç Sefareti'nde bir öğle ziyafeti verilmiş ve hariciye murahhası Nusret beyle Darü'l-fünun profesörlerinden bazıları hazır bulunmuştur.

Muhtelit Mahkeme'de İngiliz Azası

İstanbul 7 1.1 Muhtelit Türk- İngiliz mahkemesinin İngiliz a'zâlığına Mister Owen Volis tayin olunmuştur.

Hendenburg Şerefine Afv-ı Umumi

Berlin 6 1.1 Kabine Mareşal Hindenburg'un riyâset-i cumhur vazifesine mübâşereti dolayısıyla bir afv-ı 'umûmi ilan eylemesi meselesini teşekkür etmiştir. Mareşal Baş Vekil bu babdaki kararından haberdâr etmiştir.

Paris 6 1.1 Meb'ûsândan Mösyö Buruno Suriye'de General Sera ile beraber Fransız mandasına 'âit siyâsi ve idâri mesâil hakkında tedkikata memur edilmiştir.

Bulgar Hariciye Nazırı Dolaşıyor

Sofya 6 1.1 Bulgar ajansının tebliğine nazaran Hâriciye Nâzırı Kalfuk garb pay-ı tahtlarını ziyaretle selahiyetdâr ricâle Bulgaristan'ın son vazîyeti hakkında izâhât vermek üzere dün akşam memâlik-i ecnebiyeye hareket etmiştir.

İngiliz Sefiri Ne Demiş

Paris 7 1.1 İngiliz sefiri Lord Feryy Almanya'nın teslihâtından tecridi ve Kolonya'nın tahliyesi meseleleri hakkında hükümetden ta'limât aldığı ve müzâkereye hazır bulunduğunu süferâ konferansına bildirmiştir. Belçika kabinesi teşekkül itmediğinden müzâkerenin ta'liki muhtemeldir.

Cemiyet-i Akvam Toplanacak Mı?

Cenevre 7 1.1 Cemi'yet-i Akvâm reisi 7 Eylül 1925'te Cenevre'de in'ikâd edecek olan altıncı ictimâ'-ı umûmi için lazım gelen davet nâmeleri göndermiştir.

İmzalamışlar

Paris 6 1.1 İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya mümessilleri Ren işgaline dâir 19 Haziran'da 'akd olunan itilâfnâmede mezkûr şahsı tekâlif-i harbiye hakkındaki mâli suret-i tesviye protokolünü imlâ etmişlerdir.

Nutuk'ta Ne Demiş

Paris 6(1.1)- İngiliz sefiri Lord Feryv Fransa Büyük Britanya cemi'yeti tarafından dün verilen ziyafette bir nutuk irâd ederek Fransa ve İngiltere arasındaki dostluğun hakiki ve metin ve payansız olduğunu beyân ve Fransa'ya isnâd olunan milliyet fikrini sarîh bir hamâkat gelmesiyle tevsîf etmiştir.

Dünya'da Neler Oluyor

Fransa'da halıcılık- (Bursa'dan mevâd-ı ibtidâiye Fransız sudanının halıları)

Son gelen Fransız ticâret gazeteleri, Fransa'nın halıcılığa verdiği ehemmiyete dâir bize bazı ma'lûmât daha virdiler, Fransa, bir taraftan Şark halılarının taklitlerini vücuda getirmeğe çalışıyor. Diğer taraftan da ale'l- umûm halıcılığı himâye ve teşvike sa'y eyliyor. İki ay kadar evvel yazmış olduğumuz bir makale ile Şark halılarına yakın halılar i'mâl için Fransa'nın iki ticâret odasının tasavvurlarından kariîlerimizi haberdâr eylemiştik. Bilhassa Marsilya Ticâret Odası memleketimizden Fransa'ya gitmiş olan halı i'mâline vâkıf Rum ve Ermeni kadınlarından üç yüz kişilik bir gurubla işe başlamıştır. Fransız gazeteleri, Fransa'da halıcılığın günden güne inkişâf eylemekte olduğunu yazmaktadır. ²⁶⁸

İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Anadolu'nun tüm vilayetlerindeki faaliyetler yine Ajans Haberleri bölümünde yer almıştır. Yurttan haberler genellikle imar, fabrika, vilayet meclisinin kararları gibi konuları içermiştir.

"Vekillerimizin Siyaseti

Akşehir 5(1.1)- Dahiliye ve Sıhhiye vekillerimiz saat on iki'de Akşehir'e muvâsalat ettiler. Kaymakam Belediye Reisi ve Erkan-ı memuriyetten mürekkebe bir heyet mektepleri ziyaret itdiği vâkı' ricaya cevaben Cemil Bey başka bir fırsatta Akşehir'e gelmek vaadinde bulundular. Heyet asıl ziraatimizin mükemmel olduğundan bir hükümet konağıyla bir hapishane inşasına ihtiyaç bulunduğundan ve halkın bu hususdaki arzusundan bahs etmişlerdir. On dakika tevkîfden sonra Konya'ya hareket ettiler.

Ilgın 5(1.1)- Belediye Reisi Şükrü Bey'in riyâsetinde altı kişilik bir heyet Dahiliye ve Sıhhiye vekillerini Akşehir'de istikbâl itmişler ve Ilgın Gölü civarındaki bataklığın kurutulması için rica eylemişlerdir. Bu zaten verdikleri izâhâta nazaran mezkûr bataklığın kurutulması için 341/ 1925 bütçesine lazım gelen tahsisat vaz' idilmiş bulunmaktadır. Heyetin istirahatı- muhitde hayat ve inkişâf imkânı için büyük bir tehlike teşkil iden ve izâlesi la- akıl bir buçuk iki sene gibi bir zamana ihtiyaç gösteren bataklığın kurutulması bir kısım arazinin kurtarılması noktasına ma'tûfdur. Hayet azasını bu ameliyatın muvaffakiyetle hitamından sonra kazalarının büyük bir inkişâfa mazhar olacağını bilhassa nüfus artarak zengin ve mebzûl meraları sayesinde ... sığır ihrac idebileceğini temin idiyorlar. Halk

²⁶⁸ "Ajans Haberleri, Akdeniz, 9 Mayıs 1341.

mümessillerinin çok şayan dikkat bir şuur-ı medeniyeye delâlet iden bu teşebbüsleri vekillerimizi pek ziyade mütehasşis itmiş ve her iki vekil Konya'ya muvasalatlarında Nâfia Vekâleti'ne telgrafla mürâca'at ve delalet edecekleri vaadinde bulunmuşlardır.

İlgün 5(1.1) – Konya Valisi İzzet Bey riyasetinde Belediye Reisi Kazım, Jandarma Kumandanı Tahsin Sıhhiye Müdürü Kemal Bey'in diğer bazı zevâtdan mürekkeb bir heyet vekilleri İlgün istasyonunda istikbâl ettiler. Kısa bir tevkifden sonra Konya'ya hareket ettiler.

Konya 5(1.1) – Dahiliye Vekili Cemil ve Sıhhiye Vekili Refik Beyefendileri hasıl tren öğleden sonra altıda Konya'ya muvasalat etti. Tren istasyona girerken bütün fabrikalar lokomotifler uzun düdükları ile misafirleri selamladılar. Konya mebuslarıyla Kolordu Kumandanı Naci Paşa Konya'nın maruf ihtiyarı Hacı Hüseyin Ağa vagonda vekilleri beyan-ı hoş amedi ettiler. İstasyonda erkan-ı askeriye ve Mülkiye'yi belediye azaları sporcular matbuat ve halk mümessilleri polis ve jandarma müfrezeleri mektepler talebesi kadın erkek binlerce halk vekillerimiz hararetle karşıladılar sporcular tarafından 'Paşa' diye bağırılmış Gençlerbirliği namına bir buket takdim edilmiştir. Vekiller memleketin misafiri sıfatıyla Bağdat Otelinde ihzar edilen daireye indirildiler. Otelin salonunda mebuslar Erkan Mülkiye ve askeriye ve halk mümessilleri vekilleri ziyaret ettiler bu meyanda Hacı Hüseyin Ağa vekillerimizi yarın için evine davet eyledi. Müşarunileyh vaktin darlığı hasebiyle yalnız bir kahve içmek üzere bu daveti kabul buyurdular.

Darısı Şehrimizin Başına

Konya 7- (A.A) Büyük bir faaliyetle şehrin tanzim ve i'mârına çalışıyor. Senevi yüz yirmi bin liradan ibâret olan belediye kifâyetsizliğine binaen büyük teşebbüslerde İdare-i Hususiye'nin vâsi' mukâyesede muaveneti temin edilmektedir. Pek yakında Konya ile civarındaki taş ocakları arasında bir de Dehavil inşasına başlanacak ve ba'de mâ ... inşaat men' edilecektir. Elektrik tenvirâtı mezbaha gibi ihtiyâcâtın temini için istihzârâtda bulunmaktadır.

Meclis-i 'Umum-i Vilayet

Dün Açıldı

Tedrisat vergisi ve aşarın lağvı sebebiyle vilayet-i İdare-i Hususiyeleri bütçesinde yapılması iktiza iden ta'dilâtı tezekkür etmek ve aynı zamanda tarik-i bedel nakdiyesi hakkındaki şikayât üzerine tedkikâtta bulunmak üzere fevkalade ictimâ'a davet edilen meclis-i umumi-i vilayet Temmuz'un beşinci günü eyyam-i tatiliyeden bulunduğu cihetle dün açılmış ve Vali Beyefendi meclisin fevkalade ictimâsına hasıl olan lüzumu izâh buyurduktan sonra mu'ârif bütçesinde ta'dil iktiza iden kısım tedkik ve muhasebe-i hususiye bütçesine bazı ilavâtdan sonra bugün son celsesini akd etmek üzere ictimâ'ına nihâyet vermiştir.

Şeker Fabrikası

Ankara 70-(A.A) İstanbul- Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli Vilayetleri hududları dahilinde şeker fabrikaları tesisi imtiyazını 25 sene müddetle İstanbul- Trakya Şeker Fabrikaları Türk anonim şirketine vermiştir.

Buz Fabrikası

Memleketimizde vücuda gelen hayırlı eserlerden birisi de buz fabrikasıdır. Geçen sene sıcaklarda otuz guruşa vesika ile kar aldığımızı düşünüyor ve bu senede buz fabrikasının buzlarıyla daha sıhhi ve temiz serinlikler temin edebildiğimizi görüyoruz da fabrikanın banilerine şükran hislerimiz artıyor. Her yapılan iyi işe karıştırılan tesir buz fabrikası işine de karışmış olduğu halde sahiplerinin gösterdiği gayret ve metânet bu hayırlı müessesenin memleketimize ilavesine saik olmuştur.

Buzun amonyaktan yapıldığı ve binaenaleyh mazaru'l- sıhha olduğu hakkında propaganda edildiğine de şahit oluyoruz. Herkesin bilmesi lazımdır ki buz kardan daha ziyade evsâf-ı sıhhiyeyi haizdir. Bundan başka amonyak suyun içine konmaz buz fabrikası ise ayrıca teşkilatla en temiz sudan buz i'mâl itmekdedir. Bu da sıhhat lehine büyük bir himmettir. Şerâit-i sıhhiyeden mahrum kuyularda hayvan üzerinde gayr-i tahir çuvallarda getirilen kar ile şerâit-i fenniye dairesinde yapılan buz arasında büyük temizlik ve evsaf-ı sıhhiye şerâiti vardır.

“Değirmen Taş ve Aleti

Eski İskele Fabrikası'na aid olup mevki'i müzayedede bulunan ve dört yüz lirada talebi üzerinde olan eski çift az kullanılmış değirmen taşı ve henüz pey altına alınmamış bulunan bir çift değirmen taşı ile alat ve edevat müddet-i müzayedelerinin Ağustos 34/ 1925 gayesine kadar temdidi takarrür etmiştir.”²⁶⁹

Çekirge Mücadelesi

Âlâiye'nin Söğüd yaylasında müteferrrik mahallerde ve vâsi' sahada zuhur iden mahdûdu'l-mikdar çekirgenin buradan gönderilen ve muavin olarak Beyşehir'den i'zâm kılınan zirâ'at fen memurları marifetiyle bir aydan beri yapılan mücadele neticesinde mezkûr haşerenin hiçbir suretle mezzû'ât-ı hasârât ifâ'ına meydan verilmeyerek mahallinde amale-i mükellefe ile itlâfına muvaffakiyet hâsıl olmuştur. Ancak mezkûr yayladan beş yüz metre mürtefa' ve asar-ı ömründen hali Kızıl dağlarında zuhur edip oradaki otlarla tağdi ederek devre-i hıyâniyesini ikmâl ile aşığıya inerek 350 dönüm arazide tohum defneden çekirgeli mevâki'in ... alınarak sonbahardan itibaren yüksük dercine mübâşeret edileceği istihbâr kılınmıştır.”²⁷⁰

“Mefkureli Hareketler

Ankara 22(1.1)- Mütegalibelerin pençesinden kurtulan Şarki Anadolu'nun muhtelif merakezinde münevver yerli gençler Türk Ocakları açmaktadır. Diyarbakir, Kilis, Gaziyayntab, Mardin ocakları açılmıştır.

²⁶⁹ “Ajans Haberleri”, Akdeniz, 12 Ağustos 1341.

²⁷⁰ “Ajans Haberleri”, Akdeniz, 8 Temmuz 1341.

Ramiz Bey

Elmalı Belediye Reisi Ramiz Bey hemşerimiz beray-ı tedavi şehrimize gelmiş ve Memleket Hastahanesi 'nde taht-ı tedaviye alınmıştır. Aziz hemşerimize sıhhat temenni ediyoruz.

İstifa

Evkaf ikinci kâtibi Şahab Bey maaşının azlığından bahisle isti 'fâ etmiştir.

Mıntuka Ticaret Müdüriyetinden:

Ağustos'ta iti 'kâdı mukarrer olan Adana Pamuk Kongresi Eylül gayerine tehir olunmuştur. İştirâk edecek tüccarın Ağustos evasıtına kadar istihzaratlarının ikmalî lazım geleceği ilan olunur.

Emlâk-ı Milliye 'den:

1 Ağustos 341/1 Ağustos 1925 tarihinde ihale-i katiyyesi icra kılınacak olan emval-i metrukeden 63728 gurus bedel keşifli İki Kapılı hane tamiri münakasaya vaz edilmiş olduğundan taleb olanların şerait-i münakasayı anlamak üzere emlak-ı milliye idaresine müracaatları ilan olunur.

Ekmek ve Ta 'yinât Münâkasası

Antalya Habishane Müdüriyetinden:

Antalya habishanesi ekmek tayinâtı 16 Temmuz 41 tarihinden 15 Ağustos 341 tarihine kadar kapalı zarf usulüyle münâkasaya çıkarılmıştır.

- 1- *Münâksaya dahil olmak arzusunda bulunanların yüzde yedi buçuk gurus nisbetinde altı yüz liralık depozito akçesinin ya naktiden mal sandığına veya ziraat bankasına tevdi' eylemeleri veyahut hükümetçe muteber bir bankanın kefâleti temin ve arâi eylemeleri ve kıymet-i muharreresi arzusunda istikrâz dahili tahvili veyahut Bursa fiyatından yüzde on noksanıyla diğer milli eshâm ve tahvilâtı teminât olarak Antalya Ziraat Bankası 'na yatırmaları lazımdır.*
- 2- *Münakasaya dahil olacakların teklifnameleri 15 Ağustos 34/15 Ağustos 1925 yevm-i Cumartesi ba 'de 'l-zevâl üçe kadar kabul edilecektir. Gönderilecek kapalı zarf muhteviyâtı teminat-ı muvakkateye aid makbuz ilm-ü haberi veya banka kefâletnamesi ile ve kaç kuruşa kadar ekmek verileceklerini müşirde diğer zarftan ibaret olacaktır. Zarfın üzerine habishane ekmeğine aid münâkasa zarfı ve diğerinin üzerine de teminât akçesi zarfı olduğu yazılarak işbu zarflar tekrar diğer bir zarf içine konarak üzerlerine kırmızı balmumu ile mühürlenerek makbuz mukabilinde vilayet-i tahrirat kalemi evrak müdüriyetine teslim edilecektir.*
- 3- *Bu babdaki şartname vilayet-i tahrirat kalemi evrak müdüriyetindedir. Münakasaya talib olanlar mezkûr müdüriyete müracaatla görüp ve suretini de alabilecekleri ilan olunur.*

Maarif Müdüriyeti 'nden:

*Vakıf meyânı ve arsalar bermuceb kanun-ı maârife devredilmiş olduğundan mukaddema Evkaf İdâresi'nce müzayedeye konularak pey altına alınan medreselerin müzayedede müddeti Temmuz'un yirmi birinci gününden itibaren yirmi gün daha temdid edilmiştir. Müzayedede müddeti hitamında bedel-i had-i layık görüldüğünden askıya alınmaksızın ihalesi icra kılınacağından esamisi zirde muharrer medreselerde peyleri bulunanlarla yeniden talib olanların yüzde yedi buçuk itibarıyla pey akçelerini müstashiben maârif idarelerine müracaat eylemeleri ilan olunur.*²⁷¹

İstiklal Mahkemesinde Telgrafçıların ve Mahkûmiyet Kararı

Ankara 22(A.A)- İstiklal Mahkemesi bugün Adana, Samsun, Trabzon telgrafçılarının muhâkemesi ile meşgul olmuştur. Ayrı ayrı isticvâbdan sonra bütün telgraf memurları huzur-ı mahkameye getirilmiştir. Ve müdde-i umumi iddianamesini dermeyan etmiştir. Necib Ali Bey iddianamesinin inkılâp zamanında telgrafçıların yaptığı hidmetin şayan-ı şükran olduğundan bahsederek Millet Meclisi'nin telgrafçıların bu hizmetini takdirle yad ettiğini bi'l-ahere telgraf memurlarının maaşlarının azlığından bahsederek isti'fâ itmediği tarafından hükümete karşı tehdidkar bir vaziyet almağa başladıklarını beyan ederek Büyük Millet Meclisi'nin her ictimâ'da bulunmadığı bir zamanında hükümetin kimseye maaş zammı icra edemeyeceğini izâh itmiş ve telgrafçıların yolları bildikleri halde memleketin muhaberatını felce uğratmak istediklerini ilave etmiştir. Müddei umumi bi'l-ahere yapılan tedkikat ve muhakemat neticesinde bütün telgrafçıların bu meselede... olmadıklarını söylemiş Adana telgrafçılarının kamilen beraatını Samsun telgrafçılarından yazılan telgraf da müşvik ve muharrik oldukları sabit olan Telgraf Müdürü Halim, Müsted'iyat Memuru Rıza Tevfik, Muhabere Baş Memuru Ali Rıza, Muhabere Memuru Faruk ve Mehmed Efendilerin kanun-ı cezanın 102. maddesinin birinci zeyli mucebince tecziyesini Trabzon memurlarından Yusuf'un da müşvik olduğu tahakkuk itmeğe bunlarında tecziyesini diğer memurların kamilen beraati talep etmiştir.

Mühim Haberler

Ankara 23(1.1) Roma Sefareti müsteşarlığına umur-ı siyasiye ikinci şube müdürü Basri Bey tayin edilmiştir.

Ankara 23(1.1) Maarif Vekaleti tamiminde mektebe alınacak çocukların aile ismiyle kayd ve ismi ve aile ismi ile yad edilmesini emretmiştir.

Ankara 23(1.1) Fransa Sefareti Galatasaray için istenilen beş muallimden üçünün tayin ettiğini bildirmiştir. Bu sene Darü'l- fûnun'a gelecek üç Profesör'den başka liselere on muallim daha gelecektir.

Sivas 21(1.1) Vekiller memleketin zirâi iktisadı sıhhi vaziyetleri hakkında icap edenlerden malumat almış muhacirine aid bazı mesail hal edilmiştir.

Edhem Bey

²⁷¹ "Ajans Haberleri", Akdeniz, 23 Temmuz 1341.

Encümen-i Vilayet azasından Akseki azası arkadaşımız Edhem Bey'in bugün Akseki'ye müteveccihen hareketi mukarrerdir. Arkadaşımıza hayırlı seyahatler temenni ederiz.

Emlak-ı Milliye Kitâbeti

Emlak-ı Milliye birinci kâtipliğine ihtiyat zabitanından Ali Rıza Efendi tayin olunmuştur.

Makam-ı Defterdârîden:

Muvazene-i umumiye kanunu mucibince hükümet inhisârı altına alınmış olan rövlörlerin badema tüccar tarafından doğrudan doğruya sipariş edilmemesi hususu takarrür itmiş olduğundan şimdiye kadar rövlör satışı yapan tüccar ve esnafın 341,342/ 1925- 1926 senelerinde ne miktar rövlör mübaya'a etmek isteyeceklerini nev' ve cinsiyle markasını vesair ve markasını muayyen bir beyannamenin tanzim ile muhasebe-i vilayete itası lazım geleceği ilan olunur.

Vilayet Jandarma Kumandanlığından:

Doktor ve hesap memuru aranıyor

Jandarma kıta'at ve müessesâtında istihdamını arzu iden jandarma ve ordudan mütekaid hesap memurlarıyla tabiplerin vilayet jandarma kumandanlığına müracaat itmeleri ilan olunur.²⁷²

Ergani Teyyare Alıyor

Ergani 11(1.1) Ergani bir teyyare almayı kararlaştırmıştır.

Fransa- İngiltere Arasında

Londra 10(1.1) İngiltere Fransa arasında itilaf olduğunu bir beyan çemberleyen müzakeratın iki saatte bitmesi muhtemel olduğunu tebliğ ediyor.

Yunanlarla Bulgarlar Harp Mi Edecek?

Ankara 11(1.1) Vatan gazetesinin Edirne'den istihbaratına göre aşanmika hadisesinden dolayı Yunanlılar Bulgar karakollarına taarruz etmişlerdir. Müsademe akşama kadar devam etmiştir. Tarafeyn hududa mütemadiyen asker sevk etmiştir.

Fransa Sosyalistler

Ankara 11(1.1) Fransa'da sosyalistler ve her şeyden imtinâ' ve herhangi suretle hükümete âdem-i iştiraka karar vermişlerdir. Londra'ya muvasalat etmişti. İlk konferans yarın akd olunacaktır.

Encümen-i Vilayet Kararı

Kâmil Efendi

²⁷² "Ajans Haberleri", Akdeniz, 24 Temmuz 1341.

Antalya Orta Mekteb yedinci sınıf talebesinden arzuhalci Ali Rıza Efendi mahdumu Kâmil Efendi'nin İzmir Sanatlar Mektebi'ne i'zâmı tensib edilmiştir.

Medreseler

*Hudud ve arsaları miktarının ve zihan nisbeti için müzayedede bulunan evkâftan maarife mürur medarisin müzayedeleri müddetinin 25 Eylül 341/ 25 Eylül 1925 tarihine kadar bir buçuk ay müddetle temdidine karar verilmiştir.*²⁷³

2.6.6. Cemiyet ve Teşkilatlar Hakkındaki Haberler

Akdeniz gazetesi nüshalarında cemiyetlere ve teşkilatlanma faaliyetlerine dair haberler sıklıkla yer almıştır. Bu konuda özellikle Hilal-i Ahmer ve Türk Tayyare Cemiyetlerine önem verilmiş, hemen her nüshada en az bir haber gazete sütunlarında yer almıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Akdeniz gazetesinin 14 Mart 1341/14 Mart 1925 tarihli nüshasında *Hava Kuvveti* başlıklı bir başmakale yazmış, Türk Tayyare Cemiyeti'nin faaliyetlerine başlamasından övgüyle söz etmiştir.

“Harb-i Umumi'nin nihayetsiz facialarına şahit olan ve bunun azab ve ızdırabına katlanan beşerden ümit edilirdi ki bu kanlı badireden sonra birbirini boğmaktan usanacak arzuya çok bir tehdit teslicâtle tasrif edileceği milyonları kanayan yaraların hasr-ı tahsis edecek. Harb-i Umumi bütün dünyanın bildiği bir şekilde nihayet buldu.

Muzaffer olanlar mağlup olanları haritadan silmek için çok uğraştılar. Bu faslın en kanlı perdesi 'aziz vatanımızda cereyan etti. Türk'ün bütün cihana fazilet ve ümit veren kahramanlığı muhterislerin kanlı kafasına en büyük sille-i te'dib olarak inmesiydi. Kim bilir galebeler elinde mağluplar daha neler çekecekti?

Bu büyük hai'leden sonra da bir kere daha ta'yin etti ki yaşamak için çok kuvvetli olmak lazımdır. “Hakk” gelmesinin te'min ettiği her şey kuvvetli bir ordunun sırtındadır. Yoksa bu kelimenin başka türlü ma'nası yoktur.

Bugün ki tehdit teslihat arzusuna bakılarak hükmedilebilir ki Harb-i Umumi teslihat için bir tecrübe devresi olmuştur. Daha kanlı bir boğazlaşma yapabilmek için eksenler ikmal edilmeli ve yeni yeni vesa'it-i muharebe icat olunmalıdır.

Medeniyet dünyası denilen garb böyle düşünüyorken harbiyemizi tekmile mecburduk. Şükranla görüyoruz ki Cumhuriyet idareimiz memleketin selamet ve sa'detini mü'min olan bu işe de çok umumiyet vermektedir. Bundan dolayı sevinebiliriz.

²⁷³ “Ajans Haberleri”, Akdeniz, 12 Ağustos 1341.

Hükümetimiz bir taraftan kendi vazifesini mükemmelen ifâ ederken bir taraftan bize düşen çok mühim ve mukaddes işler vardır. Mübarek vatanın, ‘aziz yurdun sa’deti namına bizim de uhdemize düşen yardımlar mevcuttur. Tarihimizde siyah leke olarak kalan Balkan harbinin facialarla dolu olan ‘afakını hazırlayan acı sebepler arasında Yunanistan’ın “Averof” zırhlısının da büyük bir mevki’ vardır. Averof isminde bir Osmanlı verdiği i’ane ile Yunan donanmasına ilave edilen bu harbe kimisi donanmamızın ayağını Akdeniz’den kesmiş ve denizden Rumeli’ye sevkiyat-ı askeriyemize mâni’ olarak bize şahit olduğumuz en acı ‘akibetleri hazırlamağa yardım etmiştir. Bu acı hatırayı burada tekrar ederken eski bir yaramızın sızlamasına sebep olduğumuzdan dolayı pek dilhunuz. Fakat mazinin acı tecrübelerini hatırlamak istikbâlin emniyeti, milletimizin intibâhi için çok lazım olan bir şeydir. Harb-i Umumi’de hepimiz gördük ve şahit olduk ki tayyare kuvvetlerinin emniyeti bir ordunun ehemmiyeti bir ordunun zaferi için çok büyüktür. Filistin ordumuzun mağlubiyetinde İngiliz tayyare filolarının büyük rol oynadığını salâhitdar ağızlardan çok dinledik hava kuvvetlerinin bu kadar ehemmiyet ettiği bir zamanda tayyarelere ehemmiyet vermemek ordumuzun hava kuvvetleri takviyeye yardım etmemek bizim için nasıl mümkün olur.

Tayyare kuvvetlerimizin takviyesine vatan müdafa’ası için mecbur olduğumuz gibi yolsuz ve şimendüfersiz olan memleketimizde ticari iktisadi sebeplerle de mecburuz.

Bu hayati ihtiyacımızın te’mini için teşkil eden “Türk Tayyare Cemiyeti” faaliyet sahasına atılmış olduğunu görmekle müftechiriz. Cemiyet teşkilatından sonra bir beyannâme ile asil milletimize hitâp ederek Hava Kuvveti’nin ehemmiyetini harpte ve sulhde görebileceği işleri izâh ediyor. Ve hepimizden yardım bekliyor.

Yine şükranla işittik ve okuduk ki Büyük Millet Meclisi azâlarımız ilk tayyare i’anesini vermekle milletimize bu vaad eder haber olmuşlardır. Cemiyet beyannamesinde bilhassa komşularımızın bu işe yeni başladığını ve bizim de onlardan geri kalmamız lazım geldiğini işaret ediyor ki bu bizim için hayat ve memet meselesidir.

Yardım hangi bir badirede yoksun alınlarımızın üzerinde temiz vatan havamızda hain bir düşman tayyarelerinin ‘azametle süzülüşünü seyretmek nükbetine katlanmamak için Türk Tayyare Cemiyeti’nin bu sözünü kulaklarımıza küpe yapıp âsamlı ve ona göre me’avenet etmeliyiz.

Muhterem cemiyetin beyannâmesinde söylediği gibi havadan gelecek tehlikeye yine hava kuvvetleriyle mukabele mümkündür. Başka türlüüne imkân yoktur.

Türk Tayyare Cemiyeti çok vakitten teşkil etmiş ve en hayati bir ihtiyacımızın te’mini için saha-i fa’aliyete itilmiş olduğu için şükrâne takdire sezaadır. Cemiyetin mevs ve müteşşislerine en hararetli teskiratımızı kaydederken necib milletimizi Türk Tayyare Cemiyeti’ne a’zami bir şekilde yardım etmeğe davet ederiz. Aziz vatanın sa’deti ve selameti bu cemiyete azami yardım etmemizi farz kılmaktadır.’²⁷⁴

²⁷⁴ “Hava Kuvveti”, Akdeniz, 14 Mart 1341.

Türk Tayyare Cemiyeti'ne Anadolu'nun hemen her yerinden yardımlar ulaşmış, bu yardımlara Akdeniz gazetesinin nüshalarında yer verilmiştir. Akdeniz gazetesinin haber kaynakları genellikle muhabirler aracılığıyla sağlansa da kimi zaman diğer gazetelerin haberlerini de içermiştir. Türk Tayyare Cemiyeti'ne olan bağışların haber kaynağı arasında *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi vardır.

“Ertuğrul meb'ûs-u muhtereminin âlicenabane teberru, Türk Tayyare Cemiyeti'ne teberrulara devam ediyoruz.

Ertuğrul meb'ûs-u muhteremi İbrahim Bey bin lira teberru eyledikleri gibi Gerede eşrafından Dayızâde Mithat Bey de yüz lira göndermişlerdir. Bu âlicenabane hareketlerin her gün teâkub edeceği ve Türk Tayyareciliğinin mühim bir inkişafa doğru yürüyeceği muhakkaktır.

Yine büyük bir zevkle haber aldığımıza göre beş bin lira teberruda bulunan Akçaşehirli Ârif Bey her ay yüz lira vermeyi taahhüd eylemişlerdir.”²⁷⁵

Türk Tayyare Cemiyeti'nin Antalya ve kazalarında şubelerinin açılacağı haberi Akdeniz gazetesinde yer almış ve memur maaşlarının %10'unu cemiyete bağışlamasından dolayı memnuniyet dile getirilmiştir.

“Korkuteli'nde Tayyare Cemiyeti'ni teşkil edilerek Reis-i evvelki Müftü Hüseyin Hilmi Efendi ve Reis-i saniliğe Belediye Reisi Abdi Bey tayin ve intihap edilerek faaliyete başlamış oldukları haber alınmıştır. Merkez Vilayet memurini Tayyare Cemiyeti'mize 'iane 'itası için hararetle bir çalışma vardır. İki ay da maaşlarından kat' dilmek üzere hamiyetli memurlarımızın maaşlarının yüzde onunu Tayyare Cemiyeti'ne teberru ettikleri şükranla haber alınmıştır var olsun erbab-ı hamiyet.”²⁷⁶

Tayyare Cemiyeti yararına Antalya'nın Kaş kazasında bir güreş organizasyonu tertip edilmiş, Akdeniz gazetesi sahibi Dr. Ferruh Niyazi Bey'de bu organizasyona katılmıştır. Güreş organizasyonu Akdeniz gazetesinin 18 Eylül 1341/18 Eylül 1925 tarihli nüshasında yer almıştır.

“Kaş kazamızın Gömbe yaylasında Tayyare Cemiyeti menfaatine 9 Eylül 341/ 9 Eylül 1925 tarihinde bir güreş icra edilmiş ve bu müsamerede muhterem Valimiz Safa Beyefendi, Jandarma Kumandanı, Kaymakam Osman Nuri Bey'le sahip ve baş muharririmiz Doktor Ferruh Niyazi Bey hazır bulunmuştur. Köylülerimizin ekseriyetle harman işleriyle meşgul bulunmalarına rağmen güreşe pek çok halk iştirak etmiş gerek tertibinde gerek icrasında mükemmel bir intizam meşhut olmuştur. Güreş arasında büyük halaskarımız Gazi Paşa Hazretleri'nin resmi de mevki-i müzayedeye vaz' edilmiş ve köylülerimizin hararetle teberruatlarını mucip olmuştur. Resmin müzayedesine halkımız hararetle

²⁷⁵ “Tayyare Cemiyeti'nde”, *Akdeniz*, 14 Mart 1341.

²⁷⁶ “Korkuteli'nde Tayyare Cemiyeti”, *Akdeniz*, 29 Nisan 1341.

iştirak eylediği gibi bilhassa Kaş eşrafından Mehmet Ağazade Süleyman Ağa, Koca Mustafa zade Mustafa Efendi Kaymakam Ali Rıza'nın ve Vali Beyefendi hararetle müzayedeye iştirak etmişti. Hasılat-ı umumiye bin lirayı tecavüz etmiştir. Bundan başka bu kazamızın halkı pek müstesna bir şekilde tayyare ianesine iştirak etmektedir. Köylülerin teberruatlarının on dört bin liraya bâliğ olacağı tahmin edilmektedir.

Kazanın gurur ve necip kaymakamı Ali Rıza Bey refakatlerinde Emin Efendi hazretleri olduğu halde köy be köy dolaşarak tayyare filolarımızın ehemmiyetini halka izah etmiş ve bu sahada yorulmak bilmez bir gayretle çalışmışlardır. Güreşin tertip ve tanziminde mumaileyhimadan başka Süleyman Ağa'nın ve Arapzade İbrahim Efendi ile Orman- Fen Memuru Hulusi, Demre müdürü Celal beylerin mesai-i mebruresi sebketmiştir. Kaş Çiftliği eşrafından Arapzade Halil Efendi Güreş mahalline yapılan gölgelerin kerestesini vermek suretiyle bu hayırlı işin husulunu teshil etmiştir.

Baş Hortlakzade Halid Ağa da kalmıştır. Muhterem Kaş halkının hamiyet sahasında gösterdiği bu mebrur faaliyeti hürmetle takdir ederiz."²⁷⁷

Türk Tayyare Cemiyeti'nin yararına piyango tertip etmeye başlanacağını haberi ise Tayyare Piyangosu adlı yazı ile duyurulup, piyangonun içeriği hakkında bilgiler verilmiştir.

- 1- *Türk Tayyare Cemiyeti'nce küşâdı takarrür itmiş olan sivil tayyare mekteblerinin menfaatine olarak senede dört defa keşide edilmek üzere bir Tayyare Piyangosu ihdâs olunmuştur.*
- 2- *Tayyare piyangosu üç ayda bir defa keşide edilecek ve her keşide için ayrıca bilet tertip olunacaktır.*
- 3- *Bu piyangonun her keşidesinde kazanan numaralar bir evvelki keşideden fazla olacak ve keşideye dâhil bulunan bilet miktarının nisfi ikramiye olarak tevzi' edilecektir.*
- 4- *Keşide Ankara'da bir heyet-i aliyye ve maliye huzurunda icrâ olunur.*
- 5- *Beher biler bedeli bir lira olarak tespit olunmuştur.*
- 6- *Senenin ilk keşidesi 15 Haziran 341/15 Haziran 1925 tarihinde olup aded-i mürettebi kırk beş bindir; ikinci keşide 15 Eylül 341/ 15 Eylül 1925 tarihinde olup aded-i mürettebi altmış bindir; üçüncü keşide 15 Kanun-ı evvel 341/15 Aralık 1925 tarihinde olup aded-i mürettebi yetmiş beş bindir.*
- 7- *Keşidede isabet vâki' olan numara sahipleri tarih-i keşideden bir hafta sonra bulunduğu mahalledeki milli bankalardan ikramiyesini alacaktır.*
- 8- *Keşidede isabet edip tarih-i keşideden bi'l-itibar doksan bir gün zarfında beray-ı tahsil ... ibrâz olunmayan biletler tayyare cemiyeti menfaatine irad kaydolunur.*
- 9- *Keşide mu'âmelesi ber-vech-i ati icrâ olunur.*

Keşide numaralarını havi ve ikramiye miktarını müşir kur'a pusulaları heyet-i maliye huzurunda bi't-ta'dâd hususu keşide ve ikramiye sandıklarına vaz' olunur. Keşide ve ikramiye sandıklarındaki kur'a

²⁷⁷ "Kömbe'de Güreş", Akdeniz, 18 Eylül 1341.

pusulalarını ayrı ayrı on iki yaşına vâsıl olmuş hanım kızlar çekerler. Cemiyetin piyango komisyonu işbu heyetin nezareti altında bin numaralarıyla isabet miktarlarını bir cetvel hususa kaydeder ve iş bu keşide gününün ertesinde ikramiye kazanan biletlere cetveli Ankara'da Hakimiyet-i Milliye'de ve İstanbul'da üç gazetede ve diğer vilâyât gazetelerinde ilân olunur.

10- Tayyare piyango biletlere Tayyare Cemiyeti riyâseti tarafından memleket bankalarında veya müessesât-ı ticariyesinde satılığa çıkarılacaktır.

Satılmayan biletlere keşide tarihinden bir gün evvel vakt-i zuhurda mahallinin tayyare cemiyeti şubesi riyaseti ile banka müdürü Tayyare Cemiyeti bulunmayan mahallerde hükümet reisi ile banka müdürü huzuruyla numaralar tesbip kılınarak cemiyet hesabına kayıt ve temhiz olunur."²⁷⁸

1920 yılında kurulan Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin başkanı olan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in başkanlığında bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda alınan kararlar Akdeniz gazetesinde yer almıştır.

"Perşembe günü akşam Hilâl-i Ahmer Heyet-i Merkeziyesi reis-i evvel baş muharririmiz Doktor Ferruh Niyazi Bey'in riyâsetinde ictimâ' etmiş ve heyet-i merkeziye âzâsından Türk Ocağı Reisi Doktor Burhaneddin, Kesikcizâde Mehmed Ağa, Müftî-i esbak Ahmed Hamdi, Karakaşzâde Hüsnü, Eczacı Ahmed Selim, Kabadayızâde Hüseyin, Tarakzâde İbrahim Bey ve efendiler hazır bulunmuştur. Fezâlar dispanserlerine sevk edilecek otuz yatağın mesârifî mahallerine âid olmak üzere sevkine, Memleket Hastahânesi'ne on takım yatağın itâsına Türk Ocağı tarafından Yenikapı'da tesis edilecek dispansere lâzım ilaçların teminine ve Ocak tarafından tercihen şehrimizde sıtma mücadelesi yapılmasına ve bu hususda sarf edilecek kininin tedarikinde yardıma, bayramın dördüncü günü menfaati Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfal ve Türk Ocağına âid olmak üzere bir güreş tertibine ve Türk Ocağının bazı mübrem ihtiyâcâtının temini için fâiz nizamıyla ve kısa müddetle beş yüz lira ikrazına ve Hilâl-i Ahmere mukayyed âzâ-yı âmileden taahhüdât-ı seneviyenin tahsiline karar verdiği haber alınmıştır."²⁷⁹

Hilal-i Ahmer'e ait bir mecmuanın çıktığı ve içeriğinin itina ile doldurulduğuna ilişkin haberlere Akdeniz gazetesi nüshalarının birçoğunda yer verilerek okuyucuların mecmuayı almaları teşvik edilmiştir.²⁸⁰

Akdeniz gazetesinde Türk Tayyare ve Hilal-i Ahmer Cemiyetlerinden başka Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne dair haberlerde yer almıştır. Cemiyete yardım için piyango tertip edilerek elde edilen gelirin kimsesiz çocuklar için kullanılacağı *Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nden*²⁸¹ adlı makale ile duyurulmuştur. Akdeniz gazetesi nüshalarında piyango tertip edileceği zaman

²⁷⁸ "Tayyare Piyangosu", *Akdeniz*, 9 Mayıs 1341.

²⁷⁹ "Hilal-i Ahmer'de", *Akdeniz*, 28 Mart 1341.

²⁸⁰ "Hilal-i Ahmer Mecmuası", *Akdeniz*, 7 Temmuz 1341.

²⁸¹ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nden", *Akdeniz*, 22 Nisan 1341.

zaman yer alarak cemiyete olan bağışların geniş kitlelere ulaşması sağlanmıştır. Dinî ve Millî bayramlar dolayısıyla da Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nin piyango tertip edilerek bağış topladığı ilânı yine Akdeniz gazetesinde yer almıştır.

“Muntazam mesaisi ile şehrimiz yetimlerini düşünmekte olan Himaye-i Etfâl Cemiyetimiz tertip eylediği piyangoyu ikmale ve intace çalışıyordu. İntac etti iki bin yıllık sarf etti. 23 Nisan Himaye-i Etfâlimizin rozet günü idi. Bayramın 1. günü de Hilal-i Ahmer'in rozet günü oluyordu iki cemiyetin kanunen sahip oldukları günler birleşmişti. Bunun da çaresi bulundu. Birinci gün Himaye-i Etfâl ikinci gün de Hilal-i Ahmer rozetini tevzi etti. Himaye-i Etfâl rozetini tevzi eden mini mini yavrularımız 7900 kuruş hasılatla kutularını teslim ettiler. Sadaka-i fıtır hasılatı da 100 liradır. Himaye-i Etfâl Cemiyetimiz gerek piyango ve sadaka-i fıtır ve gelirse rozet hasılatı ile ihtiyaçlarının bir kısmını temin etti bu uğurda ibzal-i mesai eden zevata ve mini mini yavrulara teşekkür etmek borcumuzdur.”²⁸²

“Himaye-i Etfâl Cemiyeti tarafından tertib edilen piyango bayramın üçüncü ve dördüncü günlerinde muhterem halkımızın huzuruyla kişide edilmiş ve beşinci ve altıncı günleri de bir heyet-i hususa marifetiyle gerek mülhakat ve gerekse merkez vilayet halkına ait bakiyye biletler gişede kullanarak isabet eden eşyanın defteri tesbit edilmiştir. Mülhakat ve kurra ahalisi müstesna olmak üzere merkez-i vilayet halkından olup da bizzat gişede bulunmayanlar biletlerini Milli Kütüphane memuru Sıtkı Bey'e tevdi ederek isabet eden eşyaları almaları lazımdır. Mayısın üçüncü pazar günü akşamına kadar müracaat etmeyenlerin eşyası Himaye-i Etfâl Cemiyeti'ne mal edileceği ilan olunur.”²⁸³

2.6.7. Diğer Haberler

Akdeniz gazetesinin ilk nüshasından itibaren gazetede çeşitli konularda makaleler ve yazılar yer almıştır. Gazetenin içeriğinin ilk zamanlarda daha zengin olduğu görülmüş, zamanla içerik sadeleşmiştir. Akdeniz gazetesinde yer alan diğer haberlerin genelini neşriyat, ilanlar, sergilenen piyesler ve düzeltme yazıları oluşturmuştur.

“Yeni Fikir

Konya'da güzide bir heyet-i tahririyenin neşretmekte olduğu bu güzel mecmuanın 2. sayısı da neşredilmiştir.

Türk Yurdu

Türk Yurdu bu ay intişar eden nüshası ile 2. cildine başlıyor. Bu nüshanın mündercâtı meyanında Ağaoğlu Ahmet, Yakup Kadri, Akçura oğlu Yusuf Beylerin makaleleriyle Ruşen Eşref Bey'in Maksim

²⁸² “Hamiye-i Etfâl Cemiyeti'nden”, Akdeniz, 29 Nisan 1341.

²⁸³ “Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nden”, Akdeniz, 1 Mayıs 1341.

Gorki'den naklettiği Kötü Wolf hikayesinin sonu vardır. Bundan maada bu gelecek Mayıs nüshasında Mehmet Emin Ağaoğlu, Ahmet Yakup Kadri, Yusuf Akçura Beylerin makalelerinden başka şeylerin Haydutlar tiyatrosunun 1. Perdesini Ruşen Eşref bey tarafından Dostoyevski'den nakil edilen namuslu hırsız hikayesi bulunacaktır. Kâriilerimize tavsiye ederiz.

İlanlar

Afrin Ziraat Bankası

Ziraat Bankasından:

Hesab cârili tevdiâtın tevsii gerek tüccar ve gerek ahalinin temin-i istifadeleri düşünülerek ita olunacak faizlerin tezyidi için idare-i merkeziyeden mezuniyet-i hususiye istihsal edilmiştir. Binaen aleyh faiz nispetleri yüzde 3 ve %5 olmak üzere iki kısma tefrik edilmiş olduğundan muhterem ahalimiz tarafından tevdiat arzusunda bulunan zevatın şerâit hakkında tafsilat almak üzere Ziraat Bankası'na müracaatları ilan olunur.

Orta Mekteb-i Müdüriyetinden:

Nisan'ın 20 Pazartesi günü alaturka saat altı buçukta hanımlara ve gece alaturka saat 2'de beylere Yenikapı'da Türk Ocağı kiraathanesinde mektebimiz talebesi tarafından müsamere verileceğinden arzu buyuran zevatın teşrifleri rica olunur. Duhûliye yoktur.

Türk Ocağı'nda Musiki Dersleri

Antalya Türk Ocağından:

Türk Ocağı'nda geceleri musiki dersleri verilecektir. Her nevi saz ve nevi nota öğretilenecektir. Talip olanların her gün alaturka saat 9'dan 11'e kadar Türk Ocağı'na müracaatla Kâtip Aziz Efendi'ye isimlerini kaydettirmesi ilan olunur.

Otello

Shakespeare'in bu mühim eseri Ramazan'ın 29. çarşamba günü akşamı Yenikapı sinemasında opera heyeti sanatkarları tarafından vaz-ı sahne edilecektir. Bu mühim eser muhteşem temsilini seyredecek olanlar aynı zamanda reklamcı Tahsin Efendiye de yardım etmiş olacaklardır. Çünkü bu piyesi cidden muavenete layık olan şirin reklamcı Tahsin Efendi'nin menfaatine vaz-ı sahne edilecektir.

Tashih ve İtizar

Temâşa hayatı sütunumuzda fazla müretteb hatası vardır. Bilhassa dalalet kelimeleri hep halalet dizilmiştir. Kâriilerimizin afvını temenni ederiz.

Tesbih Bulana

Tel üzerine dizilmiş ucunda ufak bir tırnak çakısı olan bir mercan tesbih kaybedilmiştir. Bulanlar mezkûr tesbihçi idarehanemize gönderirler veya getirirlerse kendileri memnun edilecektir.”²⁸⁴

Akdeniz gazetesi okuyucularını da unutmuyarak gazetenin bir köşesini onlara ayırmıştır. Okuyuculardan şiir, edebiyat veya piyese meraklı olanların gazeteye müracaat etmeleri istenmiştir. Müracaatlar doğrultusunda da okuyucuların yazılarına yer verilmiştir. Örneğin 27 Ağustos 1341/27 Ağustos 1925 tarihli Akdeniz gazetesinde *Kariîlerimizin Köşesi* kısmında Ekrem Reşit (Uluç) Bey’e ait *Sönük Ateşler* piyesine yer verilmiştir.

“Sönük Ateşler

İhsana:

- *Leman’ı sevmiyorsunuz artık öyle mi?*
- *Evet, sizi bütün mevcudiyetimle temin ederim ki evet!*
- *Fakat unutuyorsunuz ki kalbinize ilk sevgi ra’şesini sunan o zavallı kızdır.*
- *Rica ederim susunuz.. Leman’dan bana bir daha bahsetmeyiniz. Artık kalbim, onun için sönmüş bir ateş parçasından başka bir şey değildir.*
- *Veyahut onun kalbi değil mi?*
- *Yalvarıyorum size!*
- *Hatta sizi yakmayacak kadar sönük zavallı çocuk*

Nurlu ve ışıklı bir ki cediti. Köşkün balkonunda kimsesizdiler. Gökte yarım bir ay titriyordu. Münevver, şezlonga uzanmış, baş ucunda heyecanla konuşan Ezher’i dinlemiyor gibiydi. Gözleri uzaklarda bir şeyler arıyordu. Ezher, çok üzgün, çok ümitsiz mütemadiyen söylüyordu:

- *Dikkat ediyordunuz; Münevver Hanım gökteki çok parlak ay, koyun en gizli köşelerine girmek, sulara rüyalar yaşatmak istiyor. Fakat bu koyda öyle vahşi, öyle karanlık bir güzellik var ki ona nüfuz etmek onun bütün sırlarını öğrenmek ne kadar boş bir emektir*
- *Anlamadım.*
- *Zavallı ay; unutuyorsun ki, senin ışıkların benim sözlerim kadar perişan sevgililik benimki kadar inatçı mağrur! Unutuyorsun ki sen ona yakınlaştıkça, o senden uzaklaşıyor ...*
- *Yeni bir sevgiliniz mi var?*
- *Evet*
- *Kim, ismi ne?*
- *Bilmiyorum. Onun ismi öyle bir şey ki, söylüyorken dudaklarım yanacak zannediyorum.*
- *Şimdi nerede?*
- *Nerede mi?*
- *Evet, nerede olduğunu soruyorum.*

²⁸⁴ “Neşriyat”- “İlanlar”- “Mühim Haberler”, Akdeniz, 28 Nisan 1341.

- Onu söylersem korkuyorum ki bana darılacaksın
- Hayır, size söz veriyorum.
- Sizce gecede, çiçekli bir balkonda ayın koydaki oylarını seyrediyor.
- Ya öylemi?
- Evet
- Zavallı Leman! Biçare ince kız! Şimdi gözlerin açık olsaydı da seni öldüren sevgilinin titreyen hayalini görebilseydin! Ne dediniz? Leman öldü mü?...”²⁸⁵

2.7. Akdeniz Gazetesi’nin Kapanması

Antalya’nın üçüncü gazetesi olan Akdeniz gazetesi, yaklaşık bir yıl yedi aylık süre boyunca neşriyat yapmıştır. Bu süre içinde sahip ve başmuharrirliğini üstlenen Dr. Ferruh Niyazi Bey’in çeşitli zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Örneğin bir süre sonra ortağı ve mesul müdürü Avukat Kazım Azamet Bey gazeteden ayrılmıştır. Ayrıca Vilayet Matbası’nı kullanamayınca kendisine ait bir matbaa kurmak zorunda kalmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, 1926 yılının Eylül ayında büyük bir yangınla sarsılmış, evi ve eşyaları tamamen yanmıştır. Bu olayı 1951 yılında İleri gazetesinde yayınladığı *Matbuat Hayatı* adlı yazı dizisinde şöyle anlatmaktadır:

“1926 Eylül’ünde büyük bir yangında bir saat içinde evim yandı. Hemen hiçbir şey bırakmadı. Cemal Bey yokuşunda “Tenvir” gazetesini neşretmiş olan Azmi Bey’in emval-i metrukeden evde oturuyordum. Benim oturduğum eve bitişik Avukat Haydar Bey’in de iki evi vardı. Birisinde kendisi oturuyor, bana bitişik olanda da Banka De Roma’dan İtalyan vapurları acentalığına nakledilmiş bir İtalyan oturuyordu.

Güpe gündüz saat 3’te evin en üst katından Haydar Bey’in evine bitişik ufacık sandık odasından yangın çıktı. Ev yanmaya başladığı zaman 5-10 hanımefendi de misafir olarak evimizde bulunuyorlardı. Benim oturduğum evle beraber ayrıca Haydar Bey’in iki evi de kül oldu. Hüzünle söyleyeyim ki üç tarafımızda bol su ile çevrilmiştir. Memlekette yangın teşkilatı değil suyu geriye veren iki tulumbadan başka bir şey yoktu. Yandık kül olduk.

Zabıta tahkikat yaparken ev sahibi Haydar Bey’in, benim İtalyanlarla mücadele eden aydın birer memleket evladı olduğumuzu ve İtalyan teşkilatının bize böyle bir darbe vurabileceğini hiç hesaba bile katmadı. Bugün dahi ısrarla üzerinde durduğum inancım bu suikasti İtalyanların yapmış olduğudur.

Beni kökümden sarsabilmişler, Haydar Bey’i de büyük zarara sokabilmişlerdi. Maksatlarında da muvaffak oldular sayarım.”²⁸⁶

²⁸⁵ “Kariîlerimizin Köşesi”, Akdeniz, 27 Ağustos 1341.

Dr. Ferruh Niyazi Bey evinin yanmasını İtalyanların bir suikasti olarak görmüştür. Akdeniz gazetesi bu yangın haberine yer vermiş, *Yandı* başlıklı yazıda Dr. Ferruh Niyazi Bey'in yangındaki kayıplarından bahsedilmiştir. Ayrıca seyahat dizisinin notları, kütüphanesindeki evrak ve notlarının yandığı anlaşılmaktadır.

“71. numarasına kadar neşir ve devamını vaat ettiğimiz seyahat hatıralarına maalesef devamına imkân kalmamıştır. Hanesi muhterik olan başmuharririmizin eşyası ile beraber bütün kitap kütüphanesi ve notları ve hatıra defterleri de yanmış olduğu için maalesef bu çok kıymetli vekay-i tarihi devam edemeyeceğiz muhtelif vilayet ve cephelerdeki kıymetli tetkikat ve mahsulü olan evrak ve notların pek kıymetli kütüphanesi ile yanmış baş muharririmizi maddeten ve mânen sarsan felaketin mühim bir kısmını teşkil ediyor, kariümüzden bu hususta af dilerken pek kıymetini kitap kütüphane mahrum olan baş muharririmizin izn-i teessür üzerine iştirak ediyoruz.”²⁸⁷

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Akdeniz gazetesini neşrederken bir yandan da Meclis-i Umumi Aza ve Encümeni görevini ifa etmekte idi. Hatta Meclis-i Umumi İkinci Reisliği görevini yürütmüştür. Meclis içerisinde Dr. Ferruh Niyazi Bey'e muhalif olanlar bulunduğundan ilerleyen dönemde bu görevinden istifa etmek durumunda kalmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Vilayet-i Meclis-i Umumi Azalığı ve Encümenliği süresince yaşadıklarını ise şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben Encümen-i Vilayet'te aza idim. Parti teşkilatı kurulduktan sonra ilk yayılım ateşini bana açtı.

Sanki Encümen azalığı Başvekillik kadar mühimmiş. Meclis-i Umumi'de bir grup halinde inançla çalıştığımızı geçmiş makalelerimin birisinde bahsetmiştim. Kış geldi Meclis-i Umumi gene toplandı Partizanların bütün faaliyetlerine rağmen vefalı arkadaşlarım beni gene Encümene seçtiler.

Bugünkü gibi hatırımdadır. Parti bunu muayyen bir mesele haline soktu. Bana rey verenleri sigaya çekti. Kimisine Van'dan, kimisine Bitlis'ten su içirme tehditleri başladı. Artık faideli bir çalışma yapamazdım. Hemen istifa ederek ayrıldım. Bu hareketim hem benim bu vefalı arkadaşlarımı müşkül vaziyetten kurtardı ve hem de parti ileri gelenleri bir zafer elde etmiş oldular.”²⁸⁸

Parti Teşkilatı'nın neden Dr. Ferruh Niyazi Bey ile uğraşmaya başladığını açıkça belirtmese de ikinci dönem Mebus seçimi sırasında Antalya'dan Mebus adayı olamamasında yaşanan olaylar etkili olduğu düşünülebilir. Dr. Ferruh Niyazi Bey azası olduğu Vilayet Encümeni'nden ayrılmasından sonra Akdeniz gazetesini neşretmeye devam etmiştir. Yaklaşık 2.000 abone sayısına ulaşan Dr. Ferruh Niyazi Bey, bu konuda ciddi bir başarı sağlamıştır.

²⁸⁶ “Matbuat Hayatı- 16”, *İleri*, 12 Aralık 1951.

²⁸⁷ “Yandı”, *Akdeniz*, Eylül 1342.

²⁸⁸ “Antalya'da Matbuat Hayatı- 16”, *Akdeniz*, 16 Aralık 1951.

Özellikle Elmalı, Kaş ve Finike kazalarından Akdeniz gazetesine yoğun ilgi gösterilmiştir. Gazetesini neşrederken Vilayet Encümeni'nden kendisine muhalif olanlar bu kez matbaasının ve gazetesinin kapatılması için çaba göstermiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'de Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından sonra toprak sahiplerinin köylerde halen vergi alındığını iddia ettiği *Aşar Kalkmadı mı?* adlı bir başmakale kaleme almasından dolayı eleştirilse de bu başmakaleyi yazmaktan geri durmamıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey Akdeniz gazetesinin yayınına son verişini ve Antalya gazetesinin sahibi Mehmet Emin Bey hakkındaki düşüncelerini İleri gazetesinde yıllar sonra şöyle kaleme almıştır:

“Köylü bunu bana yazdı. Toprak sahibi olan akrabalarından da isim verdi. Tetkikat yaptım. Doğru çıktı ‘Aşar kalkmadı mı?’ diye ağırca başmakale yazdım. Vergi alanlar durdular. Bu neşriyattan sonra ya kendileri almadılar veya köylü vermedi.

Mesele o kadar müsbettir ki bana “Senin yüzünden şu kadar kilo buğday kaybettim” diye serzeniş edenler bile vardı. Kibar bir zat olan merhum Arif Bey Antalya'ya Vali gelmişti. Bir polis geldi. “Sizi Emniyet Müdürü istiyor” dedi, gittim. Emniyet Müdürü de yeni gelmişti. Beni aldı Vali Bey'in yanına götürdü. Vali Bey bana ‘Aşar Kalkmadı mı? başmakalesinden tutturdu. “Kalktığı kanunda meyit olduğu halde neden bu neşriyat yapılıyor.” dedi. Anlattım ve ayağa kalktığım zaman benimle görüşülecek bir işleri varsa polisle çağırmasını rica ettim. Aynı meseleye ait bir başmakale daha yazarak davamızı tekrar teşrih ettik. Gördüm ki her gün bir vesile ile çağırılıyorum vücudumdan doğan bir huzursuzluk var. Memlekette söz ve yazı hürriyetinin kurulduğu günlerde yeniden intişar sahasına çıkmak üzere neşriyatımı tatil ettiğimi sert bir başmakale ile ilan ederek gazetemi kapadım. Matbaamı da müşterisi olan Halk Partisi'ne sattım. Emin Bey bütün zararlarına rağmen gazetesini çıkardı ve hiçbir zaman da o günkü partililere boyun eğmedi. Bu uğurda yalnız sıhhatini vermedi. Antalya'nın en güzel bir köşkü olan evini de satarak borçlarını ödedi. Memleketinde bir gazete yaşatmak fikir mücadelesine devam edebilmek için merhumun gösterdiği bu sebat ve fedakarlığa katlanmanın mümkün olmadığını ve bunu yalnız Emin Bey'in yapabildiğini bu satırlarda kaydetmek benim borcumdur.

Kendisine Ulu Tanrıdan tekrar rahmet dilerim. ²⁸⁹

Böylece Akdeniz gazetesi kapanmış, Dr. Ferruh Niyazi Bey'de ilerleyen dönemlerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Sıtma ile Mücadele Teşkilatı, Halkevi gibi kurumlarda başkanlık görevi yapmıştır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev almış olan Dr. Ferruh Niyazi Bey, 1950 yılı seçimlerinde mebus adayı olmuş ve seçimler sonrasında hüsrana uğrayarak aynı yıl emekliliğini istemiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey emeklilik yıllarında da basın ile ilişkisini kesmeyerek sırasıyla Yeşil Antalya, İleri ve Şelale gazetelerinde makale ve gezi yazıları kaleme almıştır.

²⁸⁹ “Antalya'da Matbuat Hayatı- 17”, *İleri*, 16 Aralık 1951.

2.8. Yeşil Antalya Gazetesi ve Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından Antalya şehrinde basın alanında gelişim gösterilerek birçok gazete neşriyatı yapılmıştır. Bunlar *Antalya*, *Tenvir*, *Akdeniz*, *Yeni Türkiye*, *Resmî Antalya* ve *Zümrütova* gazeteleri ile daha sonra yayınlanan *Yeşil Antalya* idi. Yeşil Antalya gazetesi “*Salı ve Cuma günleri çıkar. Memleket gazetesidir.*” ibaresiyle 15 Şubat 1946 tarihinde Antalya matbaasında basılarak yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahipliğini ve yayın müdürlüğünü Yusuf Ziya Öner üstlenmiştir. Bir süre sonra Murat Güler'e devredilen gazetenin yazar kadrosunda Ali Rıza Bars, Kemal Akalın, Şaban Tüzün gibi isimler yer almıştır.²⁹⁰ Yeşil Antalya gazetesi nüshalarında Sıtma ile Mücadele Teşkilatı'nda görev yapan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ile ilgili haberlere yer vermiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'da zaman zaman bu gazetede yazılar yazarak ilerleyen yaşına rağmen basından kopmadığını göstermiştir.

Yeşil Antalya Gazetesi'nde Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Sıtma ile Mücadele Teşkilatı Başkanı olduğu dönemde Antalya'nın sivrisineksiz bir yıl geçirdiği dile getirilerek, 1949 yılı için de aynı temennilerde bulunulmuştur.²⁹¹ Antalya sıtma konusunda oldukça muzdarip olduğundan bu konuda atılacak her adım önem arz etmiştir. Yeşil Antalya gazetesinin 12 Şubat 1949 tarihli nüshasında Bölge Sıtma Savaş Başkanı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun beyanına yer verilmiştir.

“Sayın hemşeriler,

Şehrimiz sıcak iklimler arasında bulunduğu için 14 Şubat Pazartesi gününden itibaren ekiplerimiz Düden Çayı, Kepez sırtları, Birinci Arap Suyu ve denizle çevrelenmiş olan belediye hudutları dahilinde çalışmalarına başlayacaktır.

Bu çerçeveye giren saha üçe bölünmüş ve her bölüm bir daire sayılarak bir ekip postasının mesuliyetine verilmiştir. Bu postalar 4871 sayılı kanunun verdiği selahiyete dayanarak her eve her bahçeye asgari 10 günde bir girerek vazifelerini yapacaklardır. Bu postaların çalışmalarını takip içinde şehir ikiye taksim edilmiş ve haftada bir çerçevelerini kontrol edebilmek için 2 bisikletli kontrol ekibi de ayrılmıştır. Çalışmalarımızın tam muvaffak olabilmesi sayın halkımızın bize göstereceği yardıma bağlıdır. Sarf ettiğimiz malzeme döviz mukabili hariçten getirilen maddelerden bulunduğu cihetle sivrisinek yetiştiren durgun suları yapmamakla hem umurun huzurunu ve hem de sarfıyatının azaltılmasını temin elinizdedir.

²⁹⁰ Gönüllü, s. 329.

²⁹¹ “Sivrisinek Mücadelesine Hazırlık Başlıyor”, *Yeşil Antalya*, 22 Ocak 1949.

Sivrisinek görmedikçe ve sürfe bulmadıkça malzeme sarf etmemek ekiplere verilen emirdir. Sivrisinekten başka (tahtakurusu, bit, pire, karasinek gibi) sebeple evlerine DDT tatbikini isteyenler para ile tatbik edilecek olan belediye malzemesinden bedeli mukabilinde bu işin yapılmasını isteyebilirler. Ve evlerinde bulunduracakları yüzde iki DDT nispetli mazotu evlerinin hela Çukurlarına dökmek suretiyle tatarcık gibi haşerelerden kendilerini koruyabilirler.

Şükranla söylemeliyim ki belediyemiz 1949 yılı bütçesine 10.000 lira tahsisat koymuş ve bir odanın 150 kuruş maliyetine mukabil yine 25 kuruş almaya ve bu aldığı parayı da yine bu tahsisata ilaveye karar vermiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz şekilde kendi istekleriyle evlerine tatbik ettirmek isteyenler kaç odaya yaptırmak istiyorlarsa belediyeye parayı yatırıp makbuzu alırlar. Kendilerinin bağlı bulunduğu ekip postasına gösterirlerse belediye malzemesinden tatbikat yaptırabilirler. Belediyemizin bu yıl gösterdiği bu hassasiyete alenen teşekkür etmek isterim.

Geçen yıl yaylaya çok az ev gittiği halde yine kapalı kalan evlerden yetişen sineklerden müşkülât çıktık. Tahmin ederim ki bu yıl yayla göçü daha az olacaktır. Böyle de olsa yaylaya gidenlerin evlerinde durgun su dolu havuz bırakmamaları yalnız kanuni değil hem de aynı zamanda hemşerilik borçlarıdır.

Havuzlardaki büyük kırmızı balıkların sürfe yemediği anlaşıldığından bu çeşit balıklı havuzları da ilaçlamak zarureti hasıl olmuştur. Bu gibi havuz sahipleri teşkilatımızca yetiştirilmekte olan ve çok sürfe yiyen Kambuzya balıklarından alıp havuzlarına attıkları takdirde yetiştirmeyi önlemiş olabilirler. Bu balıklar isteyenlere parasız verilecektir.

Ancak büyük kurbağalar bu balığın hasmı olduğu için Kambuzya balıklarından alıp havuzuna salanlar kurbağa bulunmamasına dikkat etmelidirler.

Şehrimizin hususiyetlerinden birisi de sahildeki taş kovuklarına dolan deniz sularının zamanla veya yağmur suyu ile tuzu alındığında sinek yetiştirmesidir, sandallı bir ekibimiz haftada bir bu jitle de tarayacaktır.

Sayın halkımız sivrisinek veya sürfeye ait görüş ve duyularını postaneye bağlı olan telefonumuzla dairemize veya ekiplerimize haber verirlerse çalışmalarımızı kolaylaştırmış olurlar. Gerek kontrolde ve gerek ekiplerde çalıştırılanlar iki defa kursa tabi tutulmuş ve kursta muvaffak olmuş ve bir buçuk yıldan beri mücadele de çalışmakta bulunmuş olan insanlardan seçilmiş oldukları için yaptıkları ve yapacakları işi bilen mütehassıs amelelerdir. Bu evsafa haiz olmayan hiçbir kimse bu postalara verilmez. Gruplarımızın azamı nezaket ve dürüstlikle vazifelerini yapmaları emrini daima almakta bulundukları cihetle yolsuz hareketlerine şahit olan hemşerilerimizin derhal teşkilatımızı haberdar etmelerini de ayrıca rica ederim.

Otel, han, hamam, nalbant dükkânı, aşçı dükkânı gibi müesseselerin daha sıkı kontrole tabi tutulacağını ve ekiplerin göstereceği lüzumu kendi malzemesi ile vaktinde yapmaları lazımdır. Umumi helaların belediyelerce ve Cami, Mescit helalarının evkaf idaresince çok temiz tutulmaları ve sivrisinek yetiştirmeye mâni olacak tedbirleri almaları lazımdır.

Sırası gelmişken bahçeler ve bahçeciler üzerinde de durmak isterim. Herkes bahçesine su aldığı arki temiz tutmayı bahçesini suladıktan sonra suyunu kesmeye ve durgun sulara meydan vermemeye mecburdur. Bahçe sahiplerine şahsen yazılı tebligat devam etmektedir. Şunu hatırlatmak isterim ki bahçecilerimiz güzel Antalya'mızı sivrisineğe boğarlarsa hariçten kimse gelip mahsullerini almaz, dahilde de yiyecekler azalır.

Sivrisinek yetiştirecek yerleri yakmamak bizzat menfaatleri içindir. Bunu da hatırlatmak isterim.

Önümüzdeki bahar ve yaz günlerini tam bir sivrisineksizlik huzuru içinde geçirmek istiyorsak hep beraber çalışmamız lazımdır. Aziz hemşerilerim."²⁹²

Yeşil Antalya gazetesi, Antalya'yı sıtmadan kurtarmaya gayret eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na nüshalarında sıkça yer vermiş, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun ağır bir grip geçirdiğini üzüntü içinde okurlarına duyurmuştur. Kendisine de "Kendi zamanlarında sineksizlik huzuruna kavuşan yüzbinlerce hemşerimizin en temiz ve samimi hayır dualarını Tanrı'nın kabul edeceğine inanıyoruz. Aziz hemşerimize acil şifalar dileriz."²⁹³ denilerek sağlığına kavuşması temenni edilmiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu da Yeşil Antalya gazetesinin kendisine gösterdiği ilgiye karşılık olarak röportaj teklifini kabul etmiş ve Sıtma ile Mücadele Teşkilatı Başkanı olarak sorulara cevap vermiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ile yapılan röportaj şöyledir:

"İki senedir sivrisinekten huzura kavuşmuş olan halkımız halen karasineklerden çok bizar durumdadır.

Yeni teftiş seyahatinden dönmüş olan Sıtma Savaş Başkanımız Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na bu durumdan şikâyet ettik. Bize verdiği izahata göre herhangi bir haşerenin yetiştirme yerleri ile savaş yapmadıkça mevcutları öldürürse de yetişme yerleri baki kaldıkça artarak yetişir.

Sivrisinek mücadelesi mevcut karasinekleri öldürür. Mücadelesi münhasıran sivrisinek menbalarına aittir.

Bizim yaptığımız gibi belediyemiz ve halkımız da karasinek yetiştiren membaları yok ederlerse karasineksiz yaşanabilir." dedi.

-Karasinekler nerede yetişir? dedik, gübrelerde, çöplüklerde, pislikler ve her türlü muzaharafat yerlerde yetişir. Kasap dükkanları, lokantalar, nalbant dükkanları, hayvan bağlanan ahırlar hep karasinek yetiştiren yuvalardır. Belediyemiz ve halkımız bu kaynak yerlerini ortadan kaldırmadıkça karasineklerin yıldırım taarruzundan kurtulunamaz." dedi.

²⁹² "Sivrisinek Mücadelesi Başlıyor- Sıtma Mücadele Reisimiz Ne Diyor?", *Yeşil Antalya*, 12 Şubat 1949.

²⁹³ "Sıtma Savaş Başkanımız Ağır Bir Grip Geçiriyor" *Yeşil Antalya*, 2 Mart 1949.

*Şaka olsun diye kaç gün burada kalacaksınız dedik. “İnşallah pazartesi günü Gazipaşa istikametinde yelken açacağız.” dedi.*²⁹⁴

Yeşil Antalya gazetesinin yayın hayatı çok uzun olmamış, 1950 yılındaki genel seçimlerden sonra kapanmıştır. Kısa yayın hayatında Dr. Ferruh Niyazi Bey’e sıklıkla yer verilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun Sıtma ile Mücadele Teşkilatı Başkanı olması nedeniyle haberlerin içeriğini sıtma ve teftiş konuları oluşturmuştur.

2.9. İleri Gazetesindeki Makaleleri ve Gezi Yazıları

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Akdeniz gazetesini kapattıktan sonra Sıtma İle Mücadele Teşkilatı’ndaki başkanlık görevine devam ederek, Antalya’nın sıtmadan kurtulması için çabalamıştır. Bu görevine ek olarak 1950 Antalya Halkevi Başkanlığı yapmıştır.²⁹⁵ Sıtma İle Mücadele Teşkilatı Başkanlığı ve Halkevleri Başkanlığı görevlerinin yanında 1950 yılında CHP Antalya Milletvekili olabilmek için çalışmıştır. Halkevleri’nde toplanan büyük bir kalabalık önünde konuşma yapan adaylar arasında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu da yerini almış ve bir konuşma yapmıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde mebus seçilemeyen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu siyaseti bırakarak, gazetelerde yazılar yamaya başlamıştır.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Antalya’da Demokrat Partili milletvekili adaylarının hepsi seçimi kazanmış, Demokrat Parti’nin Antalya’da etkisi artmıştır. Antalya’da neşredilen ve Demokrat Parti’nin sözcüsü konumunda olan *İleri* adlı gazete 21 Şubat 1949 tarihinde ‘*Demokrat gazetesi*’ ibaresiyle yayın hayatına başlamıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden önce adaylara dair haberler *İleri* gazetesinde sıkça yer verilirken zaman zaman Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’na da değinmişlerdir. 22 Nisan 1950 tarihli *İleri* gazetesi nüshasında;

“Öğrendiğime göre CHP’nin Antalya namzetleri belli olmuştur. Bir hayli talip bulunan Antalya Milletvekilliği’ne CHP yüzde otuz hakkından bil istifade yoklamada kazanamamış olan ve evvelce Muş’tan namzet gösterileceği söylenen parti müfettişlerinden Recep Niyazi Aksu ile Temyiz Mahkemesi Birinci Hukuk Dairesi Reisi Ali Himmet Berki gösterilmiştir. Bana bu haberi veren ve divan azası bulunan zata, Recep Niyazi yerine Ferruh Niyazi olmasın şeklinde sorduğum suale aldığım cevapta şu olmuştur. Hayır, aday Recep Niyazi’dir. Divanda Recep Niyazi’nin Muş’tan gösterilmesi üzerine bir konuşma yapılmış ve fakat aslında Muşlu bulunan Halit Onaran’ın o vilayetten aday gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Antalya için Ferruh Niyazi hakkında pek çok tekliflere rağmen bu adayın yoklamada

²⁹⁴ “Sivrisineklerle Mücadele Edelim”, *Yeşil Antalya*, 9 Temmuz 1949.

²⁹⁵ Gönüllü, 2010: 170.

kazanamayışı göz önünde tutulmuş ve CHP Müfettişi bulunmasına binaen Recep Niyazi Aksu'nun namzetliğine karar verilmiştir."²⁹⁶

denilerek Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun milletvekili adayı olamadığını belirtmiştir. Ama yukarda da belirtildiği gibi bu haber doğru değildir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu aday gösterilmiş fakat seçilememiştir.

Demokrat Parti'nin milletvekili adaylarından olan Dr. Burhaneddin Onat, 1950 yılı seçimlerinden önce Antalya ve kazalarında propaganda çalışmalarını yürütmüştür. İleri gazetesi nüshalarında Demokrat Parti çalışmalarına yer verilmiş, Demokrat Partililer de halka kendilerini ve savundukları fikirleri açıklamaya olanak bulmuşlardır.²⁹⁷ İleri gazetesinin 27 Nisan 1950 tarihli nüshasında Demokrat Parti seçim çalışmasını ve CHP'nin Antalya'da Demokrat Parti'nin kuvvetlenmesini şaşırarak izlediği belirtilmiştir. CHP milletvekili adaylarından Dr. Ferruh Niyazi Bey'in de bu sırada seçim propagandasına başladığı görülmektedir. Demokrat Partili Dr. Burhaneddin Onat ve Dr. Fatin Dalaman'ın Elmalı kazasına gittiklerini ve bu sırada Elmalı'da bulunan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun bir konuşma yapacağını duyurmasını İleri gazetesi şöyle neşretmiştir:

"Demokrat Parti Milletvekili adayları vilayetimizin muhtelif kazalarına giderek halkla temaslarda bulunmakta ve DP'nin iktidara geçtiği zaman neler yapacağı hakkında vatandaşlarımıza izahatlar vermektedirler. Adaylar bu arada 24 Nisan 950 günü Elmalı'ya gitmişler ve memleket meseleleri hakkında geniş izahlarda bulunmuşlardır. Adaylardan Dr. Fatin Dalaman ile Dr. Burhanettin Onat Elmalı halkının ızdırap içinde bulunan vatandaşlarının acılarını dindirebilmek maksadı ile hastalarını muayene etmişler ve muhitte bu hareket çok müsbet bir intiba hasıl etmiş ve Elmalı halkının toplu halde namzetlerin bulunduğu yerlere gelerek iktidar partisinden dert yanmaları ve Halk Partisi'nin saat 10 dan 12 ye kadarki konuşma müddeti içerisinde rakiplerinin Elmalı'da bulunması dolayısı ile konuşmaktan imtina etmeleri ve öğleden sonra Sıtma Şavaş Başkanı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun dellal bağırtarak Halkevi'nde konuşacağını ilan etmesine rağmen seçim kanununun namüsaait olması dolayısı ile konuşamayışı Halk Partilileri adeta perişan etmiştir. Diğer taraftan DP adaylarından Dr. Burhanettin Onat, Akif Sarioğlu, Dr. Fatin Dalaman ve yüksek mühendis Ahmet Tokuş'un heyecanlı konuşmaları bütün Elmalılıların takdirlerini toplamış bulunmakta ve bu suretle Kaş ve Finike'deki seyahatlarını tamamlayan adayların Elmalılılarında gönülleri fethettikleri aşikâr olarak kendisini göstermektedir."²⁹⁸

²⁹⁶ "Divan Toplantılarından Sonra CHP Namzetleri Belli Oldu", *İleri*, 22 Nisan 1950

²⁹⁷ Güçlü, 2004: 107.

²⁹⁸ "CHP Antalya'da Hiç Mesabesine Düştü", *İleri*, 27 Nisan 1950.

İleri gazetesinde zaman zaman *Soruyoruz* adlı köşe yer almış, bu köşede Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na şiddetli eleştiriler yapılmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu seçimler yaklaşırken hastalık geçirmiş, iyileşmesinden sonra da seçim çalışmalarına yeniden başlamıştır. Bu sırada gazetede yer alan haberde oğlunun kendisine şoför olduğu belirtilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun iki oğlundan hangisinin kendisinin şoförü olduğu bilinmemekte olup, oğlu H. Oğuz Ayoğlu'nun Antalya Defterdarlık Gelir Masası memurluğu yapmakta olduğu bilinmektedir. H. Oğuz Ayoğlu bu görevinden 1951 yılında istifa ederek, serbest çalışmaya başlamıştır.²⁹⁹

“Ferruh Niyazi talihli adamdır doğrusu. Bir kafası olduğu halde iki yere başkanlık eder! Sağ kolu CHP'nin Halkevinde, sol kolu da Sıtma Mücadele'de.

Ama zavallı 2-3 aydır az hastalık çekmedi hani. Neyse, Nazif Ergin bir Ankara ziyareti yaptı da, çifte başkanın milletvekili hastalığından irtihalini önledi!

Duyduk ki, Ferruh Niyazi şimdide nekahat devresini geçirmek ve hem de seçmenleri (oy)una getirmek için, otomobil ile tebdil-i hava seyahatına çıkmış. Eh, oğlu da resmi şoförü olduktan sonra neye çıkmasın, diyeceksiniz.

Çıkmasına çıksın ama, altındaki devlet otomobili için Valiliğin dikkat nazarını çekerken, Millet parası ile alınan bu otomobilin kendisine babasından miras kalıp kalmadığını anlamak istiyor ve SORUYORUZ!”³⁰⁰

Tek kafalı çifte başkan Ferruh Niyazi deyip de geçmeyin... Mübarek fikir hazinesi, adeta Çiçeron'dur hani! Hastalıktan kurtulunca (!) altında Milletin parası ile alınan Devlet otomobiline kurulup, köy köy propagandaya başladı.

Efendim, zat-ı muhterem hatip buyurmuş ki: (Sakın DP'li adaylara rey vermeyin. Onların hepsi genç, tecrübesiz kimseler. Bunları seçip de Mecliste futbol takımı mı kuracaksınız?

Hey gözünü sevdiğimin müstakbel Sıhhat Bakanı (!) hey... Bu millet, 28 senedir Mecliste uyuyan, İstiklal Mahkemeleri'nin yerinde kalması için ayak direyen, katillikten mahkûm, köhne kimselerle (kendi tabirinle) senin gibi zorbaları mı seçsin? SORUYORUZ?”³⁰¹

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, İleri gazetesinin kendisine yönelttiği eleştirilere karşılık vermiş ve memleketi Elmalı'da İleri gazetesinin yalan neşriyat yaptığından söz etmiştir. İleri gazetesi ise bu durumu yine *Soruyoruz* köşesine taşıyarak kendisini devlet malını kullanmakla itham etmiştir.

²⁹⁹ “Oğuz Ayoğlu İstifa Etti”, *İleri*, 11 Kasım 1950.

³⁰⁰ “Soruyoruz”, *İleri*, 27 Nisan 1950.

³⁰¹ “Soruyoruz”, *İleri*, 29 Nisan 1950.

“Bizim tek kafalı çift başkan, bu millet patates tarlasında kıymetli elemanlarını yetiştirmede diye bir taraftan cevahir (!) yumurtlayıp Halk Partisini överken, diğer taraftan devlet vesaitini şahsına tahsis ederek saltanat sürüyor ve bahçesine jiple gübre taşıyor. Devlet bütçesinden para vermek sureti ile oğlunu resmi şoför yapıyor.

İşte bu mücadele işinin çok değerli başkanı 1 Mayıs günü dairesine ait resmi kamyon ile meslek arkadaşlarını Manavgat’a göndertiyor ve Manavgat’ta iki deste iskambil kâğıdı alındıktan sonra ver elini Manavgat Şelalesi ve akşama kadar eğlence...

*Kıymetli (!) başkan bu da mı yalan? SORUYORUZ?*³⁰²

İleri gazetesinin Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu hakkındaki iddiaların dozu zamanla artmış, milletvekilliği seçiminden sonra Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun Sıtma İle Mücadele Teşkilatı’nın resmi aracını kendi işleri için kullandığını iddia etmiştir.

“Kendisinden evvelce bu sütunlarda bahsettiğimiz bir zat vardır. Bu zat Halk Partisi Milletvekili olabilmek için çok çalışmıştır, uğraşmıştır, fakat hedefine vasıl olamamıştır. Biz hadiselerin onun istemediği şekilde tecellisinden sonra eh dedik, yorgan gitti kavga bitti. Bundan sonra bu mahut zat eli kolu sıvar, vazifesine bakar, memlekette sivrisinek ve sıtma kalmaz. Fakat bizim bu hüsnüniyetli düşüncemizi hadiseler tekzip etti. Antalya’da sinek çoğaldı, Antalya’da cibindiriksiz yatılmaz oldu.

Şimdi öğreniyoruz ki, bundan böyle Antalya ve kazalarında bir tek sivrisineğe rastlanmayacak(!) ve bizim meşhur başkan kendi yüksek(!) zekası ile keşfettiği D.D.T.’yi gölgede bırakan ilacı memlekete istimal ettirecek. İlaç, kiremit tozudur. Çünkü Sıtma Savaş’a ait resmi vesait evvelce Burdur’dan olduğu gibi dün de Bucak’tan kiremit yükleyerek Antalya’ya gelmiştir.

Bir taşla birkaç kuş vurmasını becerenlere ne mutlu...

*Hotantolar memleketinde değiliz baylar. Bu deveyi gütmenin veya bu diyardan gitmenin sırası gelmiştir artık.*³⁰³

İleri gazetesinin Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’na olan muhalefesinde seçimlerden sonra büyük bir değişim gerçekleşmiş, kendisinden güzellemlerle bahsedilmiştir. Bunun nedeni Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun siyaseti ve Sıtma İle Mücadele Teşkilatı başkanlığını bırakma kararından dolayı olduğu söylenebilir. Bu açıklamanın ardından İleri gazetesi nüshalarında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’ndan övgüyle söz edildiği ve bir biyografisine yer verildiği görülmektedir.

³⁰² “Soruyoruz”, *İleri*, 4 Mayıs 1950.

³⁰³ “Dikkatler”, *İleri*, 12 Ağustos 1950.

“5134 sayılı emeklilik kanununun 39 uncu maddesi hükümlerine göre sağlık bakanlığımızca ilimiz Sıtma Savaş Başkanı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu emekliye ayrılmış ise de bir gün sonra radyo ile emeklilik muamelelerinin iş’arı ahire kadar geri kaldığı resmen ilan edilmiş olmasına rağmen sayın başkan yorgunluğunu ileri sürerek kendi arzusu ile tekaütlüğünü isteyerek bugün işinden ayrılmış bulunduğunu öğrendik.

İlimize geldiği günden beri fedakâr ve feragatli çalışmaları sayesinde ilimiz halkını sivrisinekten kurtararak yazın o boğucu sıcaklarında huzur ve rahat içinde uyumalarını temin etmiştir. Çalışmaları herkesçe takdirle anılan sayın doktora emeklilik hayatında da rahat bir ömür sürmesini tanrıdan dileriz.

1888 yılında Elmalı ilçemizde doğan doktor ilçenin çok hayırsever adamlarından Hacı Halil Hafız efendinin oğludur.

İlk ve rüştiye tahsilini Elmalı’da, lise tahsilini İzmir ve Midilli’de bitirdikten sonra 1913 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’nden mezun olmuştur.

1913 yılında bir numaralı hükümet tabibi olarak Simav’a tayin edilmiş oradan Kütahya Belediye Tabipliğine, bilahire Bitlis Merkez Hükümet Tabipliği ve Sağlık Müdürlüğü’ne tayin edilmiştir.

Birinci cihan harbine tabip yüzbaşı olarak iştirak ederek 919 yılına kadar İran ve Irak cephelerinde vazife almış 176 ya yakın harbe iştirak etmiştir. 1919 yılında terhis edilerek Kastamonu Sağlık Müdürü olmuş, 1920 yılında Sivas sağlık müdürlüğüne terfi etmiştir. 1921 yılında tekrar askeri vazifeye davet edilerek Sakarya harbi sıralarında Kayseri hastanesi baş tabipliğinde çalışmıştır.

1921 sonralarında memuriyeti Elaziz sağlık müdürlüğüne, Malatya ve Diyarbakır Sıhhat Müfettişliklerine tayin edilerek bir sene çalıştıktan sonra istifa ederek ayrılmıştır.

İlimizde 1925 yılı sonuna kadar Meclis-i Umumi ve Encümen azalıklarında çalışarak o vakitlerde gündelik çıkan Antalya gazetesi başmuharrirliğini ve kendisi de Akdeniz adlı gündelik bir gazete çıkarmıştır. Üstadın İstiklal Mahkemeleri’nin çalıştığı devirde heyecanlı yazılarını ve emsalsiz tenkitlerini o günü bilenler için unutulmamış hadiselerdir.”³⁰⁴

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun emekliliğe ayrılmasının ardından görevi sırasında devlet malını kullandığı gibi iddialardan dolayı tahkikat yapılmasına karar verilmiş, eski Sıtma Savaş Başkanı Dr. Rıdvan Önel Antalya şehrine gelmiştir.³⁰⁵ Bu tahkikat sonucunda bir sonuç elde edilememiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun istifasının ardından İleri gazetesindeki muhalefetin son bulduğu görülmektedir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun 1951 yılı itibariyle İleri gazetesinde makaleleri yer almaya başlamış, ilerleyen dönemde bu makaleler yazı dizisine dönüşmüştür.

³⁰⁴ “Ferruh Niyazi Bundan Böyle Siyasetle Uğraşmayacak”, *İleri*, 9 Ekim 1950.

³⁰⁵ “Ferruh Niyazi Ayoğlu Hakkında Tahkikat Mı Yapılıyor?”, *İleri*, 5 Kasım 1950.

İleri gazetesinin 8 Nisan 1951 tarihli nüshasında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu tarafından kaleme alınan *Sağlık Bakanı ve Yüksek Şahsiyetleri* adlı makale yer almıştır. Bu makalede Sağlık Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın Antalya'nın sıtma ile mücadelesinde halkın muayeneden geçirildiğini belirterek, Sağlık Bakanlığı'nı da aynı özveriyle yapacağından söz etmiş ve görevinde başarılar dilemiştir.³⁰⁶

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun İleri gazetesinde makaleler kaleme alması bazı mercilerce siyasi bir amaca yönelik olduğu düşünülmüştür. Buna istinaden açıklama yapan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu;

“Ben yazılarımda politika oyununu hedef tutmadığım için, siyaset yolunda gösterdiği vakar ve tahammülü çok idraklı fedakarlığını kaydedecek değilim. Ancak şunu söylemek ve politikacılarımıza anlatmak isterim ki partizanlık gayretine düşerek kimsenin ne tahrir hakkını ve ne de şahsi meziyetlerini inkârı hüner saymam. Politika hayatından çekindiğimi bilen bazı hemşerilerim ve politikacı dostlarımın kendi görüşlerine göre ilerde yazdığım bu yazılardan bir mana çıkarmağa çalıştıklarını öğrendim. Hemen söyleyeyim hiçbir politikanın peşinde olmadığım gibi bütün hayatımda yapmadığım yapamadığım yaranmak davasında da değilim. Uzun yıllar memleketin uzak ve yakın köşelerinde ufak, büyük vazife yaparken kanuni haklarımın yerine getirilmemiş olması bile bir iktidarın üzerine atmadım. Memleketi hakkımı vermeyen adamın çiftliği sayarak küsmedim. Elimdeki işin Türk milletinden ve Türk vatanından bir çevreye de oturanlara ait bulunduğunu düşünerek çalıştım. Bugün emekliye ayrılmış olmam her faninin kolaylıkla yetişemediği bir bahtiyarlık ve mükafat sayıyorum. Her insan gibi bizlerde faniyiz. Bu kubbede hoş bir seda bırakabilirsek bahtiyar ölümlerden olabiliriz.”³⁰⁷ demiştir.

İleri gazetesi 11 Mayıs 1951 tarihli nüshasında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun yakında *Partili Hayatımızın Teşekkülü* adlı yazı dizisi kaleme alacağını ilanını vererek bundan böyle gazete yazarları arasında yer alacağını duyurmuştur.³⁰⁸

2.9.1. Gezi Yazıları

2.9.1.1. Partili Hayatımıza Bir Bakış

İleri gazetesindeki ilânın verilmesinin ardından Dr. Ferruh Niyazi Bey'in makaleleri ilk olarak 14 Mayıs 1951 tarihli nüshada yer almıştır. *Partili Hayatımıza Bir Bakış* adlı ilk

³⁰⁶ “Sağlık Bakanı ve Yüksek Şahsiyetleri”, *İleri*, 8 Nisan 1951.

³⁰⁷ “30 Sene Sonra”, *İleri*, 15 Nisan 1951.

³⁰⁸ “Yarım Asırlık Partili Hayatımıza Bir Bakış”, *İleri*, 11 Mayıs 1951.

makalesini II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden başlayarak kaleme almış ve bu yazı dizinde hiçbir partiyi eleştirme niyetinde olmadığını belirtmiştir.

“1908 İkinci Meşrutiyet'in ilanı tarihidir. O vakit Tıp Fakültesi 2. sınıf talebesi idim. O günden bugüne kadar memleketimizde geçen Partili hayatın bütün safahatını görmüş, içine girmiş çıkmış, bu sert münakaşaların doğurduğu harplere katılmış, yarattığı vatan felaketlerinin bütün acılarını tatmış olduğum için girdiğimiz yeni partili hayatın geçen günlerden alacağı dersleri olduğuna inanıyorum. Bu sebeple mütealalarımnda hiçbir partiyi ve yine hiçbir partiliyi tenkit niyetinde değilim.

Her partili kendi inanç ve görüşüne göre memleketine ve vatanına daha iyi bir yoldan hizmet edebilmek hedefini güden bir insan sayılır. Binaenaleyh ferd olarak ve cemiyet olarak üzerinde bir mesuliyet taşıyor demektir. Ben her vesileden istifade ederek, bizim memleketimizde demokrasi yolundan başka bir politika yolu bulunamayacağını ve bu yolun, ya Halk Partisi gibi altı oku amaç alan bir demokrasi sistemi yolu ve yahut Demokrat Parti gibi, devletçilikten uzaklaşarak; vicdan hürriyeti esasına giden bir yol olabilir.”³⁰⁹

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, ikinci makalesinde Tıbbiye öğrenciliği yıllarından kesitler vererek başlamış, tanık olduğu olayları kaleme almıştır.

“Hürriyet'in ilanında, Sirkeci İstasyonu'ndan, Galata rıhtımından yüzlerce Avrupa'dan dönen vatanseverler karşıladık. Bunların kimler olduğunu hürriyetin ilanından sonra neşredilen kitaplardan öğrendik. Kayıtsız, şartsız esen hürriyet havası 31 Mart irticasına kadar dokuz ay devam etti.

Kurulan örfi idareler divanı harpleri birinci cihan harbinin sonuna kadar sürdü. Mondros Mütarekesi'yle paramparça olduktan sonra hürriyetin bekçisi olan divan-ı harplerden kurtulduk. Meşrutiyet devrinde kurulan üç partiyi esaslı olarak alıyorum (Osmanlı Demokrat Fırkası) bu partiyi kuran Dr. İbrahim Temo Bey inkılâbı yapan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni, askeri Tıbbiye mektebinin odunlukları üzerinde duranlardan ve Avrupa'ya firar edip hürriyetin ilanına çalışanlardan idi. Arkadaşları da kendisi gibi tanınmış inkılaplar veya bizim gibi hayatında henüz günah yapmaya vakit bulamamış gençlerdi. Aza adedi üç, dört yüzü geçmemiş iktidarı almak için değil, demokrasi diye milletlerin irade-i milliyeye dayanan idare sistemini yaymak ve anlatmaktır. (Hakimiyet-i Milliye) diye bir de gazetesi vardı. Fakat iktidar partisi bunu hazmetmedi, İbrahim Bey gibi kurucular yeniden Avrupa'ya kaçtılar.

İkinci parti Prens Sabahattin Bey'in kurduğu 'Ahrar' partisidir. 'Sedayi Millet' diye gündelik bir gazete çıkardı. Bunun hedefi iktidarı ele geçirmek ve bugün dahi henüz tatbikine cevaz vermediğimiz adem-i merkeziyet i kabul ve tasdik etmektir. Prens Sabahattin Bey'i Galata rıhtımından on binlerce kişi istikbal etti. Vaziyet tiyatrosu binasında verdiği ilk konferansı omuz omuza dinledik.

Bu diyordu ki;

³⁰⁹ “Partili Hayatımıza Bir Bakış- 1”, *İleri*, 14 Mayıs 1951.

“Babiali oturduğu yerde Bağdat'ın, Şam'ın, Arnavutluk'un ihtiyacını takdir edemez. Bunlar kendi göbeklerini kendileri kesmelidirler” Gazetelerinin başyazarı Ahmet Emin Bey'in Galata Köprüsü üstünde, arkadaşlarından Zeki Bey'i Bakırköy'de birer kurşunla yere serdiler. Ahrarcılardan kaçabilenler kaçtı, kaçamayanlar da divanı harp kararı ile sürüldüler.”³¹⁰

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Partili Hayatımıza Bir Bakış* yazı dizisinin üçüncü makalesinde İttihat ve Terakki Fırkası başta olmak üzere Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan bilgilere yer vermiştir. Kendisinin de öğrencilik yıllarında üyesi olduğu Hürriyet ve İtilâf Fırka'sına dair bilgileri oldukça sınırlı tuttuğu makalede İttihat ve Terakki Fırkası'nı övücü ifadelerle yer vermiş, fırkanın Türk Milleti'nin en fedakâr, en hamiyetli ve seçkin evlatlarından oluştuğunu belirtmiştir.³¹¹ I. Dünya Savaşı'na İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Alman hayranlığı yüzünden bir anda girildiğini söyleyen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Türk evlatlarının Makedonya, Kafkasya, Galiçya, Dicle, Yemen gibi cephelerde kahramanca savaştığını dile getirmiştir. İtilaf Devletleri'ne hizmet ettiğini söylediği Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Kurtuluş Savaşı'na muhalif olup bu uğurda düşmanla el ele vermesinden yakınmıştır. Bunları anlatmasındaki nedenini *“Bu bahse kısaca temas edişim partili olarak memleket mesuliyetini üzerine alanlar, kendilerine uzanan eller iyice anlamak ve ona göre arkadaşlık yapmak mesuliyeti taşıdıklarını unutmamak olduğunu hatırlatmaktır.”³¹²* diyerek açıklamıştır.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Cumhuriyet tarihimizdeki siyasi partilerin teşekkülünü ise yine *Partili Hayatımıza Bir Bakış* adlı yazı dizinde yer vermiştir.

“23 Nisan 1920 yılında Büyük Millet Meclisimiz Ankara'da kurulurken Türk milletini kendi gönü ile bir ibadethaneye toplanmış ve imamın okuduğu duaya canı gönülden 'amin' diyen temiz yürekli ve temiz emelli bir cemaate benzetmek yerinde olur. Meclis kurulup çalışmaya başladıktan sonra buraya girenlerin arasında da gayri samimi insanların, muhterislerin bulunduğu çok geçmeden anlaşıldı.

Konya'da Karamanoğlu hükümetini kurmak için İtalyanlarla bir protokol imza eden bedbaht adam ve onun Rodos'a İtalyanlar nezdinde müzakere için gönderdiği gafil insan Bolşeviklere kendini satan menfaat düşkünleri de bu Meclis'e girebilmişlerdir. Bu hareketlerin hepsini bilen Aziz Ata, büyük bir tahammül ve sabırla bunlara da iltifat ediyor, kendilerini idare ediyordu. Meclis'te tabii olan istirgaplarda başladı. Davanın ilk gününden beri Mustafa Kemal ile el ele veren Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir ve dahili isyanların sönmesinde ilk günden beri başarılar göstermiş olan Rafet Paşa, Miralay İsmet Bey'in Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi olmasına ve Heyeti Vekile arasına girmesini hoş karşılanmamışlar ve fikirlerini Mustafa Kemal Paşaya da söylemişlerdi.

³¹⁰ “Partili Hayatımıza Bir Bakış- 2”, *İleri*, 17 Mayıs 1951.

³¹¹ “Partili Hayatımıza Bir Bakış- 3”, *İleri*, 18 Mayıs 1951.

³¹² “Partili Hayatımıza Bir Bakış- 4”, *İleri*, 20 Mayıs 1951.

Mecliste teşekkül eden Terakki Perver Fırkası'nın ilk menbai bana göre budur, biraz evvel memleket cürümlerini saydığım insanlar, birinci Büyük Millet Meclisi'nde tatmin edilmemiş olan ve görüş farkı taşımış olanların yarattığı havadan faydalanarak iki grubu yarattılar. Dahi Atatürk bunların mazarratını vaktinde önledi. Bu grup Ankara'da Bolşevik sefareti ile sıkı temas yapan bir adamı Dahiliye Vekaleti'ne bile seçmişti. Fakat Mustafa Kemal Paşa onu bu temiz sandalyeye oturtmadı.

Bu günler geçti zafer tahakkuk etti, memlekette inkılap hamleleri başladı. Öz düşüncesi memlekette partili hayatın yerleşmesi olan atamız Serbest Fırka'nın kurulması tecrübesini yaptı.

Her iki partinin Genel İdare Kurulu Mustafa Kemal'in itimadını kazanmış tecrübeden geçmiş yakın arkadaşları olduğu halde hadiseler temkinli ve faideli parti yürüyüşünden ayakta ve tehlikeli safhalarda dolaştığını gösterdi. Kapılarını arkasına kadar açıp içine her cins adamı alarak mücadeleye giren serbest fikrayı hadiseler utandırdı.

İktidarın eline kuvvetli kozlar vererek, muhalefet sesinin boğulmasına ve tek partili hayatın daha çok kökleşmesine sebep oldu. Kötü emel taşıyanların partili kisvesine bürünerek, kundakçılık yapabilmek imkânını bulması, sert tartışmalar birçok vatandaşların kadre uğramasına sebep olabilirdi.³¹³

Atatürk'ün başkanlığında Dolmabahçe'de toplanan Halk ve Serbest Fırka ileri gelenleri durumu tahlil ettiler. Ata "dört yerde benim resmimi yırttılar, ben bu memlekete ne fenalık ettim ki bunu reva gördüler" diye söze başladı ve acı acı söyledi.

Bu toplantının bütün tavsilatını bana anlatan Sayın dostum ve üstadım Hamdullah Suphi Tanrıöver arkadaşları namına görüştü. Çünkü o da Serbest Fırka kurulduğu zaman Türk Ocağı Genel Başkanı idi. Gazetelerden birisine yazdığı bir yazıda "gençler, muhalefet sözlerine kulak veriniz" diye bir baş makale yazmıştır. Üstadın bana anlattığına göre, gönüllerde taht kuramamış ve içine aldığı her cins adamla menfaat teminine, tahakküme başvurmuş bir partinin bu görülen tezahürata maruz kalacağını delailiyle sayarak mutemetler saltanatı diye Halk Partisi'nin vücuda getirdiği teşekküllerin ve bu gayri mesul şahısların kaldırılması ve Parti'nin tasfiye edilerek, inkılap aleyhtarlarının, geniş gün kahramanlarını yaklaştırlarak gönülleri fethetmenin lazım geleceği ileri sürülmüş ve Atatürk'te bunu kabul etmiş olduğu halde tatbik sahası bulmamış ve Demokrat Parti'nin kurulmasına kadar, tek parti sistemi ve bunun yarattığı tahakküm devam etmiştir.

Ben, son partili hayatımızda geçen acı ve tatlı hadiseleri kaydedecek değilim. Halk Parti'si safında çalıştığım ve onun milletvekili adayı olarak görüşmeler yaptığım zaman partili hayata yıllarca evvel inanmış ve Demokrat Parti'ye girmiş olan vatandaşlarımızın da memlekete hizmet kaygısı ile harekete geçtiklerine inandığımız ve ancak iftira ve sert tartışmaların vatandaşlar arasında yaratabileceği husumetin zararlarına işaret etmiş bir adamım. Hiçbir gün bir hemşerime "Sen bu partiden çık bu partiye gir" diye bir teklifte bulunmadığım gibi, iki yüzlü bir politika da takip etmedim.

³¹³ "Partili Hayatımıza Bir Bakış- 5", *İleri*, 22 Mayıs 1951.

Demokrat Parti iktidarından sonra başlayan sert münakaşalardan büyük üzüntü duymuş, bugünkü anlayışlı yürüyüşten de sevinç hissetmiş bir adam sıfatıyla, maziden naklettiklerim, yarının bizi acı günlerle karşılaştırmamasını temennisi içindir.

*Her partili başkasının fikirlerini de tahammülle dinleyebilmeli, partili olarak taşıdığı manevi mesuliyeti unutmuyarak, partili hayatın bir memlekete sağlayabileceği iyilikleri temine çalışmalıdır.*³¹⁴

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, yazı dizisinin ilerleyen sayılarında öğrencilik yıllarına gitmiş ve Sinop'a sürgün edilmesinden bahsetmiştir. Bugün dahi Sinop'a sürgününe anlam veremediğini dile getirerek bu hadisenin başına gelmesi ve Sinop'a sürgün edilmesinin kanunsuzluk olduğunu belirtmiştir. *Partili Hayatımıza Bir Bakış* adlı yazı dizisini 8 Haziran 1951 tarihli İleri gazetesi nüshasında sonlandırarak, kısa bir aradan sonra yeni bir yazı dizisine başlamıştır.³¹⁵

2.9.1.2. Yolcu Mektupları

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Partili Hayatımıza Bir Bakış* adlı yazı dizisinin bitiminden sonra kısa bir rahatsızlık dönemi geçirmiş, tedavi ve istirahati için Bursa'ya gitmiştir.³¹⁶ İyileşip yeniden Antalya'ya dönmesinin ardından İleri gazetesindeki yeni yazı dizisi *Yolcu Mektupları* olmuş, Anadolu'nun çeşitli yerlerine yaptığı gezilerine makalelerinde yer vermiştir. İlk olarak 26 Temmuz 1951 tarihinde yayınlanan *Yolcu Mektupları* adlı yazı dizisinde Bursa'ya seyahati sırasında aldığı notlardan ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki anılarından bahsetmiştir.

“Sandıklı'da bir kahve içtikten ve otobüs mazotunu aldıktan sonra yola koyulduk. İşte bir isim “Kocatepe... Evet Türk Tarihi'nin yeniden devirler yarattığı bir diyarın adı.

Kahraman Atatürk Kocatepe'den verdiği emirle düşmanı vatanın harimi ismetinde boğmuş ve Akdeniz'e dökmüştü. İçinde yaşadığımız o günler Atatürk'ün hayali gözümün önünde bir kere daha canlandı. O günkü İngiliz Kurmay zabıtları Yunanlıların buralardaki müstahkem mevkiilerini gezdikten sonra bu siperlerin 8 senede bile geçilemeyeceğini ilan ettikleri zaman hepimizin kalbi sızlamıştı. İşte dâhi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın ve onun emrinde Türk ordularının süngülerine bu siperlerin 8 saat bile dayanmadığını gördükleri zaman, bizim sızlayan kalplerimiz şenlenmiş bize bu sızıyı verenlerin neşe ve gururları hurdahaş olmuştu. Yürüyoruz. Kütahya'ya doğru yürüyoruz. “Altıntaş, ovasının içinden geçiyoruz.

³¹⁴ “Partili Hayatımıza Bir Bakış- 6”, *İleri*, 24 Mayıs 1951.

³¹⁵ “Partili Hayatımıza Bir Bakış- 12”, *İleri*, 8 Haziran 1951.

³¹⁶ “Şehir Haberleri”, *İleri*, 10 Haziran 1951.

Cumhuriyet Türkiye'sinin kanla yoğrulmuş bu hamaset meydanlarından geçerken yeni bir Türk tarihi yaratan Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin tarih boyunca sürececek olan uğultusunu duyar gibi oldum. Aziz şehitler son kanlarınızla suladığınız bu topraklarda şimdi dolgun buğday başaklarının eğilerek mübarek ruhlarınızı selamladığını görüyoruz. Siz seve seve bu topraklarda akıttığınız kanlarla yalnız vatanımızın kurtuluşunu milletimizin istiklâlini kurtarmış oluyorsunuz. Yaşayacak nesillerin açlığını giderecek bitki kudretini de bu topraklara vermiş oluyorsunuz.

Antalya'dan beri devam eden yolumuzun etrafında gördüğümüz topraklarda bereketli mahsul var. Tanrı afatlarından korursa milletimizin bu yıl karnı tok, sırtı pek olacak demektir.

İşte Porsuk'a geldik. Beton köprüsünden geçip Kütahya sırtlarına tırmanırken 38 sene evvel genç bir hekim olarak çalıştığım Kütahya Livasındaki hayatımın izleri gözümün önüne geldi. Buralarda at üstünde cürmümeşuda gittiğim günler hep gözümde canlandı. İşte Kütahya. Bir buçuk sene oturduğumuz evin önünden geçiyoruz. Müderris bahçesinden gelen devrenin döndüğü noktada dört yolun ayrıldığı hanın önünde durduk.

Kütahya'yı gezmeye vaktimiz yoktu. Ama durduğumuz ve kahve içtiğimiz mevki Kütahya kasabasının en çok imar edilmesi lazım gelen yeri idi. Simav, Demirci, İzmir, Antalya, İstanbul yolları istasyon Eskişehir güzergâhı da buradan geçiyordu.

*Milli savaşta Yunan kralının geldiği ve Yunan ordusunun, hain Ethem kuvvetlerinin tahribatına uğrayan bu kasaba, benim gördüğüm mahallerinde büyük bir gelişme göstermiyordu.*³¹⁷

“Kütahya’da geçen hatıralarımın en büyüğü 1. Cihan Harbi’nin ilanıdır. İzmir İdadisi’nde okuduğum zaman mektep müdürümüz olan Ahmet Müfit Bey (merhum emekli valilerden Müfit’tir) burada mutasarrıftı. Beni evladı gibi sevdiği için Temmuz ayının ilk haftasında hep beraber Yoncalı kaplıcalarına göçmüştük. Biz sabahları faytonla vazifemize geliyor, akşamda dönüyorduk. Fakat bu neşemiz 4-5 günden fazla sürmedi. Hiç unutmam bir Cuma günü idi, bazı eşrafi memleket ve büyük memurlar kaplıcalara Mutasarrıf Bey’e misafir gelmişlerdi. Kuzular kesildi, çilingir sofrasının başına oturuldu, halk tatlı vakit geçirirken iki süvari zaptiyesi geldi ve kağıtları dolgunca bir telgrafi mutasarrıf beye uzattı, misafirler arasında tahrirat kâtibi Kemal Bey’de vardı. El uzattı telgrafi almak istedi. Mutasarrıf Bey vermedi ve kendisi kalktı, yanımızdan ayrıldı bu uzunca şifreli telgrafi bizzat kendisi halletti. Yarım saat sonra misafirlerinin yanına gelen bu çok nazik ve muhterem zatın beti ve benzi geçmişti. Yemek sonuna kadar bir şey söylemedi, kimsenin neşesini bozmamaya çalıştı. Misafirler Kütahya’ya döneceği zaman 1.inci dünya harbinin başladığını ve bizim de umumi seferberlik ilan ettiğimizi söyleyince hepimizin gözü önünde 1. Cihan Harbi’nin yarattığı facialar adeta belirir gibi oldu. Ertesi gün sabahı bizde pılyı pırtıyı topladık Kütahya’ya döndük. Bir müddet sonra bende bugünkü adımızla (tabib mükellef yüzbaşı olarak) İran ve Irak’ta soluğu aldım. Simav’da ve Kütahya’da verdiğim ilk memuriyetimin yekünü 2,5 seneyi bulmaz. Kütahya’nın çok güzel köyleri ve bilhassa meşhur çamlıcası bize bugün dahi unutulması mümkün olmayan tatlı günler yaşattı.

³¹⁷ “Yolcu Mektupları”, İleri, 26 Temmuz 1951.

Bu tatlı hatıralarla acı hatıraları birbirine karıştırarak dalgın dalgın kahvecinin yanan kahvesini içerken ayakta duran bir adam yanıma geldi, beni teşhis etti bende onu tanıdım. Ondan eski dostlarımı ve tanıdıklarımı sordum. Sağ kalanı 3-4 kişiyi geçmiyordu. Otobüsün kornası beni 38 sene evvelki hayalin dalgalarından ayırdı.

Porsuk Çayı'nın kenarından akşamın karanlıklarına doğru yürüyoruz. Hava kararmadan Bozüyük'e gelebildik.

İnönü, Mettistepe, İnönü şehitlerinin ebedi karargahları önünden tanzimle geçtik. O günlerin eşsiz kahramanlık hatıralarını yaşadık. İçinden geçtiğimiz İnönü nahiyesini bugünkü gibi kerpiçten yapılmış gayri mamur bir köy olarak göreceğimi ummadığımı söylemek zorundayım. Bizim iktidarın nasıl olup da Cumhuriyet'in ona temellerini attığı İnönü köyünü ufakta olsa bugünün medeni ve modern kasabasına uygun bir hale getirmemiştir şaşıtm.

Bilhassa 2.inci İnönü muharebesinin inkılâp tarihimizdeki mevki ve vasfı ayrı bir mümtaz durum yaratmıştır. 2.inci İnönü muharebesini yaptığımız güne kadar Avrupalılar bizi dağlara çıkmış eşkıya gruplarından, çetelerden ibaret sanıyorlardı. 2.inci İnönü muharebesinde bizden 5 misli fazla ve her malzemeyi harbiyesi mükemmel düşman kuvvetlerini yenince, dostta, düşmanda öğrendi ki Anadolu'da ayaklanan dağlara çıkan iki, üç yüz eşkıya değil kurtulmaya karar veren Türk milletinin kendisidir.

Atatürk'ün o günkü Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya (milletin talih-i makusunu da yendiniz) demesinin sebebi hikmeti işte bu idi."³¹⁸

"Hava kararmaya başlamıştı ki Bozüyük'ten yollandık. Karanlıkları yırtarak, tehlikeli virajları dolaşarak yolumuza devam ediyoruz. Yenişehir, İnegöl gibi oldukça mamuriyet görmüş kasabaların elektriklerinin aydınlattığı sokaklardan geçiyoruz. Ramazan'ın Müslüman ülkelerimize verdiği kutsiyetin ışıkları ve neşeli kalabalığı köy, kasaba her yerde görülüyor ve hissediliyordu.

Ben Bursa'da inecektim gece yarısından sonra 2'de ulaşacağımız Bursa'ya tam 24'te varmıştık.

Ramazan, Bursa sokak ve çarşılarında daha geniş akisler bulmuş, girdiğimiz en uç mahalleden durduğumuz Anadolu garajına kadar yolun iki tarafındaki kahveler ve bahçeler geniş bir aydınlık, büyük bir insan kalabalığı manzarası içinde idi. Hele büyük camilerin nurla boyanmış minareleri birer süslü gelin gibi haşmetle görünüyorlardı. Bu günlerde Bursa'ya gelen Müslüman olmayan bir Avrupalı bile burada yaşayan Müslümanların mübarek Ramazanlarını layık olduğu kutsiyetle kucaklayan insanları bol bol görebilirdi. Bursa'ya gelmekle iki sevgili torunuma, küçük kızıma, eşime ve küçük damadıma kavuşmuş olmanın da sevincine ulaşmıştım.

Dedelerini bekleyen torunlarımda uyumamışlardı. Aşk ile şevk ile sarıldık, öpüştük. Bir torunum sağımda bir torunum solumda tatlı uyku içinde sabaha kavuşmuştuk. Hayatın en tatlı akıbetlerinden birisi de işte budur. Evlat ve torun yetimliğinden ıstırap duyan ırkdaşlarım varsa Tanrının bunları da bana benzetmesini dua ederim. Bursa bugün büyük şehirlerimizden birisidir. Tarihte Bursa

³¹⁸ "Yolcu Mektupları", İleri, 27 Temmuz 1951.

Britanya'nın büyük merkezlerinden biri sayılır. Kuruluş tarihini milâttan 500 sene evveline kadar götürürler.

Bu şehir Marmara'dan Orta Anadolu'ya giden büyük tarihi yolun güzergahındadır. Bir zamanlar Bizanslıların elinde kaldı Selçuklu Türkleri istila ettiler, Timur ordusunun istilasına uğradı, Karamanoğulları'nın, celali eşkiyasının ve en sonda Yunan ordularının tahribatına maruz kaldı.

Bursa'yı anlatmaya girişmeden evvel bir tarihi hatıramı nakledeyim.

1920 Temmuz ayının içinde Kastamonu Sıhhiye Müdürü olarak Ankara'ya çağırıldım. O vakit büyükçe hayvanda bağlanabilen bir han olan Taşhan'a indim.

Handa oturan misafirler arasında o vakit Bursa Valisi olan Hacı Muhittin Bey ve Irak cephesinden tanıdığım Bekir Sami Bey'de vardı. Bursa Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, onlarda Ankara'ya gelmişlerdi.

Yeni kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi'ne dinleyici olarak gittiğim zaman Bursa'ya ait sert münakaşalara da şahit olmuşum.

Mebuslardan bir grup, Hacı Muhittin Bey ile Miralay Bekir Sami Bey'in idamını istiyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa ziyaret kürsüden indi, mavi gözlerinin füsunlu bakışları ile Meclis'i süzdü, tahliye sebeplerini ve mecburiyetlerini izah ederken hattı müdafaa değil sathı müdafaa vardır, ben Bursa'nın tahliyesini bir hafta evvel emrettiğim halde bir hafta daha tahliyeyi geciktirmişlerdir. Eğer vali ve kumandanın mesul edilmeleri lazımsa benim verdiğim emri günü gününe yapmamış olmalarından dolayı sorguya çekilmeleri lazımdır, dedi.

Yeşil türbeleriyle, eşsiz güzellikleriyle, Türk milletinin kalbi olan Bursa için Bursa'nın hicranı için o gün göz yaşı döküldü, kurtulması için yeminler edildi, yumruklar sıkıldı. İşte şimdi ben kurtulmuş hür ve müstakil yeşil Bursa'nın kucağında bu günleri görebilmiş ve torunlarını sarabilmiş bahtiyar bir Türk'tüm.

Tanrıma bin şükür. ³¹⁹

“Bursa'nın bir sıcak su kaplıcası memleketi olarak nasıl büyük bir istikbale namzet olabileceğini, Bursa'nın yüz binlerce insanı kaplıcalarının sinesinde nasıl toplayabileceğini ve bunun tahakkuk edebilmesi için devletçe ve belediyece Bursa'da neler yapılması lazım geleceğini damadım Dr. Kemal Gürhan mütehassıs bir dille Uludağ'da belediye başkanına izah ettiği için ben bu bahse burada temas edecek değilim ancak kaplıcalardan şifa bekleyen hasta hemşerilerimin mütehassıs hekimi ve hakimi olmayan gayri sıhhi kaplıcalara giderek sağlıklarını ve keselerini perişan etmemelerini tavsiye ederim. Bursa'nın yeşil, ulu, hüdavendigar, Yıldırım, Emir Sultan gibi büyük mabetlerini de ziyaret ettikten, çocuklarımız ve torunlarımızla bir şeker bayramı yaptıktan sonra bu Temmuz'un sıcak günlerini dahi hasretle andığımız Antalya'ya dönme kararını verdik. Gece yarısı 21 de Anadolu Garajı'nın önüne

³¹⁹ “Yolcu Mektupları”, İleri, 28 Temmuz 1951.

gelen gittiğimiz otobüse binerek Bursa'dan ayrıldık. Gecenin bu geç saatinde sayın Dr. Boğan'a ve eşleri arkadaşlığımız er meydanlarında başlayan albaylıktan emekli İsmail Hakkı Bey bizi uğurlamak nezaketini esirgemediler. Gecenin karanlıklarını yarararak Antalya'ya doğru geliyoruz. Şoförün bütün dikkat ve ihtimamına rağmen Dinar'da hazin bir kaza ile karşılaştık. Bir kere daha inandım ki Türkiye'mizde en zor meslek şoförlüktür. Saat 21'e doğru Antalya'ya ulaşabildik. Başkalarını bunaltan sıcak havamızda bana ana sütü gibi geldi. Evlatlarıma ve torunlarıma kavuştuğum kadar Antalya'ya da kavuşmaktan saadet duydum."³²⁰

Yolcu Mektupları yazı dizisinde Bursa şehri ve gezdiği diğer yerlerden olan kaplıcaları anlatan Dr. Ferruh Niyazi Bey, yazı dizisini sonlandırmadan yeni makaleler kaleme almış, böylelikle *Yolcu Mektupları* yazı dizisi kendiliğinden sonlanmışır. Yazı dizisinden sonra kaleme aldığı ilk makalesinde Haşim İşcan'ın İskân ve Toprak İşleri Umum Müdürlüğü'ne tayin edilmesinden duyduğu memnuniyetini dile getirmiş, kendisine görevinde başarılar dilemiştir.³²¹ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Yolcu Mektupları*'ndan sonra toplamda dört makale daha kaleme almış ve ardından gazete nüshalarında yeni bir yazı dizisine başlayacağını ilânı verilmiştir.³²²

2.9.1.3. Yaralar ve Sargılar

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu kez *Yaralar ve Sargılar* adlı yazı dizisine başlayarak, Antalya başta olmak üzere toplumu etkileyen hemen her konuda bir dizi makale yazmıştır. *Yaralar ve Sargılar* başlığı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun sahibi ve başmuharriri olduğu Akdeniz gazetesindeki başlık ile aynıdır. İçerik olarak da benzerlik gösteren bu başlık Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun sevdiği bir bölüm olmuştur. *Yaralar ve Sargılar* yazı dizisinin ilk makalesi İleri gazetesinin 2 Ekim 1951 tarihli nüshasında yer almıştır.

"Okuyucularımıza sunmaya başladığım bu satırlarla hayatım boyunca milli bünyemizde, devlet idaremizde gördüğüm, karşılaştığım ve hizmetim boyunca elimde olanları bile düzeltmeye kadir olamadığım yaralarımıza temas ederek bu mülkün sahibi acı ve tatlı hadiselerin ıstırabını taşıyan milletimizin önüne sermek istiyorum. Birkaç kişiyi olsun aydınlatabilsem milli bir sevap işlemiş olurum diye düşündüm. Daha yazımın başında birkaç satırla kendimden bahsetmeye mecbur olduğum için özür dilerim. Bakiye ömrümü dağdasız, milletimin bana temin ettiği huzur ve refah içinde ona şükrederek sona erdirmek azmindeyim.

³²⁰ "Yolcu Mektupları", *İleri*, 10 Ağustos 1951.

³²¹ "Haşim İşcan'ın İskân ve Umum Müdürlüğüne Tayini Münasebetiyle- 1", *İleri*, 29 Ağustos 1951; "Haşim İşcan'ın İskân ve Umum Müdürlüğüne Tayini Münasebetiyle- 2", *İleri*, 30 Ağustos 1951.

³²² "İlân", *İleri*, 30 Eylül 1951.

Yazılarımda da faideli olurum diye inandıklarımı yazma amacını güdüyorum. Hiçbir partiye kayıtlı değilim. İyi gördüklerimi iyi ve kötü gördüklerimi kötü diye kabul ederim. Bu iyilik veya kötülüğün, şu veya bu partiden sadır olması beni bir vatandaş olarak iyisinde sevindirir, kötüsünde müteessir eder. Yarım asırı aşan idraklı hayatımda bizim memleketimizde partizanlığın husumete ve küfre kadar uzandığını görmekle elem duymakta olan bir ferdim.

Daha dün yapılan seçimlerde partiler adaylarının halk önünde ne hokkabazlıklar yaptıklarını, parti sözcülerinin nasıl birbirlerinin kirli çamaşırlarını meydana koyduklarını gördüğüm zaman kırk sene evvelki parti kavgalarının daha nezih olduğuna ve yıllar geçtikçe ihtirasın insanları ne hale soktuğuna şahit olmuş ve ömrü tabiisini hududlandırmış ben yaştaki bir adam bir parti davası güdemez.

Ben hiçbir sebeple, hiçbir hemşerimi, vatandaşımı kırmadan, incitmeden hayata gözlerimi kapamaya karar vermiş bir insanım. Benim şu veya bu şekilde bir partiye mütemayil olduğumu, bir politika hırsı taşıdığımı tahmin edenler umarım ki yazılarımda aradıkları vuzuhu bulurlar.

Sarahatan söylemeliyim ki Atatürk inkılâbının fedakârlık kabul etmeyen bir talebesiyim. Memleketin ve milletin eski halini geçirdiği tehlikeleri gören ve içinde yaşayan benim gibi bir adamı, rahmetli Atatürk'ün bu aziz vatana ve millete yaptığı iyilikleri kurduğu esasların verimi daha iyi bilir. Ben geçmiş devrin imanı ihsanına mazhar olmuş midesinden görüşen bir adam değilim. Bu millete hizmet etmiş bir devlet adamı benim şahsıma haksız bir zulüm yapmış olsa bile imama darılıp oruç bozmayan ve onun meziyetlerini inkâr etmeyen bir adamım. Sözlerimin ve mütaalealarımın ilham menbai sade vicdanımdır.

Son ara seçimlerde muhalefet partisi mensuplarının bazı valilerden şikayetlerini gazetelerde okudum. Bunun doğru olup olmadığı üzerinde durmaktan ziyade bahsedilen valilerin Cumhuriyet Halk Partisi zamanında yine el üstünde taşınan kanuni cürümleri bile örtbas edilip himaye gören, bugün de yeni iktidara hizmete çalışanları da biliyorum. Asıl işaret etmek istediğim adam himaye sevdası ile dünkü iktidarın düştüğü hataya Demokrat Partinin de düşmemesinde memleket için faydalar umarım.”³²³

“İstanbul gibi bir şehrimize gelip, giden yerli yabancı zevat, ilim kürsüsünde kendisine Ordinaryüs Profesörlük sandalyesi yapabilmiş lisan bilen bir zatla karşılaşmasından memleket hesabına fahir duymaya mecbur değiller midir?

Kendisini mesleğinin kazancına verse aldığı Valilik maaşından on misli daha menfaat temin edeceğine ve hiçbir idari dert ve yük taşımadan rahat ve huzur içinde yatabilecek olan Fahrettin Kerim Bey'in Valilikte devamı memlekete hizmet çevresinden dışarı çıkabilir mi?

Eğer CHP'ye göre bizim bilmediğimiz başka bir ıstırap kaynağı mevcutsa yıllarca kendisine mevki vererek yükseltilmiş olması görüş ve seziş darlığını anlatmaz mı?

Başka bir vilayetin valisine geçiyorum. Ben bir kazada Sıtma Mücadele tabibi idim. Şimdi Kırklareli Milletvekili olan Faik Üstün'de vali idi.

³²³ “Yaralar ve Sargılar- 1”, İleri, 2 Ekim 1951.

Bir hastanenin odasında baş başa kaldığımız zaman bana, Sıtma Mücadelesi çerçevesi haricinde memleketi kemiren dertleri sordu. Kimseden çekinmeden görüşebilen bir adam olduğum için bütün hırsızlıkları saydım. Yolun üstünde isminde bir köy vardır dedim. Orada dur muhtar intilabını tetkik et, dört aydan beri muhtar intihap sandığı açılmamıştır. Kaymakam'a menfaatları temin eden eski muhtar kazanamadığı için açılmamıştır, oradan işe başla dedim. On beş gün sonra ta lise tahsilinden beri can ciğer arkadaşım olan bir zat Mülkiye Müfettişi olarak geldi tahkikata başladı, Valide geldi, görüştüler. Kaymakamın işleriyle alakadar üç köy Belediye Reisi ve bir kısım muhtarlar 1609 sayılı kanundan hapse girdiler. Müfettiş Kaymakam'a işten el çekti. Buraya kadar normal postadan müfettişe Dahiliye Vekaleti erkanından benim de dostum olan bir zatın mektubu geldi. Kaymakamın işten menedilmesinin iyi karşılanmadığı ve mümkünse iadeyi memuriyeti tavsiye ediliyordu.

Bugün rahmeti rahmana kavuşmuş olan bu aziz arkadaşım mektubu okuduktan sonra “Ah Niyazi benim başıma dert açtın” dedi ve “Her ne pahasına olursa olsun iade etmeyeceğim” dedi ve iade etmedi. Kaymakam başka bir yere tayin edildi. Sırasıyla sınıfları yükseltildi. Bütün cürümleri sabitken kendisi hiçbir ceza görmedi. Bugün de belki devri sabıkın mağdurlarından sayılarak vali yapıldı. Eski devrin vekaletlerinde yaşayan bu melun eller bugün de varsa Demokrat Parti gafil avlanıyor eski hataları oda yapıyor denemez mi? Bu şekil idare bünyemizi içinden çürüten bir amil değil midir? Ben müsadereleriyle sayın Kırklareli Demokrat Milletvekili eski valilerden Faik Üstün'e soruyorum: Dahiliye Vekaletine uğramış bütün günahlarını bildiği bu adamın dosyasını Dahiliye Vekilleri'ne söylemiş midir?”³²⁴

“Demokrat Parti iktidarının memurlar muhakemat kanununu değiştirirken çok etraflı ve şumullü düşünülmesi ve matbuatta da hayli münakaşa yaptıktan sonra bir esasa bağlanmasını isabetli bir hareket sayarım.

Atatürk merhuma sordular: “Bizim idareemiz kime benzer?” “Bize benzer” dedi. Büyük Millet Meclisi hem teşrii ve hem de icrai kuvveti elinde bulundurduğu için memleketimizde Milletvekillerinin omuzlarındaki vebal büyüktür. Şu Vali'nin veya bu Kaymakam'ın işine karışmak dost ahbab kayırmak idareden beklediğimiz selameti yıkar. Halk Partisi'ni yıkan sebepler arasında bu zihniyetinde büyük payı olduğunu bugün iktidarda bulunanlar hesaba katmalıdır. Bizim memleketimizde hükümet daima kuvvetli ve bütün bir milletin hükümeti olarak kalmaya mecburdur. Bizim halkımıza mahsus ince bir haliyet-i ruhiye vardır. Hükümet kuvvetli kaldıkça hiçbir çarık hırsızı, hiçbir soysuz baş kaldıramaz. Bugün dahi bunun misallerini ararsak bulabiliriz. Parti politikası yapanlar her zaman hükümet kuvvetinin mahfuziyetine çalışmalıdırlar. İmama darılıp oruç bozulmaz. Milletvekillerimiz gücenmesinler. Yukarıdaki satırları tenkit maksadiyle yazmadım. En uzak köylere kadar gitmek, halkın ve memleketin dert ve ihtiyaçlarını tetkik etmek, Meclise döndükleri zamanda iş başına getirdiği hükümetten istemek veya hesap sormak yalnız hakkı değil vazifesidir. Benim burada kastetmek istediğim Nahiye Müdürü, Kaymakamı çağırarak direktif vermemektedir. Kaptan çoğalınca gemi batır. Eskiden Halk Partisi Milletvekilleri'ni muhtelif vilayetlerde halkla temaslarında da bulunduk. “Dertlerinizi ve ihtiyaçlarınızı dinledik. Ankara'ya döndüğümüz zaman şeflerimize arz ederiz, daha

³²⁴ “Yaralar ve Sargılar- 2”, İleri, 3 Ekim 1951.

fazlasını yapmak elimizden gelmez” derlerdi. Sayın dostum Rasih Kaplan gibi yüksek ve dik perdeden görüşebilenler pek azdı. Bu şekildeki Milletvekili nasıl memlekete zarar verirse Dahiliye Vekiline söyleyeceklerini veya ondan soracaklarını müdürden kaymakamdan sormak ve dilemek o kadar zararlıdır. Teftiş heyetinin şekline de birkaç satırla temas etmek isterim. Büyük Millet Meclisi’nin icrayı kuvveti de elinde tuttuğuna göre teftiş heyetlerini doğrudan doğruya oraya bağlamak Milletvekilleri’nden seçilecek yetkili encümenlerden raporları hükümete vermek sorumluluğu A dan Z ye kadar gönderebilmek için tek çaredir. Vaktinde tahsisat vermediğinden dolayı işi aksamamış olan bir şubeyi idarenin mesulü Bakan mıdır?

Yoksa o şube-i idaredaki memur mudur?

Hapishaneye düşmüş veya mahkûm olmuş memurlarının bir listesini çıkarsak mesuliyetin ufak memurlardan ileriye gitmediğini görürüz. Müfettiş seçmekte ayrı bir itina ister.

Müfettiş olacak zat daha evvel teftiş memur edileceği teşekküllerde çalışmış, işleri öğrenmiş, dinleyebilmek tahammülü çok yüksek, ahlaken mazbut olanlar arasında ayırmaya itina etmek lazımdır.

Buradaki kastım doğrudan doğruya Milli irade ile tayin edilen ve yüksek yetkisi olan Devlet Müfettişleridir. Bakanlıkların kendi çalışmalarını gene kendi memurları ile kontrol veya teftişlerine devam elbette manî yoktur.”³²⁵

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Yaralar ve Sargılar* adlı yazı dizisini sonlandırmadan yazılarını neşretmeye devam etmiştir. Buna ek olarak İleri gazetesinde yeni bir yazı dizisine başlayacağı haberi ilânlarda yer almıştır.

“İleri Sütunlarında

Uzun bir tetkik ve çalışmanın mahsulü olarak kıymetli yazarlarımızdan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun hazırladığı ‘Antalya’da Matbuat Hayatı’ İleri’nin okuyucularına vereceği güzel eserlerden biri olacaktır.”³²⁶

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun hazırlığını yaptığı *Antalya’da Matbuat Hayatı* adlı yazı dizisinin ilanları İleri gazetesi sütunlarında yer alırken diğer yandan da *Yaralar ve Sargılar* yazı dizisine makaleler yazmayı sürdürmüştür.

“Bugünlerde en çok ağızda dolaşan kantar meselesi var.

Kantarlar çok hileli imiş. Daima satıcının zararına tartarmış. Ben bunu özüne ve sözüne inandığım, Allah’tan korktuklarını bildiğim bazı hemşerilerinden de sordum. Evet doğrudur dediler. Borsa gibi toptan alışveriş edilen yerlerdeki hak yediğin dükkanlarda da bulunduğunu, biri beşe satmaya

³²⁵ “Yaralar ve Sargılar- 10”, *İleri*, 12 Ekim 1951.

³²⁶ “Pek Yakında”, *İleri*, 12 Ekim 1951.

çalışmanın bir hüner sayıldığını, sizden fazla para isteyen Müslüman esnafın bir de yeminle sizi inandırmaya çalıştığını yapanın Mişon, Nikola, Hamparsun olmadığını artık hepimiz biliyoruz. Acımı söyledim? Kusura bakmayın, dost acı söyler.

Bir hatıra mı daha nakledeyim:

Büyük Millet Meclisi yeni kurulduğundan iki ay sonra Kastamonu'dan Ankara'ya çağrılmışım. Milli hükümetin ilk Maliye Vekili olan bugün Japonya Büyükelçiliğinden emekli Sayın Ahmet Ferit Tek Beyefendi'nin yanında oturuyordum. Merhum Konya Mebusu tevsir sahibi Vehbi Efendi odaya girdi. Ferit Bey'e hitaben:

“Mevlâna dedi İbni Suut Yemen'de kısasa kısas yapıyor, hırsızın elini kesiyor biz de yapalım” diye idame etti. Ferit Bey hocaya “Avrupa ve Asya'nın birleştiği en son Türk, Müslüman memleketinde oturuyoruz. Medeni bir devlet kurmaya çalışıyoruz. Çölde icrayı hükmeden bir adamın hareketini nasıl örnek alabiliriz. Hazreti Peygamber zamanının tebeddülü ile ahkamda tebeddül eder buyurmadı mı? Hem dedi devri saadetteki temiz insanları nerede bulup da şahadet ettirelim. Bazen bir adam hapisnede üç sene yattıktan sonra berat ediyor. Bu adamın elini kesmişsek nasıl telafi edelim. Hem bize tetik çekecek parmak lazım.

Elimizden gelse parmaksızlara parmak takabilsek de cepheye gönderebilsek” demişti.

Bizim kitabımız zamanın ihtiyaç ve icabına göre hareket etme kapısını açık bırakmış, serbest bir dindir. Taassupla bir dar çerçeve içinde sıkışıp kalamayız.

Ben Birinci Dünya Harbi'nde Irak'ı, İran'ı kısmen de Suriye'yi gezdim.

Aşiretler içinde de yaşadım. İddia edebilirim ki yeryüzünde Türk'ten daha iyi Müslüman yoktur.

Hicaz'a giden yaşlı hemşerilerimiz bile seyahatlerinde birçok mübalağasız hareketlerin şahidi olmuşlardır.

Geçen makalemde konferansını anlattığım Japon aliminin kastettiği millet herhalde Türk değildir. Ancak unutmamalıyız ki bu dünya iki kapılı bir handır. İnsanlar birinden girer, diğerinden çıkarlar.

Yaşadığımız müddetçe mizana ne toplayabilmişsek onu götürebiliriz. Şaraba üç tane tuz atıp sirke oldu diye içen ve buna benzer hokkabazlıklarla Allah'ı aldatmak isteyenler hareketlerinin Müslümanlıkta yeri olmadığını bilmelidirler.

Allah cümlemizi kötü huylardan korusun.”³²⁷

³²⁷ “Yaralar ve Sargılar- 13”, *İleri*, 16 Ekim 1951.

2.9.1.4. Antalya’da Matbuat Hayatı

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Yaralar ve Sargılar* yazı dizisini tamamlamadan *Antalya’da Matbuat Hayatı* adlı yeni bir yazı dizisine başlamıştır. *Antalya’da Matbuat Hayatı*, Antalya şehrinde neşredilen ilk gazete olan *Antalya’da Anadolu*’dan itibaren sahibi olduğu Akdeniz ve Antalya’da neşredilen diğer gazeteler hakkında bilgilere yer verdiği geniş bir yazı dizisi olmuştur. *Antalya’da Matbuat Hayatı*’nın ilk makalesi İleri gazetesinin 23 Ekim 1951 tarihli nüshasında yer almış ve burada Antalya basını ile ilgili bilgilere yer verildiği görülmüştür.

“Bir memlekette matbuat hayatının başlaması o memleket halkının dilinin söylemeye başlaması demektir. Buna o memleketin irfanın ölçüsü de olabilir dersek yeri vardır. Kalem kuvvetinin ve kudretinin ekseriya süngü ve tüfekten de daha fazla iş gördüğü ve hiç olmazsa aynı kuvvet ve kudrette sayıldığı meçhul olmayan bir hakikattir.

Matbaa gibi bir vasıta mevcut iken el yazması ile kitap ve risale meydana getirmeye çalışmak, gazete gibi umuma hitap edebilen, halkın his ve emellerine tercüman olabilen bir vasıta mevcut iken, mektupla iş yapmaya çalışmak hem verimsiz ve hem de geriliğin ta kendisidir.

Vilayetimiz de bugün şükranla gördüğümüz matbuat hayatı bunun en parlak bir delilidir.

Antalya şehrinde İleri, Şelale, Sonsöz gibi üç gazetenin neşriyatına devam edebilmesi Antalya’da Alanya Postası’nın, Elmalı’da “Elmalı” gazetelerinin çıkması da ölçü aldığımız irfana bir misal olabilir.

Antalya şehrindeki kültür hareketlerini baş yaparsak, Elmalı ve Alanya buna kanat olabilir.

Her iki ilçemizdeki ilk mektep adetinin fazlalığı, ortaokullarının muhitlerini ışıklandırması bu memleketlerde yüksek tahsil yapmış memleket evlatlarının diğer ilçelerimize nispetle fazla oluşu bu ihtiyacı hissettirmekte, memleket münevverlerini bu yola sevk etmektedir.”³²⁸

Vilayetimiz gibi matbaacılık işi çok kısa ve gazete çıkarabilmenin çok büyük maddi, manevi zarara katlanabilmek demek olduğunu bilenler bu nadide memlekete dün hizmet etmiş kişilerin ve bugün etmekte olanların çok takdire değer feragat sahibi insanlar olduğuna inanırlar. Herkesin maddi kazanç peşinde koştuğu bu devir ve yıllarca aç, susuz gazete çıkarmaya devam etmenin memleket ihtiyaç ve hislerine tercüman olmanın değerini anlamak güç olmasa gerekir. Gazetecilik sanatının dışı alemi, içi kendilerini yakar. Bu maddi kısım, bir de manevi kısım vardır. O hepsinden müşküldür. İnsan bir eser yazar, bir gazete neşreder. Bunu kaç kişinin okuduğunu satıştan tahmin edebilir. Fakat kaç kişinin beğendiğini veya beğenmediğini tahmin etmek mümkün değildir. Bundaki kastım matbuatta tenkit ve tahlil edilebilen meseleler değil, sadece mahalli havadislerdir. Kısa bir misal alalım:

³²⁸ “Antalya’da Matbuat Hayatı- 1”, *İleri*, 23 Ekim 1951.

Bir hafta evvel Konyaaltı'nda geçen utandırıcı ve bütün Efkar-ı Umumiye'yi müteessir eden hadiseyi zabıta vukutı olarak gazetenizde yazmasından ve bir muharrir arkadaşınızın bu vadide yazacağı müteâladan hemşerileriniz ve okuyucularımız arasında memnun olan da olur, kızanda olur.

Mücrim sayılanların yakınları “başka yazacak bir şey kalmamış mıydı” der ve size okur.

Memnun olan da “Aferin şu gazeteye benim içimdeki gibi söylemiş” der.

Gazetecinin müşkülâtı daha bununla bitmemiştir. Yazınızda ilgililer cürüm teşkil edecek kelime arar. Savcı her gün gazetenizi okur ve kanuna aykırı bir hareketiniz varsa sorguya çeker. Bir hata yapmışsanız hapishaneye gidersiniz, tazminata mahkûm olursunuz.

Bütün bunlar mukabilinde kazancınız değil, maddi zararınız devam eder. Tıpkı çiftçi gibi. Çiftçinin karnını yarmışlarda karnından yirmi tane gelecek yıl çıkmış derler.

Henüz tutunamamış gazetecilerin karnını yarsalar açlıktan birbirine yapışmış bağırsaklarla bir ton “Ya sabır” çıkar.”³²⁹

“İhtiraları ihtiyaçlar doğurur derler. İnsanlar sıkılmadıkça pek yeni bir şeyi bulmaya çalışmazlar. Gazetecilik hayatı da bunun gibidir ekseriya büyük musibetler basın hayatının ilerlemesinde amil olmuştur. Ben Abdülhamit zamanında yalnız bir sene İstanbul'da okudum. Lise tahsilimi Midilli'de yaptığım için İstanbul'da karşılaştığım istibdat bana ağır geldi.

Midilli de o günkü Osmanlı İmparatorluğu'nun hudutları içinde idi. Fakat memleketin diğer köşelerine nispetle daha hür bir yer sayılırdı. Öğretmenlerimizin ekserisi hür fikirli insanlar olduğu için Midilli'ye sürmüşlerdi. Midilli şehrinde, hapishanesinde, kalesinde istibdat idaresine muhalefet ettiğinden dolayı gönderilmiş vatan çocukları vardı.

Midilli şehrinde Rumca bir gazete çıkardı. Memleketin başka köşelerine zorlukla sokulabilen hür matbuat Midilli'ye kolaylıkla gelirdi.

Vatan şairi Namık Kemal'in Mutasarrıflık yaptığı yer Midilli idi. Merhumun hususi kâtibi olan Ayvahlık Kaymakamı Baha Bey'in oğlu 46 Refik Efendi sınıf arkadaşımızdı. O bize Kemal Bey'in eserlerini getirir okurduk. Öğretmenlerimiz görse “bunu meydanda bırakmayın” der geçerdi.

Hiç unutmam Fransızların “marsiyeyini” biz mektepte bir Fransız türküsü gibi söyledik. Kimse bize bir şey sormazdı. Halbuki bunu İstanbul'da söyleseniz, Fizan'da soluğu almışsınız. Biz bunların memnuiyetini bile bilemezdik. İstanbul'a geldikten sonra öğrendik.

Ben tabii Tıbbiye girdim. Mektebin içi de Midilli gibiydi. Dışarısı hafazanallah en ufak hareketiniz sizi mahvedebilirdi.

³²⁹ “Antalya’da Matbuat Hayatı- 2”, İleri, 24 Ekim 1951.

İstanbul'da İkdan ve Sabah diye yevmi iki Türkçe gazete çıkardı. Buna mukabil Rumların, Ermenilerin kendi dillerinde çıkan birçok gazeteleri vardı.

İşte bu sıkıntılı günlerde Avrupa'da hürriyet uğrunda çalışan Jön Türkler Mizan, Meşveret, Şurayı Ümmet gibi gazeteleri bin bir mahrumiyet içinde neşrederler. Vatana sokmaya ve orada her şeyden bi-haber yaşayan Osmanlıları ikaya çalışırlardı. Avrupa'da gazete neşredenlerin çoğunun gece aç yattığını fakat gene gazetelerini neşrettikleri tarihi bir hakikattir. Hürriyet'in ilan günü yıllarca istibdada boyun eğmiş olan İkdan'ı öyle heyecanlı bir makale yazdı ki ihtiyatlı hareket eden İstanbul halkını çılgin gibi sokaklara dökülüverdi.

“Yetiş ey didarı hürriyet” diye biten bu makale Abdülhamit'in adamlarından başka herkesi ayaklandırmıştı. Demek isterim ki nerede bir gazete çıkmışsa onun arifesinde daima büyük hadiseler aramalıdır.

Antalya'da matbuat hayatı da en büyük hadiselerin zuhuru ile başlamıştır.

Şuursuzca girdiğimiz bir Cihan harbinde Galiçya dağlarında, Vistal Nehri boylarında, İran'da bugünkü vatan hududumuz olan Basra Körfezi'nde, Yemen'de, Suriye'de, Çanakkale Boğazı'nda, Makedonya'nın karlı şahikalarında aç, susuz dövüşen Türk çocukları müttefiklerimiz ile beraber mağlup olmuştu.

Bizi ikinci bir fecaat karşıladı. Mekke'de Hazreti Peygamber'in türbesini, Suriye'de Arap vatandaşlarımızın huzur ve emniyetini temin eden Türk çocukları dindaşlarımız tarafından hançerlenmeye başladı. İngilizlerin taşsız kral dedikleri “Laverans'ın ardına düşen Mekke Şerif Hüseyin ve oğulları Şam'ın “Rabo” boğazında Türk çocuklarının kanını sel gibi akıtmışlardı.

Toroslara çekildiğimiz zaman Mondros Mütarekesi imzalanmıştı. ³³⁰

Şarkın hasta adamı denen Osmanlı İmparatorluğu mirasının ilk ilamı Mondros Mütarekenamesi sayılıyordu. Elimizde kalan vatan parçasında yaşayan Rumlar, Ermeniler kendi ihtilal cemiyetleri olan Etnik-i Eterya ve Pontus, Taşnak ve Hınçak İhtilal Fırkalarını da harekete geçirmişlerdi.

Şark vilayetlerimizi Sivas'a kadar Ermeniler, Karadeniz sahillerimizi Pontusçular, Adana, Antep, Urfa'yı Fransızlar, Antalya, Konya'yı İtalyanlar, İzmir ve havalisini Yunanlılar, Boğazları İngilizler, Trakya'yı Yunanlılar alıyordu. Sevr adlı bir muahedeyi İstanbul hükümetine imza ettirdiler. Eğer bunu tatbik edebilselerdi Türkleri mihnetle yok edeceklerdi. İnsan bir kere ölür amma Sevr her gün bizi bir kere daha öldürecekti.

Amerikalıların o günkü Reiscumhuru Wilson 12 maddelik sulh şartları ile güya her milletin hakkını veriyordu.

Wilson'un karşısına geçen Yunan Başvekili Wilson'a Türk İzmir'e Türklerin kendilerinin bile gavur İzmir dediklerini ve İzmir'in Pire'ye 4 saat yakın olduğunu söylüyor ve İzmir'in işgaline Amerikalıların muvafakatini alıyordu. Herhalde tahsil hayatında coğrafya ve tarih dersinden Wilson cenapları sıfır

³³⁰ “Antalya’da Matbuat Hayatı- 3”, *İleri*, 26 Ekim 1951.

almış olacaklar ki Venizellos'a inandı. İzmir'in işgaline izin verdi. O günkü Fransız başvekili Klemenso ve İngiliz başvekili Lüid Corc maruf birer Türk düşmanı idiler ve zannedilir ki artık hasta adam ölmüştür, dirilemez. Mora ihtilalinde Türk dostu olan bir İngiliz mebusu Hariciye Nazırı'ndan Avam Kamarasında soruyor "Mora ihtilalini himaye eden devletimiz acaba bu hareketi ile Osmanlı İmparatorluğu'nu gücendirmiyor mu?" diyor.

O günkü İngiltere Hariciye Nazırı verdiği cevapta Yunanlıların da müstakil bir devlet kurmalarının İngiliz menfaatlerine uygun olduğunu ve istikbalde Yunan milletine Anadolu'da jandarmalık vazifesini sürdürüleceğini söylemişti. Hadisenin vukuundan 150 sene sonra İzmir'e çıkan Yunanlılara İşte bu jandarmalık vazifesi verildiğini ilan etmişlerdi.

Kendilerine göre bütün tertibat mükemmel ve hesapları sağlamdı. Yalnız büyük bir cehaletleri vardı. Türkü tanımamak.

Afyonkarahisar'dan Akdeniz kıyılarına 8 günde inen Türk ordusu yalnız Yunan Kralı Konstantin değil İngiliz başvekili Lüid Corc'u ve Fransız başvekili Klemenso'yu da tacı tahtından yere serdikleri gün anladılar ki hesaplarını iyi yapmamışlar.

İşte İzmir'imizin işgali felaketinde hizmetlerine devam imkân bulmayan İzmir'de Anadolu gazetesi sahibi Haydar Rüştü Bey merhum matbaasını omuzluyor Antalya'mıza geliyor ve Anadolu gazetesini neşre başlıyor.

*İşte vilayetimiz de gazetecilik hayatı da böylece başlamış oldu.*³³¹

"Memleketin her tarafında işgalin devam eden fecaatım halkımız Anadolu Gazetesi vasıtasıyla öğrenmeye başladığı için gazete büyük bir alaka ile karşılanıyor, neşriyatına bu şekilde devam ediyor.

Vilayetimize ilk gelen matbaa Anadolu Matbaası değildir. Nikola Melli isminde eski vatandaşlarımızdan birisi büyük pedallı bir matbaacık kurmuş ve kim bilir kendi aralarında da Yunanlıların parlak emellerini yazmıştır.

1914 yılında Dava vekili Filip Efendi isminde bir Rum vatandaşı Mutasarrıflıktan 'Antalya' isminde bir gazete ruhsatı almışsa da faaliyete geçmemiştir.

Hemşerimiz Macit Selekler gene o tarihlerde Belkıs isminde bir gazete çıkarmak ruhsatını almışsa da Nikola Melli matbaasında gazetesini bastıramadığı için teşebbüsünden vazgeçmiştir.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Antalya'mız da gazetecilik hayatı Anadolu gazetesinin çıkması ile başlar.

9 Eylül 1922 yılında güzel İzmir'imiz kurtarılınca Anadolu İzmir'de tekrar intişara başlamış olduğu cihetle Antalya'daki hayatına arzusu ile son vermiştir.

³³¹ "Antalya'da Matbuat Hayatı- 4", İleri, 3 Kasım 1951.

Memleketimiz kara günlerinin heyecanlarını yaşarken ancak müşkülünün her gün eline aldığı gazete hallettiğini görünce gazete okumak hevesi de artmış olduğundan Anadolu Gazetesi de memleketimiz tüccarlarından Ahmet Muhtar ve Şükerasına bazı tariz ve terkizlerde bulunmuş olduğundan bu müessesede bir matbaa sipariş ederek Antalya'ya getirmek lüzumunu duymuş ve bunu tahakkuk ettirmiştir.

1922 yılından beri Antalya'mızda faaliyette bulunan ve matbuat hayatımıza büyük himmet ve hizmetleri olan Antalya Matbaası'dır.

Anadolu Gazetesi matbaasını Arif Oruç Bey isminde birisine satmış ve Arif Oruç Beyde Yeni İzmir isminde gündelik bir gazete çıkarmışsa da 20 günden fazla payidar olamadığından pııyı pırtıyı toplayarak Antalya'dan ayrılmıştır.

Tanin baş muharriri eski Çorum Mebusu Muhittin ve muharrirlerimizden Sadri Ethem'de beraber İstanbul'dan gelerek Ankara'ya geçmişlerdi. Onların geçişinden yani Büyük Millet Meclisi hükümetinin kuruluşundan iki ay sonra yaptığım Ankara seyahatin de Arif Oruç Bey'in Rus sefarethanesi ile temasta olduğunu öğrenmiştim. 1921 yılında Sakarya Harbi'nin devam ettiği günlerde Kayseri Hastanesi Başhekimisi olarak çalıştığım zamanlar Arif Oruç ve arkadaşlarının İstiklal Mahkemesi kararı ile Kayseri'ye sürülmüş olduklarını gördüm. Ölmüş bir adamdan bugün bahsetmeye mecbur oluşumun bence büyük sebebi vardır. Arif Oruç bir matbaa satın alabilecek sermayeli bir adam değildi. Matbaayı almışsa komünist ideolojinin yürütülmesi için yabancı bir devletin yardımından faydelenmiş diye tahmin edilebilir.

Allah taksiratını affetsin. ”³³²

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 1923 yılında Antalya'ya gelmesinin ardından Mehmet Emin Adison ile tanışmasını ve Antalya gazetesinde sermuharrirliğine dair bilgilere *Matbuat Hayatı-6* adlı yazı dizinde yer vermiştir.

“Her gün katlandığı zararın karşılığını almadan gündelik olarak neşriyatına devam eden Antalya gazetesinin zararını gören matbaanın tüccar sahipleri matbaayı da Emin Bey'e devrederek hisselerini çekmişler ve merhum tereddüt etmeden mali takatının da üstünde olan bu fedakarlığa devam etmiştir. Memleket büyük inkılap hamlelerine başlamıştı. Bu inkılap hamilelerine inanan Antalya gazetesinin her günkü neşriyatıyla yaptığı hizmet ne kadar büyüyorsa inkılabı hazmedemeyen kara kuvvetin şuursuz tabakanın da husumeti o nispette artıyor ellerinden gelen maddi zararı çoğaltmaya çalışıyorlardı.

Bundan başka İstiklal Mahkemeleri de bazı mntıkaları da kapanmış fakat hükümet merkezindeki faaliyetine devam ediyordu.

Bilmeden fakat bir tertip hatasıyla yapabileceğiniz bir gaf sizi derhal toplar Ankara İstiklal Mahkemesine götürür ve perişan edebilirdi.

³³² “Antalya’da Matbuat Hayatı- 5”, *İleri*, 7 Kasım 1951.

İşte gazeteciliğin o gün karşılaştığı büyük müşkülata ve karşılaşacağınız maddi zarara bundan güzel bir tablo olabilir mi?

Emin Bey merhum bütün bu akıbetleri görerek ve bilerek hizmetine yılmadan devam ediyordu.

Ben Diyarbekir Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'nden 1922 yılı Ekim ayı başında istifa etmiştim. 1923 yılı Ocak ayında Elmalı Meclis-i Umumi azası olarak Antalya'ya geldim ve Emin Bey ile o gün tanıştım. Encümene seçilmiştim. O gün Encümen azaları ayda 60 banknot alırlardı. Esasen vilayetimize hizmet yapabilmek emeliyle bu işe girmiş olduğum için Emin Bey'in katlanmakta olduğu fedakarlığı desteklemeyi ve ona yardım etmeyi daha faideli buldum. Muayenehane açmadım. Tebabeti hususiye yapmadım.

Şarampoldeki Antalya matbaasına postu serdim.

Kantarağası zade Ömer Selahaddin Bey ayrıldı, memleketi olan İzmir'e gitti.

Gazetenin Mesul Müdürlüğü'nü Dava vekili Yusuf Cemal Bey Tahsis Müdürlüğü'nü ve sonra da başmuharrirliğini ben üzerime aldım.

Bugünkü Antalya'yı bilenler, o günkü Antalya vilayetinin halini görselerdi şaşarlardı.

Ne yol ne bel, ne bir müessese, tam bir yoksulluk içinde kıvranıyordu. Üstelik İtalyanların memleketimiz üzerinde her gün biraz daha hududunu genişleten hayalleri vardı. Antalya'da bir mektep açmışlar, bir hastane kurmuşlar, kesenin ağzını açmışlar ilk istila planlarını tatbik ediyorlardı. Zaten Antalya'yı işgalleri ile beraber Emin Bey'i ve Şeremetzade Zeki Bey'i de tevkif etmişler. Bu iki memleket evladını Rodos'a götürmeye çalışmışlar.

Hazin bir tarihtir ama sırası gelmişken bu hicavaber durumu yazmak tarihi borcumuzdur.

Kendi milletini yıkılmış, mahvolmuş zanneden bazı bedbaht hemşireler Amiral gemisine giderek zaten işgal edecek olan Amirale hulus çakmışlar ve Antalya'nın işgalini istemişlerdi. Amiral işgal beyannamesinde bunu sarahaten açıklıyordu. ”³³³

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, *Antalya'da Matbuat Hayatı* yazı dizisini kaleme alırken bir ara hastalanmış, İleri gazetesi bu hastalığı 14 Kasım 1951 tarihli nüshasında duyurmuştur.³³⁴ Astım krizi geçiren Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bir haftalık tedavi sürecinden sonra iyileşmiş ve 21 Kasım 1951 tarihinde İleri gazetesindeki yazı dizisine devam etmiştir.³³⁵

“O günkü iller kanunu vilayetleri daha selahiyetli bırakmıştır. Meclis-i Umumi muayyen bir formülün içinde dolaşmak kaydı kanunisinden biraz daha uzak gibiydi. Vali ve Meclis-i Umumi görüş ayrılığı

³³³ “Antalya'da Matbuat Hayatı- 6”, *İleri*, 9 Kasım 1951.

³³⁴ “Ferruh Niyazi Ayoğlu Hasta”, *İleri*, 14 Kasım 1951.

³³⁵ “Yarından İtibaren Gazetemizde”, *İleri*, 20 Kasım 1951.

bulunan iki üç arkadaş istisna edilirse vilayetin kalkınması hareketinde birleşmiş ve cesaretli adımlar atılmaya başlanmıştır.

Yapacaklarımızı, ihtiyaçlarımızı, dertlerimizi ve her gün Antalya gazetesiyile yazıyor hükümet merkezinden müşkülât görürsek pervasızca haykırabiliyorduk. Gerek politik sahada ve gerek dahili işlerde ürkmeden en ağır yazıları neşreliyorduk. Bize göre tek parti ve Cumhuriyet hükümetinden başka bir hükümet kudreti mevcut değildi. Davayı bütün bir millet başarmıştık.

İstediğimiz memleketin iyi yollardan yürümesi, ferdi tegallüp ve Antalya vilayetinde müstehak olduğu inkişafa mashariyetiydi.

Hüsnüniyetimizden kimsenin şüphe etmeye hakkı yoktur. Biz böyle düşünüyorduk. Fakat hadisat gösterdi ki inkılabı yapan devlet adamlarının arasına geniş gün kahramanları da karışmıştır.

Geniş gün kahramanlarından kimleri kastettiğimi izah edeyim.

Son yaptığımız Kurtuluş Savaşı Türk milletinin ölümü ve dirilişi muharebesi idi. Ya şerefle kahramanca tarihin engin sahifelerine karışıp gidecek veyahut da bugünkü gibi müstakil ve modern Türk Devleti olarak yaşayacaktık.

Bu kara günde kendisine teklif edilen vazifeyi kabul edip Antalya'ya gelmemiş olan ve hatta konferans salonlarında, kapalı odalarda “Kabakçı Mustafalar” diye tariz ve tezyif etmiş olanlar bile vardı.

Lozan Muahedesi 'nden sonra fiilen muhalefet etmiş olanlar, cürümlerinin derecesine göre ya yüz ellilik kara listeye girdiler. Veya bir kısmı da Divan-ı Harp kararıyla devlet hizmetinden çıkarıldılar. Bunun haricinde kalan bir tabaka vardı ki yılan gibi sessiz yürür ve güneş gördüğü zaman canlanır. İşte bu maskeliler büyük seferden sonra yavaş yavaş Ankara'ya geldiler birer mütehassıs unvanıyla Vekaletlere yerleştiler.”³³⁶

“Parti teşkilatı da kurulmaya başladı. Konya'dan gelen Jandarma Alay Kumandanlığından emekli İsmail Hakkı Bey merhum parti müfettişi olarak çalışmaya başladı. Vali Sefa Bey daima bizim noktai nazarımızı müdafaa eden bir zattı. Parti müfettişi ilk husumet bayrağını şahsen bana çekmişti. Vali Mülkiye Müfettişliğine nakledildi. Ben vilayet matbaasından faydalanamadığım için ufak bir matbaa satın aldım. Ve “Akdeniz Matbaası” adıyla faaliyete geçirdim. Emin Bey gazetesini neşre devam etti. Benim gazete çıkarmamdan da memnun olmadı. Ben memleketi gazetesiz bırakmamak için kendisi ile verdiğim kararla harekete geçmiştim. “Akdeniz” in ilk nüshasını 1 Mart 1925 yılında çıkardım. Gazetemizin mesleki “Cumhuriyetçi Türk Gazetesidir” kelimelerinde toplanıyordu.

Avukat Kazım Azamet Bey Mesul Müdürlüğü'nü deruhte etti ve matbaayı alırken bilahare geriye aldığı ufak bir nakdi yardımda da bulundu.

Haftada iki gün çıkardığım Akdeniz'i gündeliğe bindirdik. İnkılapçılık ve milliyetçilik davası başlıca müdafaa ettiğimiz dava idi.

³³⁶ “Antalya'da Matbuat Hayatı- 9”, İleri, 21 Kasım 1951.

1926 Eylül'ünde büyük bir yangında bir saat içinde evim yandı. Hemen hiçbir şey bırakmadı. Cemal Bey yokuşunda Tenvir gazetesini neşretmiş olan Azmi Beyin emvali metrukeden evde oturuyordum. Benim oturduğum eve bitişik Avukat Haydar Bey'in de iki evi vardı. Birisinde kendisi oturuyor, bana bitişik olanda da Banka di Roma'dan İtalyan vapurları acentalığına nakledilmiş bir İtalyan oturuyordu.

Güpe gündüz saat 3'te evin en üst katından Haydar Bey'in evine bitişik ufacık sandık odasından yangın çıktı. Ev yanmaya başladığı zaman 5-10 hanımefendi de misafir olarak evimizde bulunuyorlardı. Benim oturduğum evle beraber ayrıca Haydar Bey'i iki evi de kül oldu. Hüzünle söyleyeyim ki üç tarafımızda bol su ile çevrilmiştir. Memlekette yangın teşkilatı değil suyu geriye veren iki tulumbadan başka bir şey yoktu. Yandık kül olduk.

Zabıta tahkikat yaparken ev sahibi Haydar Bey'in, benim İtalyanlarla mücadele eden aydın birer memleket evladı olduğumuzu ve İtalyan teşkilatının bize böyle bir darbe vurabileceğini hiç hesaba bile katmadı. Bugün dahi ısrarla üzerinde durduğum inancım bu suikasti İtalyanların yapmış olduğudur.

Beni kökümden sarsabilmişler, Haydar Bey'i de büyük zarara sokabilmişlerdi. Maksatlarında da muvaffak oldular sayarım.³³⁷

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun sahibi ve mesul müdürü olduğu Akdeniz gazetesine dair bilgilere İleri gazetesinin 19 Aralık 1951 tarihli nüshasında yer vermiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu makalesinde Akdeniz gazetesini ilk olarak 1 Mart 1925 tarihinde neşrettiğini belirtse de bu gazetenin elimizdeki ilk nüshası 9 Mart 1925 tarihini taşımaktadır.

“Akdeniz'i neşretmem Şeyh Sait isyanının başladığı günlerde tesadüf eder. Memleketin o günkü durumuna göre Takrir-i Sükûn adlı fevkalâde bir kanun neşredilmiş Elaziz'de bir de İstiklal Mahkemesi kurulmuştu. Şark vilayetlerinde dolaşmış, vazife görmüş, geçtiği yerde gözünü ve kulağını açmış aydın bir Türk evladı olduğum için ahvale vakıf bir insan sayılırdım.

Bütün Türk matbuatı Şeyh Sait harekâtını irticanın hortlamasından doğan bir ihtilal olduğunu söylediler. Ben Akdeniz'de yazdığım bir iki başmakaleyle bu hareketin bir irtica değil muhayyel kürt kraliyetini kurmaya matuf bir hareket olduğunu ve irtica ile maskelediklerini iddia ederek mucip sebeplerini de yazmış ve izah etmiştim.

Bu neşriyatımı gerek Ankara'da ve gerekse İstiklal Mahkemesi mahfelinde gereken tesirini göstermiş. İstiklal Mahkemesi Reisi olan Hakkâri mebusu Mazhar Müfit Bey merhum bunu bana rast geldiğim zaman söylemişti.

Akdeniz'i neşretmeden evvel vefalı elini benim üzerimden eksik etmeyen inkılap kahramanlarımızdan Kılıç Ali Beyefendi'ye yazmış ve maddi yardım istemiştım.

³³⁷ “Antalya'da Matbuat Hayatı- 16”, İleri, 12 Aralık 1951.

Yardımlarını benden esirgemediler. Osmanlı Bankası vasıtasıyla Başvekalet bana biraz para gönderdi. Akdeniz'in çıkmasını kolaylaştırdı. Kürt kraliyeti maalesef şark vilayetimizde bazı dertleri siyasetçilerin dün takip ettiği bir dava idi. Bugün de gene aynı adamların takip ettiği o gün İngilizlerin bugün Rusların desteklediği bir davadır. Vatanın her parçasını kendi kanıyla karış karış sulayan Türk çocuklarına daima uyanık olmalarını şark vilayetlerinden verecek sesleri yalnız parti bakımından değil bu bakımdan da incelenmeye tabi tutulmasını tavsiye ederim.

Mahalli parti teşkilatı beni yıkmaya uğraşırken bende bu şekilde merkezin yardımına dayanarak çalışıyordum.

Ben aradan çekildikten sonra Halk Partisi Yeni Türkiye diye gündelik bir gazete çıkardı.

Gazetenin imtiyaz sahibi Şermetzade Ziya, Yazı İşleri Müdürü de Eczacı Sabri Beydi. Bu gazetenin bir sene kadar neşriyatına devam ettiğini zannederim. „³³⁸

“Yeni Türkiye”den sonra vilayetin Resmi Antalya’yı neşrettiğini görüyoruz. Bu ne kadar devam etmiştir elimizde bir koleksiyon yok. Fakat vilayetin matbaasını Antalya gazetesi idare müdürü Enver Bey almış ve “Zümriüt Ova” diye bir gazete neşretmiştir. Zümriütova’dan sonra merhum Antalya gazetesi sahibi Emin Bey’in küçük oğulları Mazlum Adison pederinin gazetesi olan Antalya gazetesini yeniden çıkarmıştır. Bir aralık Matbuat Kanununa gazete müdürü mesullerinin yüksek mektep mezunu olması şartı konulmuş olduğu için Eczacı Macit Bey Antalya’nın müdürü mesullüğünü deruhte etmiştir. Antalya’dan sonra Mazlum Bey’in büyük kardeşi Dr. Nurettin Adison Yeşil Antalya isimli bir gazete çıkarmıştır.

Dr. Nurettin Bey yeniden devlet memuru oluncaya kadar mesuliyeti altında çıkardığı bu gazeteyi Murat Güler’e devretmiş ve bu devrenin bir kısmında da Avukat Ali Haydar Uçkun’un mesul müdürlüğü ve baş yazarlığında neşriyatına devam etmiş.

Ali Haydar Uçkun çekildikten sonra Murat Güler kendi mesuliyeti altında 14 Mayıs 1950 yılında kadar neşriyatına devam etmiştir.

Sadri Tunca bugün gündelik olarak neşriyatına devam eden “Şelale” gazetesini çıkarmıştır. Bu gazetede bir aralık Sadi Nayman başyazarlık yapmışsa da sonradan ayrılarak ömrü kısa süren “Akdeniz” isimli bir gazete neşretmiştir.

Mazlum Adison Murat Güler’den matbaayı devraldıktan sonra bugün neşriyatına devam etmekte bulunan Sonsöz gazetesini neşre başlamıştır.

Memlekette parti mücadelesi başladığı zaman Demokrat Parti ileri gelenleri iki sene evvel “İleri” isimli gündelik demokrat bir gazete çıkarmaya başlamışlardır.

³³⁸ “Antalya’da Matbuat Hayatı- 18”, *İleri*, 19 Aralık 1951.

Yakın zamana kadar Mustafa Tüzün'ün sahip ve Suphi Neşet Türel'in mesul müdürlüğü altında gündelik olarak neşriyatına devam eden İleri'nin halen sahibi Teyfik Türel ve yazı işleri müdürü de oğlu Suphi Neşet Türel'dir.

İnkılap zamanlarında yalnız bir gün Daima İleri diye bir gazetenin çıkarıldığı görülmüştür."³³⁹

"Halen gündelik olarak çıkan ve kendileri matbaa sahibi de bulunan İleri ve Şelale'nin kendi görüş ve çerçeveleri içinde memlekete hizmet edebilmek için katlandıkları maddi manevi fedakarlığı övmek lazımdır.

Haftada iki gün neşriyatına devam eden Son Söz sahibi Mazlum Adıson'un eski bir gazeteci olarak neşriyata devamda gösterdiği feragat ve fedakarlığı küçümsemek insaf borcudur.

Ben her üç gazetenin de gazete yüzünden karınlarını doyuramadığını tahmin ederim.

Matbuat sahasında memlekete hizmet etmeye alışmanın ayrı bir tiryakiliği ve zevki vardır.

İstanbul'da okuduğumuz zamanlar o günün gündelik gazetelerinde vazife almış olan aydın insanların bazen köşe bakkalından bir ciğer veya fasulye piyazı ile karınlarını doyurdıkları, matbaanın kanepeleri üzerinde uyudukları halde gene mesleklerine devam ve sebatta inat ettiklerine şahit olduğumuzu hiç unutmam. Saydığım gazetelerin hepsine yazı yazmak suretiyle hizmet etmiş yerli ve yabancı birçok aydın zevatı burada teker teker sayıp kendilerini şükranla anamadığım için özür dilerim.

Gelmiş geçmiş gazetelerin tam koleksiyonlarını elde edemediğim için tetkik tam olmadı. Bu arada hastalanmış olmam da şifahi araştırmama engel oldu. Bildiğim ve bilmediğim bu zevattan özür dilerim.

Politik sahada çıkmış olan gazeteleri sayarken unuttuklarım veya bilmediğim için yazamadıklarım varsa yanlış yazılmış malumat görüyorlarsa bilenlerin düzeltmesini rica eder ve bu düzeltmeden minnettar olacağımı kaydedirim.

Bir memlekette mizahi bir gazete çıkarabilmek ve karikatür çizebilmek ayrı bir mazhariyettir. Antalya şehri bu bakımdan da bahtiyar sayılır.

Biz daha partili hayata yeni alıştığımız için siyasi mizah ve karikatürlerden hakaret kasti çıkarıyoruz. Asla böyle bir şey mizahta mevzubahis olamaz. Kanunun bile mizahi matbuata ayrı bir serbestiyet vermiş olması bunun nezih ve siyasi bir terbiye taşıdığına delil sayılır. "Agam" Karacehennem tarafından İstanbul'da tabedilerek Antalya'ya gönderilmiş ve bu şekilde intişar sahasına çıkmıştır. Mizah gazeteleri hemen hemen bellidir denebilir. Agam'ı okuyanlar hatta Antalya şehri halkından olmadıkça büyük bir zevk duymazlar. Çünkü onun ele aldığı şahsiyetler ve mevzular ve yaptığı karikatürler mahalli ve mevzii sayılır."³⁴⁰

³³⁹ "Antalya'da Matbuat Hayatı- 19", *İleri*, 23 Aralık 1951.

³⁴⁰ "Antalya'da Matbuat Hayatı- 20", *İleri*, 26 Aralık 1951.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 26 Aralık 1951 tarihinde yayınlanan *Antalya'da Matbuat Hayatı-20* adlı makalesi ile bu yazı dizisinin sonuna gelmiştir. Ama İleri gazetesindeki makaleleri farklı konularla devam etmiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Mekteb-i Tıbbiye'nin açılışının 125. yılı münasebetiyle düzenlenen kutlamalarda en yaşlı hekim olarak bir konuşma gerçekleştirmiş, Türk tıbbına hizmeti dokunanlar için salondakileri saygı duruşuna davet etmiştir.³⁴¹ İleri gazetesinin 15 Mart 1953 tarihli nüshasının magazin sayfasında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun bilinmeyen bir yönü görülmektedir. Magazin sayfasının *Hangi Şarkıları Severler?* başlıklı bölümünde Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun sevdiği şarkının sözlerine yer verilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun sevdiği şarkı sözleri şöyledir:

“Hala kanayan kalbimi aşk ateşi dağlar,

Ümidi kırılmış beni atiye ne bağlar?”³⁴²

İleri gazetesi yalnızca Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu tarafından kaleme alınan makalelere yer vermeyerek hakkındaki haberler de gazete sütunlarında yer almıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun 30 Temmuz 1953 tarihinde evinin denize bakan odasının açık penceresinden eve giren hırsız 250 lirasını çalmıştır. Hırsızın komodinin üzerinde duran altın dolma kalem ve saati almayıp, yalnızca parayı çalması ilginç olarak karşılanmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey durumun farkına varmasının ardından zabıtaya müracaat etmiş lakin hırsız yakalanamamıştır.³⁴³ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun İleri gazetesindeki neşir hayatının aralıklarla 1959 yılına kadar sürdüğü söylenebilir. Çünkü sözü edilen yıldan itibaren Şelale gazetesinde yazmaya başladığı görülmektedir.

2.10. Şelale Gazetesi Makaleleri ve Yazı Dizisi

Sabri Tunca'nın sahibi olduğu Şelale gazetesi 8 Ocak 1947 tarihinden itibaren yayın hayatına başlamış, gazete başlığının altında *'tarafsız memleket gazetesi'* ibaresi yer almıştır.³⁴⁴ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na ait makalelerin birçoğu mevcut olup, ilk olarak 22 Ocak 1955 tarihinde başlamış, Mustafa Kemal Atatürk ve inkılâpları ile alakalı, Antalya'nın imarı,

³⁴¹ “Tıbbiyeliler Bayramı Dün Törenle Kutlandı”, *İleri*, 15 Mart 1953.

³⁴² “Hangi Şarkıyı Severler?”, *İleri*, 15 Mart 1953.

³⁴³ “Bir Usta Hırsız Dr. Ferruh Niyazi'nin Parasını Çaldı”, *İleri*, 31 Temmuz 1953.

³⁴⁴ Gönüllü, 2010: 363.

belediyenin çalışmaları ve günlük olaylar hakkında makaleleri yer almıştır. 19 Ocak 1959 tarihindeki Şelale gazetesi nüshasında yer alan *Şükrü Kaya Bey'in Vefatı Hakkında* adlı ilk makalede Şükrü Kaya'nın CHP sekterliği, Dahiliye başta olmak üzere birçok vekalette başarıyla görev yaptığından söz ederek vefatından duyduğu üzüntüyü okuyucularıyla paylaşmıştır.³⁴⁵ *Bayraktar Mehmet Ağa'yı da Kaybettik* ve *Acı Kaybımız* adıyla iki makale kaleme alan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Bayraktar Mehmet Ağa ve Emine Atamer'in vefatlarından dolayı üzüntüsünü dile getirerek vefat edenlere Allah'tan rahmet dilemiştir.³⁴⁶

Şelale gazetesinin Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve ailesine karşı yakın bir alaka gösterdiği görülmektedir. Çünkü Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun oğlu Oğuz Ayoğlu'nun Türk Ticaret Bankası Finike Müdürlüğü'nden Mersin Türk Ticaret Bankası İkinci Müdürlüğü görevine tayin edildiğini dile getiren gazete, Oğuz Ayoğlu'na tebriklerini iletmiştir.³⁴⁷ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun eşi Hatice Saime Ayoğlu'nun tektaş küpesini kaybetmesinden dolayı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu tarafından Şelale gazetesinde ilân verilmiş, küpeyi bulan kişiyi nakdî olarak ödüllendireceğini söylemiştir.³⁴⁸

Şelale gazetesinde günübürlük makalesi yayınlanan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun bir yazı dizisi hazırlığında olduğu ve yakında okuyucularıyla buluşacağını haberi 12 Nisan 1959 tarihli nüshada duyurulmuştur.³⁴⁹

2.10.1. Acı Günlerimizin Hatırası

15 Nisan 1959 tarihli Şelale gazetesi nüshasında yazı dizisine başlayan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu yazı dizisine *Acı Günlerimizin Hatırası* ismini vererek, Antalya'nın düşman işgalini konu almıştır.

"Ben 1911'de memleketimiz olan Elmalı'dan ayrılmış ve 1923 yılına kadar da dönmek imkânı bulamamıştım. Kurtuluş Savaşımızın başladığı günlerde Kastamonu Vilayeti Sıhhat Müdürü olarak çalışmaya başladım. 1922 yılı ortalarına kadar Sivas, Kayseri, Elâzığ, Diyarbakır vilayetlerinde vazifelendirildiğim için Antalya'da geçen hadiseleri ancak uzaktan takip edebildim. Bulunduğumuz vilayetlerde kadınlı erkekli yapılan mitinglerde alınan kararları Antalya İtalyan konsolosu ile medeniyet

³⁴⁵ "Şükrü Kaya Bey", *Şelale*, 19 Ocak 1959.

³⁴⁶ "Bayraktar Mehmet Ağa'yı da Kaybettik", *Şelale*, 7 Şubat 1959; "Acı Kaybımız", *Şelale*, 6 Mart 1959.

³⁴⁷ "Oğuz Ayoğlu'nun Yeni Vazifesi", *Şelale*, 17 Şubat 1959.

³⁴⁸ "Kayıp Küpe", *Şelale*, 12 Mart 1959.

³⁴⁹ "Bekleyiniz", *Şelale*, 12 Nisan 1959.

dünyasına duyurmaya çalışmış, Anadolu ablukasından dolayı getirilmesi imkânı olmayan bazı mühim ilaçları da o yıllarda Antalya Sıhhiye Müdürü olan değerli ve kıymetli meslektaşımız Dr. Hasan Ferit Bey'in yardımı ile temin etmiştik.

1919 yılı sonlarına doğru Kastamonu Valiliğine gelmiş olan çok kıymetli valimizden Kütahyalı Cemal Bey Yunanlıların İzmir ve hinterlandını işgal edeceğini ve üçler komitesinin (İngiltere, Fransa, Amerika) karar verdiğini, İtalyan Devleti'nin İstanbul fevkalade komiseri Kont İsforça'nın Sadrazam Tevfik Paşaya 10 gün evvel haber verdiğini, müdafaa tertibatı için müttefikleri duymamak suretiyle her yardımı yapmaya hazır olduklarını bildirdiğini ve o günlerde kendisinin gizlice bir İtalyan torpidosuyla İzmir'e gönderildiğini ve diğer tafsilatını bana anlattıktan sonra İtalyanların kendilerine verilmesi vaat edilen İzmir ve hinterlandının Yunanlılara verilmesinden doğan dargınlıktan mütevellit olduğunu da anlatmıştı.

İzmir'i Yunanlılar 15 Mayıs 335/ 15 Mayıs 1919'da işgal ettiler. İtalyanlarda Antalya'yı bu tarihten iki ay evvel 28 Mart 1919'da işgal etmişlerdi.

Birinci Dünya Harbi'nde İngiltere, Fransa, Birleşik Amerika, İtalya, Rusya Devletleri hasımlarımızı teşkil ediyordu. Rus Çarlık rejiminin yıkılması ile müttefiklerinden ayrılmışlar, bizimle ve müttefiklerimiz sulh aktetmişlerdi. Fakat hasımlarımız, harp devam ederken şarkın hasta adamı Osmanlı İmparatorluğu'nu masaya yatırmışlar. Irak'ı İngilizlerin, Suriye'yi Fransızların, Hicaz ve Yemen'i İngilizlerin, Trablusgarp'ı İtalyanların himaye ve mandasına terk ettikten sonra Gaziantep, Urfa, Maraş, Malatya, Adana ve Mersin vilayetlerini Fransızlara; Antalya, Konya, Karahisar, Muğla, Manisa, İzmir, Aydın vilayetlerini İtalyanlara, Trakya'yı Yunanlılara, Boğazlar mıntikasını İngilizlere; Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Amasya, Tokat vilayetlerini Karadeniz sahillerinde kurulacak olan Pontus hükümetine; Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Şebinkarahisar vilayetleri de Ermenistan hükümetine verilecek. Sivas'ın bir kısmı, Kayseri, Niğde, Çorum, Kastamonu, Bolu, Ankara can çekişmesine lütfen müsaade edilen Osmanlı hükümetine bırakacaktı. Mağlup Osmanlı İmparatorluğu'nun murahhasları ile mütarekeyi imza edenler yukarıda saydığımız ve yazdığımız planı tatbik için imza koyuyorlardı ve hemen tatbikine geçirmişti. İtalyanlar planın başlangıcı olarak işe çok sevdikleri Antalya'nın işgali ile başlıyorlardı.”³⁵⁰

“Peşinen söylemeliyim ki bu satırlarımla bugün müttefiklerimiz olan o günkü hasımlarımız aleyhine bir tohum atmak ve pişmiş aşı su katmak niyetinde değiliz. Dünyanın komünist ve demokrat diye ikiye böldüğü bir devirde NATO ittifakı aleyhine söylenecek bir tek kelime bile Ancak Kızıl yazarlığın ağzına yakışabilir. NATO ittifakına giren ve müsavi şartlar altında bugünkü dayanışmayı kurabilen iktidarı muvaffak olmuş ve memleketin emniyetini sağlamış başarılı bir hareket olduğu gibi, Kıbrıs davamızın dahi bugünkü sonuca ulaştırılmasını hükümetin muvaffakiyeti sayarım. Gerek İtalyan dostlarımız ve gerek diğer müttefiklerimiz de gördükleri demokrasi cephesinin Türkiyesiz yaşaması mümkün değildir. Ama o günkü diplomatların gafleti Türk milletinin kanlı bahasına anlaşıldı.

³⁵⁰ “Acı Günlerimizin Hatırası- 1”, Şelale, 15 Nisan 1959.

Milletleri mazi yaşatır. Geçmiş günlerin acılarını unutanlar afyon içmiş insanlar gibi gafil avlanır. Demirci Mehmet Efe'yi 100 arkadaşıyla Halep'e göndersek koca Suriye topraklarında kaçacak bir delik bile bulamayacak olan oradaki dindaşlarımız ara sıra toplanıp Hatay, Adana bizimdir diye haykırıyorlar. Bunu milletlerin ihtirasına bir misal olsun diye söyledim. Geçmiş günlerin fedakarlıklarını ve bu fedakarlığı yapanları ve o günlerin acı ve tatlı hatıralarını bugünkü nesil ve yarınki nesil bilmezse günün birinde kendine teveccüh edebilecek fevkalade vatan hizmetlerine kendilerini hazırlamamış oluruz. Politikacıların günlük gevezelikleri tarihin seyrini değiştirmez. Aziz Türk milletine “Yurtta sulh, cihanda sulh” vasiyetini boşa söylememiştir. Bu izden ayrılmayan partiler Türk milletinin muhtaç olduğu refahı sağlayabilir. Ata'nın vasiyetini tam dinlese de hariçte bozulmamasına çalıştığımız sulhü dahilde de kurabilirsek, zannederim ki en hayırlı yolu tutmuş oluruz.”³⁵¹

“İtalyanlar 1. Dünya Harbine 1. derecede Anadolu'da göz koydukları topraklarımızı alabilmek gayreti ile girdikleri ve istila hareketlerine de bu şekilde başladıkları halde Padişahlık Hükümetinin gaflet derecesini ölçmeyi Atatürk neslinin muhakemesine terk ederim. İşgal tafsilatına girmeden evvel İtalyanların işgal ile beraber rahmetli Emin Bey (Antalya gazetesi sahibi Mazlum Adıson'un babası) ve rahmetli Şermet Zade Zeki Beylerin (Avukat Zeki Şermet ve Avukat Kemal Şermet'in dedeleri) kendilerine teslimi talebinde bulunmuşlar ve Antalya Mutasarrıflığı da teslim hazırlanmışsa da rahmetlilerin medeni bir celadette teslim olmayacaklarını ve icap ederse silahla kendilerini müdafaa edeceklerini söylemiş olmalarına rağmen hükümet o günlerde 57. Fırka kumandanı Miralay Şefik Beyin kendilerini hükümette beklediği yalanıyla evlerinden çıkmalarını temin ederek İtalyanlara teslim etmiştir. Filhakika fırkanın bir alayı Antalya'da bulunan kıymetli asker Albay Şefik Bey derhal Antalya'ya gelmiş mutasarrıflık makamına da giderek Emin ve Zeki Beylerin teslim edilmemesini ısrar ve tavsiye ederken bu hileli yol Antalya Mutasarrıflığınca seçilmiştir. Emin ve Zeki Beyler kendilerinin tevkif teşebbüsünü Babıali Hükümeti nezdinde de protesto etmiş olacaklar ki aciz Babıali'de Emin ve Zeki Beylerin teslim edilmemesini Antalya Mutasarrıflığı'na bildirmiştir. Albay Şefik Bey'in İzmir'de bulunan 17. Kolordu kumandanlığına yazdığı 19.4.919 tarihli raporun 6. maddesinde aynen: “Beldenin işgali üzerine ahali namına Belediye Reisi ve Müftü ve mektep talebeleri ve heyeti muallime hükümeti müteallife âli mümessillerine ve makamâtı saireye İtalyanların Antalya'yı işgal etmesine telgraf keşidesiyle protesto etmişlerdir. Ahali-i İslamiye ve Hristiyanıye arası iyidir. Rumlar dahi İtalyan işgalini nefret ve teessürle telakki ediyorlar. Ancak protesto keşidesinde ağılebi ihtimal patrikhanenin takip ettiği siyasete zıt bir muamel olacağından yahut İtalyanlardan çekinerek iştirak etmemişlerdir” denmekte ve Antalya hükümetinin işgal beyannamesini kendi eliyle tabettirerek halka dağıtmasını ve şehrin muhtelif yerlerine asmak suretiyle gösterdiği gafletin bu hareketleri hükümsüz bıraktığı ilave edilmektedir.”³⁵²

“41 yıl evvel topraklarımızı işgal eden İtalyanlar müttefiklerinden daha evvel neticeyi görerek Anadolu'da işgal ettikleri toprakları tahliye etmeye başlamışlardır. Gönüllerinde haksız ve manasız

³⁵¹ “Acı Günlerimizin Hatırası- 2”, *Şelale*, 16 Nisan 1959.

³⁵² “Acı Günlerimizin Hatırası-3”, *Şelale*, 20 Nisan 1959.

yere aşk ve hasret taşıdıkları güzel memleketimiz Antalya'yı 5 Temmuz 1921'de yani 38 yıl evvel yarınki pazar günü tahliye etmeye mecbur olmuşlardır.

38 yıldan beri bu kurtuluşun yıl dönümünü mahalli gazetelerimizin 3-5 satırla olsun anmamaları biz aydınların boynuna asılı kalmış bir günah torbasıdır.

Üzülerek söyleyeyim (İstiklal Harbi'nde Antalya isimli vesaike dayanan bir eser yazmak mecburiyeti ile karşılaştığım güne kadar bu tarihi sahih olarak kimseden öğrenmek mümkün olmadı. Kıymetli hemşerilerimizden Salih Sipahioğlu'na kulüpte bir gün bunu serzenişle sordum. Memleketimizde Hukuk Hakimliği yapmış olan Remzi Çitçi'nin bir vesileyle bunu Müdafaa-i Milliye'den sorduğu ve cevabını da aldığını söyledi. Tarihimizi yanıltmamak içinde hafızasına güvenip bir tarih söyleyemeyeceğini de söyledi. Halen Mahkemeyi Temiz Azası olan kıymetli hakimimize bir mektup yazdım cevap lütfettiler ve 5 Temmuz 377- 1921 tarihini bildirdiler. Ve Müdafaa-i Milliye Vekaleti'nin cevabı yazısı suretini gönderdiler. Hâkim Bey'in de bulunduğu lise aile birliğinde bugünün her yıl kutlanmasını düşünmüşler fakat kimseden bu tarihi öğrenemedikleri içinde sormaya mecbur olmuşlar. Temmuz ayı lisenin tatil günlerine tesadüf ettiği içinde kutlama günü yapamamışlar. Sayın Remzi Beyefendiye gösterdikleri bu alaka ya ve bana mektupla tafsilat vermek zahmetine katlandıkları için alenen teşekkürlerimi sunarım.

İtalyanlar ne için geldiler ve iki buçuk yıl oturduktan sonra neden kendi istekleri ile gittiler. Bunun tafsilatını hazırladığımız kitapta arzu edenler okuyabilecektir. Şu kadarını söyleyeyim ki Osmanlı İmparatorluğu yağlıca ve etlice nefistir yemek sanıp buna hasret çeken talip devletler bu nefis yemeği yerken lokmaların hazmı mümkün olmayan kılçıklarından karışarak mideleri bozuluncaya kadar görüp keşfedemediler.

Mustafa Kemal Paşa'nın şiddetli tokadıyla İngiltere Devleti fehimesi Başvekalet sandalyesinden düşen ve bir daha dirilemeyen meşhur Türk düşmanı Loyd George Avam kamarasının galeyanı önünde yenilgiye izaha mecbur olurken (Efendiler Cenabı Hak 3-4 asırda bir fevkalade insanlar yaratır. O asırda da Mustafa Kemal isminde fevkalade bir insan yarattı. Bu Türklerin hissesine isabet etti. Onun için yenildik.) dedi.

*Gelenler bunun için gittiler. Nur içinde yat aziz Atam.*³⁵³

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun yazı dizisi *Kurtuluş Günümüz* adlı makale ile son bulmuş, ama zaman zaman çeşitli içeriklerde yazılar kaleme almıştır. Sivas'ta görev yaptığı yıllarda kendisinin ve çocuklarının çok üşüdüğünü bu yüzden sıcak su torbalarıyla çocuklarını uyuttuğunu söylediği *Bizim Meselelerimiz*³⁵⁴, sıtmadan sonra verem hastalığının arttığına dikkat çektiği ve Aşir Aksu'nun vereme karşı verdiği mücadeleden övgüyle bahsettiği *Verem*

³⁵³ "Kurtuluş Günümüz", *Şelale*, 4 Temmuz 1959.

³⁵⁴ "Bizim Meselelerimiz", *Şelale*, 10 Ocak 1962.

*Tehlikesi Büyüktür*³⁵⁵ gibi makalelerini neşretmiştir. Bu makalelerin ardından yeni bir yazı dizisine başlamaya karar vererek hazırlıklarına başlamıştır.

2.10.2. Yolcu Mektupları

Şelale gazetesinde yeni bir yazı dizisine başlayacak olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu yazı dizisi için bir dizi seyahate çıkmak istese de ilerleyen yaşından dolayı bu isteğini ilk etapta gerçekleştirememiştir. 9 Temmuz 1963 tarihli Şelale gazetesi nüshalarında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun *Yolcu Mektupları* adlı yazı dizisinin neşredileceği, Ankara, İstanbul, Büyükada, Bursa'daki evlat ve torunlarının yanına gidecek olduğu gecikmeli olsa da bu yazı dizisinin yayınlanacağını ilânı verilmiştir.³⁵⁶

“Otobüs sabah 6'da kalkacak ama evde herkesin çektiği bir huyumun rahatsız eden bir etkisi var ki yıllardır bunu düzeltemedim. Sabahın dördünde kalktım ve herkesi de kaldırdım.

Akdeniz'in koynundaki balkonumdan Akdeniz'i yıldızları ve hafif belirmeye başlayan fecrin eşsiz güzelliklerini tatlı bir serinlik içinde bir daha göremeyecekmişim gibi doya doya baktım, mor dağlarımızın denize karışan yeşillikleri tanyerinin kızılıkları ile her bakışta değişen ayrı bir tablo oldu. Başka odada yatan bütün hayatımda benim hareketlerime ayak uyduran 50 yıllık eşim seslendi. Araba geldi mi Doktor, dedi. Hanım saat 4.30 arabanın gelmesine bir saat var dedim. Ama o da giyindi yanıma geldi.

Bu satırları yazan 5 numaralı torunum Fatih oda giyinmiş. Ankara'da anasına babasına kavuşacağı için gözlerinin içi gülüyordu sevinçten.

Garaja geldik birinci sırada bizi götürecek olan Ankara otobüsü hazırды. Yerleştirdiler saat 6'da hareket ettik. Arkadaşlarımızın arasında kadın erkek Antalya'ya gezmeye gelen yabancılar ve esas Antalyalı olan hemşireler otobüse yerleştik. Şoförümüzün adı Mustafa Ünsar terbiyeli ve mesleğine hakkıyla vakıf ve direksiyona hâkim bir hemşerimiz. Otobüsün sahipleri Faruk ve Ali beyler karasörü ve kanepeler yeni yapılmış ama otobüsün yaşı benim yaş gibi uzunca. Şoförün ustalığına güvenmeden bir kere daha elden geçmek ister. Bunu da satırlarımdan kendilerine hatırlatmak isterim.

Eğer yapmazlarsa yalnız yolcuların değil kendilerinin de canı yanabilir. Tanrı korusun ama Tanrının emri de tedbirde kusur etmemektedir.

Geçtiğimiz yerlerde hububat mahsulümüzü çok bereketli görerek sevindim.

³⁵⁵ “Verem Tehlikesi Büyüktür”, *Şelale*, 19 Ocak 1962.

³⁵⁶ “Yolcu Mektupları”, *Şelale*, 9 Temmuz 1963.

Kim ne derse desin bu yıl hububat bereketli olacaktır. Ben karayolu ile Ankara'ya ilk defa seyahat ediyorum. Afyon'la Ankara arasını şimdiye kadar hiç görmedim. Bu yolun iki kıyısındaki mahsulde bereketli. 8 buçuğa doğru Ankara'ya ulaştık daha elektrikler yanmamıştı. 14 yıldan beri de Ankara'yı görmemiştım. Garajda bizi bekleyen oğlum Oğuz ve eşi gelinim Süheyla torunlarım ikizler, kardeşimin oğlu Yavuz karşıladılar. Yediğimiz bol toz, hava yükselmesinin astım hastalığım üzerinde yaptığı tazyik sebebiyle doya doya etrafı seyredemedim. Evde bana ayrılan odanın karşısına uzakta olsa atamızın Anıtkabir'i düşüyordu. Ben Ankara'yı ilk defa 1920'de görmüştüm. Mübarek Ankara topraklarının üstünde yükselen bu muazzam şehir tamamen Atatürk'ün eseridir, 40 yıllık şehirdir. Ankara'ya yaklaştığımız zaman gün pazar olduğu için halk kırlara dağılmış her bölgede bir aile topluluğu var. Yolun kenarlarına çekilmiş bir taksinin arasında dans eden çiftlere de tesadüf ettik. Galiba asfaltın kayganlığından istifade ediyorlardı.

Geçtiğimiz bu yollar o kadar çok tarihi mefahirimiz ile doludur ki insan hangisini yazacağını adeta şaşırır Kocatepe'nin önünden geçiyoruz. Bizi kurtaran Türk'ün Kocatepe taarruz saatinde alınmış resmini bilmeyen var mıdır? Biz değil dünya tarihi bile siyah kalpaklı mavi gözlü kumandanın parmağını çenesine götürmüş neresinden başlayayım der gibi bir pozun edası vardır. Türkü boğmaya gelen insanların Afyon siperlerinden kopunca bir haftada Akdeniz'in mavi dalgalarına gömülüp tarihe karışacaklarını kendileri ne de görenler elbette akıllarından geçirmemişlerdir. Kocatepe'den geçen otobüs bizi fazla düşünmeye fırsat vermeden Afyon'a getirince tam Atatürk'ün heykelinin önünde durdu. Bu heykeli yapan sanatkar Atatürk'ün ne düşündüğünü adeta canlandırmış.

Şehir lokantasına girdik muntazam bir lokanta evsafını taşıyan müesseseler beş altı şehrimizde münhasır gibi olduğunu birçok şehir ve kasabaları gezmiş bir adam olarak bildiğim için gördüğüm noksanlıkların tesellisini Atatürk'ün (Bu millete garsonluk yapmayı öğretemedim.) vecizesinde buldum amma bunu öğreneceğiz. Turistlerden para kazanmamız bunları bilmemize bağlıdır. Yukarıda 43 yıl evvel Ankara'yı tanıdığımı söylemişim. Oğlumun Ankara'da oturduğu apartman benim Abidinpaşa Köşkü diye bildiğim tepedeki dağın eteğinde o günkü Ankara'da bu köşk en uzak bir bağ evi sayılırdı. Ben Midillide okurken bu Abidin Paşa adalarda valiydi yılın 6 ayını Midilli'de 6 ayını da Rodos'ta geçirirdi. Aslı Yanyalı bu zatın Yunan edebiyatında, büyük mevkii vardır, derler. Yakın akrabalarından sınıf arkadaşımız da vardı. Ankara Valiliği yaptığı zaman geniş manzaralı bu tepeye bağ ve köşk yaptırmış Allah rahmet eylesin. Gece torunlarımın ve evlatlarımın temiz havalarını doya doya teneffüs ederek rahat bir uykuya daldım. 15.7.1963 ANKARA³⁵⁷

“Ankara'nın havası benim astımına çok fena tesir eder. İlk günümü evimde geçirmeye ve balkondan Ankara'yı kuşbakışı seyre karar verdim. Telefonla gönderilecek bir iki iş vardı. Oğlum Oğuz'a söyledim o yerine getirdi bana tekmil haberini verirken babacığım Muammer Karaca'dan bu akşam son oynayacağı piyes için bilet aldım. Sizin çok sevdiğimizi bildiğim için size sormadım, dedi. Akşam gittik. Gençlik parkının bir ucundan girdik öbür ucundaki açık hava tiyatrosuna gittik. Atatürk Ankara'yı ağaçlandırmaya çalışırken burada ağaç olmaz, bu çorak topraklarda ne yapılsa boştur diyenler bugün

³⁵⁷ “Yolcu Mektupları- 1”, Şelale, 21 Temmuz 1963.

yeşil ormanlık ve mamur bir başşehir haline gelmiş olan Ankara'yı görmüş olsalar acaba ne derler? Bu fikirde bulunanların kötü niyetleri yoktur. Onlar Mustafa Kemal Paşa'yı keşfedebildiler mi idi."³⁵⁸

"Memuriyet hayatımda bataklıkların kurutulması çalışmalarında o kadar çok yürüdüm ki, alakalıları arkamdan yetişemez bazen de homurdandıklarını duyardım. Ama bütün bu kuvvet ve kudret geride kalmış en büyük zorun bugün için yürümektir. Atatürk Çiftliği'nde de dinlene dinlene 3 saat gezdim, ama pestilim çıktı. Öğretmenler ordumuz Antalya'da toplandı. Bugünlerde onların yanına gidip dile gelen dertlerini dinlemek fırsatını bulamadığım için üzgünüm. İnkılaplarımızın öncüleri bu aziz Türk çocukları ne kadar huzur ve geniş çalışma imkânı bulurlarsa Türk milletinin ve vatanının o kadar yükseleceğine inancım var. Bugünlerde orada bulunamamayı bir talihsizlik sayarım.

*Ankara'dan yazdığım bu satırlar Ankara'nın son mektubudur. Bir gün tekrar buralara gelebileceğime ümidim yok desem caiz. Birçok kadim dostlarımızı ziyaret dahi edemedim ama bu kabahat bende değil nüfus kağıdımın eskimesinde yollar bile merdivenler gibi eskimiş ve ihtiyarlamış. İnşallah yarın gideceğim Bursa'dan selamet ile seslenmek nasip olur. 18-7-963 ANKARA"*³⁵⁹

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun gezisine dair son makale 1 Eylül 1963 tarihinde Şelale gazetesi nüshalarında yer almış ve İzmir'e doğru gittiğini belirtmiştir. Yolculuğu sırasında zaman zaman rahatsızlanan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, hastalığı dolayısıyla torunu Fatih seyahatler sırasında dedesinin yanından ayrılmamış, tüm gezi yazılarını dedesi adına not etmiştir.³⁶⁰ Gezisinin bitiminde Antalya'ya gelen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu bu gezisinin dönüş yolunda hastalandığı için yazı dizisine devam edememiştir.³⁶¹

2.11. Antalya Gazetesi Yazı Dizisi

Antalya gazetesi, sahibi Mehmet Emin Bey'in 1928 yılında vefat etmesinden sonra kapanmak durumunda kalmıştır.³⁶² Antalya gazetesi Mehmet Emin Bey'in vefatının ardından verdiği 12 yıllık aranın ardından 7 Ağustos 1939 tarihinde Rasih Kaplan ve Fuat Baturay tarafından yeniden yayınlanmıştır.³⁶³

Antalya gazetesinde sermuharirlik yapmış ve kendi gazetesi Akdeniz'i yayınlamak için ayrılmış olan Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya gazetesine her zaman gönülden bağlı

³⁵⁸ "Yolcu Mektupları- 2", Şelale, 23 Temmuz 1963.

³⁵⁹ "Yolcu Mektupları- 3", Şelale, 24 Temmuz 1963.

³⁶⁰ "İzmir'e Doğru", Şelale, 1 Eylül 1963.

³⁶¹ "Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Avdet Etti", Şelale, 17 Eylül 1963.

³⁶² Alçıtepe, 2012: 4.

³⁶³ Güçlü, 1997: 92.

kalmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun 1950 yılında hekimlik mesleğinden emekli olmasının ardından vaktinin çoğunu çeşitli gazetelerde makale ve yazı dizisi hazırlamaya harcamıştır. Antalya gazetesinin kimi nüshalarında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na yer verilmiş, Antalya gazetesinin ilk yazar kadrosunda yer aldığı belirtilmiştir.³⁶⁴

Bu sırada Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Antalya gazetesinde kısa sayılabilecek bir yazı dizisine başlayarak İskele Un Fabrikası'nın açılmasına yönelik gösterilen özverilerden ve karşılaşılan sorunlardan bahsetmiştir. *İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi* başlıklı yazı dizisi ilk olarak Antalya gazetesinin 27 Aralık 1962 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. O döneme tanıklık eden kişiler arasında yalnızca kendisi ve İl Özel İdare Müdürü Muharrem Önal'ın kaldığını belirterek İskele Un Fabrikası'na dair anılarına bu yazı dizisinde yer vermiştir.

Antalya gazetesinin 27 Aralık 1962 tarihli nüshasında yer alan *İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 1* adlı yazı dizisinin ilkinde İskele Un Fabrikası'nın dönemin Teke (Antalya) Mutasarrıfı Hilmi (Uran) Bey tarafından kuruluşuna dair önemli bilgilere yer vermiş, kendisinin 1923 yılında Antalya'ya gelmesinin ardından bu fabrikanın yapımı için yaptığı çalışmalarından bahsetmiştir.

“Cumhuriyet devrimizin temiz ve değerli simalarından ve muhtelif vekaletlerin vekilliğini yapmış olan rahmetli Hilmi Uran Antalya Mutasarrıfı bulunduğu 1923 yılı başlarında iskeleye akan suyun meydana getirdiği uzun şelaleyi göstererek bu su kuvvetinden faydalanmayı düşünmüş, o vakit bir hububat ambarı sayılan vilayetimiz için çok temiz un çıkarabilen bir fabrikanın memleket iktisadiyatına yapabileceği faydaları mülahaza ederek bu kararı vermiş ve hemen de başlamış. Şimendifer Antalya'ya geldiğinde günde dokuz yüz çuval 4 nolu un çıkarabilecek kapasite de fabrikanın binasına başlamış ve tren gelinceye kadar da iki yüz çuval çıkaracak alet konulmasını projelemiştir. İnşaat yerden ancak yarım metre kadar yükselebildiği bir zamanda da Adana Valiliği'ne nakli ile yerine Mülkiye Müfettişlerinden Sabri Bey (Öney) tayin edilmiş. Ben Kastamonu Sıhhiye Müdürü iken Sabri Bey Karadeniz- Ereğli Kaymakamı idi. İhtilâl sebebiyle makine başında sık sık temaslarımız oluyordu. Vehimli bir zat olduğu için iki defa vilayet merkezine davet edilmiş ve şahsen görüşmelerimiz olmuştu...

12 yıldır gelmediğim memleketime olan Elmalı'ya izinli olarak gelmiştim. Sabri Bey Antalya'ya gelince bana Elmalı'ya mektup yazıp, aradı. Antalya vilayetine hizmet etmek emeliyle vazife kabul ettiğini de yazıyordu. Hemşerilerimin arzusuna uyarak memuriyetimden istifa ettim. Onlar da Meclisi-i Umumi'deki tek sandalyelerini – asil ve yedeklerini istifa ettirmek sureti ile- açarak ve beni seçerek Antalya'ya gönderdiler. Meclis'teki arkadaşlar da Encümen Azalığı'na seçerek Sabri Bey ile beraber çalışabilmemiz imkânı sağladılar.

³⁶⁴ Antalya, 9 Eylül 1962.

Ben çalışmaya başladığım zaman fabrika binası topraktan bir buçuk metre kadar yüksekti, bu masrafı karşılayacak bir kaynağımız da yoktu. Özel Saymanlığa halk tarafından maarif kanalıyla hediye edilmiş olan dükkân, mağaza gibi gayri menkulleri satın karşılamak istiyorduk. Fakat bu hareketi halk iyi karşılamıyor, homurdanıyordu. Aza arkadaşlardan Düşenbihli Hasan Efendi mezarlıklardan andız kestirerek ağaç ihtiyacını çok az bir para ile temin ediyor, hapishaneden aldığımız ucuz işçi ve ustalardan faydalıyor ve yürütmeğe çalışıyorduk. İş adamı, daha çok un ticaretiyle meşgul olan bazı hemşeriler beni Tophane Kahvesi'nin تنها bir köşesine götürerek: un fabrikası yapmanın doğru olmadığını, harbin yıktığı veya yıprattığı fabrikaları kendilerinin tamir ettirip bu ihtiyacı karşılayacaklarını, yaptığımız işin vatandaş aleyhine bir rekabet olduğunu başka bir fabrika yapmamızı rica ve ısrarla söylediler. Encümen de birlikte çalıştığımız rahmetli Seyfullah Hastacığer, Hüseyin Cephaneçi, Aksekili Ethem Beylerle çalıştığımız için bu meselenin halini benden beklediklerini anlattılar.”³⁶⁵

İskele Un Fabrikası'nın inşaat çalışmaları devam ederken Mutasarrıf değişikliği yaşanmış, Teke (Antalya) Mutasarrıflığı'na Millî Müdafaa Vekili Zekâi Bey'in kardeşi Safa Bey getirilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in yeni Mutasarrıf Safa Bey'e önyargıları olsa da ilerleyen dönemde kendilerinin yanında yer alması onu mutlu etmiştir. İskele Un Fabrikası'nın inşaatının yanında, yol yapımı ile de uğraşan Meclis-i Umumi azalarının karşısına Nafiâ dairesi çıkmış, yapılan toplantılar oldukça sert geçmiştir. İlk celsede sadece Dr. Ferruh Niyazi Bey'in konuşmasına karar verilmiş, Dr. Ferruh Niyazi Bey'de “Memleket bizim, yol bizim, üstünden geçecek biziz, siz memurlar geçmeyeceksiniz sadece” sözlerini söylemiştir.³⁶⁶

İskele Un Fabrikası binasının inşası için gerçekleştirilen Encümen toplantısına Dr. Ferruh Niyazi Bey başkanlık etmiş, 5 maddelik bir talimatname oluşturulmuştur. Buna göre, fabrika aletlerinin alınması ve tüm aletlerin işler vaziyette, fabrikanın 4 ay içinde bitirilmesi kararlaştırılmıştır. Fabrika inşaatının ihaleye çıkmasının ardından 9-10 teklif gelmiş, tekliflerin miktarlarının düşünülenin oldukça üzerinde olduğu görülmüştür.³⁶⁷ Teklifler sonucunda İstanbul Şehremini Hilmi Bey'e mektup yazılarak hangi firmanın tercih edilmesi gerektiği sorulmuştur. Hilmi Bey'in cevabı üzerine Alman Miag adlı firmanın teklifinin kabul edilmesi kararlaştırılmış³⁶⁸ ve ertesi gün firmanın mümessili encümen odasında Dr. Ferruh Niyazi Bey ile görüşmüştür. Görüşme sırasında Dr. Ferruh Niyazi Bey, mümessile firmanın teklifinin ne sebeple en yakın rakibine göre 100 bin lira daha fazla olduğunu sormuş, firma mümessili “Hilesiz bir alışveriş yapmak isteyen bir heyetsiniz. Yalnız darılmayacağımıza söz vererseniz size

³⁶⁵ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 1”, *Antalya*, 27 Aralık 1962.

³⁶⁶ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 2”, *Antalya*, 28 Aralık 1962.

³⁶⁷ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 3”, *Antalya*, 29 Aralık 1962.

³⁶⁸ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 5”, *Antalya*, 1 Ocak 1962.

bazı hakikatler söyleyeceğim. Siz bu işi hiç bilmiyorsunuz. Böyle 5 maddelik fabrika şartnamesi olmaz. Kimse de dört ayda bu fabrikayı yapıp işler halde size teslim edemez. Mesela müddetiniz dört ay yerine bir yıl olsaydı, ben fiyatımdan belki 50 bin lira tenzilât yapabilirdim. Çünkü fabrikanın her aletini kendi fabrikamızda yapacaktık. Şimdi müddeti içinde yapabilmek için ucuz pahalı başka fabrikalardan ya alacağız yahut sipariş edeceğiz. Bundan başka: fabrikada kaç silindir, kaç vals olacak, kaç kişi çalışacak bütün bunların tafsilatıyla müfredatlı bir şartnameniz olacağı gibi hangi demir ve çelikten yapılacağını da tasrih etmeniz lazımdı. Mesela biz Almanlar, İngilizler en temiz ham demir ve çelik kullanırsınız, Macarlar ise yıkıntı ve yangınlardan çıkan hurda demir kullanırlar. Bilgisiz bir adama teslim ederseniz bu fabrika yirmi yıl dayanmaz.”³⁶⁹ cevabını vermiştir.

Teke (Antalya) Mutasarrıfı Safa Bey’in tüberküloz olması ve İsviçre’ye gitmesinin ardından Meclis-i Umumi çalışmalarının da Dr. Ferruh Niyazi Bey’in onayından geçmesi istenmiş, Safa Bey’in yerine Manavgat Kaymakamı Refik Bey vekalet etmiştir. İskele Un Fabrikası inşaatı için Alman şirketinin temsilcisi Antalya’ya gelmiş, onu Muallim (Dr. Ferruh Niyazi Bey’in ifadesine göre Avukat) Niyazi Recep (Aksu) Bey karşılamıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey’in ifadesine göre Niyazi Recep Bey Alman temsilciyi ağına düşürmüş, bundan dolayı Alman temsilci fabrika inşaatının dört ay içinde bitmesinin imkânsız olduğunu belirtmiştir.³⁷⁰ Encümen’de alınan karara doğrultusunda Alman temsilciyi ikna etmek adına eski belediye reisi Lütfi (Gökçeoğlu) Bey’e direktif verilmiş, Alman temsilcinin Macar makine mühendisi ile görüşmesi istenmiştir. Lakin bu görüşme de neticesiz kalmış, Alman temsilci ikna olmamıştır. Diğer taraftan un fabrikasının yapılmasını istemeyen bazı tüccarlar da muhalif tavırlar sergilemiş, Dr. Ferruh Niyazi Bey ve beraberindeki azalar bu durumdan rahatsız olmuşlardır.³⁷¹

Alman temsilcinin ikna çabaları sonuç vermeyince Dr. Ferruh Niyazi Bey ve Mutasarrıf Vekili Refik Bey temsilciyi çağırılmışlar ve üstü kapalı olarak tehdit etmişler, Alman temsilci bunun sonucunda sözleşmeyi imzalamıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey ve Refik Bey’in yanından ayrılan Alman temsilci Avukat Niyazi (Aksu) Bey’in yanına gitmiş ve sözleşmeyi imzaladığını söylemiştir. Bunun üzerine Niyazi Bey “Biz mukaveleyi bozar ve seni zarardan kurtarırsınız. Her zaman karşına çıkan şu Ferruh Niyazi var ya o benden on bin lira rüşvet istedi dersin, biz sana şahit oluruz. Zaten başka sebeple gelmiş Mülkiye Müfettişi var onu da ihbar ederiz olur, biter.”³⁷² diyerek Dr. Ferruh Niyazi Bey’i görevinden el çekertmek istemiştir. Sonunda Alman temsilci Antalya’dan ayrılmadan önce imzaladığı Dr. Ferruh Niyazi Bey’in rüşvet istediğini iddia

³⁶⁹ “İskele Un Fabrikası’nın Hazin Hikayesi- 4”, *Antalya*, 31 Aralık 1962.

³⁷⁰ “İskele Un Fabrikası’nın Hazin Hikâyesi- 5”, *Antalya*, 1 Ocak 1963.

³⁷¹ “İskele Un Fabrikası’nın Hazin Hikâyesi- 6”, *Antalya*, 2 Ocak 1963.

³⁷² “İskele Un Fabrikası’nın Hazin Hikâyesi- 7”, *Antalya*, 3 Ocak 1963.

ettiği dilekçe Konya Parti Müfettişi'ne kadar ulaşmış ve tahkikat başlatılmıştır. Gerekli tahkikatın yapılmasının ardından Dr. Ferruh Niyazi Bey'in aleyhine şahitlik edecek kişi bulunamasa da sonuç değişmemiştir. Çünkü Dr. Ferruh Niyazi Bey Meclis-i Umumi Azalığı ve Encümenliği'nden istifa etmiştir.³⁷³ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu olayı açıklamasındaki amacı şöyle dile getirmiştir:

*“Tahkikat safhasını ve sonucunu yazmaktaki maksadım; menfaat ve mevki zihniyetinin insanlara, velev benim gibi yıllarca mekteplerde dirsek çürütmüş, harpte ve sulhta vatan hizmetlerini yerine getirmiş bir insanın bile şeref ve haysiyetiyle nasıl oynandığını, yetişmiş insanlara o gün daha çok muhtaç olan memleketimizde gözleri hırsla bulanmış insanların nasıl saldırdığına ibretli bir misal olacağına faide umduğumdandır.”*³⁷⁴

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu olayın yaşanmasının ardından neşriyatla alakadar olmuş ve ilerleyen yıllarda da çeşitli illerde Sıtma İle Mücadele Teşkilatı'nda görev almıştır. 1947 yılında Antalya'ya dönmesinin ardından İskele Un Fabrikası'ndan eser kalmadığını görmüş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Antalya'ya geldiğim zaman fabrikanın yanmış olduğunu gördüm. Yandığı zaman icarcı rahmetli kardeşim İbrahim imiş. O da rahmetli Ali Oğuz Bey'in muhasebecisi sıfatıyla çektiği kurada çıkmış.”*³⁷⁵
*“Fabrika on işçi ile idare edilir, 200 çuval buğdayı yıkar, temizler, dört nola en mükemmel bir un olarak çuvalda teslim ederdi. Politik hırs ve rekabet nedeniyle bir adamı yıkabilmek için neler yapılabileceğini bu satırlarda okudunuz. Vali Safa Bey bu tezviri şebekesini idare eden avukata, bir gün, ‘Yahu yüksek tahsil görmüş tek hemşerinizi yıkmaya çalışacağınıza, adedinizi arttırıp memleket idaresini elinize alsanız daha iyi olmaz mı?’ diyor. Maalesef bu dün böyle idi, bugün de böyle... Ne diyelim, bu millete Allah acısın.”*³⁷⁶

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun *İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi* adlı yazı dizisi 7 Ocak 1963 tarihinde son bulmuştur.

³⁷³ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 7”, *Antalya*, 3 Ocak 1963.

³⁷⁴ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 8”, *Antalya*, 4 Ocak 1963.

³⁷⁵ “İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi- 9”, *Antalya*, 5 Ocak 1963.

³⁷⁶ Dayar, 2012: 5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK DIŞINDAKİ FAALİYETLERİ

3.1. Sıtma İle Mücadele Teşkilatı'ndaki Görevleri ve Başkanlığı

Sıtma, sivrisinekler tarafından bulaşan genellikle ateş, halsizlik ve karın şişliği belirtilerini gösteren bir hastalıktır. Cumhuriyet döneminden önce de varlığı bilinen sıtma hastalığı I. Dünya Savaşı'nda oldukça yayılmıştır.³⁷⁷ Osmanlı Devleti'nin Sıhhiye Nezareti TBMM'nin açılmasıyla 2 Mayıs 1920 tarihinde kurulan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti salgın hastalıklarla mücadele edebilmek için tüm yurttaki sıhhat teşkilatlarını yaygınlaştırmak ve doktor sayısını çoğaltmak gibi kararlar almıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni salgın hastalıklar arasında en çok zorlayan sıtma olmuştur. Sıhhat Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey önderliğinde salgın hastalıklarla mücadele teşkilatlarının güçlendirilmesi ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için çaba gösterilmiştir.³⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti'nde yaklaşık 5.000.000 sıtmalılı hasta olduğundan sıtmayla mücadele devletin üzerinde durması gereken bir gerçek olmuştur. Sıtmayla mücadele için 13 Mayıs 1926 tarihinde Sıtma Mücadelesi kanunu çıkarılarak, sıtmadan en çok etkilenen bölgelere sıtma mücadele heyetlerinin gönderilmesine karar verilmiştir. Bu dönemde Aydın, Antalya Eskişehir, Konya, Kocaeli gibi vilayetler için sıtma mücadele mntıkaları oluşturulmuştur.³⁷⁹

Antalya mntıkası Antalya merkez, Kaş, Serik, Manavgat ve Finike'den oluşmuş ve sıtmanın yoğun olduğu kazalar öncelik arz etmiştir.³⁸⁰ Antalya'da görülen sıtma vakaları 1910 yılına kadar geri gitmekte olup, hastalığın tedavisinde kullanılan kininin tesiriyle vakalarda azalmalar görülmüştür. Cumhuriyet'in ilânından sonra Sıhhat Vekili Dr. Refik Bey tarafından Antalya vilayetinde yapılan incelemeler doğrultusunda nüfusun %76'sının sıtmalılı olduğu tespit edilmiştir. Antalya nüfusunun çoğunlukla sıtmalılı olmasından dolayı Sıhhat Vekilliği'ne bağlı olarak Antalya Sıtma Teşkilatı kurulmuştur. Antalya Sıtma Teşkilatı'nın özverili çalışmalarıyla sıtmalılı hastaların tedavisine başlanmış, bataklıklar kurutularak sivrisineklerin burada yaşamasına imkân verilmemiştir.³⁸¹

³⁷⁷ Okan, 1949: 3.

³⁷⁸ Tuğluoğlu, 2008: 352.

³⁷⁹ Tekir, 2019: 456.

³⁸⁰ Güçlü, 2018: 49.

³⁸¹ Gönüllü, 2008: 478.

Antalya Sıtma ile Mücadele Teşkilatı'nın sıtmal hastalarda karşılaştığı en büyük sorun hastaların dalaklı oluşudur. Bunun yanında Antalya'nın sıtma ile mücadelesinde vilayette bulunan doktorların büyük etkisi olmuştur.³⁸² Bu doktorlar arasında Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu) Bey de bulunmaktadır. Dr. Ferruh Niyazi Bey sahibi olduğu Akdeniz gazetesinin kapanmasının ardından Antalya'da serbest hekimlik yapmaya başlamıştır. 1930 yılında Elmalı Hükümet Tabibi olarak resmi görevine başlayan Dr. Ferruh Niyazi Bey, sıtma ile mücadelesine 1933 yılında Kaş Sıtma Tabibliği ile başlamıştır. 1934, 1935 ve 1936 yıllarında Niğde- Aksaray- Konya mıntıkasında Sıtma Savaş Tabibi olarak görev yapmıştır. Bu bölgede genel muayenelerde bulunan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Aksaray kazasındaki 150 bin hektarlık Karasaz bataklığını kurutmayı başarmıştır.³⁸³ Niğde-Aksaray-Konya mıntıkasında muayeneden dönen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu kimi zaman köyün ileri gelenleriyle birlikte ziyafet sofrasında sohbetlerde bulunmuştur.³⁸⁴

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Niğde-Aksaray-Konya mıntıkasındaki görevinden sonra bu kez İstanbul'a tayin olmuştur. 1936 yılında İstanbul Sıtma Savaş Tabibi olarak başladığı görevini 1939 yılına kadar sürdürmüştür.³⁸⁵ 1938 yılında İstanbul'da çalışmalarına devam eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun sıtma ile mücadele alanına Dolmabahçe ve Florya da dahil olduğundan Ekim ayından itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlık durumuyla yakından alâkadar olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından bir gün önce Dolmabahçe Sarayı'nda su birinkilerinin bulunduğu ağaç kovuklarını incelemiş, bu sırada sarayın önünde bulunan halk ona Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlık durumunu sormuştur. Eyüp Sultan görevlileri ve üniversite öğrencilerinin içinde bulunduğu grup ile kısa bir sohbetin ardından Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'in yardımlarıyla Mustafa Kemal Atatürk'ü ölüm döşeğindeyken Savarona Süvarisi Kaptan Sait Bey, İstanbul Sıtma Savaş Başkanı Dr. Mithat Bey ile ziyaret etmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Mustafa Kemal Atatürk'ü hasta görmekten dolayı büyük üzüntü duymuş, gözyaşları içinde odasından ayrılmıştır.³⁸⁶ Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat etmesi üzerine halk kalabalığı içerisinde katılarak protokol dışındaki kişilerin gidebildiği yere kadar giderek cenazeyi takip etmiştir. Bu sırada din, dil ve ırk ayırmaksızın herkesin

³⁸² Güçlü, 2018: 48.

³⁸³ "Sıtma Savaş Başkanı Tekaüt Oldu", *İleri*, 9 Ekim 1950.

³⁸⁴ Ayoğlu, 2008: 242.

³⁸⁵ "Sıtma Savaş Başkanı Tekaüt Oldu", *İleri*, 9 Ekim 1950.

³⁸⁶ Ayoğlu, 2008: 243- 244.

gözyaşları içinde Ata'sını uğurlamasından bahseden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu kendisi de aynı duyguları paylaşmıştır.³⁸⁷

1939 yılında İstanbul'daki Sıtma Savaş Tabibliği görevini tamamlayan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 1939- 1943 yılları arasında Tokat-Kocaeli-Tekirdağ mıntıkasında sıtma savaş tabipliklerinin yanında Tekirdağ ve Kocaeli İskân Müdürlüğü görevlerini icra etmiştir. 1943 yılına kadar görevine devam eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, II. Dünya Savaşı'nın çıkmasından dolayı silah altına alınmış ve 18 ay boyunca Kırıkkale Top ve Mühimmat Askerî Fabrikası'nda hekim olarak çalışmıştır. Kırıkkale'de geçirdiği 18 ayın ardından 1944 yılında Mardin- Diyarbakır mıntıkasında Sıtma Savaş Başkanlığı görevine başlamıştır. Böylece sivrisineklerle mücadele eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu bu görevinde muvaffak olarak 1947 yılında Isparta-Burdur-Antalya mıntıkasında Sıtma Savaş Başkanlığı'na tayin edilmiştir.³⁸⁸

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Isparta ve Burdur illerini sık sık teftiş ederek bu illerin sıtma derdinden kurtulmasını sağlamıştır. 2 Nisan 1949 tarihinde de Burdur, Tefenni, Isparta ve Eğirdir şubelerini teftiş ederek Antalya'ya dönmüştür. Özellikle ilkbahar döneminde sıtma hastalığının artış göstermesi nedeniyle teftişlerini bu dönemde daha sık gerçekleştirmiştir.³⁸⁹ İlkbahar aylarında sürekli seyahatlerde bulunan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu kez Erzurum adlı vapurla Kaş ilçesine hareket etmiştir. Kaş, Kalkan ve Demre bucaklarında teftişlerde bulunmasının ardından önceki yıllarda başlanan Ova Gölü'nü kurutma işlemini takip etmiş ve gölün kalan kısmının da kurutulmasına yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Çalışmalarını tamamlamasının ardından dönüş yoluna çıkan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Finike, Elmalı Korkuteli ilçelerine bağlı köylerde göllere DDT ilacının püskürtülmesinin doğru olarak yapıldığından emin olmak istemiştir.³⁹⁰ Gerekli tedbirlerin alınmasının ardından teftişini tamamlamış, 7 Mayıs 1949 tarihinde Antalya'ya dönmüştür.³⁹¹

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Sıtma İle Mücadele Başkanı sıfatıyla kimi zaman halkı uyarma yoluna gitmiş, bunun için gazetelere uyarı mahiyetinde yazılar yazmıştır. Şelale gazetesinin 6 Haziran 1950 tarihli nüshasında yayınlanan *Sayın Halkımızın Dikkatine* adlı yazı da şu ifadeleri kullanmıştır:

³⁸⁷ Ayoğlu, 2008: 244.

³⁸⁸ "Sıtma Savaş Başkanı Tekaüt Oldu", *İleri*, 9 Ekim 1950; "Vazife ve Mesuliyet", *İleri*, 10 Ekim 1951.

³⁸⁹ "Sıtma Mücadele Reisimiz Teftiş Seyahatinden Döndü", *Yeşil Antalya*, 2 Nisan 1949.

³⁹⁰ "Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Yine Teftişe Çıktı", *Yeşil Antalya*, 27 Nisan 1949.

³⁹¹ "Mücadele Reisimiz Teftiş Seyahatinden Döndü", *Yeşil Antalya*, 7 Mayıs 1949.

“Bu yıl havalar çok yağmurlu gitti. Sıcaklar da birdenbire bastırdı. Yağmurların kesildiği 4-5 günden beri ısı derecesi 29-31 arasında dolaşığından gerek sivrisineklerin bol yetişmesi ve gerek sıtmanın artması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir.

Teşkilatımız bu ciddi durumu göz önüne alarak daha cezri harekete geçmiş ve elindeki motorlu vasıta ile yeter malzemeyi köylere ve ilçelere yetiştirmeye başlamış olduğu gibi korunma ve tedavi bakımında gereken tedbiri de almakta bulunmuş ise de savaşın tam muvaffak olabilmesi halkımızın da durumu göz önünde tutularak bize yardımcı olması ile mümkün olacaktır. Binaenaleyh durgun sulara meydan vermemek bahçesinde, evinin müstemilatında durgun su varsa bunu akıtmak ekiplerimizin çalışması ile yakından alakadar olmak ve nöbetli olanların en yakın sıtma savaş memuruna müracaat ederek tedavisini temin etmesi rica olunur.”³⁹²

Sıtma ile Mücadele Başkanı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu yine bir yazı kaleme almış, bu yazı Şelale gazetesinin 4 Ağustos 1950 tarihli nüshasında yer almıştır. *Sivrisineklerle Mücadele- Sayın Halkımıza* adını taşıyan yazı halkın sivrisineklerle mücadele edilebilmesi için teşkilata yardımcı olabileceği hususuna vurgu yapılmıştır.

“Sivrisinekler otlu veya otsuz durgun sularda yetişir ve Antalya’mız gibi sıcak bir iklimde bir hafta içinde hem yumurtalar ve hem de yavru uçurur. Bir sivrisinek 200-400 yumurta bıraktığına göre Antalya’mızın sivrisinek savaşı bakımından ehemmiyeti anlaşılır. Binaenaleyh sivrisineklerle savaşın tam verimli olabilmesi ekiplerimizin çalışmalarına halkımızın yardımıyla mümkündür.

Esasen 4871 sayılı sıtma savaş kanunun 6. maddesi her ferdi sivrisineklerin üremesine sebebiyet veren filden menettiği cihetle halkımızın bu kanunu mecburiyeti göz önünde bulundurmaları lazımdır.

Asgari haftada bir defa evlere uğrayacak şekilde teşkilatlandırılmış olan ekip postalarımızla olan ekip postalarımızla evde oturanların yakından ilgilenerek görevlerini kolaylaştırmaları ve görevini iyi yapmayan postalardan ve sivrisineklerden şikâyeti olanların mahalle, sokak, ev numaralarını zikretmek şartıyla sıtma savaş başkanlığına veya karakollara sözle, yazı ile, telefonla müracaat etmelerini rica ederim.”³⁹³

Yaz mevsiminde de sıtma ile mücadelesine ara vermeden devam eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu kez Ağustos ayında Aksu vapuruyla Kalkan beldesine teftişe gitmiştir.³⁹⁴ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, milletvekilliği adayı olarak katıldığı 1950 genel seçimlerini kaybetmesinin ardından siyasetten uzaklaşmıştır. Ayrıca Sıtma İle Mücadele Teşkilatı’ndan emekli olma kararını almış, 9 Ekim 1950 tarihinde görevinden ayrılmıştır.³⁹⁵ Emekliliğinin

³⁹² “Sayın Halkımızın Dikkatine”, *Şelale*, 6 Haziran 1950.

³⁹³ “Sivrisineklerle Mücadele- Sayın Halkımıza”, *Şelale*, 4 Ağustos 1950.

³⁹⁴ “Sıtma Savaş Başkanımız İlçelerimizi Teftişe Çıktı”, *Yeşil Antalya*, 24 Ağustos 1949.

³⁹⁵ “Sıtma Savaş Başkanı Tekaüt Oldu”, *İleri*, 9 Ekim 1950.

ardından çeşitli gazetelerde neşriyat yapan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Antalya’da sıtma ile savaş konusunda yeri geldiği zaman hükümeti eleştirmekten de geri durmamıştır. Kimi zaman eski Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam’a geçmişte kaleme aldığı açık mektubu neşretmiştir. Bu mektuba göre bataklıkları kurutup nehirleri temizlemek için Hollanda’dan 90 bin liraya tarak dubası satın almak için izin istemesine rağmen bu isteğini gerçekleştirememiş, hep red cevabı almıştır. Bunun üzerine kaleme aldığı mektup ile Antalyalı hemşerilerinin ne kusuru olduğunu ve bu zulmün Antalyalılara neden yapıldığını sormuş, yer yer sert ifadelerle yer vermiştir.³⁹⁶ Gazetelerdeki yazılarında kimi zaman salgın hastalıkları işlemiş olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Sıtma İle Mücadele Teşkilatı’ndaki görevinden ayrılrsa da bu konuyla her zaman yakından alâkadar olmuştur.

1950-1954 yılları arasında Sağlık Bakanlığı yapmış olan Dr. Ekrem Hayri Üstündağ tarafından sıtma ile mücadeleyi konu alan *Sıtma Savaşı Çalışmaları Albümü* yayınlanmıştır. Bu albümde Antalya’da sıtma ile mücadele konusunda önemli çalışmaları olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu da yer almıştır. Burada Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’nun Antalya’da sıtmanın sonlandırılmasına yönelik faaliyetleri ve resimlerinin yanında kendisine ait bir yazısına da yer verilmiştir. Bu yazının içeriği şöyledir:

“Sıtma ve Antalya

Türk illeri içinde sıtmadan bu hanumansuz hastalıktan; insanları değil milletleri mahv-u tebah ettiği tarihle müsbet olan bu afeti maraziyyeden en çok mustarip olan, ölen, harap olan biz Antalyalılar olduğumuz halde bu derde hiç derman verilmeyen vilayette yine Antalya’dır.

Son 7-8 ay zarfında bu bahse ait hayli neşriyatta bulunduğumuz acı ve tatlı birçok şeyler yazdığımız halde sesimizi hiçbir kula işittiremedik. Bu işlerle meşgul olan selahiyettar zevatın vazife hissini değil merhamet duygularını bile tahrik edemedik. Ne hazin talihli ne bedbaht insanlarız.

Memleketin sıhhat işleri ile meşgul olan resmî makamat yalnız vazife hissi ile üzerinde açtığı çok derin yaralara bir kere daha nazar-ı dikkati celb etmek isteriz.

Sözlerin açığı ölüyoruz. Efendiler sıtmadan ölüyoruz. 200.000’e karip nüfusumuzun 150.000’i sıtma nöbetleri arasında titriyor ve 150.000 kişi senenin en faal devresinde sây-ü amelden mahrum kalıyor.

³⁹⁶ “Refi Saydam’a Açık Mektup”, *İleri*, 24 Kasım 1951.

Milletleri mahveden sıtmanın bir gün vilayetimizin civanmert ve çalışkan halkını tarihin kara sahifelerine nakledeceğinden korkuyoruz. Ve işte bu sebeple de imdat! Sıtmalılarımız, malarik diyarlarımıza imdat talep ediyoruz."³⁹⁷

Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ tarafından kendisine hitaben yazılmış olan bir mektup ile 1953 yılında yayınlanan bu albümün bir örneği Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na hediye edilerek sıtma ile mücadelesindeki hizmetlerinden dolayı kendisine teşekkür edilmiştir.³⁹⁸

3.2. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Üyeliği

Hilal-i Ahmer Cemiyeti 14 Nisan 1877 tarihinde resmen kurulmuş, savaşta ve barışta halkın yanında olmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ilk sınavını 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda vermiş, henüz yetersiz olan teçhizatına rağmen 50 doktor cephe gerisine giderek yaklaşık 4.000 askeri tedavi etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bütün yurttaki varlığını göstermesi ilerleyen dönemde mümkün olmuştur.³⁹⁹ Özellikle I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti cephe gerisinde ve yaralıların tedavisinde önemli rol üstlenmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Millî Mücadele'ye destek konusunda en güvenilir kurum olmuştur. Anadolu halkı tarafından İstanbul ve Ankara temsilciliklerinde de adeta yardım kuyrukları oluşmuştur.⁴⁰⁰

Antalya'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları II. Meşrutiyet döneminde başlamakla beraber 11 Kanun-ı Sani 1330/24 Ocak 1915 tarihinde Teke Sancağı Mutasarrıfı Hüsnü Bey'in gayretleriyle Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti Şubesi açılmıştır.⁴⁰¹ Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesinin faaliyetleri tam anlamıyla bilinmesi de cemiyet 9 Şubat 1920 yılında resmen kurulmuş, Mutasarrıf Aşir (Aksu) Bey ve Antalya Sıhhiye Müdürü Hasan Ferit (Cansever) Bey'in verdikleri nutuk ile hizmet verilmeye başlanmıştır.⁴⁰² Cemiyetin ilk başkanı Sabık Müftü Ahmet Hamdi Efendi olup, azalar arasında Merkez Kumandanı İsmet Bey ve Hafız Halil Bey yer almıştır. Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgal

³⁹⁷ Üstündağ, 1953: 36.

³⁹⁸ Ayoğlu, 2008: 2.

³⁹⁹ Akgün- Uluğtekin, 2002: 29-30.

⁴⁰⁰ Çapa, 2010: 69- 70.

⁴⁰¹ Sarı, 2010: 41.

⁴⁰² Güçlü, 2004: 25.

edilmesi sırasında halkın yardımına Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti koşmuştur.⁴⁰³ Millî Mücadele yıllarında cemiyet tarafından 200 adet sedye ve hastane malzemeleri hazırlanarak Adana cephesine gönderilmiştir. Antalya’da ise masrafları Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanacak olan bir hastane kurulmuş, bu hastanede Dr. Burhaneddin (Onat) ve Dr. Münir (Soykam) Beyler hizmet vermiştir.⁴⁰⁴ Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre sonra Antalya Hilal-i Ahmer Şube Başkanı Dr. Burhaneddin (Onat) Bey tarafından Antalya’ya gelen muhacirlerin karşılanması, yemek, barınma, sağlık kontrolleri gibi ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda önemli çalışmalar yapılmıştır.⁴⁰⁵

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yaptığı Sıhhiye Müdürlüğü sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyetleri’nin faaliyetlerine katılmıştır. Örneğin 1913 yılında Simav Donanma ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nde görev almış, 1914 yılında Kütahya Müdafaa-i Milliye ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nde çalışmıştır. 1920 yılında Sivas’a tayin olmasının ardından Sivas Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nde faaliyetlerde bulunmuştur.⁴⁰⁶ 1922 yılında Elâzığ Sıhhiye Müdürlüğü sırasında Elâzığ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı yapmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Bey, Elâzığ’a Mülkiye Müfettişi olarak gelen Mahmut Nedim Bey ile beraber Elâzığ ileri gelenlerinden bir imama giderek Hilal-i Ahmer adına yardım istemiştir. Bunun üzerine imam vasıtasıyla Elâzığ Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne büyük bir yardım toplanmasını sağlamıştır.⁴⁰⁷ 1923- 1925 yılları arasında Elmalı Türk Ocağı’nda çalışırken Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin faaliyetlerine devam etmiştir. Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nde 15 Teşrin-i Sani 1340/15 Kasım 1924 tarihinden itibaren başkan olarak göreve başladığı anlaşılan Dr. Ferruh Niyazi Bey’in faaliyetleri ve görev yerlerine dair bilgiler *Hilal-i Ahmer Mecmuası*’nda yer almış ve kendisinden övgüyle bahsedilmiştir.⁴⁰⁸

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne yardım edilmesini gerek sermuharriri olduğu Antalya gerekse sahibi ve mesul müdürü olduğu Akdeniz gazetelerinde kaleme aldığı makalelerinde dile getirmiştir. Bu gazeteler haricinde Sıtma İle Mücadele Teşkilatı’ndaki görevlerinden dolayı sıtma ile yakından ilgili olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Hilal-i Ahmer Mecmuası’nda da sıtmaya dair bir makale kaleme almıştır. *Müktesebat*:

⁴⁰³ Erten, 2012: 58.

⁴⁰⁴ Çimrin, 2012: 74.

⁴⁰⁵ Güçlü, 2004:

⁴⁰⁶ Erden, 1948: 32.

⁴⁰⁷ Ayoğlu, 2008: 236.

⁴⁰⁸ “Antalya Hilal-i Ahmer Merkezi”, *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Teşrin-i Sani 1340.

Antalya Refikimizin 25 Eylül 340 Tarihli Başmakalesi: Sıtma Mücadelesi adlı makale de sıtma ile mücadeleden ve Sıhhiye Vekili Refik (Saydam) Bey'in seyahatlerinden bahsederek Antalya halkının %75'inin dalaklı olduğunu belirterek, sıtmanın Antalya vilayetindeki durumuna dikkat çekmiştir.⁴⁰⁹

“İstanbul’a kadar bir seyahat icra eden Sıhhiye Vekili Refik Beyefendi’nin çok hayırlı bir niyetle seyahate lüzum gördükleri ajansların ve İstanbul refikamızın verdiği haberlerden anlaşılmaktadır. Sıhhiye Vekili Anadolu’yu baştan nihayete kemiren Türk’ün mevcudiyetini cidden tehlikeye alaka eden sıtma ile mücadele için ciddi mesai’ye başladığı cihetle takdire ve muvaffak olabilirse minnet ve şükranlara müstahak olunacaktır. Bu bab da icab eden mesai’ ve mücadele programını hazırlamak üzere bir komisyon teşkil ettiği ve bu komisyonun iki celse ‘akd ederek ana hatlar hakkında az çok tasvirlerini de ortaya döktüğüne bugün vakıf bulunuyoruz. Şurasını da söylemek lazımdır ki komisyona intihab edilen zevat cidden memleketimizin mabihi’l-iftihar mütehassıslarıdır. Hele Tevfik Salim (Sağlam) Beyefendi cidden yüksek ve aynı zamanda sıtma tehlikesini herkesten çok görmüş ve bununla mücadele etmiş bir hocamızın dahil komisyon bulunması bu işte bizi en ziyade ümide düşüren bir ‘amildir. Milletler tarihinin kara sahifelerine karıştıran sıtmanın Türk ‘örfü üzerinde yaptığı tahribat cidden Avrupa reddedecek kadar vasi’, istiklâlimizi tehlikeye ilka’ edecek kadar tahripkârdır. Başvekil Paşa Hazretleri’ne on beş yirmi gün evvel sıtmaya tutulmaları ve Gazi Paşa Hazretleri’nin sıtmanın “...” cinsi gösteren kanlarına ‘aid “bereparanın” Sivas ... mahfuz bulunması bu katil hastalığın Reis-i Cumhuruğumuz’dan en ufak ferdimize kadar bizi istila ettiğine en kati’ ‘alamettir. Tehlike bu kadar vasi’ ve şamil olunca bunun önünde mukat tedbirlerle gayr-ı müfid mesai’ ile vakit geçirmek elbette mümkün olamazdı. Biraz geç kalsa da mücadeleye niyet ve ‘azmedilmiş olduğunu görmekle sevinebiliriz.

Sıhhiye Vekaleti’mizi de bu niyet ve mesai’sinden dolayı takdir edebiliriz. Yalnız tasvirle işi vücuda getirebilmek arasındaki mesafeyi görerek endişe etmemek elimizden gelmez. Antalya vilayetimizin sıtma mücadelesi için dört milyon liralık kinine arz-ı ihtiyaç ettiğini en mütehassıs bir arkadaşımızın tedkik raporuna istinaden zikredersek endişemiz de hak kazanmış oluruz zannederim. Programı hazırlayacağına iman edenlerdeniz. Yalnız bunun tatbiki için lazım olan tahsisattan ve ihtisas erbabının bulunamamasından endişe ederiz.

Şurada bila-perva söyler ve eda’ ederim ki şimdiye kadar bu bab da ihtiyar edilen az masraf ve mücadele bir netice elde edememiş, verilen devlet kininleri müstahakın elini bulamamıştır.

Buna Sıhhiye Vekili Refik ve muallim Tevfik Salim Beyefendilerin de kati’ olduğuna hiç şüphe etmiyorum. Çünkü mücadele sistemi bozuk ve verilen tahsisat gayrı kâfi idi. Komisyon mesai’sini ikmal etmeden projesini hazırlamadan leyhe ve aleyh de bir mütalaa’ dermiyan edecek değiliz. Esasen bu projeyi Vekalet-i Büyük Millet Meclisi’ne sevk edecek Sıhhiye Encümeni’nde tedkik edilecek ve tahsisatı da kabul edildikten sonra kanuniyet kesb etmiş olacaktır. O vakte kadar beyan-ı mütalaa’ya çok zaman vardır.

⁴⁰⁹ “Muktesebat: Antalya Refikimizin 25 Eylül 340 Tarihli Başmakalesi: Sıtma Mücadelesi”, *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 11 Teşrin-i Evvel 1340.

Bir makalemizde de vadettiğimiz gibi Meclis-i Millî açıldığı zaman sıhhiye teşkilatımızın iyilerini ve kötülerini söylemek suretiyle zaife-i irşadımızı yayacağız. Bu 'itibarla şimdilik mesai' ve niyet önünde duyduğumuz sürûr ve şükranı kayd ile iktifa ederiz.

Yalnız İstanbul refikamız da Tevfik Salim Beyefendi'nin Vilayet-i Sıhhiye Müdürlerine gönderilmek üzere on bir maddelik hazırladığı bir tamim projesini de görerek mücadelenin ana hatlarını tespit edilecek olan bu tamime her vilayetten matlub cevap alınamayacağını ve cevapların bir kısım mühimenin tam ve şamil ma'lumatı ihtiva edemeyeceğini tesirle kayda mecburum. Sıtmalı münatık için muntazam birer harita isteniyor ki bunun istihsalı hemen gayrı mümkündür. Benim kanaatime göre böyle bir haritaya sıtmalı muntika 'add edip ona göre tedbir almak en kestirme bir yoldur. Acı da olsa itiraf etmek lazımdır ki biz cihadet hevesiyle munazarı tayiyesiyle birer sanatoryum olan bazı şehirlerimizde bile cehaletimizin yüzünden sokakları pisliyor, derecikler, gölcükler husule getiriyor. Zorla sivri sineklere yuvacıklar yapıyoruz. Memleketimizi baştan nihayete gezenler bu acı hakikat önünde boyun eğmeye mecburdur. Her şeyden evvel tabiatın gayrı müsaid yarattığı diyarlar da birer bataklıkta biz icad ettikten sonra harita yapmağa ne lüzum vardır. Bundan başka sıtmalıları tedavi ile sıtmayı tevlid isen esbab-ı refi' etmek hangisi daha ziyade birinci mevki' işgal eder. Bu da muhtaç münakaşa değil midir? Güzel vatanın her köşesinde bolca yaşayan sıtma 'amil-i merzisi gününden kati' etmeden yapılacak mücadele ile bunu ihzar eden 'amil merzi ortadan kaldırmak arasında hem sıhhiye ve hem de ziraat ve iktisad itibarıyla ferk yok mudur? Proje de bizim ... bir nokta var.

*Bursa, Samsun vatana mücadele muntikası teşkilatı merkezi oluyor da bu memleketlerden daha ziyade sıtmadan mustarip olan Anadolu'da en ziyade sıtmalı muntika olan Antalya, meskunlarından yüzde yetmiş beşi dalak taşıyan bu güze ve fakat bedbaht yurd neden mücadele merkezi olmuyor bunu anlamıyorum. Komisyonunda bu muntikayı bilenler yoksa Sıhhiye Vekaleti büyük bir feca'it arz eden muntikamıza 'aid raporları neden unutmuş olur? Bunu anlayamıyor ve tesirle kaydediyorum. Dahası ... geldi, gezdiler, gördüler ve gördüklerini söylerken sıtmaya 'aid ne mu'azalarında ne de konferans memleketimizin bu elim derdinden hiç bahsetmediler hiç olmazsa kendilerini dinleyenlerin benizleri ne için soluktur, karınları ne için şiştir sormadılar ve sıtma mücadelesi için boşuna vilayetimizde ne gibi mesai' olmuştur tetkik etmediler, buna 'aid bize hiçbir şey söylemediler, va'ad etmediler. Müsameden onları olsun dinlememiz bile bize bu kadar çok olsun bahsetmediği buna hayret ediyor ve müteessir oluyoruz.'*⁴¹⁰

Dr. Ferruh Niyazi Bey, Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ndeki çalışmasının yanında başka görev yerlerinde cemiyette faaliyet göstermiştir. Örneğin Sıtma İle Mücadele Teşkilatı'ndaki görevine ek olarak 1936- 1937 yılları arasında Kadıköy Kızılay Cemiyeti'nde İdare Heyeti azalığı görevinde bulunmuştur.⁴¹¹

⁴¹⁰ "Muktesebat: Antalya Refikimizin 25 Eylül 340 Tarihli Başmakalesi: Sıtma Mücadelesi", Hilal-i Ahmer Mecmuası, 11 Teşrin-i Evvel 1340.

⁴¹¹ Erden, 1948: 32.

Kızılay Cemiyeti'nde çeşitli yıllarda görev alan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 14 Şubat 1953 tarihinde toplanan Antalya Kızılay Kongresi'ne katılmıştır. Kongrede yeni yönetim kurulu seçimi gerçekleştirilmiş, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu da başkan seçilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu 1959 yılına kadar Antalya Kızılay Başkanı olarak görevine devam etmiş, 1959 yılında yapılan kongrede Kızılay Başkanlığı'na Zühtü Küpeli getirilmiştir.⁴¹²

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Hilal-i Ahmer Cemiyeti dışında üyesi olduğu ve faaliyet gösterdiği diğer bir cemiyet Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) olmuştur. Şubat 1924 tarihinde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti azalığı için yapılan seçimlerde Ziraat Müdürü Zühtü Bey, Antalya gazetesi sahibi Mehmet Emin Bey ile birlikte Dr. Ferruh Niyazi Bey yer almıştır. Mart 1924 tarihinden itibaren Elmalı, Kaş ve Akseki başta olmak üzere Himaye-i Etfal Cemiyeti şubeleri açılmaya başlanmıştır.⁴¹³ Dr. Ferruh Niyazi Bey'in bu cemiyette ne kadar hizmet ettiğini aydınlatacak yeterli belge ve bilgiye ulaşılamamıştır.

3.3. Halkevi Başkanlığı

Halkevleri, Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa tarafından 19 Şubat 1932 tarihinde kurulmuş, devlet eliyle gerçekleştirilen bir projedir.⁴¹⁴ Halkevleri Talimatnamesi'nde ulusu Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda bilinçlendirmek, kültürel, bilimsel, sanatsal faaliyetleri desteklemek, okur-yazar sayısının arttırılmasının yanında tarih, edebiyat, spor gibi çalışma kollarının oluşturulması amaçlanmıştır. Başlangıçta Adana, Afyon, İstanbul, Ankara, Aydın, Denizli gibi illerde kurulan Halkevlerinin sayısı zamanla artmıştır.⁴¹⁵ Bu kapsamda Antalya da Halkevi ikinci grup içinde kurulmuştur.

Antalya Halkevi, 13 Temmuz 1932 tarihinde açılarak dil, tarih, coğrafya, tiyatro, sanat, spor, sergi gibi faaliyetler için komiteler kurulmuştur. 1938 yılında Antalya Halkevi yönetim kurulunda Lütfü Gökçeoğlu, Nahit Erener, Zekai Malesli Niyazi Yüksel gibi isimler yer almış, halka okuma ve yazma öğretilmesine dair çalışmalar yapılmıştır.⁴¹⁶

⁴¹² Gönüllü, 2010: 164.

⁴¹³ Çimrin, 2012: 107.

⁴¹⁴ Duman, 2011: 14.

⁴¹⁵ Oral, 2002: 512.

⁴¹⁶ Gönüllü, 2010: 170.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Sıtma İle Mücadele Teşkilatı Başkanı olarak görev yaptığı illerde Halkevi çalışmalarıyla da yakından ilgilenmiştir. Tespitimize göre ilk olarak Aksaray Halkevi Sosyal Yardım Komitesi Reisliği yapan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 1937 yılında İstanbul'a tayin edilmiştir. İstanbul'da bir yandan sıtma ile mücadelede görevi devam ederken diğer taraftan Kadıköy Halkevi Dil-Tarih ve Edebiyat Komitesi azalığı görevini üstlenmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 1939 yılında Tokat'a tayin edilmiş, burada da Tokat Halkevi Sosyal Yardım Komitesi Başkanlığı yapmıştır. Tokat Halkevi Sosyal Yardım Komitesi'nin temel görevleri arasında yardıma muhtaç kadın ve çocuklar başta olmak üzere yaşlı ve hasta kişilere yardım etmek, hayırsever vatandaşlardan yardım toplamak, kimsesizlere yurt gibi hizmetler sunmak, süt damları, öğrenci yurtları ve kıyafet teminini sağlamak ve halkı bu konularda bilinçlendirmek adına konferanslar düzenlemek yer almıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu 1939 yılında Tokat'a tayin olmasının ardından Sosyal Yardım Komitesi'nin çalışmalarına katılmış, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'na istinaden yardıma ihtiyacı olan çocuklara elbise ve ayakkabı yardımı yapmıştır. Köylerdeki çocuklar Tokat Halkevi'ne getirilerek şehir turu yaptırılmış, akşam ise Tokat Halkevi sinema salonunda film gösterimi yapılmıştır. Buna ek olarak Tokat Halkevi Sosyal Yardım Şubesi adına 800'ü aşkın hasta muayene edilmiş, ilaç paraları ödenmiş ve Kızılay'a yardım amaçlı bir balo da düzenlenmiştir.⁴¹⁷ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Tokat'ta geçirdiği iki senenin ardından bu kez Tekirdağ'a gitmiş, 1941- 1943 yılları arasında Tekirdağ Halkevi Sosyal Yardım Komitesi Başkanlığı görevini yapmıştır.⁴¹⁸

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Antalya Halkevi çalışmalarıyla yakından ilgilenmiş, Antalya Halkevi Başkanlığı da yapmıştır. CHP İl Kongresinin 1949 yılındaki toplantısında İl İdare Kurulu Başkanlığı'na Cumhuriyet Savcılığı'ndan emekliye ayrılan Aşir Aksu seçilmiş, Antalya Halkevi Başkanlığı'na hali hazırda Sıtma Savaş Başkanı olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu getirilmiştir.⁴¹⁹ Antalya Halkevi Başkanlığı sırasında Halkevi kuruluş yıldönümü kutlamaları için İsmet İnönü'ye telgraf çekmiştir. İsmet İnönü teşekkür ve tebriklerini içeren telgrafını Antalya Halkevi Başkanı namına Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na göndermiştir.⁴²⁰ Antalya Halkevi'nde Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu başkanlığında 1 Şubat 1950 tarihinden itibaren maddî imkânı olmayan vatandaşlar hafta içi her gün en az iki doktor vasıtasıyla

⁴¹⁷ Duman, 2011: 166-117.

⁴¹⁸ Erden, 1948: 32.

⁴¹⁹ "CHP İl Kongresi Tefsilatı", *Yeşil Antalya*, 10 Aralık 1949.

⁴²⁰ "Sayın İnönü'nün Tebrik Telgrafları", *Şelale*, 28 Şubat 1950.

muayene edilmesi için çalışma başlatılmıştır. Yine aynı tarihte genç, yaşlı, kadın, erkek ayırmaksızın tüm vatandaşlara okuma-yazma dershaneleri açılmıştır.⁴²¹ Antalya Halkevi'nde zaman zaman sergilere de yer verilmiştir. 3 Mart 1950 tarihinde İngiliz Sanayi'sinin yakından incelenmesi adına Antalya Halkevi'nde İngiliz Endüstri sergisi açılmıştır. Açılıшта Vali İ. Hakkı Baykal'ın namına Antalya Halkevi Başkanı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, askerî ve sivil kişilerden bir grup ve gazetecilerle birlikte geniş bir halk kitlesi yer almıştır.⁴²² Antalya Halkevi faaliyetleri arasında zaman zaman tanışma çayları tertip edilmiş, Antalya'nın önde gelen simalarıyla hasbıhal edilmesi sağlanmıştır. Eski Antalya Valisi ve CHP Müfettişi Nazif Erkin'in Antalya'ya gelmesini fırsat bilen Antalya Halkevi Başkanı Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu 11 Mart 1950 tarihinde tanışma çayı tertip etmiştir. Tanışma çayına lise, ortaokul, kız ve Aksu enstitüsü öğretmenleri davet edilmiş, davete icabet eden öğretmenlere çay ve bisküvi ikram edilmiştir. İkramların ardından öğretmenler Eski Antalya Valisi ve CHP Müfettişi Nazif Erkin'in masasına giderek kendisiyle sohbet etme imkânı bulmuştur.⁴²³

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Antalya Halkevi başkanlığı sırasında oldukça faal olmuştur. Ama 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından siyaseti bırakma kararı almış, Sıtma İle Mücadele Teşkilatı'ndan emekliliğini istemiş, Halkevi başkanlığından da ayrılmıştır. Böylece 9 Ekim 1950 tarihinden itibaren resmî hiçbir görevde bulunmayarak yalnızca çeşitli gazetelerde neşriyat yapmıştır.

3.4. Milletvekilliği Adaylığı ve Sonrasında Yaşananlar

14 Mayıs 1950 seçimleri Türk Siyasi Tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulmasıyla beraber çok partili hayata geçilmiş, 1950 yılı seçimleriyle birlikte ilk kez iktidar değişikliği yaşanmıştır. 1950 yılı başında gerek DP gerekse CHP seçim çalışmalarına başlamıştır.⁴²⁴ DP, Dr. Burhaneddin Onat idaresinde 26 Şubat 1950 tarihinde Antalya'da ilk kongresini gerçekleştirmiştir. Sinema salonunda gerçekleştirilen kongreye partili partisiz birçok kişi ilgi göstermiş, İl Başkanı Ahmet Tekelioğlu tarafından yıllık rapor okunmuştur.⁴²⁵ CHP ise seçim çalışmalarını Halkevi

⁴²¹ "Halkevi'nde Meccani Hasta Muayenesi Yapılacak"- "Halkevi'nde Okuma- Yazma Bilmeyenler İçin Hususi Kurslar Açılıyor", *Şelale*, 1 Şubat 1950.

⁴²² "Halkevi'nde İngiliz Endüstri Sergisi Açıldı", *Şelale*, 7 Mart 1950.

⁴²³ "Halkevi'nin Tertip Ettiği Tanışma Çayı", *Şelale*, 17 Mart 1950.

⁴²⁴ Gönüllü, 2010: 295.

⁴²⁵ "DP İl Kongresi", *Şelale*, 3 Mart 1950.

binasında yürütmüş, çeşitli kazalardan gelen delegeler vasıtasıyla aday yoklaması gerçekleştirmiştir.⁴²⁶ Şelale gazetesi Mart ayından itibaren seçime dair anketler yaparak, 1950 seçimlerinin nabzını tutmuş, halkın kimleri aday olarak görmek istediğinin yoklaması yapılmıştır. 7 Mart 1950 tarihinde açılan ankete Kemal Kandaş, M. B. ve ismini açıklamayan bazı vatandaşların verdiği cevaplar arasında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu yer almıştır. Öte yandan seçimler için Antalya İl Seçim Kurulu'na 200 adet seçim sandığı yapılmış, seçmen kartları hazırlanmış ve adayların açıklanmasına dair son tarih 24 Nisan 1950 olarak belirlenmiştir.⁴²⁷ Siyasi partiler gerekli hazırlıklarının ardından aday listelerini belirlemişler ve 22 Nisan 1950 Cumartesi günü söz konusu listeler Ankara Radyosu tarafından açıklanmıştır. CHP aday listesinde Rasih Kaplan, Mustafa Korkut, Kemal Kaya, Aziz Yecer gibi isimlerinin yanında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu da yer almıştır.⁴²⁸ Böylelikle Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Sıtma İle Mücadele ve Halkevi Başkanlığı görevlerinin yanında CHP milletvekili adayı da olmuştur. Şelale gazetesi CHP adayları arasında yer alan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na alaka göstererek gazete sütunlarında geniş yer vermiştir. Şelale gazetesinin 28 Nisan 1950 tarihli nüshasında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun bugüne kadar verdiği hizmetlerden övgü ile söz edilerek hal tercümesine yer verilmiştir. Buna ek olarak Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun yazar, özüne sözüne güvenilir feragatli bir aydın olarak bilindiği ve Antalyalılar tarafından sevildiğinden bahsedilerek, milletvekili seçilmesi durumunda vilayetin en uzak köylerinin dahi ihtiyacına koşacağını belirtilmiş ve bu yolda kendisine başarı temennisinde bulunulmuştur.⁴²⁹

CHP adaylarının kesinleşmesinin ardından Halkevi'nde konuşma tertip edilmiş, CHP İl Başkanı Aşir Aksu tarafından adayların hal tercümeleri sırasıyla okunmuştur. Aşir Aksu'nun ardından sırasıyla Rasih Kaplan, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu gibi isimler kürsüye gelerek konuşma yapmıştır. Özellikle Rasih Kaplan ve Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun konuşmaları esnasında sık sık alkışlanarak sözleri kesilmiştir.⁴³⁰

14 Mayıs 1950 seçimlerinin sonucunda DP seçimlerin kazananı olmuş, tek parti iktidarı son bulmuştur. Antalya'daki seçimlerde 27. 213 seçmenden 23. 738 seçmenin oy verdiği DP adaylarının hepsi milletvekili olarak seçilmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 7.652

⁴²⁶ Gönüllü, 2010: 295.

⁴²⁷ "Seçim Hazırlıkları Hızla Devam Ediyor", *Şelale*, 4 Nisan 1950.

⁴²⁸ "CHP Aday Listeleri Resmen İlân Edildi", *Şelale*, 25 Nisan 1950.

⁴²⁹ "CHP Adayı Sıtma Savaş Başkanımıza Her Sahada Başarılar Dileriz", *Şelale*, 28 Nisan 1950.

⁴³⁰ "CHP Adayları Halkevi'nde Kıymetli Bir Konuşma Yaptılar", *Şelale*, 5 Mayıs 1950.

oy alarak CHP adayları arasında en yüksek oy sayısına ulaşan kişi olsa da milletvekili seçilmek için bu oy sayısı yetmemiştir. En yakın DP'li rakibi ile arasındaki oy farkı 7.854 olmuş, buna göre DP seçimleri ezici bir üstünlükle tamamlamıştır.⁴³¹

1950 yılı seçimlerinin ardından kırılgan olduğu anlaşılan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu tüm dikkatini Sıtma İle Mücadele Teşkilatı ve Halkevi Başkanlığı görevlerine vermiş, yaklaşık 6 ay daha görevlerinin başında kalmıştır. 9 Ekim 1950 tarihinde 5134 sayılı emeklilik kanunun 39. maddesinin hükmüne göre emekliliğini istemiş olsa da Sağlık Bakanlığı'nca emeklilik muamelelerinin ileri bir tarihe kaldığı radyodan duyurulmuştur.⁴³² Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu buna rağmen yorgunluğunu ileri sürmüş ve kendi arzusuyla görevinden fiilen ayrılmıştır. Sıtma İle Mücadele Başkanlığından emekli olmasının ardından yerine yeni bir başkan gelene kadar Sıtma İle Mücadele Teşkilatı Laboratuvar Şefi vekalet etmiştir.⁴³³ Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun emekliye ayrılmasının ardından çeşitli gazetelerde yazı dizisi ve makaleler kaleme aldığı görülmektedir.

Diğer taraftan CHP İl Teşkilatları iktidarı yeniden kazanma çabası içine girerek propaganda çalışmalarına başlama kararı almıştır. Parti Genel Merkezi tarafından çeşitli illere önemli isimler atanarak teşkilatlar arasındaki bağı kuvvetlendirmek hedeflenmiştir. Bu hususta Antalya'ya Bölge Müfettişi olarak eski milletvekili ve Ziraat Bankası Müsteşarlığı yapmış olan Abidin Ege gönderilmiştir. Abidin Ege şehre gelmesinin ardından icraatlarına başlayarak İl Danışma Kurulu ve Propaganda Heyeti'ni kurmuştur. 5 Şubat 1951 tarihinde Parti binasında yapılan toplantıya eski milletvekilleri, bütün il, ilçe, bucak başkanları, idareciler ve üyeler katılmıştır. Abidin Ege tarafından İl Danışma Kurulu ve Propaganda Heyeti'nin amaç ve yöntemleri açıklanmasının ardından üyelerin belirlenmesine geçilmiştir. Buna göre CHP Antalya İl Merkezi Danışma Kurulu üyeleri Ethem Ağva, Dr. Galip Kahraman, Ertuğrul Aker, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Hasan Şuman gibi isimler olmuştur. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun İl Danışma Kurulu'ndaki görevi ve faaliyetlerine dair bilgiler sınırlı olmakla beraber onun vaktinin çoğunu neşir hayatına ayırdığı anlaşılmaktadır.⁴³⁴

⁴³¹ “Şehrimizde Katî Seçim Neticeleri Belli Oldu”, *Şelale*, 16 Mayıs 1950.

⁴³² “Sıtma Savaş Başkanı Tekait Oldu”, *İleri*, 9 Ekim 1950.

⁴³³ “Sıtma Savaş Başkanı Vazifesini Fiilen Bıraktı”, *İleri*, 11 Ekim 1950.

⁴³⁴ Mayak, 2015: 245- 246.

3.5. Anılarla Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, eğitimi için ayrıldığı Antalya şehrine 1923 yılında dönebilmiş, burada gazetelerde yazmış, doktorluk yapmış, Sıtma İle Savaş Teşkilatı, cemiyetler ve halkevinde görev yapmıştır. Bu görevleri sırasında birçok kişi ile dost olmuş veya anısını paylaşmıştır.

İlk olarak Anadolu'daki işgaller sırasında Kastamonu ve Sivas gibi vilayetlerde Sıhhat Müdürlüğü yapan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bulaşıcı hastalıkların özellikle Doğu vilayetlerinde artış göstermesi nedeniyle aşı, serum gibi ilaçların Anadolu'ya getirilmesinin pek mümkün olmadığını dile getirmiştir. Bu dönemde Anadolu'ya girilebilen iki kapı olduğunu söyleyen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu kapıları Antalya ve İnebolu olarak belirtmiştir. Çünkü İcra Vekilleri Heyeti 18 Haziran 1336/18 Haziran 1920 tarihli kararında Antalya ve Mudanya İskeleleri'nin Anadolu'ya giriş kapısı olduğunu kabul etmiştir.⁴³⁵ Antalya Sıhhat Müdürü Hasan Ferit Cansever'in gayretleriyle aşı ve serum Anadolu'ya gönderilmiş, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'da Doğu Vilayetlerinde laboratuvarlar kurarak bu ilaçların gelmesini beklemiştir. Bulaşıcı hastalıkların artışının Türk ordusunu olumsuz etkileyebileceğinin bilincinde olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve Hasan Ferit Cansever bu durumun önüne geçmek istemişler ve bu konuda muvaffak olarak Doğu Vilayetlerinde artış eğiliminde olan salgın hastalıkların önüne geçmişlerdir.⁴³⁶

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Mehmet Emin Adıson'un oğlu Mazlum Adıson'a Antalya'nın işgal yıllarına dair bilgilerin yer aldığı mektubunu 29 Temmuz 1963 tarihinde yollamıştır. Mektubunun içeriği şöyledir:

“Azizim Mazlum Bey,

Bu satırları Bursa'dan yazıyorum. Antalya tarihi ile ilgili düzeltilmesi gerekenler var. Seyahatte olduğum için kütüphanem ve notlarım yanımda değil. Yetmiş beşlik hafızama dayanarak yazıyorum.

Antalya, 28 Mart 1919'da işgal, baban da, 4 Nisan'da tevkif edildiğine göre henüz ortada Müdafaa-i Hukuk yoktu. Atatürk, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktı. Erzurum Kongresi bir buçuk ay sonra yapılmıştır. Kongre, Erzurumlu ve Trabzonlu vatanseverlerin teşebbüsüdür. Mamafih, kongre sırasında Müftü Yusuf Talat Efendi'nin Mustafa Kemal Paşa ile yazışması ve Yusuf Talat Efendi'nin bir sualine Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği cevap vardır ama o da Haziran 1919 tarihli dir.

⁴³⁵ BCA, 30- 18- 01- 1/1- 3- 20; Güçlü, 2019: 1363.

⁴³⁶ Alçıtepe, 2012: 140.

Yenikapı’da patlatılan bombada İtalyanlarla iş birliği yapan Antalya Rumlarının İtalyanların işgal gününden bize karşı değişen cehreleri, Yunan saldırısından sonra başka bir şekil almıştı. İki dükkân komşusu olan Rum ve Türk artık geçinemiyor, ilkokulda birinci sınıftaki bir Rum çocuğu üst sınıflardaki Türk çocuklarına saldırıyor, “Yakında göreceksiniz, biz size neler yapacağız?” diyorlardı. O güne kadar bir tek şapkanın satılmadığı Antalya’da şapka dükkanları açılıyor, Rumlar şapka kullanıyorlardı. Antalya’ya çıkan İtalyanlar, Rumlarla kaynaşıverdi. Aile derecelerine göre, İtalyan er ve subayları, Rum evlerine davet edilir olmuştu. Yunan saldırısı ilerleyince durum değişti. Rumlara göre, İtalyanlar, Konya’ya kadar ki bölgeyi Yunanistan’a bırakıverecekti. Bu durum Burdur ve Ispartalı Rumlar için geçerlidir. İtalyanları işgale hazırlayıcı bir kuvvet olarak görmüşler. Bir konuşma sırasında İtalyanlar, bunun bir hayal olduğunu söyleyince değişiverdiler. Artık her yerde aleni düşmanlık yapıyorlardı.

Bu durumdan biz, hayli istifade ettik.

- a- Sürgünlerimiz Antalya’ya döndü.*
- b- Resmen askerlik şubelerini açtık. Yunan cephesine asker gönderdik.*
- c- İtalyanlardan pek çok harp malzemesi aldık.*
- d- Bundan çok daha mühimi Kuşadası’nın Yunan işgaline uğramasına İtalyanların izin vermemesi bizi manen kuvvetlendirdi.*

Müdafaa-i Hukuk’tan evvel İzmir’in işgali ile başlayan Redd-i İlhâk hareketi vardır. Eski Balıkesir Mutasarrıfı Hacim, işgalden ve Yunanlıların Salihli’yi de ele geçirmesinden sonra Alaşehir’de bir kongre yapmak istiyor. Antalya’ya da bir telgraf çekerek delege göndermesini istiyor. Yusuf Talat Efendi, Erzurum’daki Mustafa Kemal Paşa’ya danışıyor. Mustafa Kemal Paşa’da böyle münferit hareketlere kapılmaması ve kendilerinden gelecek teşkilat emrine intizar etmesini buyuruyor.

*Mondros Mütarekesi’ni müteakip her yerde muhtelif isimlerle yedek subayların kurdukları cemiyetler vardır ki, bu Antalya’da da gerçekleşmiştir.*⁴³⁷

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 1938 yılında İstanbul Sıtma İle Mücadele Teşkilatı hekimlerinden biri olarak görev yaptığı sırada eski dostu ve o dönemde Bükreş Büyükelçisi olan Hamdullah Suphi Tanrıöver ile Deniz Kulübü’nde buluşarak sohbet etmişlerdir. Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’na İsmet İnönü’yü ziyaret ettiğini ve Fevzi Çakmak’ın, İsmet İnönü varken Cumhurbaşkanı adayı olmayacağından bahsetmiş ve İsmet İnönü’nün emrinde olduğunu dile getirmiştir. Ertesi gün toplanan Bakanlar Kurulu’nda mevcut durumu görüşürken bir vekilin İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirecekken Celal Bayar hiddetlenerek “İsmet İnönü’den başkası söz konusu bile olamaz.” demiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu bunun üzerine Mustafa Kemal Atatürk’ün

⁴³⁷ Alçitepe, 2012: 136- 138.

ölümünden sonra İsmet İnönü'nün müstakbel Cumhurbaşkanı olacağına kesin gözüyle bakmıştır.⁴³⁸

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ile Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bir sohbetinde Halkevlerinden bahsetmiş, birçok vilayette Halkevi Sağlık ve Sosyal Yardım Şubesi başkanlığı yaptığı sıradaki anılarından söz etmiştir. Özellikle neşriyatta Halkevleri'nin zayıf olduğunu dile getiren Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bu konuda Manisa Halkevi'ni överek 14 ciltlik eser neşrettiklerini söylemiştir. Bunun üzerine Hamdullah Suphi Tanrıöver Halkevleri'nde neşriyata bol para verildiğini söyleyerek; *"Bir gün Moda tramvayında evime gidiyordum. Tramvayda siyasi hasımlarım olan Zekeriya Sertel ve eşi de vardı. Yolcular arasında bir zat geldi elimi öptü. Efendim siz beni tanımazsınız amma ben sizi tanırım. Eski ocaklılardanım, şimdi Çekmece istasyonunda tren memuruyum dedi. Nasıl Halkevinde çalışıyor musun dedim. Çalışıyorum dedi. Bir fark görüyor musun dedim. Evet görüyorum deyince ne gibi diye sordum. Adamcağız efendim Türk Ocaklarında para azdı ideal çoktu. Halkevlerinde para çok ideal az deyince sorduğuma soracağıma pişman oldum"* demiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na göre de Halkevlerinin bu durumundan dolayı muvaffak olamadığı dile getirilmiştir.⁴³⁹

Burada Antalya'nın ilk mimarı olan Tarık Akıltopu'nun Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ile olan anılarına da yer vermek gerekmektedir. Tarık Akıltopu, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Sıtma İle Mücadele Teşkilatı'ndaki Başkanlığı sırasında Antalya'nın sivrisinekten kurtulduğunu belirterek sıtmadan kurtulan Antalyalıların nüfusunun artış gösterdiğini dile getirmiştir. Antalya'nın ilk mimarı olan Tarık Akıltopu'nun bürosuna giden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu *"Oğlum Tarık, benim hastanenin üstünde 3 dönümlük arsam var. Burayı parsellemek istiyorum."* demiştir. Bugün bu arsa Konyaaltı caddesi ile deniz arasında şimdi park olan eski Memleket Hastanesi ve Sağlık Meslek Lisesi'nin bulunduğu yerden sonraki alandadır. Tarık Akıltopu kendisiyle beraber arsayı görmeye gelen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na bu arsaya inşaat yapılamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Tarık Akıltopu'na kızarak *"Yahu sen parselle gerisine karışma. Sen Nafiâ mısın?"* demiştir. Esasen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu bu arsanın denize bakan kısmına bir villa yaptırmak istemiş fakat Tarık Akıltopu bunun olmasına ihtimal vermemiştir. Tarık Akıltopu tarafından hazırlanan pafta Ankara'da Nafiâ Vekaleti'ne gönderilmiş, aradan geçen iki ayın ardından onay alınmıştır. Tarık Akıltopu, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun bunu nasıl yaptığını anlam veremese de arsanın bir parselini kendisinin almak istediğini söylemiştir. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'da söz konusu parselin Konuklar'dan Nadire Hanım'a söz verdiğini belirtmiştir. Nadire Hanım'ı arayan Tarık Akıltopu bu parseli

⁴³⁸ Ayoğlu, 2008: 243.

⁴³⁹ "Antalya'da Edebi ve Siyasi Mecmualar", *İleri*, 29 Aralık 1951.

almış hem Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na hem de kendisine villa yapmıştır. Antalya Belediyesi çok geçmeden buraya 8 kat imar izni vermiş ve Tarık Akıltopu'da Antalya'ya bu nedenle yazık olduğunu söylemiştir. Tarık Akıltopu 8 kat izninin gelmesinin ardından ise eski Sağlık Meslek Lisesi'nin batı tarafına kendisine Mehtap Apartmanı'nı yapmıştır.⁴⁴⁰

3.6. Aile Mensupları

3.6.1. Eşi Hatice Saime Ayoğlu ve Faaliyetleri

Dr. Ferruh Niyazi Bey ile 1913 yılında evlenen Hatice Saime Hanım'ın anneliği haricinde diğer bir özelliği Millî Mücadele döneminde gösterdiği faaliyetler olmuştur. Her zaman vatanına ve milletine olan sevgisi devam etmiş olan Saime Hanım'ın vatanını korumak uğruna sarf ettiği çabalar takdire şayandır. Eşi Dr. Ferruh Niyazi Bey'in mesleği gereğince Anadolu'nun çeşitli illerine tayinleri olmuş, bundan dolayı o ve çocukları Anadolu'yu karış karış gezmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nda İtilâf devletlerine karşı savaşı kaybeden Osmanlı topraklarında başlayan işgaller Anadolu'nun büyük çoğunluğuna yayılmış ve başta Anadolu halkı olmak üzere Dr. Ferruh Niyazi Bey ve eşi Saime Hanım'da bu işgallere karşı durmuşlardır. İşgallerin devam ettiği sırada Dr. Ferruh Niyazi Bey 17 Mayıs 1919 tarihinde Kastamonu'ya Sıhhiye Müdürü olarak atanmış ve çok geçmeden Kastamonu'ya yerleşmişlerdir. Kastamonu'da birçok vatanperver ile milletin haksız işgallerden kurtulması için faaliyetlerde bulunmuş, bu hususta eşi Hatice Saime Hanım da yardımlarını esirgememiştir. Anadolu'nun hemen her yerinde işgallere karşı başlayan direniş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri çatısı altında oldukça geniş kitlelere ulaşmıştır. O dönemde Kastamonu'da bulunan Hatice Saime Hanım, eşine “Doktor, biz kadınlarda vatanın kurtuluşu için cemiyet kurabilir miyiz?” diyerek kadınların millî bir duruş sergilemesi yönünde ilk adımı atmıştır. Bunun üzerine Dr. Ferruh Niyazi Bey eşine “Hay hay” cevabını vermiş ve Hatice Saime Hanım çalışmalarına başlamıştır. Hatice Saime Hanım'ın 1972 yılında vermiş olduğu röportajda Kadınlar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşuna dair şöyle demiştir:

“Biz polis müdürü Halil Bey'in eşi Zekiye Hanım'la çok iyi görüşürüz. Kendisine düşüncelerimi anlattıktan sonra ‘erkeklerimiz nasıl Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmuşsa biz de böyle bir kadınlar cemiyeti kuralım’ dedim. O da hemen kabul etti. Daha sonra Vali Bey'e sorduk, polis müdürü Halil

⁴⁴⁰ Akıltopu, 1998: 77- 78; Dünden Bugüne Antalya, 2010: 532.

Bey'e sorduk 'hay hay pek münasip olur' dediler. Bu konuda esas fikri ortaya atan benim. Hanım arkadaşlarda hiç itiraz etmediler.” ⁴⁴¹

Hatice Saime Hanım'ın fikri ile ortaya çıkan Kastamonu'nun öncülük ettiği Kadınlar Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, ilk etapta daha çok işgallere karşı mücadelelerde bulunan erkeklere moral ve motivasyon sağlamak amacıyla faaliyetlerine başlamışlardır. Propaganda vasıtasıyla yeterli çoğunluğa ulaşılmasının ardından *Kastamonu Kadınlar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni* kurmuşlardır. Kurucu ve üyeleri arasında Mevlevî şeyhi Âmil Çelebi eşi, Polis Müdürü Halil Bey'in eşi Zekiye Hanım, Reji Müdürünün kızı, İzbelioğlu eşi Hafız Hanım yer almıştır. Kastamonu Sıhhat Müdürü Dr. Ferruh Niyazi Bey'in eşi olan Hatice Saime Hanım ise Umumî Kâtip görevini üstlenmiştir. Cemiyet kuruluşundan itibaren büyük yankı uyandırmış ve gün geçtikçe üye sayısını arttırmıştır. Propagandalarının başlıca konusu millî bir davaya hizmet etmenin önemini hemen her eve giderek anlatıp halkın bilinçlenmesini sağlamak olmuştur. Konferans ve sergiler başta olmak üzere çeşitli faaliyetler göstererek cephede ihtiyaç duyulabilecek hemen her türlü yardım toplamaya gayret etmişlerdir. Bunun yanında askerlik çağına erişmiş erkekleri yüreklendirerek cephedeki asker sayımızın artmasına öncülük etmişlerdir.⁴⁴²

Anadolu'nun çeşitli illerinden Millî Mücadele'ye gösterilen ilginin günden güne artmasıyla Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyetleri'nin sayısında artış gözlemlenmiştir. İlk olarak Kastamonu merkezli kadınların oluşturduğu bu cemiyet Amasya, Niğde, Kayseri, Yozgat, Eskişehir vb. illerde de kurulmaya başlanmıştır. Sivas'ta gerçekleştirilen kongrenin akabinde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlı olarak farklı illerdeki cemiyetler faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Kadınlar şubesinin kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte Açısöz gazetesinin 28 Eylül 1919 tarihli sayısında üyelerden söz edilmiştir. Resmî kuruluş ise Kastamonu Valisi Cemal Bey tarafından 1 Şubat 1920 tarihinde çekilen telgrafta belirtilmektedir. “İffetli hanımefendi, vâsıl-ı eydi-i mefharet olan 18 Kânun-ı sani 336 tarihli ve 11 numaralı tahrirat-ı aliyeleri üzerine Kastamonu'da hamiyetkâr hanımlarımızdan bir Müdafaa-i Vatan Kadınlar Cemiyeti teşekkül ederek suret-i muntazamada içtima etmekte ve faâlane çalışmakta olduklarını maal ihtiram beyan eylerim.” Buradan da anlaşılacağı üzere resmî kuruluş bildirilmeden Kastamonu hanımları vatana hizmet için çoktan çalışmalara başlamışlardır.⁴⁴³ Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri için film gösterisi tertip eden cemiyet bilet satışları üzerinden

⁴⁴¹ “Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını”, *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1972.

⁴⁴² Peker, 1955: 102.

⁴⁴³ Kaplan, 1998: 114, 118.

yardım toplamayı amaçlamıştır. Dönemin Kastamonu havalisi ve Millî Mücadele yanlısı gazetesi olan *Açıksöz*'de bilet satışını tertip etmek üzere hazırlanan komisyon üyelerinden bazılarının eşlerine ve isimlerine yer verilmiştir. Komisyonda Sağlık Müdürü'nün eşi olarak Hatice Saime Hanım da yer almıştır.⁴⁴⁴

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve faaliyetler adına Kastamonulu hanımların göstermiş olduğu özveri bunlarla da kalmayarak bir miting tertip etmeye de muvaffak olmuşlardır. O dönemde bir ilki teşkil edecek olan bu mitinge katılım oldukça yoğun olup neredeyse 3.000 civarında bir sayıya ulaşılmıştır. 10 Aralık 1919 tarihinde Darülmuallimat okulu bahçesinde toplanan kalabalık millî bir dayanışma örneği sergileyerek işgallere karşı seslerini duyurmuşlardır. Mitingi düzenleyen Polis Müdürü'nün eşi Zekiye Hanım, Defterdar Ferit Bey'in eşi Kâmuran Hanım, Maarif Müdürü'nün eşi Bedriye Hanım, Miralay Osman Bey'in kızı Refika Hanım gibi kişiler olmuşlardır. Bu kişiler arasında elbette ki dönemin Kastamonu Sıhhat Müdürü Dr. Ferruh Niyazi Bey'in eşi Hatice Saime Hanım da yerini almıştır. Birçok farklı alanda görev yapan kişilerin eşleri ve kızları olan bu hanımlardan bazıları mitingde konuşmacı olarak da görev almışlardır.⁴⁴⁵

Anadolu'nun haksız işgaline karşı kadınlar tarafından düzenlenen miting ve burada yapılan konuşmalar büyük yankı uyandırmıştır. Mitingde yapılan konuşmaların tüm Anadolu'da geniş bir ses getirmesi için alınan kararlar evvela Sivas'ta toplanan ve aldığı kararlar bakımından ulusal olan kongreye, sonra Millî Mücadele'nin kalbinin attığı Ankara'ya bildirilmiştir. Mitingin ardından faaliyetlerine ara vermeden devam eden Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hanımları, Anadolu topraklarının haksız işgallerine karşı dönemin önde gelen ve tanınmış kadınlarına telgraf çekme kararına varmış ve yeniden bir miting organize etmişlerdir. İlk olarak Lloyd George'un İstanbul üzerinde milletlerarası bir komisyonla yönetimin sağlanması tezinin savunması üzerine Kastamonu hanımları bu sözleri kınayan bir miting tertip etmişlerdir. Mitingin ana konusu yabancı liderlerin hanımlarına Türk halkının uğradığı haksızlıkları bildiren telgraflar çekmek olmuştur.⁴⁴⁶ Telgrafların çekilmesini sağlamak için Kastamonu hanımları ilk olarak Nasrullah Camii'sinde mevlit okutarak işe başlamışlardır. Kastamonu Valisi Cemal Bey mevlidi haber vermek için tellal bağırtarak katılımı arttırmayı hedeflemiştir. Bu mevlide iştirak eden hanımların hemen hepsi siyah giyinmiş ve dikdörtgen şekilde kesilen kağıtların üzerine "*Allah bizimle beraberdir.*" yazıp

⁴⁴⁴ Eski, 1995: 9.

⁴⁴⁵ Eski, 1995: 9.

⁴⁴⁶ Kaplan, Ankara 1996, s. 107.

üzerlerine iğnelemişlerdir. Okutulan mevlidin ardından ilk olarak Zekiye Hanım konuşma yapmış ve toplanma amaçlarını katılımcılara izah etmiştir. Zekiye Hanım'ın ardından bu kez kürsüye Hatice Saime Hanım çıkarak, “*Sıra bana gelince dedim ki: Ben genel sekreterim. Vatanımızı istilaya kalkışan düşman hükümdarların hanımlarına protesto telgrafi çekeceğiz. Biz sizden yetki alacağız ve ondan sonra bu telgrafi çekeceğiz.*” sözlerini içeren konuşmasını gerçekleştirmiştir.⁴⁴⁷ Bu hususta ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri başkanının eşi Bayan Wilson’a hitaben, “*Sayın Madam; Milleti adına on iki maddelik ilkesi ve tarih ile bütün dünya huzurunda milliyet ve dinlerin hukukunu ilân eden sayın eşinizin taahhüdlere ne oldu? Hakkın sesi hırsın gürültüleriyle boğuldu mu? Sizler galipsiniz, güçlüsünüz, fakat biz hak istiyor ve sayın Wilson’un Dünya önünde uygulanacağına söz verdiği ilkelerin yerine getirilmesini istiyoruz...*” şeklinde telgraf çekilmiştir. Buna ek olarak Fransız cumhurbaşkanının eşi olan Bayan Pioncare’ye ise, “*Cihanın adaleti, insaniyetin refah ve mutluluğu uğrunda savaşıyor soylu milletimiz tarih ve cihan önünde milletlerin haklarını insanlığın ıstıraplarını dindirmeyi vaad ve ilân etmiş olduğu halde, ateşkesten beri biz Türklerin karşılaştığı zulüm ve sevgili vatanımızın uğradığı haksızlıklar önünde insanlık vicdanı, hiç vicdan hiç ıstırap duymadı mı?..*” ifadelerinin yer aldığı telgraf çekilmiştir.⁴⁴⁸

Anadolu’nun işgallerine karşı çekilen telgraflar evvela Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından gerçekleştirilirken Hatice Saime Hanım’ın büyük çabalarıyla sonuca ulaştırılmıştır. Bu konuda en büyük destekçisinin eşi Dr. Ferruh Niyazi Bey olduğunu söyleyen Hatice Saime Hanım’ın bir keresinde “*Doktor siz yazıyorsanız biz niye yazmayalım. Biz de kraliçelere yazalım...*” demesiyle başlayan telgraflar sırasıyla iletilmiştir. Hatice Saime Hanım kendisi adına da; “*Türk milletinin kadınlı erkekli savaşlarda can vermekte düşünmeyeceğimi, eğer silah ve cephanemiz bulunmadığına ümit bağlanıyorsa düşmanları tırnaklarımızla boğacağımızı ve gerekirse toprağın üstünde şerefsiz yatmaktansa toprağın altında kahramanca yatmayı tercih edeceğimizi bildiririz.*” şeklindeki yer yer sert ifadelerle de yer verilen bir telgraf bizzat *Kastamonu Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Genel Sekreteri Saime Ferruh* imzasıyla gönderilmiştir. Bu telgrafi çekmek üzere olduğu sırada Kastamonu Valisi Cemal Bey, Hatice Saime Hanım’ın yanına gelerek imza atıp atmayacağını sormuş, işlerin tersine dönebileceği ve Millî kuvvetlerin başarısızlığı söz konusu olursa Saime Hanım’ın asılabileninden bahsetmiştir. Bunun üzerine Hatice Saime Hanım, “*Assınlar, ben kararımı verdim. Ya istiklâl ya ölüm.*” cevabını vermekten çekinmemiştir.⁴⁴⁹

Kastamonu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin de Cemiyet faaliyetleri yalnızca telgraf çekmek ve haksız işgallere karşı miting düzenlemenin yanı sıra müsamereler düzenlemek, Hilâl-i Ahmer’e yardım ve gençlere musikî dersleri gibi birçok alanda da etkin

⁴⁴⁷ “Kurtuluş Savaşı’nda Türk Kadını”, *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1972.

⁴⁴⁸ Kaplan, 1996: 107- 108.

⁴⁴⁹ “Kurtuluş Savaşı’nda Türk Kadını”, *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1972.

olmuştur. Özellikle cephede savaşan askerlerimizin giyime dair ihtiyaçları için oldukça çaba sarf eden cemiyet hanımları bu hususta farklı köylere giderek yün isteğinde bulunmuşlardır. Hatice Saime Hanım'ın da aralarında olduğu cemiyet kadınları yaylı arabalar vasıtasıyla köy köy gezmiş ve Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti adına yün temin etmişlerdir. Alınan yünler çorap, gömlek vb. giyim eşyasına dönüştürülerek Hilâl-i Ahmer'e teslim edilmiştir.⁴⁵⁰ Buna ek olarak Hatice Saime Hanım 29 Haziran 1972 tarihinde yayınlanan röportajında;

“Tam 38 makine harıl harıl çalışıyoruz. Ben biçki biçiyorum, affedersiniz don, gömlek biçiyorum amerikandan... Ben metot bildiğim için, mesela 42 numara, 44 numara, 50 numara zayıfa, şişmana birer tane biçiyorum... Rüesay-ı memurin hanımları, yerli hanımlar bizim oturduğumuz evin geniş salonunda çalışıyor. Gece sabahlara kadar dikiş dikiyor ve bu dikilenleri Hilâl-i Ahmer'e veriyoruz. Onlarda askeriyeğe gönderiyorlardı.” demiştir.

Görüldüğü gibi Hatice Saime Hanım kendisinin de dahil olduğu cemiyet hanımlarının Millî Mücadele'ye olan katkısından bahsetmiştir. Millî Mücadele'ye destek cephe gerisinde de bütün hızıyla devam etmiş ve Kastamonulu hanımlarda bu hususta önemli rol oynamışlardır.⁴⁵¹

Millî Mücadeleye dair faaliyetler tüm hızıyla sürerken Kastamonulu hanımlar kendilerini sanattan uzak tutmayarak müzik alanına ilgi göstermişlerdir. Başta ud ve keman olmak üzere birçok müzik aletini çalmayı öğretmek ve nota derslerini vermek amacıyla *Hanımlar Musiki Dershanesi* kurulmuştur.⁴⁵² Açıkşöz gazetesinin 14 Mart 1920 tarihinde yayınlanan sayısında kurulacak dershanenin haberine yer verilmiş ve müzik dalında eğitim vermeyi amaçlayan bu dernek bizzat Hatice Saime Hanım tarafından resmen kurulmuştur.⁴⁵³

Millî Mücadele döneminin önemli simaları arasında yer alan Hatice Saime Hanım, zaferle sonuçlanan mücadelenin ardından eşi Dr. Ferruh Niyazi Bey'in memleketi olan Antalya'ya yerleşmiş ve burada Emine Hanım (Kadıgil) ile *Türk Kadınlar Cemiyeti*'ni kurmuşlardır. Cemiyet faaliyetlerine burada da devam eden Hatice Saime Hanım Millî bir kıyafet dikimi için seçilmiş ve bu görevi layıkıyla yerine getirmiştir.⁴⁵⁴ Hatice Saime Hanım, 1 Nisan 1956 tarihinde CHP Antalya Teşkilatı'nın düzenlediği toplantıya katılmış, toplantıda

⁴⁵⁰ “Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1972.

⁴⁵¹ “Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını”, *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1972. Bknz. Kaplan, 1998: 119.

⁴⁵² Eski, 1996: 252.

⁴⁵³ Sarıhan, 2006: 178. Bknz. Eski, 1995: 14.

⁴⁵⁴ “Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1972.

Antalya’da CHP Kadın Kolları’nın bir şubesinin açılmasına karar verilmiştir. Toplantının sonunda yapılan seçimlerde CHP Antalya Kadın Kolları İlçe Başkanı Hatice Saime Hanım olmuştur.⁴⁵⁵ Buna ek olarak Hatice Saime Hanım, 1962 yılında sosyal alanda verimli çalışmaların ve yoksul çocuklara yardımların yapıldığı *Anneler Birliği* adlı derneğin başkanlığını yürütmüştür. Derneğin düzenlediği ‘Neşe Gecesi’ne bazı bakanlarda katılmış ve Hatice Saime Hanım dernek adına bir konuşma yapmıştır.⁴⁵⁶

Yukarıda görüldüğü gibi Dr. Ferruh Niyazi Bey’in eşi Hatice Saime Hanım gerek cemiyet çalışmaları gerekse cephe gerisi hizmetleri açısından Millî Mücadele yanlısı olarak çalışmaktan geri durmamış ve vatana hizmet etmiştir. Eşi Dr. Ferruh Niyazi Bey’in görevi gereği Anadolu’nun çeşitli vilayetlerinde bulunmuş ve son olarak eşinin memleketi olan Antalya’da yaşamını sürdürmüştür. Saime Hanım eşinin ölümüyle Antalya’dan ayrılmış, 12 Eylül 1980 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir. Ölümünden iki gün sonra Şişli Camii’nden kılınan ikindi namazına müteakiben Feriköy mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁵⁷

3.6.2. Çocukları ve Torunları

Dr. Ferruh Niyazi Bey’in Hatice Saime Hanım ile 1913 yılında evliliğinden iki kız ve üç erkek olmak üzere toplamda beş evlatları olmuştur. İlk erkek evladı olan Yavuz’u Malatya’ya tayini çıktığında yolda karşılaştığı kötü hava koşulları sonucu kaybeden Dr. Ferruh Niyazi Bey hatıratında oğlundan;

“Şubat sonlarında aldığım bu emre uyarak eşyayı topladık, yine Sivas yolunu tuttuk. Sivas ile Malatya arası ancak atla geçilebilecek bir durumda olduğundan ailemi Sivas’ta bırakarak ata bindim ve postacı ile beraber yola düştüm. İlk geceyi Sivas’ın meşhur Deliktaş’ındaki handa geçirdik. Ertesi gün yine at yolculuğundan sonra Kangal taraflarında dört atın çektiği postacının açık bir katar arabasına binmek nasip oldu. Adı Bekir olan postacının korumaları arasında Malatya’ya ulaştım ve oradan itibaren çalışmalara başladım. Benden bir ay sonra yola çıkan ailemde yine zorlu bir seyahatle bu yolları geçebildi. Deve boynunda üşüyen, o günlerde tek erkek çocuğum olan Yavuz’umu Malatya’da bronkopnömoniden (zatürre) gömdükten sonra Elazığ’a geçebildim.”⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ *Şelale*, 3 Nisan 1956.

⁴⁵⁶ “Şehir- Yurt Haberleri”, *Şelale*, 30 Ocak 1962.

⁴⁵⁷ “Vefat ve Teşekkür”, *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1980.

⁴⁵⁸ Ayoğlu, 2008: 233- 234.

ifadeleriyle bahsetmiştir. Dr. Ferruh Niyazi Bey'in geriye kalan evlatları Ganimet ve Sema isminde iki kızı, Oğuz isminde oğludur. Büyük kızı olan Ganimet Hanım, 21 Şubat 1916 tarihinde dünyaya gelmiştir. Ganimet Hanım, Deniz Yarbay Sedat Akkoç ile evlenmiş olup, Coşkun adında bir kızı ve Hüseyin adında bir oğlu olmuştur.

Ganimet Ayoğlu (Akkoç), yaşamında Mustafa Kemal Derneği'ne üye olarak faaliyetlerde bulunmuştur. Buna ek olarak 1956 yılında CHP Antalya Kadın Kolları ilçe teşkilatında görev almıştır.⁴⁵⁹ Ganimet Hanım, 25 Temmuz 2004 hayatını kaybetmiş; Andızlı Şehir Mezarlığı'nda babası Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun yanına defnedilmiştir. Vefatının üzerine Ayoğlu ve Akkoç aileleri Cumhuriyet gazetesine vefat ilânı vermişlerdir.⁴⁶⁰

Sema Hanımın hangi tarihte doğduğu bilinmemekte olup Dr. Kemal Gürkan ile evlenmiş, Güneş isminde bir kızı olmuştur.⁴⁶¹ H. Oğuz Bey ise 1923 yılında Antalya'da doğmuştur. H. Oğuz Bey ile Süheyla Hanım'ın evliliklerinden ikizleri ve Fatih adında bir oğlu olmuştur.⁴⁶² H. Oğuz Ayoğlu, Türk Ticaret Bankası'nın Finike Ajans Müdürlüğü görevini icra etmiş, 17 Şubat 1959 tarihinde Mersin Türk Ticaret Bankası İkinci Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir.⁴⁶³ H. Oğuz Ayoğlu 1982 yılında 59 yaşında iken vefat etmiş, Andızlı Şehir Mezarlığı'nda babası Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun yanına defnedilmiştir.

3.7. Basın Dışındaki Yayın Hayatı

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun meslek hayatı ve basına olan ilgisinin yanında yazarlığı da bulunmaktadır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu hayatının dönüm noktası olan eğitim yılları, silah altına alınarak üç yılını cephe gerisinde hizmete adanması ve mesleği gereğince çeşitli vilayetlerdeki görevlerini ve yaşadıklarını konu aldığı bir hatırat yazmıştır. Hatıratı I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi ile başlamaktadır. İkinci bölüm, askerlik yıllarında günü gününe tuttuğu notlardan oluşmuş, yer yer görev yerleri ve yaşadığı olayları kaydettiği en uzun bölüm olmuştur. Terhis olmasıyla birlikte Anadolu'nun çeşitli vilayetlerindeki Sıhhiye Müdürlüğü ve Müfettişliği görevleri ve faaliyetlerine yer vermiştir. Hatıratının sonunda Mustafa Kemal Atatürk için bir bölüm ayırmış ve “*Her Türk bilmelidir ki Mustafa Kemal Paşa yalnız Türk milletine şeref*

⁴⁵⁹ *Şelale*, 3 Nisan 1956.

⁴⁶⁰ “Vefat”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 2004.

⁴⁶¹ “İzmir’e Doğru”, *Şelale*, 1 Eylül 1963.

⁴⁶² “Ankara’ya Doğru”, *Şelale*, 21 Temmuz 1963.

⁴⁶³ “Oğuz Ayoğlu’nun Yeni Vazifesi”, *Şelale*, 17 Şubat 1959.

veren, yeniden tarih yazan bir insan değil, bütün insanlığa mâl olmuş insanlık aleminde örnek seçilmiş, kendi milletinin huzur ve mutluluğunu istediği kadar, dost düşman bütün milletlerin de huzur ve mutluluğunu düşünmüş ve gerekli düsturları ilân etmiş, insanüstü yaratılmış bir Türk insanıdır. Ona dil uzatanların dili kurusun. Milletin naçiz bir şükranı olarak yaptırılan Anıtkabir'e yan bakanların gözleri kör olsun."⁴⁶⁴ sözleriyle hatıratı son bulmuştur. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun kendisiyle aynı adı taşıyan torunu tarafından hatırat tasnif edilerek 2008 yılında Zonguldak Tabib Odası tarafından yayınlanmıştır.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu hatıratı dışında *Kurtuluş Savaşı'nda Antalya* adlı bir kitap yayınlamak için çaba göstermiştir. Bu çabalarını "Millî Mücadele yıllarında memleketim olan Antalya'da yaşayamadım. Bu nedenle bu önemli yıllarda Antalya'da geçen olaylara da şahit olamadım. Emekli olarak yaşamımın son günlerini bağrında geçirdiğim güzel memleketimin Kurtuluş Savaşı'ndaki hizmetlerini ve çektiklerini bir kitap halinde yazmak için çok didindim, çok araştırdım ancak o günün belgelerini bulmak olası olmadı." sözleriyle anlatmıştır. Millî Mücadele yıllarında Antalya'da faaliyet gösteren birçok kişinin vefat etmesinden dolayı belge ve bilgiye ulaşmanın zorluğunu dile getiren Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, hayatta olan dostlarından yardım istemiştir. İlk olarak Antalya'daki cemiyet faaliyetlerine değinmiş ve Mondros Mütarekesi'nden sonra cepheden dönen yedek subayların Antalya'da kendi haklarını korumak için kurdukları cemiyetin Antalya için bir ilk olduğunu söylemiştir. Bu hususta dostu olan Antalya Milletvekili Halil İbrahim Özkaya'ya bir mektup yazmıştır. Halil İbrahim Özkaya'nın kendisine 11 Kasım 1959 tarihinde gönderdiği cevabi mektubunda Antalya'nın teşkilatlanmasından şöyle bahsetmiştir:

"Antalya'da bir teşekkül kurmak istedik, arkadaşlarla düşündük, hiçbir partiye nisbet edilmemek için bu cemiyete Antalya İhtiyat Subay ve Münevveran Cemiyeti adını verdik. Yedek subayların kurdukları cemiyetler iki isim taşımaya başladılar. Bunlar giderek siyasi partilerin ağına düşmeye başladılar. Ancak İzmir'in işgalinden sonra, işgale karşı koymak için oluşan Redd-i İlhak heyetinden Antalya'da telgraf alınca, Antalya'da Müdafaa-i Millîye Teşkilatı kurulduğu zaman Antalya Mutasarrıfı bu işlere ilgisiz kaldığından Mutasarrıflık görevi Adliye Müfettişi'ne verilerek ve Müdafaa-i Hukuk heyeti kurularak memleket işlerini bu heyet eline aldı ve böylece ilk teşekkül kurulmuş oldu."⁴⁶⁵

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu kitabının içeriğini oluşturmak için bu kez Antalya Milletvekillerini araştırma yoluna gitmiş lakin bu konuda da belge ve bilgileri yetersiz kalmıştır. Mebusan Meclisi'nde her livadan ikişer Milletvekilinin bulunduğunu, Heyet-i Temsiliye döneminde bu sayının yediye yükseldiğini dile getiren Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, bahsi geçen yedi Milletvekilinden yalnızca dostu olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'i tanıdığını

⁴⁶⁴ Ayoğlu, 2008: 264.

⁴⁶⁵ Ayoğlu, 2008: 248.

söylemektedir. Heyet-i Temsiliye'nin isteği doğrultusunda Antalya'dan seçilerek Büyük Millet Meclisi'ne giden Milletvekillerinin isimlerini Rasih Hoca (Kaplan), Halil İbrahim Bey (Emekli Noter Halil İbrahim Özkaya), Ebrîşimzâde Mustafa Efendi, Hasan Tahsin Bey ve Ali Vefa Bey (Eski Vali) olarak sıralamıştır. Bu konuda Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Millî Mücadele dönemi Antalya Milletvekilleri olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver, Rasih Kaplan ve Ali Vefa Bey hakkındaki bilgilere de yer vermiştir.⁴⁶⁶

Millî Mücadele döneminde Teke (Antalya) Mutasarrıflığı istihbarat teşkilatı faaliyetlerine kitabında yer vermek isteyen Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, 13 Haziran 1959 tarihinde Emekli Korgeneral Rasim Aktuğ'a bir mektup yazarak Antalya Askerî İstihbarat Bürosu'nun başında olduğu dönem hakkında belge ve bilgi istemiştir. Emekli Korgeneral Rasim Aktuğ, 1 Temmuz 1959 tarihinde Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na mektup yazarak Antalya'daki günlerinden şöyle bahsetmiştir:

“Antalya’da İstihbarat Bürosu Şefi olarak çalıştığım zaman yaşıam 35, rütbem de yüzbaşı idi. Bu çağ ve görevdeyken çok ilerisini düşünmek aklıma gelmiyordu. Belge çoğaltmak ve dosyalayıp saklamak aklımdan geçmiyordu. Nazilli Bozgunu’ndan sonra Eskişehir’e gitmişim. Miralay Bekir Sami Bey ve emir subayı Piyade Yüzbaşı Selahattin Bey ile birlikte Antalya Havalisi Kumandanlığı namı ile teşekkül eden askerî müessesenin istihbarat subaylığına memur edildim. Sakarya Muharebeleri’nin sonuna kadar da görevde istihdam edildim. Bekir Sami Bey’den sonra Antalya Mutasarrıfı ve Havalisi Kumandanlığı’na Miralay Şefik Bey’in tayini esnasında maiyetlerinde aynı vazifede kullanıldım. Son İstiklâl Harbi olan Ağustos Harpleri’nden önce Sandıklı’da 6. Tümen Topçu Kumandanlığı vazifesiyle son taarruza iştirak ettim.

Antalya İstihbarat Şefi olarak çalıştığım esnada benim şahsi olarak değeriim yoktu. Ancak birlikte çalıştığım askerî inzibat subayları ve Sivil Polis Teşkilatı’ndan çeşitli arkadaşlarıım gönderdikleri vatanperverane gayretleri sayesinde Antalya İstihbarat Bürosu güvenilir bir teşekkül olmuştu. Bu memuriyetim esnasında dikkat çeken ve hafızamda yer alan üç olayı aşağıda aktarıyorum:

- 1- *Antalya’da İtalyanların Binbaşı Koronisi namındaki bir adamın emrinde bir piyade taburu vardı. Bizim Antalya Havalisi Kumandanlığı’nın Karargâh Bölüğü’nden başka askerî birliğimiz yoktu. Sakarya Savaşı’nın en cıvırlı günlerinde bir akşam Antalya Limanı’na gelen, İtalyanların en büyük savaş gemilerinden Doelle adındaki gemiden 700-800 silahlı Bahriye askerinin sahile çıkarılmakta olduğu limandaki polis karakolundan telefonla haber alındı. Karargâh bölüğümüz de silahlandırılarak Rum Kuşu Caddesi boyunca devriye gezdirilmeye başlandı. Durum çok gergindi, derhal Mutasarrıf Bey, İtalyan konsolos gemisinin ikinci süvarisi ve ben Mutasarrıflık dairesinin bahçesinde toplandık. Durumu protesto ettik. Bahriyelilerin derhal gemiye alınmalarına ısrar ettik*

⁴⁶⁶ Ayoğlu, 2008: 251.

ve gece yarısından sonra çıkarılan Bahriyeliler tekrar sandallara binerek gemiye gittiler. Bu olay 3-4 saat kadar şehirde devam etti. Halkın soğukkanlılığı sayesinde korkunç bir olay olmadı.

- 2- Konya'da Delibaş İsyanı baş göstermişti. Mersin'den aldığımız bir telgrafta Topal Osman adında bir çapulcunun İngiliz bandıralı Politinia vapuru ile İzmir'e gittiği bildiriliyordu. Bunları vapurdan çıkarmaya karar verildi. Sabah öğleden önce ben, Emniyet Müfettişi Azmi, Komiser Şakir, İnzibat Subayı Hamdi (Emekli Levazım General Hamdi İskit) bu çapulcuları İngiliz bandıralı vapurdan aldık. Hatta çapulcuların başı Topal Osman vapurda ayak dirediği için Komiser Şakir tarafından tabanca ile yaralanarak vapur merdivenlerinden sandala atıldı. Hazırlanan arabalarla Burdur'a sevk edildiler.
- 3- Hint Hilafet Komitesi üyelerinden Mustafa Sagir adında birisinin İstanbul'da dolaştığı ve Ankara'ya gideceği İstanbul'dan bildirildi. Ancak bu adamın koyu bir İngiliz casusu olduğunun dikkate alınmaması da dikkatimizi çekti. Keyfiyeti Ankara'ya bildirdik. Dahiliye Vekili olan zattan bir haşlama yedik. 'Böyle şey mi olur?' cevabı verildi. Birkaç gün sonra bizim düşüncemiz gerçek oldu. Mustafa Sagir'in buz gibi İngiliz casusu olduğu belirlendi ve Ankara'da idam edildi.

İşte Sayın Doktorum, hafızamda kalan belli başlı olaylar ancak bunlar için elimde hiçbir belge yoktur. Bütün İstiklâl mücadelesi sırasında ufak tefek görünen iç ve dış olayları gerek Mutasarrıflık gerekse de Kumandanlık Arşivi'nde bulacaksınız. Kumandanlıktaki arşivleri Genelkurmay Harp Tarihi Şubesi'nden arayacaksınız. Benim Antalya'da bulunduğum zaman zarfında halktan gördüğüm yardımı hiç unutmayacağım. Büyük, küçük, erkek ve dişi, şehirli, köylü, asker ve sivil hepsinin kalbi hürriyet ve istiklâl emeliyle çarpıyor ve elinden gelen hiçbir fedakarlıktan çekinmiyordu. İşte içimizde düşman askerleri bulunduğu halde bir taraftan Ankara kapılarına kadar ilerleyen Yunanlıların memleketimizdeki pis ayaklarını bu iman azmi sayesinde temizledik.

Yaşım 75, orduda Korgeneralliğe kadar ilerlemiştim. On beş seneden beri emekliyim.⁴⁶⁷

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Elâzığ ve Diyarbakır'da Sıhhiye Müdürlüğü ve Müfettişliği görevindeyken Millî Mücadele döneminde Antalya'da İstiklâl Mahkemesi çalışmalarını İstiklâl Mahkemesi Başkanlığı yapan Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'den dinlemiştir. Hacim Muhittin Bey Konya, Karaman, Anamur, Silifke, Nevşehir, Aksaray, Antalya, Isparta gibi yetki alanını içine alan Konya İstiklal Mahkemesi'nin başkanlığı görevini yapmıştır. Konya İstiklal Mahkemesi Başkanı namıyla Hacim Muhittin Bey dönemin zor şartlarında geniş yetki alanlarında görev yapmış, görevlerinin dahilinde isyana karışanlar, casuslar, asker kaçakları, soyguncu gibi suçluların yargılanması yer almıştır.⁴⁶⁸ Buna istinaden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Hacim Muhittin Çarıklı'ya mektup yazarak o günleri yeniden aktarmasını rica

⁴⁶⁷ Ayoğlu, 2008: 256- 257.

⁴⁶⁸ Çarıklı, 2005: 158.

etmiştir. Muhittin Bey, Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na cevaben kaleme aldığı mektubunda Antalya'da faaliyetlerinden uzun olarak bahsetmeyeceğini söylemiştir. Muhittin Bey, olayları aktarırken bazı kişilerin çocuklarını ve torunlarını rencide etmemek istediğinden yalnızca iki olayı aktarmakla yetinmiştir. İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulmasına dair kanunun yayınlanmasının ardından mahkeme heyetinin büyük yetkilere sahip olduğunu belirten Muhittin Bey'in aktardığı ilk olayda; Antalya'da Divan-ı Harp tarafından birkaç ay hapse mahkûm edilen bir Yarbey'in dilekçe ile kendilerine başvurduğunu, mahkeme heyetinin yeniden yargılamasının ardından Yarbey'in herhangi bir suçunun bulunmamasına rağmen uzun süreli hapsine, rütbesinin törenle sökülmesine ve hapse gönderilmesine hükmettiklerini söylemiştir. İkinci olay ise; Şaki Arap Murat namındaki bir kişinin evraklarını sabaha kadar bizzat incelediğini, bu kişinin cinayet suçundan defalarca yargılandığına dair dosyası bulunduğu için Muhittin Bey'in ceketinin cebindeki tabancayı almaya çalıştığını ve bu olayın ardından Şaki Arap Murat'ın idama mahkûm edilmesini hükmettiklerini aktarmıştır. Muhittin Bey'in mektupta aktardığı bu iki olayın ardından "*Sayın Doktorum, İşte size iki an. Benden daha fazlasını istemezsiniz sanırım.*" sözleriyle mektubunu sonlandırmıştır.⁴⁶⁹

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun yayınlamak için çaba gösterdiği ve dostlarına mektuplar yazarak belge ve bilgi toplamak istediği *Kurtuluş Savaşı'nda Antalya* isimli kitap yalnızca düşünce olarak kalmış ve yayınlanamamıştır.

3.8. Vefat Etmesi ve Hakkında Yazılanlar

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu hayatının her anında aktif bir insan olmuştur. Mekteb-i Tıbbiye öğrenciliği yıllarından itibaren neşriyata büyük önem vermiş, mezun olmasından sonra Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde doktor ve idareci olarak görev almıştır. Millî Mücadele'ye özellikle Kastamonu Sıhhiye Müdürlüğü sırasında desteğini esirgememiştir. 1923 yılında memleketi Antalya'ya dönmesinin ardından doktor, basın mensubu olarak ve sıtma ile mücadelede görev almış, durmadan çalışmıştır. 1950 yılının sonlarında emekliye ayrılmasıyla yeniden neşriyat yapmaya başlayarak Antalya'nın önde gelen gazetelerinde makaleler ve yazı dizileri kaleme almıştır. Yazı dizilerinden biri olan *Yolcu Mektupları*'nı yazmak için çıktığı seyahatinde hastalanmayı dahi göze almıştır. Hali hazırda astım hastası olan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, zaman zaman astım krizleri geçirmiştir. Astım krizlerini atlatıp iyileşmesiyle beraber yeniden neşriyatına devam etmiştir. Şelale gazetesindeki *Yolcu*

⁴⁶⁹ Ayoğlu, 2008: 257- 258.

Mektupları adlı yazı dizisini neşrederken Antalya'ya dönüş yolunda yeniden rahatsızlanmış, bu kez kolay atlamayıp vefat etmiştir.

7 Ekim 1963 tarihinde Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun naaşı Hastane Caddesi'ndeki evinden alınarak Paşa Cami'sinde kılınan namazın ardından Andızlı Şehir Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁴⁷⁰ Cenaze törenine yüzlerce Antalyalı hemşerilerinin yanında Vali ve Belediye Başkanı Nuri Teoman, Avukat Aşır Aksu, Tabip dernekleri, meslektaşları, Sıtma Mücadele Teşkilatı mensupları, eczacılar, şehir kulübü ve kadınlar birliği üyeleri başta olmak üzere birçok kişi yer almıştır. Naaşı Andızlı Şehir Mezarlığı'na defnedildiği sırada çelenk ve çiçeklerden dolayı mezar taşı görünmez hale gelmiştir.⁴⁷¹ Henüz hasta yatağındayken eşi Hatice Saime Hanım'a mezar taşına şu cümlelerin yazılmasını vasiyet etmiştir:

“Bütün ömrünü milletin sıhhatine ve aydınlanmasına vakfetti. Sıtma savaşına ilk başlayanlardan ve onu muvaffak kılanlardan biridir. Bir halk çocuğu olarak doğdu, bir halk çocuğu olarak yaşadı ve bir halk çocuğu olarak öldü.”⁴⁷²

Şelale gazetesi bu üzücü haberi 8 Ekim 1963 tarihli nüshasında şöyle duyurmuştur:

“Onun kaybı, sadece Ayoğlu ailesinin değil, memleketin, Türk Milleti'nin kaybı sayılır.

Gazetemiz başyazarlarından üstat Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nu da kaybettik. Başlı başına tarih ve varlık olan Atatürk inkılaplarına, ilkelerine sadakatli ve inancı ile bir numaralı şahsiyet kabul edilen Dr. Ayoğlu'nun bu elim kaybı, sadece Ayoğlu ailesinin değil, memleketimizin elim bir kaybıdır.

Muhtelif kademelerde yarım asır devlet hizmeti veren, bundan sonra da fikri hizmetlerine devam eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, ölümü ile geniş bir boşluk bırakmıştır. Yılların kıymetlendiği, abideleştirdiği Doktor Ayoğlu, ideal bir aile babası olarak da bu yurt semalarında bayraklaşmıştır.”⁴⁷³

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun ölümü birçok kişiyi yasa boğmuş ve ölümünün ardından Şelale gazetesinde yazı ve şiirler kaleme alınmıştır. İlk olarak M. İhsan Akand tarafından kaleme alınan *Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nu Kaybettik* adlı makalede ölümünden dolayı duyulan üzüntü dile getirilmiştir.

“Antalya'nın çok sevdiği ve saygı duyduğu Dr. Niyazi Ayoğlu'nu dün ebedi istirahatgahına teslim ettik. Bu muhterem doktorun beklenmedik bir zamanda hakkın rahmetine kavuşması, Antalyalılar ve bilhassa Atatürk ilkelerine bağlı olanlar için büyük bir kayıptır. Her şeyden evvel Atatürk ilkelerine inanmış ve

⁴⁷⁰ “Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nu Kaybettik”, *Şelale*, 8 Ekim 1963.

⁴⁷¹ “Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu İçin Hazin Bir Tören Yapıldı” *Şelale*, 9 Ekim 1963.

⁴⁷² Ayoğlu, 2008: 2; Mezar Taşı Kitabeti.

⁴⁷³ “Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nu Kaybettik”, *Şelale*, 8 Ekim 1963.

tamamen ona bağlıydı. Atatürk ilkelerine bağlılık yurtseverlik ve Atatürk'ü sevmektir. Bu ilkelere bağlı kaldıkça, menfaat ve ihtirastan uzak oldukça, körü körüne yürüyen taassuba ivaz verilmedikçe, demokrasinin kökleşeceğini, Cumhuriyetin temelini sağlam kalacağını ve yurdun garp uygarlığına ilerleyeceğini, merhum her zaman münakaşa eder ve biz Atatürk çocuklarına nasihatta bulunurdu. Doğru ve dürüsttü. Hakikati ne pahasına olursa olsun söylemekten çekinmezdi cesurdur, açık fikirli ve ileri görüşlü idi. Saltanat devrini kapamış İstiklal Savaşı'nda çalışmış, Cumhuriyet devrinde mesleğinde hizmetlere devam etmiştir. Tarih bilir ve tecrübeli idi. Gericiliğin koyu düşmanı ve ilericiliğin hayranı ve önde gelenlerindendir. Onun bütün vazifelerindeki ve bilhassa Antalya'nın sıtma mücadelesindeki yorucu çalışmasını, gayretlerini ve bu mücadeleyi muvaffakiyetle nasıl başardığını bütün Antalyalılar bilir, takdir eder ve sonsuz hizmetlerini şükranla anar. Sosyal hayattaki çalışmaları büyüktür. Sosyal hayatın hemen hemen yok olduğu bir tarihte, bu yöndeki ilk adım ve nüveyi sayın eşine attırması ve organize ettirmiştir. Yersiz zayıfatından duyduğumuz acı samimi ve derindir. Benimsediği ve uğrunda daima mücadele ettiği Atatürkçü fikirleri her zaman yaşayacak, ilkelere inananlar için rehber olacaktır. Kendisine Tanrıdan rahmet ve mağfiret diler, kederli ailesine ve meslektaşlarına içten başsağlığı dileriz. ”⁴⁷⁴

Yine Şelale gazetesinde yayınlanan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun vefatından duyulan üzüntü nedeniyle Abdullah Çağlayan tarafından yazılan şiire yer verilmiştir.

*“Çöküyor sanki sema, sönüyor sanki güneş,
Her ne hicranlı zeval, bu ne dehşet, bu ne iş?
Her veda böyle hazin, her firak girye fakat;
Bu firak başka firak, bu gidiş başka gidiş. ”⁴⁷⁵*

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun vefatından sonra yanlarında olan herkese eşi ve çocukları şükranlarını sunmak için Şelale gazetesinin 24 Ekim 1963 tarihli nüshasında ailenin teşekkürü yer almıştır.

“Ebedi gaybubeti ile ailemizi derin elemelere giriftar eden kıymetli eş ve aziz babamız Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun tedavisi hususunda pek âlicenabene hizmetlerini bezleden muhterem meslektaşlarına, Hassatan bu uğurda evimizde geceleme suretiyle fedarkârlık faziletine örnek veren Dahiliye Mühassısı Dr. Oğuz Güre ve Bevliye Mühassısı Dr. Galip Özme'ye gönlümüzün derin şükranlarını takdim ederiz.

Merhumun hastalığı müddetince hatırşinas ziyaretiyle bizi minnettar bırakan dostlarımıza, akraba ve taallukatımıza; cenazesini teşyi ve takip lütfunda bulunan mezarı başında da gerek rahmetli için gerek ailemiz için necip ve nazik ifadelerle bizi taltif ve mütehassıs eden Sayın Vali General Nuri Teoman'a,

⁴⁷⁴ “Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nu Kaybettik”, *Şelale*, 8 Ekim 1963.

⁴⁷⁵ “Son Yolculuk”, *Şelale*, 10 Ekim 1963.

muhterem Avukat Aşir Aksu'ya, dostlarımıza arkadaş ve akrabalarımıza ve gerek bizzat gelerek gerek telgraf ve mektup göndererek taziye lütfunda bulunanlara acılı kalplerimizin en hararetli duygularıyla arzı şükran ederiz.

Merhumun Eşi ve Evlatları ⁴⁷⁶

⁴⁷⁶ “Ayoğlu Ailesinin Şükranları”, *Şelale*, 24 Ekim 1963.

SONUÇ

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, II. Abdülhamit döneminde İzmir’de idadî eğitimine başlayıp Midilli’de tamamlamış, dönemin zorluklarını yaşamıştır. 1907 yılında İstanbul’da Mekteb-i Tıbbiye eğitimine başlayan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, mevcut duruma muhalif bir tutum sergilemiştir. Osmanlı Demokrat Fırkası’nın siyasi ideolojisine bağlı olmuş, dönemin önde gelen muhalif gazetelerinden olan İştirak, Sosyalist, İnsaniyet ve Genç Türk gazetelerinde makaleler kaleme almasıyla birlikte hayatının sonuna kadar sürecektir olan basın serüveni başlamıştır. Henüz Mekteb-i Tıbbiye öğrencisiyken Balkan Savaşları’na katılmış ve kısa süren askerlik hayatından sonra sağlık sorunları sebebiyle mektebe dönmüştür. Mahmut Şevket Paşa suikastinde birçok yazar, gazeteci ve tanınmış şahsiyetlerle birlikte Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu’da sürgün edilmiş, yaklaşık 10 gün kaldığı Sinop’tan Rus vapuruyla İstanbul’a dönerek, 1913 yılında biraz geç olsa da Mekteb-i Tıbbiye’den mezun olmuştur. Mekteb-i Tıbbiye’den mezun olduğu yıl içerisinde Sercerrah Miralay Hasan Basri Bey’in kızı olan Hatice Saime Hanım ile evlenmiş ve Anadolu’nun çeşitli yerlerinde mesleğini icra etmeye başlamıştır. Bu sırada patlak veren I. Dünya Savaşı’nda silah altına alınmış, İran, Irak ve Suriye cephelerinde askerlik yapmıştır. Savaş sırasındaki anılarını kaleme alan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, kaybedilen toprakların derin üzüntüsünü yaşamıştır. Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından hemen önce izinli olarak geldiği İstanbul’dan ayrılmayarak tayinini beklemiştir. Meslek hayatına Kastamonu, Sivas, Kayseri, Elâzığ, Diyarbakır gibi vilayetlerde devam etmiştir. Özellikle Kastamonu Sıhhiye Müdürü iken Millî Mücadele’ye önemli katkıları olmuş, İnebolu’da gerek mesleki gerekse lojistik anlamda destek sağlamıştır. Sivas’a tayin edilmesinin ardından Millî Mücadele’yi yakından takip ederek desteğini sürdürmüştür. Kayseri Askerî Hastanesi Sertabibliği’ne atandığı sırada Sakarya Savaşı’nda yaralanan askerleri cephe gerisinde kurulan seyyar hastaneler vasıtasıyla tedavi etmiştir. Daha sonra Diyarbakır Sıhhiye Müfettişi görevini üstlenmiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, memleketi olan Antalya’da eğitimi için ayrılmasının ardından büyük özlem duymuş ve Antalya’ya bir gün yeniden dönebilmenin yollarını aramıştır. Bu isteği 1923 yılında Diyarbakır Sıhhiye Müfettişi iken gerçekleşmiş, izinli olarak Antalya’ya gelmiştir. Antalya’da mebus olmak için seçim çalışmalarına katılmışsa da Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlatılan listede kendine yer bulamamıştır. Ayrıca Diyarbakır Sıhhat Müdürlüğü ve Müfettişliği görevinden müstafî sayılarak resmî anlamda

meslek hayatı son bulmuş, Elmalı'da serbest hekimlik yapmaya başlamıştır. Bu sırada Vilayet Umumi Meclisi azası ve Encümenliğine seçilmiştir.

Antalya gazetesi sahibi ve arkadaşı Mehmet Emin Bey ile yaptığı birtakım görüşmelerin neticesinde ara verdiği gazetecilik faaliyetlerine geri dönmüştür. Antalya gazetesinde sermuharrir olarak, hemen her konuda başmakaleler kaleme almıştır. Kaleme aldığı makalelerle Antalya'nın sorunlarına dikkat çekmiştir. Ayrıca 1924 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Antalya Şube Başkanlığı'nı yapmıştır. Bu sırada Vilayet Encümen Azalığı görevine devam eden Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, meclis üyelerinin muhalif tavırlarına maruz kalmış ve bu muhalefet onu yıpratmış için görevinde tutunamamıştır. 1925 yılı başında Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu Antalya gazetesi sahibi Mehmet Emin Bey'in borçları yüzünden gazeteyi kapatacağını bildirmesinin ardından bu gazeteden ayrılarak meslek hayatına geri dönüş yapmıştır.

Antalya'nın gazetesiz kalmasından duyduğu endişe onun yeni bir gazete imtiyazı almasına ve neşretmesine giden yolu hazırlamıştır. Bu nedenle 9 Mart 1925 tarihinde Akdeniz adlı gazeteyi Antalya'ya kazandırmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Antalya'nın sorunları, salgın hastalıkları, belediyenin çalışmaları gibi konularını gazetesinde işlemiştir. 1925 yılında yayın hayatına başlayan Akdeniz gazetesinin ömrü uzun sürmemiştir. 1926 yılında Dr. Ferruh Niyazi Bey'in evinde çıkan yangında birçok eşyası yanarak kül olmuş, maddî zarara uğramıştır. Aynı zamanda gazetesinde neşrettiği Aşar Vergisi'nin kalkmasının ardından bazı kazalarda halen çiftçilerden vergi alındığını söylediği makalesinden dolayı gazetesi üzerinde baskı oluşmuş ve Akdeniz gazetesi kapanmak durumunda kalmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, kısa süren gazetecilik faaliyetinin ardından yeniden mesleğine dönerek çeşitli vilayetlerde Sıtma İle Mücadele Teşkilatı hekimliği yapmıştır. Son olarak Antalya- Burdur ve Isparta Sıtma İle Mücadele Teşkilatı Başkanlığı yapan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, %75'i sıtmalı olan Antalya'nın bu dertten kurtulmasında büyük rol oynamıştır.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun mesleğinin dışında ilgisi bulunan iki konu vardı. Bunlardan biri basın diğeri ise siyasetti. Öğrencilik yıllarından itibaren başlayan siyasete yönelik faaliyetleri TBMM ikinci dönem seçim çalışmalarıyla ve 14 Mayıs 1950 seçimleriyle devam etmiştir. 1950 yılında CHP Milletvekili adayı olmak için seçimlere girse de yeterli oy alamayarak milletvekili olamamış, siyasetten ve Sıtma İle Mücadele Teşkilatı ve Halkevi Başkanlığı görevinden ayrılmıştır. Emekliliği süresince tüm dikkatini basın üzerinde toplayan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Antalya'nın önde gelen gazetelerinde makaleler kaleme almıştır. İlk olarak DP'nin Antalya'da sözcüsü olan İleri gazetesinde makaleleri yayınlanmış, ilerleyen

dönemde bu makaleler yazı dizisi halini almıştır. DP'nin iktidarının zayıflamasının ardından İleri gazetesindeki faaliyetlerini sonlandıran Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Şelale adlı gazetede yazmaya başlamıştır. Şelale gazetesindeki makaleler daha sonra yazı dizisine dönüşmüş, bu yazı dizileri için kimi zaman seyahatlerde bulunmuştur. Seyahatleri onun hali hazırda geniş olan ufkunun dahada zenginleşmesine katkı sağlamıştır. 1962 yılında Antalya gazetesinde İskele Un Fabrikası'nın neden kurulamadığına ilişkin makalelerini yayınlamış ve makaleler uzun ömürlü olmamıştır. Şelale gazetesindeki yazı dizisi için çıktığı seyahatlerin sonuncusunda rahatsızlanan Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, Antalya'ya dönmesinden kısa bir süre sonra 7 Ekim 1963 tarihinde vefat etmiştir.

Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, yaşadığı dönemde önemli bir şahsiyet olmakla beraber dönemin aydınları arasında yer almaktadır. Millî Mücadele döneminde aktif görev almış, sonrasında ilân edilen Cumhuriyet'e gönülden bağlı kalmıştır. Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, vefatından hemen önce eşine sarf ettiği '*bir halk çocuğu olarak doğdu, bir halk çocuğu olarak yaşadı ve bir halk çocuğu olarak öldü.*' sözleriyle kendisini halkın bir ferdi olarak gördüğü ve bundan dolayı hizmetlerini esirgemediğini belirtmiştir. Bu düşüncesiyle Cumhuriyet'in değerlerini benimseyen bir halk çocuğu olarak yaşamıştır.

KAYNAKÇA

I.Arşiv Belgeleri

Osmanlı Arşivi

BOA, DH.ŞFR., 585- 157- 1.

BOA, DH.ŞFR., 87- 341- 1.

BOA, ML.EEM., 442- 80- 1.

BOA, ML.EEM., 442- 80- 2.

BOA, ML.EEM., 469- 78.

BOA, DH.İ.UM., 11- 6- 9- 81.

BOA, 30-18-1-1/ 3-18- 4.

BOA, 30- 18- 1- 1/ 3- 30- 17.

BOA, 30- 18- 01- 1/1- 3- 20.

BOA, 30-10-0-0/ 102- 667- 13.

Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30-18-1/ 2- 9-12.

II. Salnameler

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926- 1927)

III. Gazeteler

Akdeniz

Antalya

Genç Türk

Gençlik

Hakimiyet-i Milliye

İleri

İnsaniyet

İştirak

Sosyalist

Şelale

Takvim-i Vekayi

Tercüman-ı Hakikat

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası

Türk Yurdu

Yeşil Antalya

IV. Basılı Eserler

Hatıratlar

Ayoğlu, F. N. (2008). *Kurtuluşa, Cumhuriyet'e ve Sıtmaya Adanan Yürek: Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Anıları*, Zonguldak Tabip Odası Yayınları, Zonguldak.

Kaygusuz, B. N. (1955). *Bir Roman Gibi*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir.

Nur, R. (1967). *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, 2, İstanbul.

Renda, M. A. (2018). *Hatırat*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Sağlam, T. (1981). *Nasıl Okudum?*, İstanbul Matbaası, İstanbul.

Kitaplar

- (y.y.). (1998). *Cumhuriyet Basını*, Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Akgün Karal, S.- Uluğtekin, M. (2000). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Kızılay Yayınevi, Ankara.
- Akşin, S. (1988). *Türkiye Tarihi III (Osmanlı Devleti 1600-1908)*, Cem Yayınevi, Ankara.
- Akşin, S. (2018). *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Alçıtepe, G. (2012). *Antalya'nın Kara Günleri*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Arıburnu, K. (1975). *Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, Yeni Desen Matbaası, Ankara.
- Armaoğlu, F. (2017). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789- 1914*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Atabay, M. (2015). *Türk Basın Tarihi- 1931'den Günümüze Türk Basını Gazeteler ve Gazeteciler*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul.
- Birinci, A. (2012). *Hürriyet ve İtilâf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Çapa, M. (2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) (1914-1925)*, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara.
- Çarıklı T. (2005). *Babam Hacim Muhittin Çarıklı Bir Kuvay-ı Millîyeci'nin Yaşam Öyküsü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Çimrin, H. (2012). *Antalya Kent Kronolojisi (İ.Ö. 158-2005)*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, Antalya.
- Çoşar, Ö. S. (t.y.). *Millî Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Dayar, E. (2011). *Gazetelerde Yazılı Tarih Antalya'da Gündelik Hayat ve Basın 1920- 1928*, Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Antalya.
- Dayar, E. (2019). *"Akdeniz Gazetesi'nin Kurucusu Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu)"*, *Antalya Basın Tarihi 1920- 2014*, (ed. Hasan Üstün), Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayını, Antalya.

Duman, H. (2000). *Osmanlı Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara.

Duman, S. (2011). *Bir Modernleşme Aracı Olarak Tokat Halkevi*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Durgun, H. (2018). *Elmalı Kazası (1839-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Erden, F. (1948). *Türk Hekimleri Biyografisi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul.

Erten, S. F. (2012). *Millî Mücadele’de Antalya*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, Antalya.

Eski M. (1995). *Kastamonu Basınında Millî Mücadele Yankıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Gönüllü, A. R. (2010). *Cumhuriyet Dönemi’nde Antalya (1923-1960)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Güçlü, M. (1997). *XX. Yüzyılın İlk Yarisında Antalya Şehri (1908-1950)*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Antalya.

Güçlü, M. (1997). *XX. Yüzyılın İlk Yarisında Antalya*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, Antalya.

Güçlü, M. (2004). *Dr. H. Burhanettin Onat ve Hayatı (1894-1976)*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, Antalya.

Güçlü, M. (2011). “Antalya Türk Ocağı’nın Kurulması ve Faaliyetleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları Tuncer Baykara Armağanı Kitabı*, (hızl.) Mehmet Öz, Ankara.

Güçlü, M. (2018). *Antalya 1932*, Er Yayıncılık, İzmir.

Güçlü, M. (2020). *Antalya ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk (1919-1938)*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, Antalya.

Gürsoy, S. (2013). *Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Haunt, G.- Dumont, P. (1977). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalist Hareketler*, Gözlem Yayınları, İstanbul.

Kaplan, L. (1996). “Millî Mücadele Dönemi Kadınlar Cemiyetleri”, *Kastamonu’da İlk Kadın Mitingi’nin 75. Yıl Dönümü Uluslararası Sempozyumu (10-11 Aralık 1994)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Kaya, G. (2011). *II. Meşrutiyet Dönemi Demokratları Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Koday, S.- Aydın, T. (2016). “Elmalı’da (Antalya) Geçmişten Günümüze Yerleşme Adları Üzerine Bir İnceleme”, *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (13-14 Ekim 2016) Bildiriler Kitabı*, Ankara.

Koloğlu, O. (2015). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

Koloğlu, O. (2016). *Avrupa’nın Kıskaçında Abdülhamit*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Kurnaz, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını (1839- 1923)*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

Maden, F. (2012). *Sıradışı Bir Muhalif Rıza Nur*, Roza Yayınevi, İstanbul.

Mayak, F. (2015). *Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Teşkilatı’nın Faaliyetleri (1931- 1951)*, Libra Yayıncılık, İstanbul.

Okan, S. (1949). *Türkiye’de Sıtma Savaşı*, T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Özkaya, Y. (2001). *Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Özyürek, M. (2018). “Millî Mücadele Dönemi’nde İstanbul Basınının Anadolu’dan Haber Alma Kaynakları”, *Türk Basın Tarihi*, (hızl.) Merve Uğur, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Peker, N. (1955). *İstiklâl Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu- Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, Gün Basımevi, İstanbul.

Sarıhan, Z. (2006). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cumhuriyet Kadınları Derneği, Ankara.

Tahsin, E. R. (1991). *Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye (Cilt 2)*, çev. Aykut Kazancıgil, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Topuz, H. (2016). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Türkmen, Z. (2000). *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ocak Yayınları, Ankara.

Unat, E. K. (1986). "Müderri Dr. Raşit Tahsin Tuğsavul (1870- 1936)", *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi İçin Anma Töreni Kitabı*, (hızl.) Ekrem Kadri Unat, İstanbul.

Üstel, F. (1997). *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912- 1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Makaleler

Akbulut, U. (2013). "Osmanlı'da Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831- 1879)", *Turkish Studies Dergisi*, Ankara, 8(5): 31-57.

Birecikli, İ. B. (2008). "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlânı Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Bakış Dergisi*, Ankara, II (3): 211- 266.

Çakır, H. (2001). "II. Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı'da Basın- İktidar İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul, S: 11: 95- 113.

Çelik, H. (2006). "Muhbir", *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 31: 32- 34.

Dayar, E. (2012). "Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve 'Antalya İskele Un Fabrikası'nın Hazin Hikâyesi", *Akdeniz Son Nokta Dergisi*, Antalya: 1-5.

Dayar, E. (2017). "Antalya'da Lisan-ı Millet'in İlk Temsilcilerinden Akdeniz Gazetesi 1925- 1926)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13 (26), 181-207.

Demir, K. (2014). "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Iğdır, 5: 57- 88.

Ebuzziya, Z. (1993). "Ceride-i Havâdis", *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 7: 406- 407.

Eski, M. (1996). "Yakın Tarihimizde Kastamonulu Kadınlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 12 (34): 249- 255.

- Gökçe, A. (1999). “1933 Üniversite Reformuna Kadar İstanbul Tıp Fakültesi Reisleri”, *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 62 (4): 446- 449.
- Gönüllü, A. R. (2005). “Antalya’da Basın Hayatı (1920- 1949)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 21(61): 323- 346.
- Güçlü, M. (2012). “Antalya’da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya’da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920- 12 Eylül 1922)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, S: 25: 33- 54.
- Güçlü, M. “Bodrumlu Mustafa Hilmi (Uran) Bey’in Teke (Antalya) Müstakil Mutasarrıflığı (28 Ekim 1921- 22 Temmuz 1923)”, *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2(18): 1359- 1378.
- İlhan, A. (2017). “Doktorluktan Öte Yaşamların Tanıklığı”, *Güneşli Diyarlar Elmalı Dergisi*, (ed.) Ahmet İlhan, Antalya, S: 6:
- Kahraman, Â. (2003). “Matbuat”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 28: 121- 125.
- Karaer, İ. (1990). “Türk Ocağı Kütüphaneleri (1912- 1931)”, *Türk Kütüphaneciliği*, 4 (2): 55- 59.
- Küçük, C. (1988). “Abdülhamit II”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1: 216- 224.
- Oral, M. (2002). “Halkevleri’nin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (53): 499- 527.
- Örs, O. (2013). “Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı’na Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, S: 51: 679- 716.
- Sarı N. (2004). “Mekteb-i Tıbbiye”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 29: 2- 5.
- Sarı, N.- Akgün, B. (2008). “Türk Tarihinde Psikiyatriye Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyumu Dizisi*, İstanbul, S: 62: 1- 24.

Söylemez, F. “Millî Mücadele Dönemi’nde Kastamonu’da Kurulan Cemiyetler”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 4(14): 159- 170.

Tansel, F. A. (1987). “Memleketimizde Gençler İçin Kurulan İlk Dernekler, Gazete ve Dergiler (1913- 1920)”, *Belleten*, 51 (199), 281- 304.

Tekin, Y. (2002). “Türkiye’de İlk Sosyalist Hareket “İştirak Çevresi’nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 57(4): 171- 184.

Tekir, S. (2019). “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıkları Mücadele (1923- 1930)”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S: 65: 407- 430

Temur, H. (2017). “Kendi Yayınları Çerçevesinde Osmanlı Sosyalist Fırkası Çevresinin Fikirleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, S: 60: 233- 276.

Tinal, M. (2008). “Mekteb-i İdadî’den Günümüze İzmir Atatürk Lisesi”, *Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, İzmir, S: 24: 125- 134.

Tuğluoğlu, F. (2008). “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924- 1950)”, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Aksaray, 32 (4): 351- 359.

Türkmen, Z. (2000). “Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri”, *Askerî Tarih Bülteni*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 25(48): 129- 141.

Üstün, M. (2004). “Antalya Tarihinden İzler”, *ATSO Vizyon*, S: 200: 1-38.

Tezler

Akyüz, M. (2009). *Konya Vilayet Gazetesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya.

Ayhan, B. (2005). *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Konya.

Azakoğlu, N. (2010). *1924 Antalya Gazetesi'nin Baş Makalelerinin Transkripsiyonu ve Yazımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü İstanbul.

Çardırcı, M. (2018). *Mahmut Şevket Paşa Suikastı ve Suikastın İstanbul Basınındaki Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Isparta.

Çiçek, R. (1991). *Millî Mücadele'de Kastamonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Ankara.

Güçlü, M. (1994). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Şehri (1908-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir.

Kaya, M. (2012). *Gazeteci ve Siyasetçi Olarak Haydar Rüştü Öktem (1885- 1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antalya.

Öcel, K. (2013). *98 Numaralı Antalya Şer'iyye Sicili H. 1130- 1331/ M. 1912- 1913 (Vr. 1-50) (Transkripsiyon, Tahlil ve İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

Sarı, B. (2010). *Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uşak.

Ünver, M. (2012). *Midilli Adası'nın İdari ve Sosyo- Ekonomik Yapısı (1876- 1914)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

Varol, Ö. (2007). *II. Abdülhamit Dönemi'nde Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Kuruluşu ve İşleyişi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

EKLER

GAZETELER

EK 1- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İlk Makalesinin Yer Aldığı İştirak Gazetesinin 8 Mayıs 1326/21 Mayıs 1910 Tarihli Nüshası⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ İştirak, 8 Mayıs 1326.

**EK 2- Ferruh Niyazi Bey'in *En Büyük Dertlerimizden Reji* Adlı Makalesinin
Yayınlandığı Sosyalist Gazetesinin 11 Teşrin-i Sani 1326/24 Kasım 1910 Tarihli
Nüshası⁴⁷⁸**

⁴⁷⁸ Sosyalist, 11 Teşrin-i Sâni 1326.

EK 3- Ferruh Niyazi Bey'in Açık Mektup Sadrazam Paşa'ya Adlı Makalesinin Yer Aldığı İnsaniyet Gazetesinin 25 Teşrin-i Sani 1326/8 Aralık 1910 Tarihli Nüshası⁴⁷⁹

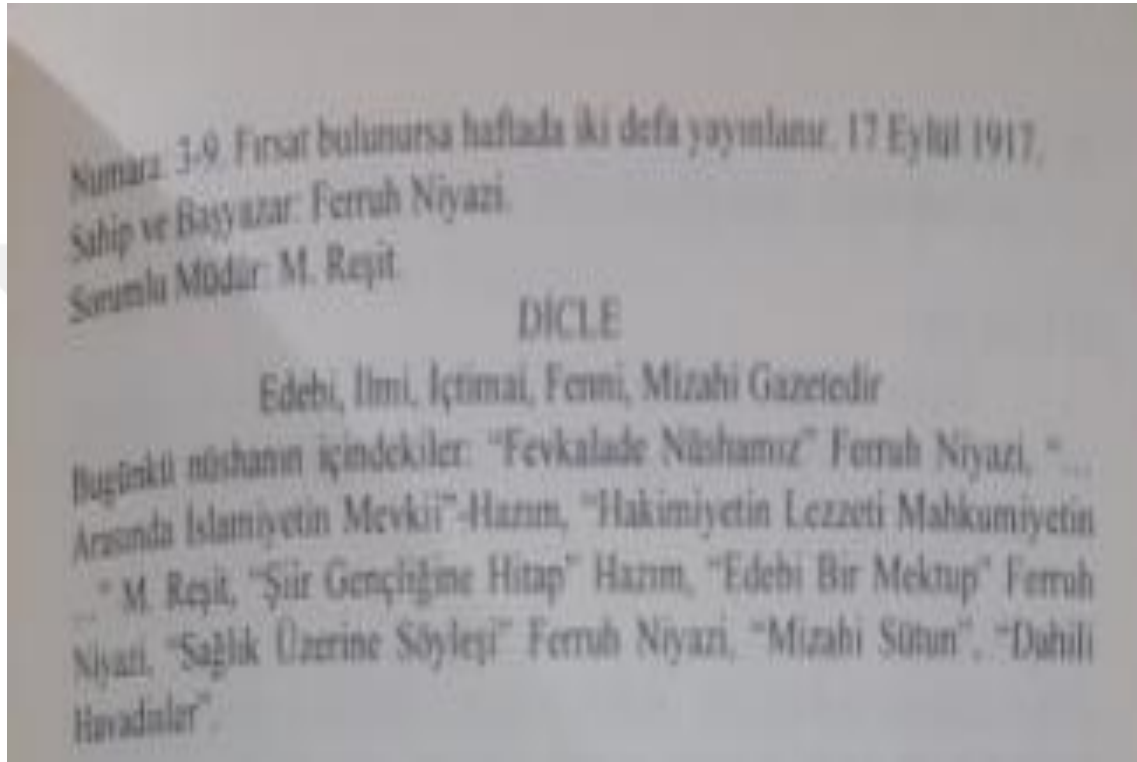

⁴⁷⁹ İnsaniyet, 25 Teşrin-i Sâni 1326.

EK 4- Mahmut Şevket Paşa Suikastından Dolayı Ferruh Niyazi Bey'in Sinop'a Sürgün Edildiğini Gösteren *Te'bid Edilenler* Başlıklı Tercüman-ı Hakikat Gazetesinin 5 Haziran 1329/18 Haziran 1913 Tarihli Nüshası⁴⁸⁰

EK 5- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in İran Cephesi'nde Çıkardığı Dicle Gazetesinin Tek Nüshası⁴⁸¹

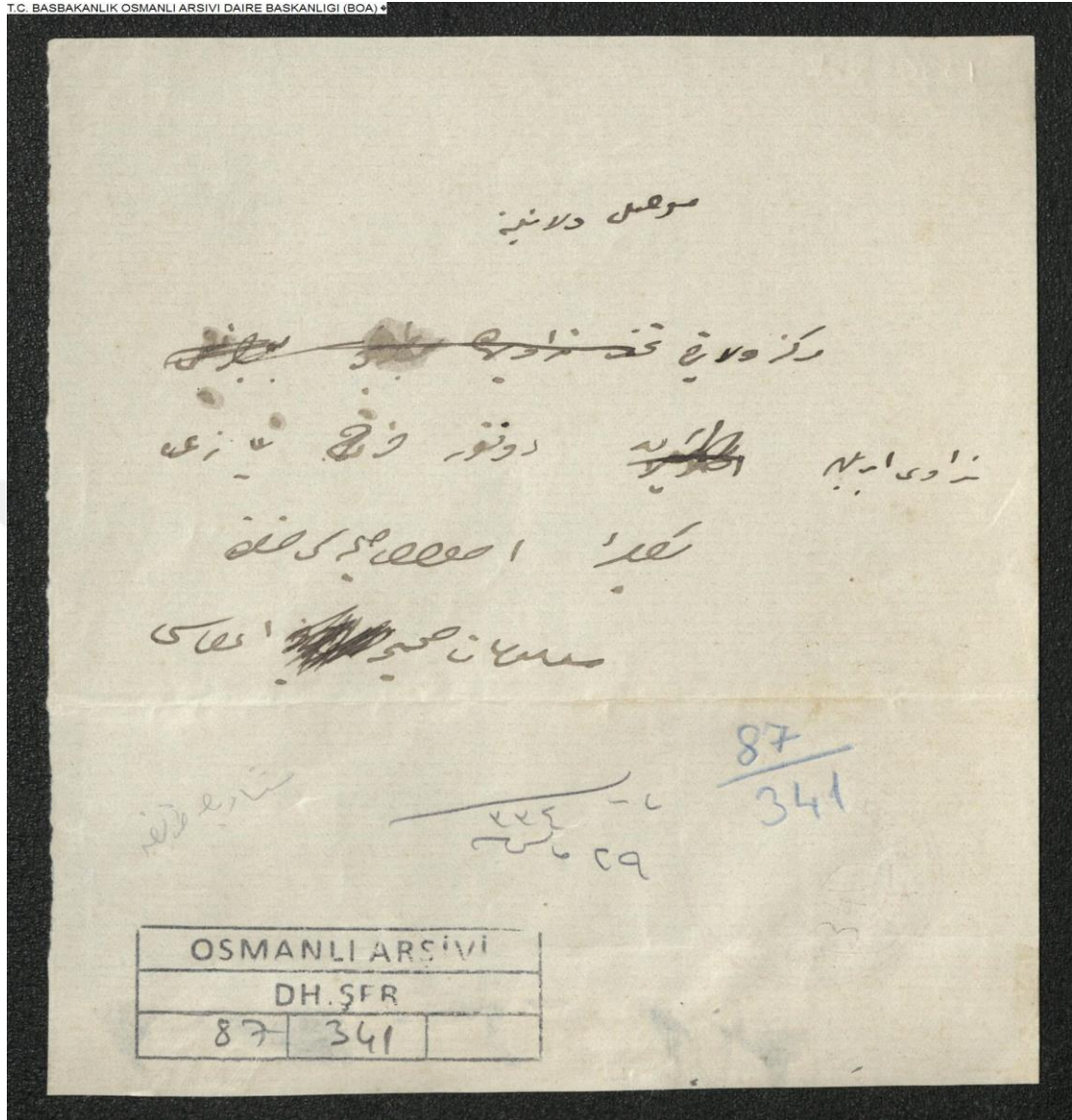

⁴⁸¹ Ayoğlu, 2008: 89.

EK 6- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Antalya Gazetesinin 12 Haziran 1340/12 Haziran 1924 Tarihli Nüshasında Yer Alan *Mütaka'iriyet ve Eytam-ı Aramil* Adlı Başmakalesi⁴⁸²

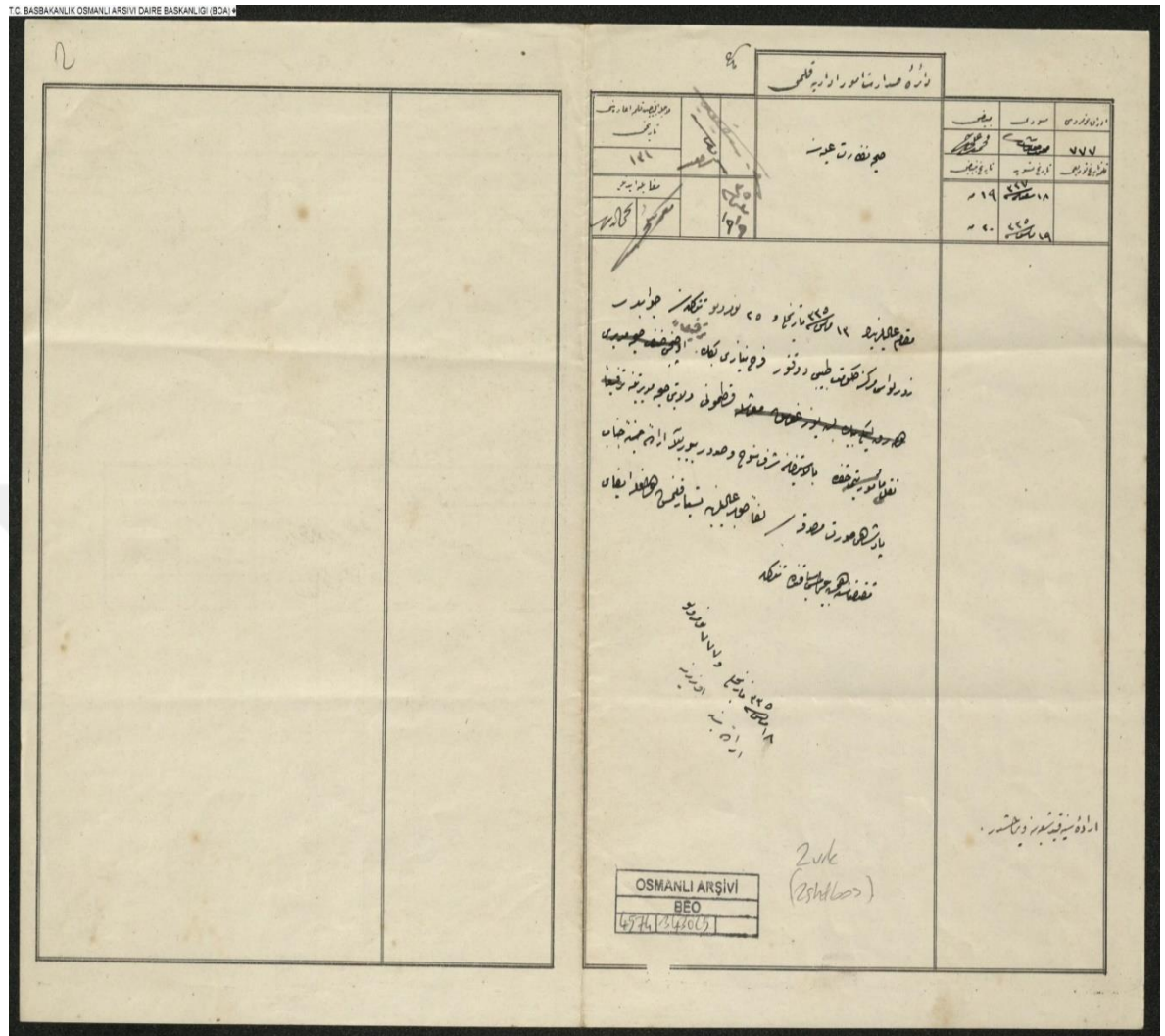
⁴⁸² Antalya, 12 Haziran 1340.

EK 10- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Zor Livası Hükümet Tabibliği'nden Kastamonu Vilayet-i Sıhhiye Müdüriyeti'ne Tayinine İlişkin Belge⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH. ŞFR. 87/341.001, Tarih: h. 18. 08. 1336/29 Mayıs 1918.

⁴⁸⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO 4574/343-025, Tarih: h. 19.08.1337/20 Mayıs 1919.

EK 11- Takvim-i Vekayi Gazetesinin 22 Mayıs 1335/22 Mayıs 1919 Tarihli Nüshasında Yer Alan Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Kastamonu Vilayet-i Sıhhiye Müdüriyetine Atandığını Bildiren Kararname⁴⁸⁷

⁴⁸⁷ Takvim-i Vekayi, 22 Mayıs 1335.

محمد وحید الدین

زور لواسی مرکز حکومت طیبی دوقنور فرح نیازی بک قدم
وخدمات مسبقه سنه بناء اوچنچی صنف صحیه مدیری اوله رق ایکی بیک
بش یوز غروش معاشله قسطنونی ولایتی ولایت صحیه مدیریته ترفیعاً
نقل مأموریتی اجرا قلمشدر .

اشبو اراده سنیه بک اجراسنه صحیه ناظری مأموردرد .

۱۷ شعبان ۱۳۳۷ ۱۸ مایس ۱۳۳۵

صدراعظم

صحیه ناظری

داماد فرید

محمد علی

EK 13- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun II. Dünya Savaşı Hizmet Tezkeresi⁴⁸⁹

1076 No. lı kanuna göre yetiştirilenlere ve buna göre talim ve sair suretle hazarda çağrılan Yedek Subaylara mahsus

Hizmet Tezkeresidir

Varsa ehliyetnamesi, derecesi ve No.	
İlk kit'a hizmetini gördüğü kit'a ve giriş tarihi	
İkinci altı aylık hizmetini mektepte hangi bölükte yaptığı ve giriş tarihi	
Son altı aylık zabıt vekili hizmetini gördüğü kit'a ve terhis tarihi	
Manevre talim, konferans için iltihak ve terhis tarihleri	11/12/342 de iltihak 5/6/344 de terhis
Sağlam veya sakat olduğu	Seri raporlu
Sınıfı	Tabib
Rütbesi	Yzb.
İsmi, babasının ismi	Halil oğlu Ferruh Niyazi
Aile ismi	Ayoğlu
Doğduğu tarih ve nüfusuna kayıtlı olduğu mahal	Elmalı 304
Mensup olduğu askerlik şubesi	İzmit
Kayıt No.	36504
Tafsilath adresi	İzmit İskân Müdürü.

Yukarda künyesi gazılı Halil oğlu F.Niyazi Ayoğlu terhis edilmiştir.
5/6/1944

İmza Sicil No. 321 = 2 Topçu Aln. Rb. Md. Yd. M. Nuri Altıok

İmza Sicil No. 320 = 3 İd. Md. Yd. M. Nuri Altıok

İmza Sicil No. 320 = 3 İd. Md. Yd. M. Nuri Altıok

Tasdik olunur.

ASLI GİBİDİR

Bütün 10.02.2021

AKCA

MS.2012-TEK.13)

⁴⁸⁹ MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı Hizmet Tezkeresi, 5 Haziran 1944.

RESİMLER

Resim 1- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Kayınpederi Sercerrah Hasan Basri Bey ve Kayınvalidesi Zühre Hanım (Osmanlı Sarayı- 1913) (Elmalı Dergisi, 2017: 17.)

Resim 2- 1919 yılında Kastamonu’da Gençler Kulübü vasıtasıyla düzenlenen toplu sünnet töreni (Sandalyede oturanlardan soldan üçüncü kişi Dr. Ferruh Niyazi Bey’dir.) (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1972: 4.)

Resim 3- Dr. Ferruh Niyazi Bey'in Hilal-i Ahmer Mecmuası'nda yer alan resmi. (15 Teşrin-i Sani 1340/15 Kasım 1924) (Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Kasım 1340: 88.)

Resim 4- Dr. Ferruh Niyazi Bey, eşi Hatice Saime Hanım ve iki kızı ile birlikte Elmalı yöresel kıyafetlerini sergilerken çekilmiş bir fotoğraf. (Cumhuriyet Gazetesi, 2 Temmuz 1972: 4.)

Resim 5- Dr. Ferruh Niyazi Bey ve eşi Hatice Saime Hanım. (Ganimet Ayoğlu Akkoç'un torunu Togan Akkoç'un Arşivinden)

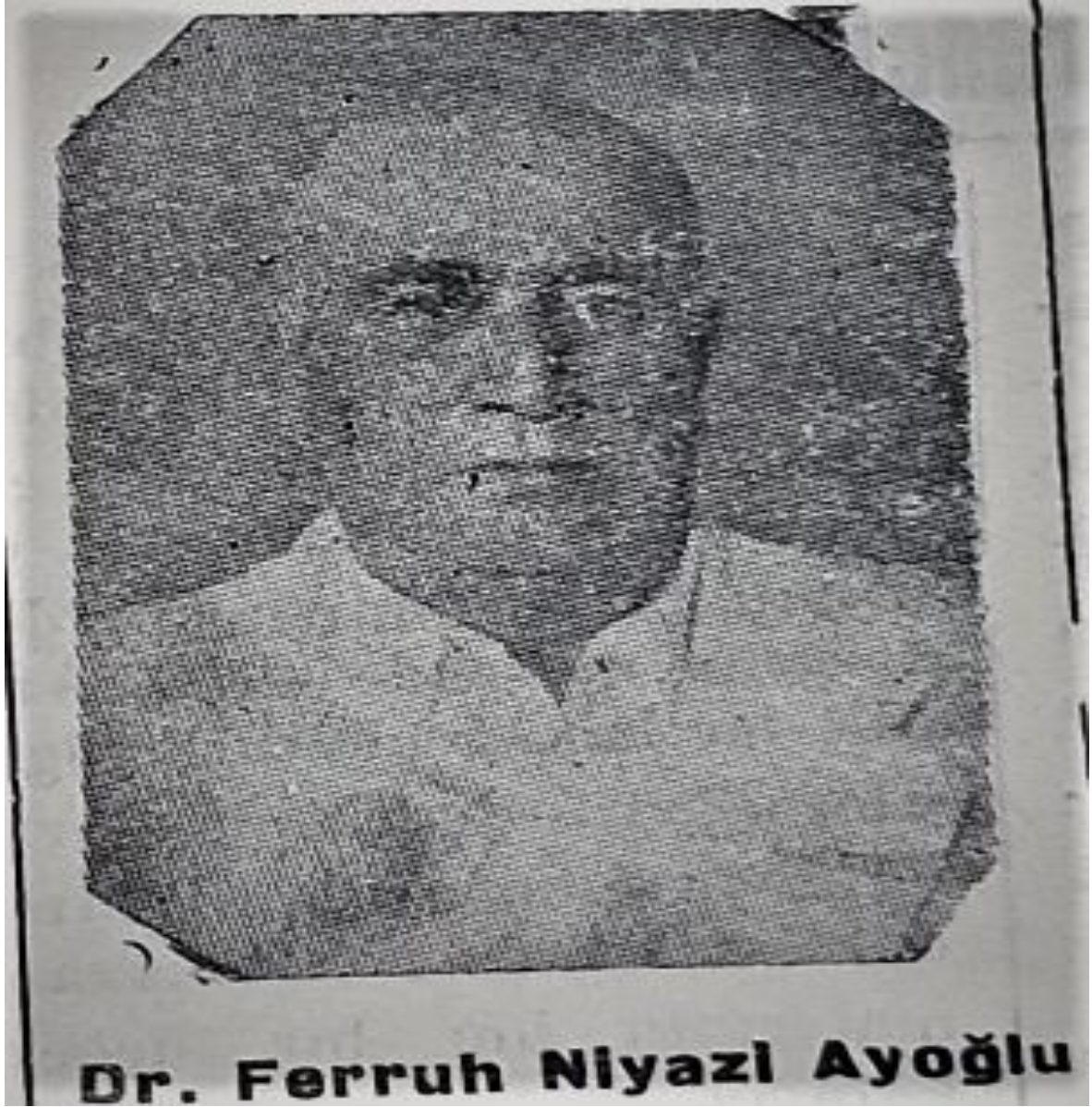
Resim 6- Dr. Ferruh Niyazi Bey, eşi Hatice Saime Hanım, iki kızı, iki oğlu ve torunlarıyla birlikte çekilmiş fotoğraf. (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 1972: 4.)

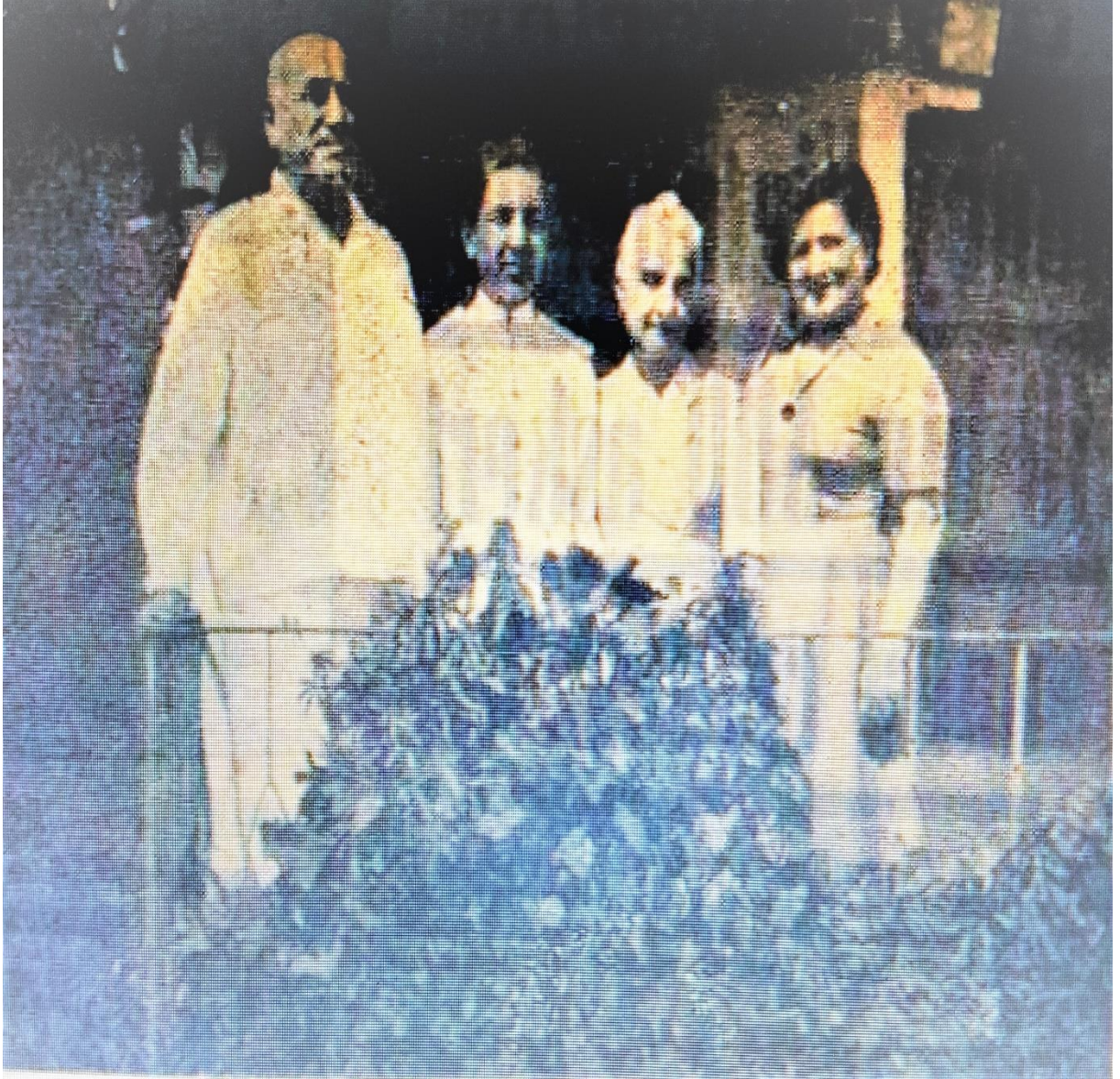
Resim 7- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun silah altına alındığı II. Dünya Savaşı yıllarına ait bir fotoğrafı. (1944) (MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Hizmet Tezkeresi)

Resim 8- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Sıtma İle Mücadele Teşkilatı Başkanı ve CHP Antalya Milletvekili Adaylığı sırasındaki fotoğrafı. (Şelale Gazetesi, 2 Mayıs 1950)

Resim 9- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun emekliye ayrılmasının ardından çekilmiş bir fotoğrafı. (Şelale Gazetesi, 13 Ekim 1950)

Resim 10- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu, eşi Hatice Saime Ayoğlu'nun kızı ve torunuyla birlikte Antalya'daki evlerinde çekilmiş emeklilik yıllarına ait bir fotoğraf. (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1972: 4.)

Resim 11- Antalya'nın ilk mimarı Tarık Akıltopu'nun kendisine ve Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'na yaptığı villanın bir fotoğrafı. (Tarık Akıltopu Fotoğraf Arşivi) Erişim Tarihi: 20.05.2021.

Resim 12- Dr. Ferruh Niyazi Bey, eşi Hatice Saime Hanım çocukları ve torunlarıyla birlikte çekilen bir fotoğraf. (Elmalı Dergisi, 2017: 18.)

Resim 13- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu ve eşi Hatice Saime Ayoğlu, torunu Coşkun ve Gürol Etiz çiftinin 30 Haziran 1962 tarihindeki düğününden bir kare. (Elmalı Dergisi, 2017: 20.)

Resim 14- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Andızlı Şehir Mezarlığı'nda bulunan kabri. (Foto 1- Adile Gül Yiğit)

**BÜTÜN ÖMRÜNÜ MİLLETİNİN
SIHHATİNE VE AYDINLANMASINA
VAKFETTİ. SITMA SAVAŞINA
İLK BAŞLAYANLARDAN VE ONU
MUVAFFAK KILANLARDAN BİRİDİR.
BİR HALK ÇOCUĞU İDİ
BİR HALK ÇOCUĞU OLARAK
YAŞADI VE BİR HALK ÇOCUĞU
OLARAK ÖLDÜ.**

Resim 15- Dr. Ferruh Niyazi Ayoğlu'nun Andızlı Şehir Mezarlığı'ndaki kabrinin arka yüzü.

(Foto 2- Adile Gül Yiğit)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Adile Gül YİĞİT ATASAYAR
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Serik Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi- Antalya- 2011
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi- Tarih Bölümü- 2017
Yabancı Dil	İngilizce